

**Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar**

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

DEMKÓ ATTILA

TÁVOLMARADÁS, POLITIKAI ELLENÁLLÁS, FEGYVERES ELLENÁLLÁS ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉS: AZ ÍR NEMZETI MOZGALOM STRATÉGIÁI ÉSZAK-ÍRORSZÁGBAN (1921-1998)

**Történelemtudományi Doktori Iskola
Dr. Gergely Jenő DSc., egyetemi tanár, a Doktori Iskola
vezetője**

**Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Doktori Program,
Dr. Székely Gábor DSc., egyetemi tanár, a program vezetője**

A bizottság tagjai:

A bizottság elnöke:

Dr. Székely Gábor DSc., egyetemi tanár

Hivatalosan felkért bírálók:

Dr. Magyarics Tamás CSc., habilitált egyetemi docens

Dr. Surányi Róbert CSc., egyetemi docens

Tagok:

Dr. Gazdag Ferenc DSc., egyetemi tanár

Dr. Lugosi Győző CSc., egyetemi docens

Dr. Andreides Gábor PhD., a bizottság titkára

Dr. Maruzsa Zoltán PhD., egyetemi adjunktus

Témavezető:

Dr. Balogh András DSc., egyetemi tanár

Budapest, 2008

TARTALOMJEGYZÉK

| | |
|--|------------------|
| <u>KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....</u> | <u>6</u> |
| <u>I. BEVEZETÉS.....</u> | <u>7</u> |
| I.1. A DISSZERTÁCIÓ CÉLJA ÉS TÁRGYA | 7 |
| I.2 ÁTTEKINTÉS A TÉMA FORRÁSAITÓL, HISTORIOGRÁFIÁJÁRÓL ÉS A FELMERÜLT KORLÁTOZÓ TÉNYEZŐKRŐL | 9 |
| I.3 A DISSZERTÁCIÓ FELÉPÍTÉSE | 14 |
| I.4 A DISSZERTÁCIÓ TERMINOLÓGIÁJA | 15 |
| <u>II. TÖRTÉNELMI FELVEZETÉS: TRADÍCIÓK ÉS PERCEPCIÓK.....</u> | <u>18</u> |
| II.1 A HÁROM TÖRTÉNELMI TRADÍCIÓ | 18 |
| II/2. AZ ÍR NACIONALIZMUS PERCEPCIÓI A „PROTESTÁNSOKRÓL” ÉS ÉSZAK- ÍRORSZÁGRÓL | 23 |
| <u>III. ÍR STRATÉGIÁK ÉSZAK-ÍRORSZÁG ELSZAKADÁSÁNAK MEGAKADÁLYOZÁSÁRA 1921-1925</u> | <u>30</u> |
| III/1. AZ ÍR SZABADÁLLAM STRATÉGIÁI: ERŐSZAK, PASSZÍV ELLENÁLLÁS ÉS TÁRGYALÁS | 30 |
| III/2. A KATONAI STRATÉGIA BUKÁSA ÉS AZ ÚJ POLITIKAI STRATÉGIA ALAPELVEI | 35 |
| III/3. A HATÁR FELÜLVIZSGÁLATA | 40 |
| <u>IV. SZIMBOLIZMUS A SZABADÁLLAMBAN, DISZKRIMINÁCIÓ ÉS PASSZÍV ELLENÁLLÁS ÉSZAKON (1925-1939).....</u> | <u>45</u> |
| IV/1. DE VALÉRA ÉS A FIANNA FÁIL: AZ ALKOTMÁNYOS REPUBLIKANIZMUS TERVE | 46 |
| IV/2. AZ IRA ÉS ÉSZAK-ÍRORSZÁG (1925-1939)..... | 51 |
| IV/3. A CUMANN NA nGAELHEAL-FINE GAEL ÉSZAK POLITIKÁJA | 54 |
| IV/4. A DISZKRIMINÁCIÓ TERMÉSZETRAJZA ÉSZAK-ÍRORSZÁGBAN | 56 |
| IV/5. A PASSZÍV ELLENÁLLÁS STRATÉGIÁJÁNAK MÉRLEGE | 62 |
| <u>V. A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ – LEHETŐSÉG VAGY ÁBRÁND?</u> | <u>66</u> |
| V/1. DE VALÉRA MANŐVEREI A HÁBORÚ ELŐESTÉJÉN | 66 |
| V/2. A HÁBORÚ ELSŐ ÉVEI ÉS A BRIT AJÁNLATOK | 69 |
| V/3. AZ 1939-1945-ÖS IRA-KAMPÁNY | 73 |
| V/4. A HÁBORÚ MÁSODIK SZAKASZA ÉS A SEMLEGESSÉGI POLITIKA HATÁSAI | 76 |
| <u>VI. KIÜTTALANSÁG DÉLEN ÉS ÉSZAKON (1945-1963)</u> | <u>78</u> |

| | |
|--|-------------------|
| VI/1. A MCBRIDE-HATÁS ÉS A SZIMBOLIKUS POLITIZÁLÁS CSÚCSPONTJA DÉLEN (1945-1957) | 79 |
| VI/2. KIÜTTALANSÁG ÉSZAKON (1945-1963) | 84 |
| VI/3. AZ IRA 1956-62-ES KAMPÁNYA | 90 |
| VI/4. A LASSÚ ÁTMENET A FIANNA FÁIL POLITIKÁJÁBAN (1951-54 ÉS 1957-63) | 93 |
| <u>VII. A HATVANAS ÉVEK NYITÁSI KÍSÉRLETE 1963-1969</u> | <u>99</u> |
| VII/1. SEÁN LEMASS ÉS TERENCE O’NEILL | 99 |
| VII.2 AZ ÉSZAKI KISEBBSÉG AKTIVIZÁLÓDÁSA: A POLGÁRJOGI MOZGALOM | 103 |
| VII.3 AZ IRA KÍSÉRLETE A POLITIKAI FORDULATRA | 106 |
| VII. 4 A KATOLIKUS STRATÉGIÁK FELELŐSSÉGÉNEK MÉRTÉKE A KUDARCBAN | 108 |
| <u>VIII. ERŐSZAK ÉS POLITIKA: 1969-1973</u> | <u>111</u> |
| VIII/1. A FEGYVERES STRATÉGIA VISSZATÉRÉSE: AZ „IDEIGLENES” IRA | 111 |
| VIII/2. AZ ALKOTMÁNYOS NACIONALIZMUS ÚJ PÁRTJA: AZ SDLP | 114 |
| VIII/3. ANYAORSZÁGI STRATÉGIÁK; FLÓRTÖLÉS MAJD SZAKÍTÁS AZ IRA-VAL | 117 |
| VIII/4. AZ IRA TAKTIKAI GYŐZELME: A STORMONT FELFÜGGESZTÉSE ÉS A TÁRGYALÁSI KÍSÉRLET LONDONNAL | 122 |
| <u>IX. ÍR KÍSÉRLETEK A KONFLIKTUS INTERNACIONALIZÁLÁSÁRA</u> | <u>129</u> |
| IX/1. AZ USA ÉS AZ AMERIKAI ÍR KÖZÖSSÉG SZEREPE (1960-1988) | 130 |
| IX/2. A SZOVJETUNÓ, LÍBIA ÉS A HARMADIK VILÁG FELSZABADÍTÓ MOZGALMAI | 138 |
| IX/3. AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓ SZEREPE AZ ÍR NEMZETSTRATÉGIÁBAN | 142 |
| IX/4. EGYÉB TÉNYEZŐK: A PÁPAI ÁLLAM ÉS AZ ENSZ SZEREPE | 144 |
| <u>X. SUNNINGDALE (1973-1974)</u> | <u>145</u> |
| X/1. A COSGRAVE-KORMÁNY ÉS AZ ÚJ POLITIKA | 146 |
| X/2. A „BORDER POLL”-TÓL SUNNINGDALE-IG | 149 |
| X/3. A HATALOMMEGOSZTÁS ÖT HÓNAPJA | 152 |
| X/4. A PROTESTÁNS BETONFAL: SUNNINGDALE BUKÁSA | 157 |
| <u>XI. ALTERNATÍVAKERESÉS ÉS STAGNÁLÁS SUNNINGDALE UTÁN (1974-1979)</u> | <u>160</u> |
| XI/1. A SUNNINGDALE-MÍNSZ TERV ÉS A PROTESTÁNS ALTERNATÍVÁK | 161 |
| XI/2. ÍR FÉLELMEK A BRIT JELENLÉTTTEL KAPCSOLATBAN | 165 |
| XI/3. CONOR CRUISE O’BRIEN LIBERÁLIS KÍSÉRLETE AZ ÍR STRATÉGIA „NEMZETTELÉNÍTÉSÉRE” | 168 |
| XI/4. TÁRGYALÁSI KÍSÉRLET, AKTÍV ABSZENTIZMUS ÉS A „HOSSZÚ HÁBORÚ” STRATÉGIÁJA | 172 |
| <u>XII. A NYOLCVANAS ÉVEK KRÍZISE</u> | <u>178</u> |

| | |
|---|-------------------|
| XII/1. CHARLES HAUGHEY ALKOTMÁNYOS REPUBLIKANIZMUSÁNAK SZEREPE | 178 |
| XII/2. A MARGARET THATCHER FAKTOR ÉS AZ 1980-81-ES ÉHSÉGSZTRÁJK..... | 181 |
| XII/3. A HUME-HAUGHEY STRATÉGIA EREDMÉNYE: HILLSBOROUGH | 183 |
| XII/4. A SZOCIALISTA, A MARXISTA- REPUBLIKÁNUS ÉS A LIBERÁLIS ALTERNATÍVÁK. | 190 |
| XII/5. AZ IRA/SINN FÉIN BÉKESTRATÉGIÁJÁNAK KEZDETEI..... | 193 |
| <u>XIII. A BÉKEFOLYAMAT (1988-1998)</u> | <u>197</u> |
| XIII/1. A PÁNNACIONALISTA STRATÉGIA ALAPJAI..... | 197 |
| XIII/2. LONDON CSATLAKOZÁSA A BÉKEFOLYAMATHOZ | 201 |
| XIII/3. AZ AMERIKAI KAPCSOLAT ÉS A NEMZETKÖZI TÉNYEZŐK SZEREPE A BÉKEFOLYAMATBAN | 207 |
| XIII/4. A FEGYVERES STRATÉGIA UTOLSÓ FELLÁNGOLÁSA ÉS A TÁRGYALÁSOK MEGINDULÁSA | 212 |
| <u>XIV. A BELFASTI-MEGÁLLAPODÁS ÍR SZEMSZÖGBŐL</u> | <u>218</u> |
| XIV/1. GYŐZELEM VAGY VERESÉG, VÉGSŐ KOMPROMISSZUM, NETÁN LÉPCSŐFOK? ... | 218 |
| XIV/2. A BELFASTI-MEGÁLLAPODÁS KÖVETKEZMÉNYEI ÉS KITEKINTÉS | 225 |
| <u>XV. KÖVETKEZTETÉSEK.....</u> | <u>231</u> |
| <u>MELLÉKLETEK.....</u> | <u>241</u> |
| A DISSZERTÁCIÓBAN ELŐFORDULÓ FONTOSABB RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE ... | 242 |
| TÁBLÁZATOK..... | 243 |
| DOKUMENTUMOK..... | 246 |
| FOTÓK | 249 |
| <u>FORRÁSOK</u> | <u>261</u> |

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A disszertáció két éves munka eredményeként született meg, és megírásában sokan, sok helyről segítettek. Nekik szeretném ezúton is megköszönni tanácsaikat, ötleteiket, útmutatásaikat. Elsőként szeretném kifejezni hálámat szüleimnek, akik a munka során végig támogattak, és nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a disszertáció végül elkészülhetett. Szeretném megköszönni azon levéltárak és könyvtárak személyzetének végtelen türelmét, ahol kutatásokat folytattam. Különösen sokat köszönhetek Hugh Howardnak és William Cobertnek, nélkülük, szakértő tanácsaik hiányában sok forrás kimaradt volna a disszertációból. Szeretném megköszönni Brian McCabe-nek, Olive Hobsonnak, Nicola Bowermannak és Rudi Nicholas Wertheim ezredesnek rám fordított idejüket, azt, hogy a könyvek és jelentések szintjéről emberközelségre hozták számomra a témát. A Magyar-Amerikai Vállalkozói Ösztöndíj Alapnak (HAESF) lekötelezettje vagyok nagylelkű támogatásukért, ami lehetővé tette kutatásaimat az Egyesült Államokban. A kutatás írországi és észak-írországi része sokkal nehezebb lett volna Ciarán Dolan önzetlen segítsége nélkül.

Szintén hálával tartozom Dr. Székely Gábornak, az ELTE Történelemtudományi Doktori Iskola, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Doktori Program vezetőjének, Dr. Surányi Róbertnek a PTE Történettudományi Intézete egyetemi docensének, és Dr. Magyarics Tamásnak, az ELTE Amerikanisztika Tanszéke habilitált docensének, akik észrevételeikkel, tanácsaikkal és bírálataikkal segítették munkámat.

Végül és legfőképpen köszönetet szeretnék mondani a disszertáció témavezetőjének, Dr. Balogh András egyetemi tanárnak, aki nem csak az egész doktorandusz-képzésem ideje alatt, hanem egyetemi tanulmányaim kezdetétől fogva, azaz majdnem másfél évtizede figyelemmel kísér, ösztönöz és segít.

I. Bevezetés

1.1. A disszertáció célja és tárgya

Az ír kérdés a XX. századi angolszász világ és Nyugat-Európa legfeloldhatatlanabb és legvéresebb nemzeti kisebbséghez kötődő konfliktusát okozta. Magyarországon azonban a terrorizmus problémáján túl, melyet számos újságcikk és tanulmány vizsgált, súlyához képest viszonylagosan kevés figyelmet kapott a kiváltó ok, maga a nemzeti kisebbségi konfliktus. Ez azért különösen érdekes, mert az elmúlt század ír és magyar történelme, bel- és külpolitikai kényszerpályái között számos olyan párhuzam fedezhető fel, amely többnek tekinthető pusztán felszínes egyezsénél. Az északír kérdéssel kapcsolatos ír tapasztalatok, az abból eredő tudati problémák tanulsággal szolgálhatnak Magyarországon is. A disszertációnak természetesen nem célja az, hogy ezekre rámutasson, ugyanakkor alapvető célja, hogy hozzájáruljon a kérdés jobb hazai megismeréséhez.

A dolgozat témája az ír nemzeti kérdés 1921 után megmaradt legfontosabb megoldandó problémája, az Ír-sziget kettéosztása, és az arra való ír reagálás az új határ két oldalán. 1921-ben az Ír Szabadállam létrejöttével az ír kérdés csak részleges megoldást nyert, mivel az 1921-es Angol-Ír Egyezmény, bár Írország egészére vonatkozott, Észak-Írországnak lehetőséget adott arra, hogy a megegyezéstől függetlenítse magát. Így a „katolikus többség a protestáns kisebbség és a brit hatalom ellen” egyenlet a „katolikus kisebbség a protestáns többség (illetve a brit hatalom) ellen” egyenletté változott a szűkebb északír térben. Mivel a vizsgált időtáv nagyon hosszú, több mint hetven év, a disszertáció nem Észak-Írország, esetleg szűkebb értelemben a tartomány katolikus kisebbsége, vagy a déli kormányzatok északír politikájának történetét kívánja ismertetni. Nem törekszik az események kronologikus bemutatására, hanem egyes kulcsfontosságú pontokat kiemelve két alapkérdésre keresi a választ:

- 1) Az Ír Szabadállam/Köztársaság, mint anyaország mennyiben járult hozzá az észak-írországi katolikus kisebbség érdekvédelméhez, és milyen lehetőségei voltak a kinyilatkoztatott nemzeti cél, az egységes Írország létrehozásának elősegítésére?

- 2) Az ír nemzeti mozgalom stratégiái Észak-Írorszáiban mennyiben járultak hozzá a katolikus kisebbségi érdekvédelemhez és a nemzeti cél eléréséhez?

A disszertáció három történelmileg kialakult tradíció-stratégián át kívánja megvizsgálni a feltett alapkérdéseket. Az első az „alkotmányos nacionalista stratégia”, amely a politikai rendszeren belül történő együttműködéssel, békés, tárgyalásos rendezést kívánt elérni. Ez értelmezésben magában foglalja a brit-ír diplomáciát, és a Belfast és Dublin közötti tárgyalásokat is. A második a „republikánus fizikai erő” tradíciója, amely a fegyveres ellenállásban, a britek katonai kiűzésében látta a megoldást. Az utolsó a passzív ellenállás, ami a politikai folyamatoktól való részleges vagy teljes távolmaradást, az ún. abszentyizmust, illetve az állam intézményeinek ignorálását, párhuzamos struktúrák kiépítését és a polgári engedetlenséget alkalmazta eszközként.

A stratégiák természetesen nem teljesen ugyanazt jelentik a különböző történelmi időszakokban, különös tekintettel arra, hogy 1920-1922 után Észak-Írországon külön fejlődési pályán mozog, gyökerük azonban évszázados. Az ír nacionalizmus történetéről talán legátfogóbb összegzést adó English¹ arra is felhívja a figyelmet, hogy nincsen tiszta elkülönülés az alkotmányos nacionalizmus és a fizikai erő stratégiája között, van átjárás személyekben és taktikákban is. Ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy a disszertáció időkerete alatt ez a három megközelítés végig létezik, és egyik sem tud dominanciára jutni Írországon és Észak-Írországon.

A dolgozat időkeretét Észak-Írországon de facto létrejött 1921 júniusában, és az 1998. április 10-én megkötött Belfasti-megállapodás (más néven a Nagypénteki megállapodás) adja. Az 1921-es év megjelölése némileg önkényes, értelmezéstől függően lehetett volna 1920, 1922 vagy akár 1925 is a szimbolikus dátum. Az Ír-szigetet az 1920-as Írországon kormányzásáról szóló törvény (Government of Ireland Act) osztotta fel, de az csak a következő évben lépett életbe. Az északi kormány 1921 júniusában állt fel, majd november végén adta át London a végrehajtó funkciókat. A brit-ír tárgyalások is 1921 nyarán, a július 11-i tüzszünet után kezdődtek, és az Ír Szabadállam létrejöttéhez közvetlenül vezető Angol-Ír Egyezmény is 1921-ben született meg. Az 1921-es év tehát azért a legmegfelelőbb értelmezésben, mert ez az első év, amikor már létezett parlament Észak-Írországon, létezett tárgyalóképes déli állam, tehát de facto megtörtént az Ír-sziget

¹ Richard English: Irish Freedom – The History of Nationalism in Ireland. Macmillan, London, 2006. 212. p. A továbbiakban English.

kettéosztása. A korábbi időszakban pusztán politikai pártok és a brit kormány vitája volt Ulster kérdése, igaz, paramilitáris erőkkel megerősített politikai pártoké.

Az 1998-as Belfasti-megállapodás viszont egyértelműen korszakzárónak tekinthető, mert a disszertáció egyik fő kérdése szempontjából valószínűsíthetően (az azóta felmerült sok probléma ellenére) lezárást jelent, hiszen az ír mozgalom főbb csoportjai feladták a fegyveres megoldás és a passzív ellenállás lehetőségét, ezzel egy opcióra szűkültek stratégiájuk.

1.2 Áttekintés a téma forrásaitól, historiográfiájáról és a felmerült korlátozó tényezőkről

A disszertáció elsődleges és másodlagos források felhasználásával igyekszik bemutatni az 1921-1998 közötti ír nemzeti stratégiákat. Levéltári kutatásokat az Ír Nemzeti Archívumban,² a Gluckman Ireland House-ban³ és az Egyesült Államok Nemzeti Archívumában folytattam.⁴ Az archívumi forrásokra legnagyobb mértékben a dolgozat elsősorban egyes kulcspontok körül támaszkodik. Ilyen például a Sunningdale-folyamat az 1970-es évek elején, amely fejezet szinte teljes mértékben levéltári forrásokra épül, de a húszas évektől egészen 1977-ig felhasználtam a téma szempontjából érdekes archívumi anyagokat. Az Ír Nemzeti Archívumban a korszak még részben feldolgozás alatt áll, és nagyon sok nem releváns forrás keveredik a disszertáció szempontjából értékes anyagokkal. Korlátozó tényezőt jelentett, hogy a mai napig meglévő aktualitás miatt sokszor az archívumi anyag hiányos. Számos esetben kellett szembesülnöm a ténnyel, hogy fontos források nem kutathatók: létezésüket az irodalom említi, a levéltári zárlat azonban továbbra is fennáll. Bár a disszertáció a konfliktus egyik szereplőjének stratégiáit értékeli, ennek az átpolitizáltságnak az ellensúlyozására igyekeztem a lehető legszélesebben meríteni az irodalomból, és az általában elfogulatlannak mondható amerikai diplomáciai jelentésekből. A konfliktus legközelebbi és legpártatlanabb külső megfigyelője ugyanis belfasti konzulátusa, illetve dublini és londoni követsége révén az Amerikai Egyesült Államok volt. A kérdéssel foglalkozó amerikai levéltári anyag jóval bőségebb az írnél, ezért igen nagy mértékben használtam fel. A teljes időszakra nézve nagyon fontos források voltak az ír parlament és szenátus, a Dáil Éireann és a Seanad

² National Archives of Ireland - An Chartlann Náisiúnta (NACN).

³ A New York-i Gluckman Ireland House-nak (GIH) az IRA-val és az amerikai republikánus mozgalommal kapcsolatban van kiterjedt gyűjteménye.

⁴ U.S. National Archives and Records Administration (NARA).

Éireann jegyzőkönyvei, amelyek páratlan betekintést adtak az ír politikai elit gondolkozásába.

A dolgozat másik fő korlátját az általa átfogott időszak adja. Közel hetvenhét év bemutatása megfelelő mélységben jelentős kihívás. Érezve a feldolgozandó-kutatandó anyag méretét, többször felmerült egy résztémára szűkítés lehetősége. Ilyen volt az ír-amerikai közösség szerepének vizsgálata az 1921-1998 közötti időszakban, vagy az 1921-1974 közötti évek feldolgozása. Mindkét opcióhoz elegendő összegyűjtött forrásanyag állt rendelkezésre. A döntést, hogy átfogóan az egész időszak vizsgálatra kerüljön az támasztotta alá, hogy míg egyes résztémákban már voltak hasonló publikációk, tanulmányok, disszertációk, a kérdést ebből a vetületből, az egész önmagában kerek egészet adó korszakra nézve, pusztán az ír nemzeti stratégiákra koncentrálni, tudomásom szerint még senki sem vizsgálta. Hasonló megközelítést nem találtam sem a kiadott források, sem az elolvasott több tucat ír témakörű doktori disszertáció között. Ilyen szempontból a dolgozat nívumnak tekinthető, nem csak magyar, hanem nemzetközi viszonylatban is.

Az utolsó két évtizednél, elsősorban pedig a Belfasti-megállapodáshoz vezető békefolyamat vizsgálatánál problémát okozott a megfelelő történelmi távlat, és az archívumi források hiánya,⁵ itt kénytelen voltam a szakirodalomra és a sajtóra támaszkodni. Különösen értékes kiegészítést jelentettek a Gluckman Ireland House által a rendelkezésemre bocsájtott tematikus kivágatok a téma sajtójából, elsősorban pedig a rendkívül nehezen elérhető republikánus, IRA-közelitől, az Irish People 1971-1998 közötti eredeti számai. Az angol The Guardian napilap interneten is elérhető cikkarchívuma kiemelkedő értékű volt. Mivel az 1969-1998 közötti időszak főbb szereplői közül még többen élnek, a kutatás során felmerült a személyes interjúk készítésének lehetősége. A fontosabb ír politikai erőknél, illetve lobbiszervezeteknél címzett megkereséseimre egyedül a Sinn Féin válaszolt érdemben, a Gerry Adams elnök környezetébe tartozó Brian McCabe-el készített interjú mindenképpen hozzájárult a republikánizmus ideológiájának jobb megértéséhez. A londonderry-i, belfasti és dublini kutatás során két további hosszabb interjút készítettem az események szereplőivel, helyszíni megfigyelőivel (Nicola Bowerman – Amnesty International, Olive Hobson - Belfast Quaker House). Az angol véleményeket illetően hasznosak voltak a Brit Hadsereg kötelékében a hetvenes években több alkalommal Észak-Írországból szolgáló Rudi

⁵ A NACN esetében a források 1977-ig voltak kutathatóak, a NARA esetében 1974-ig. A GIH-ben vizsgált archívumi anyagok az 1945 előtti időszakra vonatkoztak.

Nicholas Wertheim ezredessel folytatott hosszú beszélgetések. Wertheim ezredes fiatal tisztként a Long Kesh börtönben szolgált fedett pozícióban, ahol napi szinten érintkezett a republikánus elítéltekkel. A fentieken túl számos rövidebb beszélgetést folytattam (többek között a derry-i és belfasti Republican Museum munkatársaival), amelyek értékes kiegészítést adtak az utolsó négy fejezethez. Észak-Írországi kutatásaim során meglátogattam a főbb történelmi helyszíneket, ami ugyancsak segítette egy árnyaltabb kép kialakulását.

A szakirodalom, amely zömmel angol nyelvű, igen széles, de egyben erősen átpolitizált. Ezt igyekeztem végig szem előtt tartani. Az átfogó, összefoglaló jellegű munkák közül így például egyaránt felhasználtam az inkább ír szemléletű Jackson (Ireland 1798-1998. Blackwell, Oxford, 1999) és Finnegan-McCarron (Ireland – Historical Echoes, Contemporary Politics. Westview Press, Boulder, 2000) és az időnként érezhetően a protestáns nézőpont felé hajló English (Irish Freedom – The History of Nationalism in Ireland. Macmillan, London, 2006) műveit is.

A kizárólag Észak-Írországgal foglalkozó feldolgozások közül Hennessey-é jelentette a legnagyobb segítséget. A History of Northern Ireland (St. Martin's Press, New York, 1997) nagyon alapos munka, amely rendkívül részletesen dolgozza fel a tartomány történetét. Az ír nacionalizmusról íródott munkák közül az IRA/Sinn Féin-közei szerző, Seán Cronin monográfiája, az Irish Nationalism – A History of its Roots and Ideology (Continuum, New York, 1981) a legjelentősebb. A szerző nyilvánvaló republikánus elkötelezettségei ellenére többnyire sikeresen igyekszik a távolságot tartani és hiteles képet felrajzolni. Néhány kisebb csúsztatás persze felfedezhető, de Cronin közei személyes ismeretei a kérdésről mindezt nagyban ellensúlyozzák. A könyvben értékes mellékletgyűjtemény van, nehezen fellelhető forrásokkal az IRA történetéről. A marxista konfliktusértelmezést képviseli T. A. Jackson Ireland on Her Own című feldolgozása (International Publishers, New York, 1979). Hiányosságának tekinthető, hogy szinte kizárólag a „gyarmati konfliktus” előfeltevéséből indul ki, de ez egyben értéke is, hiszen Cronintól eltérő szögből enged betekintést az IRA/Sinn Féin ideológiájának világába.

Az IRA szerepét vizsgáló feldolgozások közül az 1969-1998-as időszakot illetően a legkiemelkedőbb munka Ed Moloney A Secret History of the IRA című műve (W. W. Norton & Company, New York, 2002). Moloney a republikánus mozgalom belső folyamatait példátlan részletességgel mutatja be, megválaszolva számos korábban vitatott kérdést a békefolyamattal kapcsolatban. A líbiai kapcsolat részletes feldolgozása különösen értékes, mint ahogy a mellékletben található dokumentumgyűjtemény is, itt

megtalálható egybeként több IRA Általános Katonai Gyűlés jegyzőkönyve. Ezeket az eredményeket a disszertáció utolsó fejezeteiben különösen jól tudtam felhasználni, természetesen egybevetve Moloney állításait az egyéb rendelkezésre álló forrásokkal. A szakirodalom alighanem legtermékenyebb szerzője, Tim Pat Coogan IRA története (*The IRA – A History*. Roberts Rinehart Publishers, Niwot, 1993) a teljes időszakot átfogja, de gyakran az irrelevanciáig menően részletes. Coogan több mint egy megfigyelő, maga is nem egyszer az események részese, mint közvetítő az IRA és az ír kormány között.

Az egyes ember történelemformáló szerepének tételét elfogadva a rendkívül gazdag életrajz és memoár irodalomból igyekeztem minden fontosabb politikai szereplőét beszerezni és felhasználni a disszertáció megírásakor. Az életrajzok terén majdnem teljes a kép, az összes fontosabb ír és észak-ír politikai vezetőjét feldolgoztam Michael Collinstól Gerry Adamsig, Eamon de Valérától Bertie Ahernig. Az ír miniszterelnökök közül az egyetlen kivétel John A. Costello, akinek életéről tudomásom szerint nem született biográfia. Az életrajz írók közül kiemelkedik a már említett Tim Pat Coogan és John Horgan. Coogan Collins (*Michael Collins - A biography*. Palgrave, New York, 2002) és de Valéra (*Eamon de Valéra – The Man Who was Ireland*. HarperCollins Publishers, New York, 1995) életrajza elsősorban a disszertáció III.-VI. fejezetéhez jelentett fontos kiegészítést. Horgan a Mary Robinson köztársasági elnököt bemutató *A Woman of Ireland and the World* (Roberts Rinehart Publishers, Niwot, 1998) című életrajza az ír liberalizmus megértésében segített sokat, a Seán Lemass életét és politikai munkásságát feldolgozó *The Enigmatic Patriot* (Dublin, 1997) pedig a hatvanas évek észak-déli nyitásának világította meg fontos részleteit. A Dennis Cooke által jegyzett, a protestáns elit meghatározó alakját, Dr. Ian Paisley arcképét megfestő *Persecuting Zeal. A Portrait of Ian Paisley* (Brandon Books Publishers, Dingle, 1997) ugyancsak a kiemelkedő életrajzok közé tartozik és a lojalista világtérképnek is kiváló bemutatója.

A memoárok esetében ugyancsak igyekeztem minél szélesebben méríteni, a feldolgozáskor természetesen számolva a szelektív memória és az önigazolás lehetőségével. Ez különösen Conor Cruise O'Brien esetében (*Memoir: My Life and Themes*. Poolberg, Dublin, 1999) volt véleményem szerint probléma, míg Garrett FitzGerald példátlanul részletes önéletrajza (*All In a Life*. Gill and MacMillan, Dublin, 1991.) igen kiegyensúlyozott képet ad. A közel hétszáz oldalas memoár részben a szerző naplóján alapul, és az ír Észak-Írország politika majdnem húsz évébe ad páratlan betekintést. A republikánus mozgalomról értékes, az IRA-ról pedig egyedülálló forrás Seán MacStiofáin, az „Ideiglenes” IRA egyik megalapítójának önéletrajza (*Revolutionary in*

Ireland. Gordon Cremonesi Ltd, Edinburgh, 1975). Gerry Adams memoár jellegű könyve, az *A Farther Shore* (Random House, New York, 2005) már jóval szelektívebb. Adams, érthető okokból sok mindent elhallgat, saját IRA-tagságától kezdve szerepéig a fegyveres megoldást támogatók visszaszorításában a republikánus mozgalmon belül. A kevésbé értékes források közé tehető, de a szerző személye miatt kihagyhatatlan John Hume önéletrajzi elemekkel átszőtt politikai pamfletje (*A New Ireland*. Roberts Rinehart Publishers, Boulder, 1996). A könyv sajnálatos módon alig tekinthető többnek a szerző beszédeinek kötetbe szerkesztett, egymásba fűzött amalgámánál. Az angol politikai elit a nyolcvanas években Észak-Írországot érintő gondolkodásának autentikus forrása Douglas Hurd emlékirata (*Memoirs*. Little-Brown, London 2003). Hurd meglehetősen kritikus Margaret Thatcherrel szemben, kidomborítja a miniszterelnök időnként szélsőségesnek tűnő véleményeit, ami rámutat arra, hogy a konzervatív vezetés távolról sem volt egységes a kérdés kezelésében.

A brit belpolitikai megfontolások tekintetében elsősorban a Peter Catterall és Seán McDougall szerkesztette kiadványra (*The Northern Ireland Question in British Politics*. St. Martin's Press, London, 1997) támaszkodtam. A kötetben a Munkáspárt ír kapcsolatrendszeréről Teddy Cradden ad jó összefoglalót, a brit csapatok Harold Wilson általi bevetését pedig Peter Rose vizsgálja. A konzervatív problémamegoldási kísérletről és a Stormont felfüggesztéséről Philip Norton tanulmánya ad kritikus képet. A szerzők többsége igen képletesen mutatja be, hogy Észak-Írország a brit belpolitikában csekély figyelmet kapott 1921-től egészen a hatvanas évek végéig, még a konzervatív politika érdeklődése, melynek az északi unionizmus parlamenti szövetségese volt, is csak a margókon jelent meg. A kérdést végül, ahogy arra Cradden rámutat, a Munkáspárt balszárnya hozta vissza a brit politikai életbe az ulsteri polgárjogi kampány kapcsán.

Az amerikai szereppel kapcsolatban négy kötet emelhető ki. Andrew J. Wilson monográfiája, az *Irish America and the Ulster Conflict, 1968-1995*. (The Catholic University of America Press, 1995) jó összefoglalója a korszak rendkívül aktív ír amerikai politizálásának, részletesen bemutatja az egyes lobbiszervezeteket, céljaikat, erejüket és elért eredményeiket. Különösen jól megírt része a kötetnek Bernadette Devlin 1969-es amerikai útjának összefoglalója. Jack Holland könyvében (*The American Connection – U. S. Guns, Money and Influence in Northern Ireland*, Viking, New York, 1987) az IRA mögött álló amerikai lobbihálózaton túl bemutatja a sajtó szerepét is. Az előbbi két kötet remek kiegészítője Conor O'Clery munkája (*Daring Diplomacy – Clinton's Secret Search for Peace in Ireland*. Robert Rinehart Publishers, Boulder, 1997) amely az ír

lobbitevékenység mellett a Clinton-kormányzat belső döntéshozatali folyamatába is rendkívül érdekes betekintést ad. Nagy teret szentel a Clinton-Major ellentétnek, amire számos más helyen is találtam utalásokat, ezért elfogadtam, mint politikaformáló tényezőt. A Belfasti-megállapodáshoz vezető folyamat elsőrendű forrása George Mitchell Making Peace című visszaemlékezése (University of California Press, Los Angeles, 2000). Az amerikai szenátor közelről figyelhette meg a tárgyaló feleket két éven át, és bár érezhető az öncenzúra és a kiegyensúlyozottságra való diplomatikus törekvés, az nem megy a felhasználhatóság rovására.

A téma magyar irodalma viszonylag szűk, az ír nemzeti kérdés elsősorban a Nagy-Britanniával foglalkozó kötetek margóján kerül elő. A kérdéssel közvetlenül foglalkozó kevés magyar feldolgozás közül a disszertációban felhasználásra kerültek Dr. Surányi Róbert és Mező Ferenc tanulmányai, illetve Apáti Anna Zita rövid monográfiája (A kettészakított sziget. Alexandra Kiadó, Pécs, 1999). Szívneművel segítséget jelentettek a kérdéskörben megjelent angol nyelvű doktori disszertációk, szakdolgozatok is. A kutatás során megvizsgált számos ír és protestáns propagandakiadvány szintén érdekes adalékot, és a maga nemében értékes forrást jelentett.

1.3 A disszertáció felépítése

A bevezetőn és a konklúzió után a disszertáció tizenhárom fejezetből áll, amelyek egymásra épülve, egy kivétellel kronologikus sorrendben, egy-egy történelmi korszakot fognak át az Észak-Írországot illető ír nemzetstratégiában. Az értekezés metodikájának alapelve a tényközlés mellett az elemző-értékelő megközelítés. A dolgozat végén külön is van egy átfogó elemzés, de minden egyes fejezetben értékelésre kerülnek az adott korszak eseményei a disszertáció alapkérdéseinek szempontjából.

Ezen kérdések ismertetésére a téma felvezetését és a dolgozat fókuszának megjelölését szolgáló bevezetésben kerül sor. Az értekezés második fejezete visszatekintést ad a három fő ír hagyomány, az alkotmányos nacionalizmus, a fegyveres, illetve a passzív ellenállás történelmi gyökereire, illetve az ír elit a protestáns népességgel, Nagy Britanniával és Észak-Írországgal kapcsolatos percepcióit járja körbe. A harmadik fejezet az Észak-Írország és az Ír Szabadállam létrejötte utáni helyzetet vizsgálja a Határkijelölő Bizottság kudarcáig, azaz 1925-ig. A negyedik részben a két világháború közötti időszak kerül elemzésre, külön tekintettel az Észak-Írországból kiépült állam bemutatására a kisebbség szempontjából, míg maga a II. világháború, az általa Dublin

számára kínált sajátos lehetőségekkel és dilemmákkal, külön fejezetet képez. A hatodik rész az 1945-63 közötti, az ír nemzeti stratégia szempontjából zsákutcás időszakot elemzi, és azt is bemutatja, hogy az Ír Köztársaság által indított propagandakampány és nyomáskísérlet bukása mind északon, mind délen új megközelítések kiformalódásához vezetett. A hetedik fejezet témája az 1963-1969 közötti időben szűk, de rendkívül eseménydús időszak. Ez a polgárjogi mozgalom felemelkedésének és a Belfast és Dublin közötti kiegyezési kísérletnek sokat ígérő, de végül kudarchoz vezető korszaka, amely átrajzolta mind az Észak-Írországon belüli, mind az észak-déli kapcsolatrendszert. A nyolcadik fejezet a hatvanas évek végének, hetvenes évek elejének erőszakhulláma okait és tényezőit, az új katolikus erők kibontakozását és stratégiáit vizsgálja. A kilencedik rész bizonyos értelemben kakukktojás, hiszen itt a kronologikus sorrendet megszakítva az ír nemzetstratégia nemzetközi vetületeiről van szó. A disszertáció tárgya nem izolálható a világ eseményeitől, a téma, az amerikai ír közösség, majd pedig az amerikai diplomácia alig túlbecsülhető szerepe miatt különösen komoly amerikai vonatkozásokkal rendelkezik. A fejezet ezért elsősorban, de nem kizárólag az Egyesült Államokról szól. Elemzésre kerül benne a Szovjetunió, a Vatikán, Líbia és egyes nemzetközi szervezetek szerepe is. A tizedik fejezet szintén elüt a többitől abban, hogy egy viszonylag rövid időszakot, a Sunningdale-i megállapodáshoz vezető évet, majd az azt követő öt hónapot dolgozza fel igen részletesen, jórészt levéltári anyagok felhasználásával. Sunningdale-nek, és bukásának különleges üzenete van az értekezés alapkérdései szempontjából, ez indokolja a kiemelt figyelmet. Az ezt követő politikailag kevésbé termékeny hat évet feldolgozó tizenegyedik fejezetben kap (egyebek mellett) külön megvilágítást a protestáns oldal, a többségi közösség gondolkodása. A Margaret Thatcher és Charles Haughey hatalomra jutásától induló tizenkettedik rész az egész időszak politikailag legnehezebb éveit mutatja be, benne az 1980-81-es republikánus éhségsztrájkokat, és azok hatásait az ír nemzeti stratégiákra, illetve érinti a későbbi békestratégia első elemeit is. A békefolyamattal két fejezet foglalkozik, levéltári források hiányában nagyobb mértékben támaszkodva a sajtóanyagokra, visszaemlékezésekre és monográfiákra. A disszertációt záró konklúzió összefoglalja és rendszerezi a dolgozat eredményeit, és megpróbál választ adni a bevezetésben felvetett alapkérdésekre.

1.4 A disszertáció terminológiája

Mint a nemzeti-vallási konfliktusok esetében szinte mindig, a terminológia, illetve a földrajzi elnevezések, személynevek kérdése, kiemelten fontos. A helyzetet az is bonyolítja, hogy az ír konfliktusnak vannak olyan gyakran használt szakszavai is, amelyek más kontextusban egészen mást jelentenek, vagy pejoratívak. Ilyen például a „nacionalista”, amely Észak-Írországból csoportokhoz tartozást jelöl: a katolikus népesség szinonimája. Az alábbiakban a dolgozatban használt legfontosabb kifejezéseket foglalom össze, a használatukkal kapcsolatos elvek rövid magyarázatával.

A disszertációban a „katolikus” és „protestáns” kifejezések, a szakirodalomban általánosan elfogadottaknak megfelelően, két nemzeti csoportra fognak vonatkozni, aláhúзва ugyanakkor, hogy a többségi protestáns identitás kevésbé tiszta és kialakult, mint a kisebbségé. A közösségek neveit illetően a szinonimák tárháza bőséges. Lehetnek alapvetően politikaiak: lojalista és republikánus, vagy unionista és a már említett nacionalista. Lehetnek etnikaiak: úgy, mint skót-ír, gael (kelta), vagy ír. A narancssárga (Orange) és zöld (Green) színek is egyértelműen az egyes közösségekhez kötődnek, történelmi gyökereik vannak, és mára rögzült szimbólumokká lettek. A disszertációban a szakirodalomban elfogadottaknak megfelelően a katolikus vallású, ír nemzeti öntudatú népességet nevezem írnek, katolikusnak és nacionalistának, míg a brit (vagy ulsteri) öntudatú népességet protestánsnak és unionistának. Lojalistáknak a szakirodalomnak megfelelően az unionista népesség legradikálisabb elemeit nevezem, akik készek erőszakot alkalmazni az Unió fenntartásáért.

A földrajzi nevek közül a legismertebb, és máig leghevesebb vita⁶ Ulster második legnagyobb városa körül zajlik: Derry vagy Londonderry⁷ – attól függően, hogy valaki katolikus vagy protestáns, unionista vagy nacionalista. Persze maga az Ulster elnevezés is vitatható és vitatott is, hiszen a jelenlegi Észak-Írország a történelmi tartomány kilenc megyéje helyett csak hatból áll. Kérdéses az is, hogy mi is pontosan Írország. Gerry Adams, a Sinn Féin elnöke, az IRA egykori parancsnoka így magyarázza a problémát: „Kommentátorok gyakran úgy utalnak az Ír Köztársaságra, mint „Dél”, „Dél-Írország”, vagy csak egyszerűen „Írország”. Annak ellenére, hogy az egész sziget Írország mind a 32 megyével. Az Ír Köztársaságnak huszonhat megyéje van, a maradék hat észak-keleti megye brit uralom alatt áll, és többféleképpen is nevezik, „az Észak”, vagy „Hat megye”

⁶ Per van folyamatban a névváltoztatásra. A Londonderry felírat országsgaztete le van festve Derry-re az útmenti táblákon.

⁷ Gael nyelven a város neve Doire vagy Doire Cholm Chille – bár ezt az ír kisebbség sem használja, legfeljebb a gaelt szívügyüknek tekintő írek számára nem hangzik idegenül.

illetve hivatalos nevén: Észak-Írország.”⁸ Ami egy protestáns számára Ulster, egy ír katolikusként legfeljebb csonka-Ulster, délről nézve pedig a megszállt „Hat megye.” Persze az „elvesztett megyék/grófságok” (lost counties) fogalmát a protestáns keményvonalasok is használják, a három Írországba került ulsteri megyére, Donegalra, Cavanra és Monaghanra. A térség hivatalos neve, Észak-Írország, egyes katolikus körökben egyértelműen sértő. Egy nacionalista írnek (republikánusnak) Észak-Írország inkább (a korai időkben) Carsonia,⁹ Megszállt Írország (Occupied Ireland), illetve a már említett és legnépszerűbb „Hat megye” (Six Counties). Az elnevezés lehet még Észak-Írország Hat Megyéje vagy Északnyugat-Írország, északnyugati megyék. Az IRA/Sinn Féin nyelvezetében az Ír Köztársaság a „26 megye” (26 Counties), vagy a Szabadállam (Free State) időnként még ma is, a republikánusoknak pedig a „Szabadállam” kormánya sokáig „Quisling-kormányzat” volt. Az elérendő politikai cél az ún. Egyesült Írország (United Ireland) vagy a „32 megyés” Írország.

A disszertációban a szakirodalomban elfogadottnak megfelelően mind a katolikus, mind a protestáns elnevezéseket használok egymás szinonimájaként, kontextustól függően. A fenti példánál maradva: Londonderry és Derry, illetve Észak-Írország, Ulster, és „Hat megye”.

A személynevek terén elsősorban az ír nevek kezelésével kapcsolatban merülnek fel problémák. A gaelicizálás tette a Londonban angol apától és protestáns-ír anyától született, de katolikusként felnevelt John Edward Drayton Stephensont Seán MacStíofáin-ná, aki ez utóbbi néven vált ismertté az IRA (vagy PIRA) vezérkari főnökeként a hetvenes években. Egyik utódját, Gerry Adamsszel viszont kevesen hívják Gearóid Mac Ádhaimh-nak. A disszertációban mindig a szakirodalomban, sajtóban általánosan elfogadott elnevezések, vagy személyneveknél az adott személy által előnyben részesített nevek használata lesz a preferált. Tehát az utóbbi példából kiindulva, írül Seán Mac Stíofáin, de angolul Gerry Adams.

Szintén a szakirodalomban elfogadottnak megfelelően szinonimaként használok az olyan gyakran előforduló ír kifejezéseket, mint a Taoiseach - miniszterelnök, Dáil vagy Dáil Éireann - az ír parlament alsóháza, vagy ard flheis - pártkongresszus. Az abstentionism fogalmát abszentizmusként fordítom, vagy passzív ellenállásként, politikai bojkottként, a politikai rendszertől való távolmaradásként írom körül. Az Írország 1920-

⁸ Gerry Adams: *A Farther Shore*. Random House, New York, 2005. 27. p. A továbbiakban Adams.

⁹ Az állam egyik megalapítója, Lord Carson után. Ld. Tim Pat Coogan: *Michael Collins - A Biography*. Palgrave, New York, 2002. 335. p. A továbbiakban Coogan (2002).

1922-es kettéosztására értett „partition” fogalom fordításánál egyszerre használok a partíció, feldarabolás és felosztás szavakat. Az ír és északír pártok elnevezésénél a gael vagy angol formát alkalmazom, a szakirodalomban elfogadottnak megfelelően. A nagy brit pártoknál viszont létezik elfogadott és bejáratott a magyar elnevezés (pl. Munkáspárt), és az ír megfelelőikkel való megkülönböztetés céljából is hasznos, így angol formájukat sohasem használok. A Labour tehát mindig az Ír Köztársaság munkáspártját jelzi, míg a Munkáspárt az angolt. Az IRA 1969-es szakadása után az új szárnyra a PIRA rövidítést csak akkor alkalmazom, ha egy bekezdésben szerepel a régi szárnnyal, az OIRA-val. A szakirodalom ezen a téren megosztott ugyan, de az nem kétséges, hogy 1969 után az „ideiglenes” IRA, azaz a PIRA képviselte a jelentősebb erőt a két szervezet közül, és önmagát IRA-nak nevezte. A névmagyarázatban nem szereplő, általában csak egyszer használt rövidítéseket a helyszínen, zárójelben magyarázom, ha ez több helyet foglalna, akkor lábjegyzetben.

II. Történelmi felvezetés: tradíciók és percepciók

Az ír nemzetstratégiák vizsgálatához mindenképpen tisztázni szükséges azokat a történelmi tradíciókat, melyekből kiindultak, illetve azokat a percepciókat, amelyeken keresztül az ír politikai elit látta Észak-Írországot, és a tartomány többségi közösségét, a protestánsokat.

II.1 A három történelmi tradíció

„A szenvedést választottuk a rabszolgaság helyett”¹⁰ - mondta Seán Keenan, az IRA veteránja 1972-ben. „Nem meghalni, hanem élni kívánok Írországot”¹¹ - válaszolt képletesen a Keenan-i gondolatra Daniel O’Connell, a XIX. század legnagyobb hatású ír politikusa. „Annak, amit mi a Magyar politikának nevezünk első lépése lenne az ír követek (képviselők, DA) visszahívása a brit parlamentből...”- írta Arthur Griffith a XX. század elején. A három idézet három ír tradíciót takar, amelyek a nemzeti egyenjogúságért folytatott küzdelem három fontosabb, bár nem egyenlő fontosságú stratégiáját takarják.

¹⁰ Irish People, 1972. augusztus 5.

¹¹ Alvin Jackson: Ireland 1798-1998. Blackwell, Oxford, 1999. 48. p. A továbbiakban Jackson.

A történelem során a legnagyobb hangsúlyt a fegyveres ellenállás tradíciója kapta, nem ok nélkül. Az ír történelmi sztereotípiák¹² szerint Írország 1169 óta folyamatos angol agresszió célpontja, és bár ez a történeti valóság jelentős leegyszerűsítése,¹³ az mindenképpen helytálló, hogy a XVI. század óta a brit hódítás egyértelműen Írország vallási-etnikai jellegének átférfalására tört. Az ír ellenállás ezzel szemben makacs volt, ahogy Engels az Írország története című töredékben maradt munkájában megfogalmazza: „Az angolok a legkülönbözőbb fajtájú embereket ki tudták békíteni uralmukkal (...) csak az írekkel nem boldogultak (...)”.¹⁴ Tény, hogy a skótok és a walesiek többségével ellentétben sem a hagyományos ír elit, sem pedig a népesség nem fogadta el a London által kínált megoldást, a protestáns hit átvételét és a (nyelv feladásán túli) asszimilációt. A Tudorok bukása a protestantizmus elterjesztésében, egyszersmind a Stuartok alatt meginduló nagyarányú, koncentrált betelepítés részleges sikeressége egyidejűleg teremtettemeg a máig fennmaradó problémát Ulsterben. A XVIII. századra a tartomány lakosságának többsége protestáns lett.¹⁵ A telepésekkel és az angol uralommal szembeni fellépés hozta létre a fegyveres ellenállás tradícióját, amely számos erőszakos cselekményben manifesztálódott 1169-től 1969-ig. Ulster ezek közül sokszerűen először az 1641-es felkelés érintette. Ennek során az írek 4000 telepest mészároltak le, amely beépült a protestánsok történelmi emlékezetébe, ugyanúgy, mint az Oliver Cromwell által személyesen felügyelt angol bosszúhadjárat a katolikusokéba.¹⁶

Az Ír Köztársasági Hadseregben megtestesülő ma is létező republikánus tradíció, és a „fizikai erő hagyománya” a XVIII. század végéig nyúlik vissza. Egy korai tagságában jórészt presbiteriánusokból álló szerveződés, a protestáns Wolfe Tone nevével mára szinte már azonosított¹⁷ Egyesült Írek Társasága - Society of United Irishmen alapozta meg a gyökereit. A United Irishmen először egy radikális, de alkotmányos alapokon álló

¹² Tipikus sztereotíp történelemértelmezést ad pl. Eileen Hickey: *Essay on Irish History Through Verse*. Irish Republican History Museum, Belfast, 2005.

¹³ English: 29-38. pp.

¹⁴ Az idézet folytatása is érdekes: „A legkegyetlenebb elnyomás, minden kiírtási kísérlet után az írek rövid időn belül ismét erősebbek voltak, mint valaha; sőt, fő erejüket az idegen helyőrségből szívták magukba, amelyet elnyomásukra ültettek a nyakukra; két, sokszor egy emberöltő alatt az idegenek írebbek lettek az íreknél, Hibernios ípsis Hibernis; és minél inkább felvették az írek az angol nyelvet és elfelejtették az írt, annál írebbek lettek.” Karl Marx és Friedrich Engels művei. 16. kötet, Kossuth Kiadó, Budapest, 1964. 462.

¹⁵ English: 50-59. pp.

¹⁶ Szántó György Tibor azért felhívja a figyelmet, hogy a képlet nem volt egyszerű, nem csak vallási, hanem politikai bosszúról is szó volt. Az elhíresült Drogheda várát nem is az írek, hanem royalista érzelmű, de protestáns angolok védtek: „A rettenetes vérfürdő meghökkentő sajátossága, hogy Oliver és szentjei az irtózatoss mészárosmunka folyamán a katolikus írek és a royalista érzelmű, ám protestáns angolok között nem tettek különbséget.” Szántó György Tibor: *Oliver Cromwell – egy katonaszent élete és kora*. Mecénás Könyvkiadó, Budapest, 2005. 409-410. pp.

¹⁷ Tone egyik kulcsfigurája volt a mozgalomnak, de az alapideológiát William Drennan adta. English: 87. p.

csoportosulás volt, de a kormányzati elnyomás és 1794-1795 tájára szeparatista irányba tolta el a mozgalmat.¹⁸ Hamarosan kiépültek a katonai struktúrák a politikai struktúrák mögött, illetve a kapcsolatok az ulsteri és leinsteri katolikus Defenders ellenálló mozgalommal. Míg a United Irishmen ideológiájának az antiszeztarianizmus volt az alapja, ez utóbbit a telepes- és ebből eredendően a protestáns ellenesség motiválta. A Defenders vereség az 1795-ös diamond-i csatában, és az azt követő protestáns etnikai tisztogatás Ulsterben országossá növelte az egyre inkább egybeolvadó két mozgalmat, amely a menekültekkel együtt elérte Dublint is. Az 1798-as felkelés nem volt megfelelően koordinálva, de jelentős méretet ért el, 50 000 felkelő nézett szembe a korona közel nyolcvanezer emberével, a halálos áldozatok száma 30 000-re rúgott.¹⁹ Mivel a felkelésben (először és utoljára az ír történelemben) számszerűen is jelentős szerepet játszottak a protestánsok, megalapozta a republikánus ideológia azon tételét is, hogy az unionizmus pusztán a brit manipulációk eredménye, annak megszüntével eltűnne a két közösség közötti ellentét is.²⁰ Ironikus módon ugyanakkor a felkelés (az 1803-as dublini lázadással együtt) bár megmaradtak az antiszektáriánus ideológia elemei, a militáns és szektás katolikus republikanizmus szülőanyja lett.²¹

A fegyveres ellenállás a XIX. században is folytatódott, de ekkor már jelentős, sőt főszerepet kapott a brit politikai élet bizonyos szereplőivel politikai együttműködést kialakító „alkotmányos nacionalista” hagyomány, melynek megteremtése Daniel O’Connell nevéhez fűződik. Az általa indított tömegmozgalom sikeresen harcolt a katolikusok egyenjogúsításáért, amelyet (bár az nem volt teljes) 1829-ben értek el. Ezzel megnyílt az út a katolikus közösség jogainak a Westminsterben történő képviselője felé. Bár Daniel O’Connell retorikájában időnként militáns volt, elvetette az erőszakot, mint stratégiát. Az általa mozgósított hatalmas tömegek ugyan túlmutattak a pusztán parlamenti politizáláson, és kétségtelenül volt nyomásgyakorló szerepük, O’Connell a törvénnyel szembekeverülve azonban mindig betartotta a legalitás határait.²² Daniel O’Connell első ír politikai szereplőként használta ki az amerikai írek növekvő erejét: az amerikai kapcsolat először tehát az alkotmányos nacionalizmus stratégiája volt, bár hamarosan más hangsúlyt kapott.²³

¹⁸ Jackson: 13. p.

¹⁹ Jackson: 22. p.

²⁰ English: 91. p.

²¹ Jackson: 22. p.

²² Ennek volt szimbóluma Clontarf-i nagygyűlés lemondása a hatóságok tiltó határozata után.

²³ Conor O’Clery: *Daring Diplomacy – Clinton’s Secret Search for Peace in Ireland*. Robert Rinehart Publishers, Boulder, 1997. 9. p. A továbbiakban Clery.

Az 1845-ben kezdődő, modern becslések szerint is egymillió halottat követelő éhínség²⁴ jelentősen meggyengítette az O'Connell-féle együttműködő, gradualista megközelítés bázisát, és felerősítette a „fizikai erő” tradícióját. Az Ifjú Írország (Young Ireland) militáns megközelítése és a fenianizmus az éhínségből és az 1848-as felkelés kudarcából született. A fizikai erő stratégiáját ettől az időszaktól kezdve nagyban inspirálták az egyesült-államokbeli ír szervezetek, mert a rendkívül felerősödött kivándorlásnak köszönhetően több mint kétmillióra nőtt az ír közösség az USA-ban.²⁵ Írországi és amerikai írek együtt alapították meg a fegyveres ellenállás az IRA-t megelőző szervezetét, amelyet Fenian Testvériségnek (Fenian Brotherhood) hívtak az USA-ban és Ír Republikánus Testvériségnek (Irish Republican Brotherhood - IRB) Írországbán. A Fenian Testvériség leglátványosabb akciójában 1866-ban támadást intézett Kanada ellen, hogy engedményekre kényszerítsék a briteket Írországbán, de nem jártak sikerrel. Ahogy azt Jackson kiemeli, ez volt az első alkalom, amikor az új világ ír közösségének keserű emlékei és nacionalizmusa találkozott az írországi fegyveres ellenállás szükségleteivel.²⁶ Marx is észrevette, hogy az Amerikában élő írek befolyása nagyon nagy, sőt, ők a kezdeményezők, vezetők.²⁷ A „fizikai erő” tradíciójának a XIX. század második fele azonban ugyanúgy nem kedvezett, mint az első fele. A mozgalom nem tudott tömegméréteket ölteni, az ún. Dinamit Háború²⁸ nem ért el konkrét eredményt.

A század második felében, akárcsak az elején, a legnagyobb sikereket az alkotmányos utat választó politikusok aratták, mint John Stuart Parnell vagy John Redmond. Az Ír Parlamenti Pártot (Irish Parliamentary Party – IPP) 1882-ben megalapító protestáns Parnell programja az autonómia volt Nagy Britannián belül, az ún. Home Rule, és ehhez megnyerte a brit liberálisokat, illetve az amerikai ír közösség anyagi támogatását. Sokáig úgy tűnt, hogy az együttműködés stratégiája működni fog. Gladstone miniszterelnöksége alatt két Home Rule törvényjavaslatot is a Westminster elé terjesztett (1886, 1893), de azok megbuktak a konzervatívok ellenállásán. Akárcsak O'Connell, Parnell is alkalmazott az alkotmányos nacionalizmuson túli eszközöket a

²⁴ Az 1845-1849 között tomboló „Famine” áldozatait különböző források 500 000 és 1.25 millió közé teszik. A modern demográfiai kutatások a magasabb értékhez állnak közel. Jackson: 70. p.

²⁵ English: 169. p.

²⁶ Jackson: 93. p.

²⁷ Karl Marx és Friedrich Engels művei. 16. kötet, Kossuth Kiadó, Budapest, 1964. 206. p.

²⁸ Az 1880-as években terrorkampányt indítottak Nagy-Britanniában, ez volt a Dinamit Háború. A támadássorozattal anyagi javak szimbolikus elpusztítása volt a cél, nem a gyilkolás. A kampány sokban hasonlított az IRA XX. századi gazdasági háborújára, amiről részletesen szó lesz a disszertáció során. Ld. Walter Laqueur: The Age of Terrorism, Little, Brown and Company, Boston, 1987. 65. p.

nyomásgyakorlásra. Egyes források szerint az IRB-be is belépett,²⁹ de a határt a fizikai erő hagyománya felé sohasem lépte át. Parnell halála után is az alkotmányos nacionalizmus dominálta az ír stratégiát John Redmond vezetésével, egészen 1916-ig. Redmond is együttműködött egy időben a fizikai erő hagyományának követőivel, de alapvető programja a Home Rule elérése maradt.³⁰ Ehhez megnyerte William Taft amerikai elnök támogatását is³¹ - egészen Jimmy Carterig ez volt az utolsó nyílt amerikai kiállás az ír nacionalisták oldalán.

A Redmond-éra alatt jelent meg egy régi-új stratégia az ír politikában. A brit politikai élettől való távolmaradást, a passzív ellenállást először Thomas Davis, az Ifjú Írország egyik vezetője vetette fel, amikor javasolta, hogy a megválasztott ír képviselők ne foglalják el a helyüket a Westminsterben.³² Igazi karrierje azonban Arthur Griffith, egy dublini újságíró nevéhez köthető. Griffith a deáki magyar modell alapján a távolmaradáson túlmutató passzív ellenállásban (az abszentizmusnál ez annyiban több, hogy a választások bojkottja, vagy a hivatalviselés elutasítása mellett például az adózás megtagadását is jelentheti ír olvasatban) látta a megoldást, amelyet 1904-ben a Resurrection of Hungary című cikksorozatában majd könyvében foglalt össze. A cél az Osztrák-Magyar Monarchia mintáján egy kettős királyság létrehozása lett volna.³³ A könyv nagy sikert aratott, a magyar példa a passzív ellenállásra széles körben vitatott kérdés lett. William Butler Yeats, a korszak egyik legnagyobb ír költője Írországot a „Nyugat Magyarországnak” (Hungary of the West) nevezte. A Parnell utáni generáció radikálisabb gondolkodóinak a „magyar alternatíva” adott racionális kiutat a zsákutcásnak látszó redmond-i együttműködési politikából, a meddőnek tartott alkotmányos parlamentarizmusból.³⁴ A népszerűséget azonban nem sikerült politikai befolyásra váltani. A mások mellett Griffith által alapított mozgalom, a Sinn Féin,³⁵ korabeli becenevén a Zöld Magyar Banda (Green Hungarian Band) 1905-től a világháborúig tartó időszakban csak mérsékelt befolyásra tudott szert tenni az ír politikai rendszerben.³⁶

²⁹ English: 212 p.

³⁰ English: 254-255. pp.

³¹ Clery: 10. p.

³² English: 143. p.

³³ Arthur Griffith: Magyarország feltámadása – példa Írország számára. Püski-Masszi Könyvesház Kft. Budapest, 2003. 162. p.

³⁴ Padraig Colum: Ourselves Alone – The Story of Arthur Griffith and the Origin of the Free State. Crown Publishers Inc. New York, 1959. 77-78. pp. A továbbiakban Colum.

³⁵ Magyar fordításban „mi magunk”, értelmileg inkább „magunk által”.

³⁶ Thomas Hennessey: Dividing Ireland. Routledge, London, 1998. 37. p. A továbbiakban Hennessey (1998).

Az alkotmányos nacionalizmus dominanciájára a Home Rule elhalasztása, az ulsteri unionisták fegyverkezése és a háború vetett árnyékot. Az 1916-os ún. „Húsvéti Felkelés” ugyan sikertelen volt, de az arra adott brit válasz, és 1918-ban a sorozás bevezetésére tett kísérlet végleg aláásta Redmond befolyását az ír szavazókra. A rendkívül heterogén elemekből álló, de a függetlenség kérdésének ügyében egységes Sinn Féin-ben megtestesülő passzív és aktív ellenállás stratégiája háttérbe szorította a kompromisszumos megoldásra törekvő konstitucionalista nacionalizmust. Maga Redmond meghalt, a korábban domináns Ír Parlamenti Párt visszaszorult. Az IPP a választási rendszerből fakadóan az 1918 decemberi választásokon a szavazatok harmadával 105-ből csak hat helyet szerzett, a Sinn Féin 48%-kal viszont hetvenhármat. A Sinn Féin képviselők Griffith „magyar” politikájának megfelelően nem foglalták el helyüket a brit parlamentben, hanem Dublinban létrehozták az ír parlamentet, a Dáil Éireannt és 1919 januárjában kikiáltották az Ír Köztársaságot. Az ír függetlenségi háború 1919 elején indult el a britek ellen kisebb incidensekkel, majd 1920-ra az ország nagy részére kiterjedt. Az 1919-1921 közötti időszakban jelentéktelenné vált az alkotmányos nacionalizmus ereje, az erőszakos ellenállást előtérbe helyező republikanizmus nyomta rá bélyegét az ír állam megalakulására.³⁷ A disszertáció által vizsgált korszakba tehát úgy lépünk, hogy a három tradíció közül egyértelműen a fizikai erő, a fegyveres ellenállás dominál a hagyományos ír stratégiák közül.

II/2. Az ír nacionalizmus percepciói a „protestánsokról” és Észak-Írországról

Az ír nacionalizmusnak három fő toposza létezett (részben máig létezik) Észak-Írországról, és mivel ezek az elképzelések nagyban meghatározták az ír nemzetstratégiát, érdemes bemutatni őket és megvizsgálni, a szakirodalom ma hogyan látja a problémákat. Ez a három elképzelés a következő: 1. nem a lakosság többségének akarata, hanem a Brit Birodalom manipulációi hozták létre Észak-Írországot; 2. a protestánsok ugyanúgy írek, mint a katolikus közösség tagjai; 3. az előzőkből eredendően Észak-Írország egy mesterséges államalakulat.

Ami az első kérdést illeti, az ír elméletek szerint a protestáns szektarianizmust művi módon, belpolitikai és brit birodalmi érdekek szolgálatában tüzelték fel Londonból az 1800-as évek végének Home Rule vitái során a konzervatívok, hogy Gladstone liberálisával szemben kihasználhassák azt, és a „Hat megyét” pusztán geopolitikai

³⁷ English: 277. p.

okokból tartották meg 1920-ban is. Tehát ha a britek kiállnak az unionisták mögül, abbahagyják lázításukat, akkor jóval könnyebb lesz a megegyezés. Az egyértelmű, hogy a brit belpolitikának, a konzervatív ragaszkodásnak az Unióhoz, illetve a tory-liberális ellentétnek az eseményekben nagy része volt, de hiba lenne a protestáns közösség ellenállásának mértékét lebecsülni. Bár mindenekelőtt konzervatív részről jelentős támogatást kapott, a felosztás jelentős részben nem Londonon, hanem a protestáns népesség eltökéltségén nyugodott. A protestánsok hozzászóltak privilegizált helyzetükhöz, és rettegtek attól, hogy ezt elveszíthetik. A megoldást számukra a Home Rule tervezetek szerint újra felállítandó dublini parlament fennhatósága alóli kikerülés, vagy preferáltan magának a Home Rule bekövetkeztének megakadályozása jelentette. Az unionista politikai elit úgy vélte, ha a katolikus Írországnak joga van az önrendelkezésre, akkor ez a jog miért ne illezné meg Ulstert is?³⁸ Ez a „miért legyünk mi kisebbség a tí országokban, ha ti is lehettek kisebbség a miénkben” ismerős dilemmája, amit Ulster a hagyományos módon kezelt. Írország felosztásának kérdése először 1833-ban merült fel, válaszul az Unió megszüntetésére (Repel of the Union) irányuló ír törekvésekre. Lord Macaulay Daniel O’Connellnek, az ír mozgalom vezetőjének fejtette ki, hogy ha van érv egy dublini parlament létrehozására, akkor van érv egy londonderry-i parlament létrehozására is. A kérdés azonban Home Rule vita 1880-as években történő fellángolásáig a háttérben maradt. Mivel az 1886-os és 1893-as Home Rule tervezetek a konzervatívok ellenállásán megbuktak a brit parlamentben, valódi jelentőséget csak az 1910-es években kapott, amikor a Lordok Háza már nem tudta véglegesen megvétózni a törvényt. A veszélyt érzékelve az unionisták 1911-ben létrehozták az Ulsteri Önkéntes Erőt (Ulster Volunteer Force - UVF). A milíciának 1912-re már 100 000 tagja volt, és a protestánsok akár fegyveres ellenállásra is készen álltak. Ezt a brit konzervatívok részéről sokan támogatták. 1913-ban az UVF-re válaszul létrejött az Ír Önkéntesek (Irish Volunteers) paramilitáris szerveződése, amelyet 1916 végétől kezdtek Ír Köztársasági Hadseregnek (Irish Republican Army) nevezni.³⁹ A polgárháborús veszélyt az első világháború kitörése szüntette meg. Az 1912-ben megszületett, a Lordok Háza által 1914-ig késleltetett 3. Home Rule törvényt a háború időtartalmára felfüggesztették. A 3. Home Rule törvényben nem szerepelt semmilyen kitétel az északot illetően, és az 1915-1922 közötti David Lloyd George vezette koalíciós kormány inkább mérséklő erőt jelentett a Belfastra, mint fordítva,

³⁸ A Belfast News 1912-ben szinte szó szerint így fogalmazta meg a problémát. Idézi Thomas Hennessey: A History of Northern Ireland, St. Martin’s Press, New York, 1997. 4. p. A továbbiakban Hennessey.

³⁹ English: 290. p.

ezt jól nyomon lehet követni Lloyd George és James Craig levelezéséből.⁴⁰ A helyzetet az 1916-os Húsvéti Felkelés, a Sinn Féin felemelkedése, és az ulsteri alakulatok hősies helytállása a nyugati fronton (amelyben az unionisták és a konzervatívok egy újabb szimbolikus összekötő kapcsot láttak) változtatta meg.⁴¹ Miután világossá vált, hogy az unionisták semmiképpen sem fogadják el a dublini parlament fennhatósága alá tartozást, az ír politikában domináns Sinn Féin pedig a brit uralmat és a sziget felosztását, patthelyzet alakult ki. Ahogy arra English felhívja a figyelmet, a Sinn Féin távolmaradása a londoni parlamenttől azzal járt, hogy ír részről minden alkotmányos eszközt feladtak a protestáns kisebbség elszakadásának megakadályozására, a brit kormányzat és a Westminster érdemi ír beleszólás nélkül dolgozhatott egy megoldáson az unionisták követeléseinek teljesítésére.⁴² A katolikus percepciókkal ellentétben azonban a brit politikai elit jelentős részének (liberálisok, munkáspártiak) szimpátiája mérsékelt volt az unionistákkal szemben.⁴³ A brit politika motorja a mai szakirodalom szerint nem elsősorban a geopolitika volt, hanem az a felismerés, hogy Ulster protestáns területeit nem lehet erőszak nélkül az Egyesült Írországba kényszeríteni.⁴⁴

Ehhez kapcsolódik a második kérdés, a protestantizmus értelmezése. Az ír nacionalista ideológia szerint a protestáns kifejezés az adott személy vallására utal, nem nemzeti közösséget jelöl. A tradicionalista ír nacionalista álláspontot követő szerzők a konfliktust általában politikainak írják le, egy háborút a brit gyarmati elnyomás és a protestáns uralkodó elit, de nem a szintén „írnek” tekintett protestáns népesség ellen. Az ír érzelmeket de Valéra fogalmazta meg nagyon képletesen:

Azok, akik magyarázni akarták a felosztást, próbáltak úgy tenni, mintha két ír nemzet létezne. Ez az állítás nyilvánvalóan abszurd volt. Az ír nemzetben eltérő politikai vélemények léteztek, volt vérkeveredés akárcsak Angliában, Franciaországban, Németországban, és a világ

⁴⁰ Ld. pl. Letter from the Prime Minister to Sir James Craig, 14th November, 1921. In: Irish Free State and Northern Ireland – Further Correspondence Relating to Article 12 of the Articles of Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland. His Majesty's Stationery Office, London, 1924. 22-29. pp.

⁴¹ Paul Johnston: Twentieth-Century Britain. Longman, London, 1994. 73. p.

⁴² English: 277. p.

⁴³ Sean McDougall: The Projection of Northern Ireland to Great Britain and Abroad, 1921-39. In: Peter Catterall-Sean McDougall (szerk.): The Northern Ireland Question in British Politics. Macmillan Press Ltd, London, 1997. 31. p.

⁴⁴ Henry Patterson: Northern Ireland 1921-68. In: Artur Aughey-Duncan Morrow: Northern Ireland Politics, Longman, London, 1996. 5. p. A továbbiakban Patterson (In: Aughey- Morrow).

bármely más országában, de ettől még nem volt két ír nemzet, mint ahogyan nem volt két angol, két skót, két walesi vagy két francia sem.⁴⁵

Ez máig az IRA/Sinn Féin hivatalos véleménye, de a két nemzet teóriát a vizsgált időszak nagy részében az ír politikai elit mérsékelten nacionalista elemei sem fogadták el. Ezt az álláspontot némileg erősíteni látszik, hogy a protestáns identitás jóval kevésbé tűnik szilárdnak és kiforrottnak, mint a katolikus. A protestáns közbeszédben sokszor felekezeti konfliktusról beszélnek, arról, hogy megvédik a szabadságukat a közelgő katolikus diktatúrától.⁴⁶ Létezik egy sajátos ulsteri tudat, és a hangsúly a „britségen” sokszor kevésbé tűnik erőteljesnek. Ahogy Townshend megjegyzi, a britség a többségi közösségnek egy olyan dolog, amivel kifejezik, milyen nem írnek lenni.⁴⁷ A mai szakirodalomban azonban a nemzeti értelmezés az egyeduralkodó, azaz, hogy a protestánsok, mint közösség semmiképpen sem tekinthetők az ír nemzet részének. Kelly és McAllister statisztikai kutatásaik eredményeképpen arra jutottak, hogy a két fél közötti konfliktus a különböző vallási meggyőződéssel kapcsolatban van, de a felekezeti különbség csak felszíni megnyilvánulása a mélyebb nemzeti különbségnek, a vallási elkötelezettség és hit nem központi tényező.⁴⁸ Röviden tehát a kérdés úgy foglalható össze, hogy bár a protestáns identitás(okat) nehéz egyszerűen britként meghatározni, de hogy egy elenyésző kisebbség kivételével nem ír ez az öntudat, az bizonyos.

Az első két ír nemzeti toposszal ellentétben nagyon is jól megalapozott ír percepció Észak-Írországgal kapcsolatban az, hogy (az 1920-1925 között kialakult formájában) alapvetően mesterséges államalakulatról van szó. Tény, hogy Észak-Írország nem természetes és nem is történelmi egység, hanem tudatos tervezés eredményeképpen jött létre. Az 1920-at megelőző évtizedben számos elképzelés született arról, hogyan kellene megoldani az ulsteri unionisták problémáját. 1912-ben Winston Churchill, aki

⁴⁵ Idézi: Henry Harrison: *Ulster and the British Empire – Help or Hindrance?* Robert Hale Limited, London, 1939. 24. p. A továbbiakban Harrison (1939).

⁴⁶ A Nicola Bowermannal és Olive Hobsonnal (Belfast, 2008. 05. 12-13.) készített interjúk nagy része erről a kérdésről szólt. Ms. Bowerman egy Észak-Írországban elterjedt anekdotával írta le a helyzetet. Eszerint az I-tenger felett repülve a British Airways egyik pilótája üstájképzőztatóján bement, hogy Belfastban a hőmérséklet 60 fok farenheit és a helyi idő 1690. A korszak egyik legnagyobb hatású protestáns politikusa, Ian Paisley munkássága azt mutatja, ez a megállapítás több egy bonmot-nál. Nem tagadható, hogy protestáns oldalon továbbra is létezik egy nagyon erős vallási alapú gyanakvás magával a katolikus egyházzal szemben.

⁴⁷ Charles Townshend: *Political Violence in Ireland: Government and Resistance since 1848*. Clarendon Press, Oxford, 1983. 342-343. pp.

⁴⁸ Jonathan Kelly-Ian McAllister: *Economic Theories of Political Violence in the Northern Ireland Conflict*. In: Yonah Alexander-Alan O'Day (szerk.): *Ireland's Terrorist Dilemma*. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1986. 76. p.

ekkor még elismerte a katolikus kisebbség jogainak veszélyeztetését,⁴⁹ kompromisszumként javasolta, hogy a három leginkább protestáns karakterű megye, Antrim, Down és Londonderry kapjon egy átmeneti időszakot, mielőtt az ír parlament fennhatósága alá kerülne. Későbbi javaslatok ehhez hozzátették Armaghot, az unionisták viszont ekkor még Ulster mind a kilenc megyéjében gondolkodtak.⁵⁰ A brit kormányzat több más opciót is megvizsgált, ezek közül a legígéretesebb a népszavazás lett volna, de elvetették, mert tovább élezte volna a helyzetet.

A források gyakorlatilag egyöntetűek abban, hogy a tartomány végső méretét elsősorban a demográfia határozta meg, mivel az Ír-sziget protestáns népességének nagy része Ulsterre koncentrálódott. Az 1911-es népszámlálás szerint a déli és nyugati három ír tartományban 257 ezer protestáns élt szórványokban - nagyobb részt Dublin környékén, ahol a lakosság 21%-át adták - több mint 2,5 millió katolikus között. Ahogy arra Helsinga rámutat, ezek túlnyomó többsége anglikán volt, és nem kötődött a skót presbiteriánus gyökérülsteri identitáshoz.⁵¹ Ulster 1 581 969 lakosából viszont 890 880 volt protestáns, nagyobb részt presbiteriánus.⁵² A lakosság többségét azonban a kilenc megyéből itt is csak négyben alkották, de úgy, hogy azok közül is csak Antrimban és Downban volt az meggyőző – igaz, ennek a két iparosodott és termékeny földekkal rendelkező megyének volt messze a legnagyobb a lakossága. Az unionista lakosság 80%-a itt, a Bann folyótól keletre koncentrálódott. A ritkábban lakott Armaghban és Derryben a protestáns többség nem volt jelentős, míg Tyrone-ban és Fermanagh-ban enyhe katolikus túlsúly érvényesült. Donegalban viszont csak 21%, Cavanban 18,5%, Monaghanban pedig 25,3% - átlagban 21,3% - volt a protestánsok számaránya.⁵³

Az unionisták dilemmáját az ír érvelést tökéletesen megalapozó módon James Craig fogalmazta meg a brit parlamentben ezért érdemes idézni:

A helyzet a kilenc megye, illetve a hat megye parlamentjében röviden a következő lenne. A kilenc megye esetén a 64 tagú parlamentben az unionista többség 3-4 fő lenne, a hat megye 52 fős parlamentjében viszont tíz. A három kívül maradó megyében 70 000 unionista és 260 000 (...) nacionalista van (...) ami annyira lecsökkentené a

⁴⁹ Surányi Róbert: W. S. Churchill élete és kora. Pannonica Kiadó, 2004. 26. p. A továbbiakban Surányi.

⁵⁰ Dr. M. W. Helsinga: The Irish Border as a Cultural Divide. Vsn Gorcum, Assen, 1979. 200-201. pp. A továbbiakban Helsinga.

⁵¹ Helsinga: 79. p.

⁵² Hennessey: 1. p.

⁵³ Helsinga: 79. p.

többségünket, hogy egy józan ember nem váгна bele (a kormányzatba). Ez volt az a helyzet, amivel néhány napja néztünk szembe a döntésünkör arról, hogy arra kérjük a kormányt, vajon kilenc megyét foglaljon-e a törvénybe, vagy elégedjünk meg hattal. (...) Néhány betegség, vagy két- három képviselő hiányzása valamilyen oknál fogva egy este az egész ulsteri parlamentet (...) melyért olyan keményen harcoltunk áthatja (a nacionalistáknak) (...) amit természetesen elképzelni is szörnyű. (...) semmi sem volt lesújtóbb nekünk, mint azt a döntést meghozni (...) aminek következményeként unionista honfitársaink Monaghanban, Cavanban és Donegalban kívül maradnak az ulsteri parlamenten.⁵⁴

Azt, hogy a döntés mennyire nehéz volt, Lord Carson május 13-i hozzászólása is mutatja:

... az igazság az, hogy sok feszült óra és sok feszült nap után, amelyet a kérdés vizsgálatával töltöttünk, szinte községről községre menve (...) arra jutottunk, hogy nem lenne esélyünk egy sikeres parlamentre, ha az Donegal, Cavan és Monaghan kormányzatáért is felelős lenne. (...) Természetesen szeretnénk, ha a lehető legnagyobb terület lenne a miénk (...) de nincsen értelme egy olyan kormányzatot felvállalni, amely bukáshoz vezetne azzal a három megyével megterhelve.⁵⁵

Annak, hogy Észak-Írországot nem szűkítették tovább Tyrone és Fermanagh feladásával, azon túl, hogy itt a katolikus többség nem volt jelentős, elsősorban érzelmi okai voltak, Sir Edward Carson népszerűsége az unionisták körében nagyon komoly mértékben csökkent már a Monaghan, Cavan és Donegal feladása miatt is.⁵⁶ De a gazdasági érveket sem lehet lebecsülni. Belfastnak, amely az Ír-sziget legnagyobb ipari, kereskedelmi, és elosztó központja volt, minél nagyobb hátszázgra volt szüksége.⁵⁸ Az érzelmi-gazdasági alapokon történő határhúzás azonban jelentős feszültséget keltett. Az ír

⁵⁴ Ld. Extracts from Official Report of Debates, House of Commons, 29th March 1920. In: Irish Boundary. Extracts from Parliamentary Debates, Command Papers, etc., Relevant to Questions Arising out of Article XII of the Articles of Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland, dated 6th December, 1921 His Majesty's Stationery Office, London, 1924. 9. p. A továbbiakban: Irish Boundary. Extracts from Parliamentary Debates.

⁵⁵ Ld. Irish Boundary. Extracts from Parliamentary Debates. House of Commons Debates, 13th May, 1920, 10. p.

⁵⁶ Harrison (1939): 36. p.

⁵⁷ Olyan hatalmas, jórészt a brit piacra termelő ipari üzemekkel, mint a Harland and Wolff, a Mackies, a Sirocco, és a Shorts.

⁵⁸ Harrison (1939): 37. p.

nacionalizmus joggal állíthatta, hogy például Derry/Londonderry brit megtartása Írország felosztása során elfogult politikai aktus. A katolikus többségű város nagy része a Foyle folyó nyugati, földrajzilag Donegalhoz tartozó partján fekszik, a lojalisták történelmi és érzelmi kötődései⁵⁹ miatt mégis Észak-Írországhoz került. Ezzel Derry elszakadt hátszaga jelentős részétől és Írország furcsa alakot öltött. Donegal északabbra van, mint bármelyik észak-írországi megye, helyzete pedig Írországon belül teljesen periférikus. A hosszú északi kiszögellés néhány helyen csak pár kilométer széles, egyetlen észak-déli út köti a Dél többi területéhez. Derryhez hasonló helyzetbe kerültek olyan kisebb városok, mint Newry, elszakították őket hátszáguk egy részétől, amely fejlődésük stagnálásához vezetett. A határ mentén az elvesztett munkalehetőségek miatt falvak ürültek ki, új lehetőségeket legfeljebb a csempészet adott.⁶⁰ Az ír történelmi emlékezet előszeretettel hívja fel a figyelmet a határ kisebb anomáliáira is. A megyék a XII.-XVII. században alakultak ki, az akkori viszonyoknak megfelelően, így különösen sok a nehezen követhető beszögellés, amelyek utakat, farmokat, Pettigo esetében pedig egy települést vág ketté. A hetvenes-nyolcvanas évek liberális politikusa, Garret FitzGerald példaként hozza fel, hogy egy esetben a határ egy házat szel ketté, amelyet teljesen körbevesz Észak-Írország, csak egy 150 méteres híd nélküli folyószakaszon érintkezik a Szabadállammal. A déli ajtón az ember Nagy-Britanniába megy ki, az északon viszont Írországba jut.⁶¹

Észak-Írország tehát abban a formában, amiben, 1921-ben létrejött, mesterséges alakulatnak tekinthető, ami viszont megteremtette, a protestáns eltököeltség egy katolikusok dominálta ír államon való kívülmaradásra a brit elit egy részének hathatós segítségével, nagyon is valós volt. Írországban viszont az 1920-as évektől létezett valami, amit Coogan a megértés hiányának nevez a felosztás valódi okát illetően.⁶² English is hasonló véleményen van, az ír elit szerinte nem értette meg az unionizmust.⁶³ Cloakey ennél is tovább megy: egy mélyen gyökerező angolellenességen nyugvó történelmi értelmezésen, organikus nemzetfelfogáson, és expanzionista területi programon alapulónak látja az ír nacionalizmust.⁶⁴ A megértés hiánya egyetemesen jellemző volt szinte az egész elitre. A többségében déli származású vezetők tapasztalata a protestánsokkal egészen más volt, mint

⁵⁹ Londonderry védelme a protestáns történelmi tudat egyik legfontosabb eleme. 1689-ben a protestáns lakosok bezárták a város kapuit II. János király előtt és ezzel hozzájárultak a katolicizmust támogató uralkodó vereségéhez.

⁶⁰ Tim Pat Coogan: *The IRA – A History*, Roberts Rinehart Publishers, Niwot, 1993. 226. p. A továbbiakban Coogan (1993).

⁶¹ Garret FitzGerald: *All In a Life*, Dublin, 1991. 201. p. A továbbiakban: FitzGerald.

⁶² Coogan (1993): 227. p.

⁶³ English: 315. p.

⁶⁴ Cloakey: 224. p.

északon. Michael Collins, Arthur Griffith és Eamon de Valéra alábecsülte Belfast ellenállásának mélységét és erejét Írországgal szemben.⁶⁵

III. Ír stratégiák Észak-Írország elszakadásának megakadályozására 1921-1925

Az Ír Szabadállam, Nagy-Britannia domíniumaként, az 1919-1921 közötti függetlenségi háborút lezáró 1921. december 6-i szerződésnek megfelelően jött létre. De maguk a brit-ír tárgyalások is csak 1921 nyarán, a július 11-i tűzszünet után kezdődtek el. Tehát akkorra, mire az ír vezetők tárgyalni kezdhettek volna róla, már létezett Észak-Írország, ami alapvetően meghatározta az ír erőfeszítések kimenetelét. Az 1921-1925 közötti időszak a rendkívüli képlékenység kora volt az ír történelemben, és ez különösen igaz Észak-Írországra. Egyszerre jelentkezett mind a három fő stratégia az ír nacionalizmusban: a fegyveres, illetve passzív ellenállás és a tárgyalásos rendezésre való törekvés.

III/1. Az Ír Szabadállam stratégiái: erőszak, passzív ellenállás és tárgyalás

Az Ír Szabadállamot megteremtő 1921. december 6-i angol-ír szerződés elméletileg egy egységes Írországot hozott létre, mivel az államot az Ír-szigettel azonosította. A szerződés 11. cikkelye azonban kimondta, hogy Észak-Írországnak van egy egyhónapos periódusa, melynek során kiléphet az egységes Szabadállamból, és létezését a korábbiaknak megfelelően az Egyesült Királyság integráns részeként folytathatja. Ez esetben azonban a szerződés 12. cikkelyének megfelelően feláll egy Határkijelölő Bizottság (Boundary Commission), hogy a lakosok kívánságainak megfelelően, amennyiben azok megfelelnek a földrajzi és gazdasági viszonyoknak, meghúzza a határt Észak-Írország és Írország többi része között.⁶⁶ A szerződés aláírásától kezdve egy pillanatig sem volt kétséges, hogy Belfast a 11-12. cikkelynek megfelelően fog eljáráni. Az Ír Szabadállam 1921 végén ugyanis egy kiválási törekvéseiben határozott, jelentős katonai erővel és alapvető állami intézményeivel már rendelkező Észak-Írországgal találta szembe

⁶⁵ Hennessey; 20. p.

⁶⁶ Final text of the Articles of Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland as signed in London, 6 December 1921, 11. és 12. cikkely. http://www.nationalarchives.ie/topics/anglo_irish/dfaexhib2.html

magát. Az északi parlament 1921. június 7-én nyílt meg Belfastban, ami Észak-Írország miniszterelnökének James Craiget választotta meg. London november végén a végrehajtó funkciókat is átadta az új kormánynak.

A Határkijelölő Bizottság Lloyd George ötlete volt 1921-ben a brit-ír tárgyalások megmentésére, mert a már gyakorlatban létező felosztást az ír vezetők nem akarták elfogadni. A merevebb ellenfél Eamon de Valéra volt, az 1916-os Húsvéti Felkelés vezetésének egyetlen életben maradt tagja, akit csak amerikai állampolgársága mentett meg a kivégzéstől. Szabadon engedése után 1917-ben megválasztották a Sinn Féin, 1918-ban pedig a Dáil elnökévé. A mozgalom vezetőjeként de Valéra 1917-ben Ulster kényszerítéséről, 1918-ban az unionizmus megsemmisítéséről beszélt. 1919-20-as amerikai útján már mérsékeltebben nyilatkozott. Hazatérte után, 1921. május 5-én találkozott James Craig északír unionista vezetővel és azt ajánlotta neki, hogy az egységes Írországon belül Ulster bizonyos önkormányzatot kaphat, amit Craig elutasított.⁶⁷ De Valéra 1921 júliusában kezdte meg tárgyalásait Lloyd George-dzal Londonban. Az elsődleges kérdés számára a leendő Írország státusza volt, Észak-Írország jövőjét ettől tette függővé. Ajánlata az volt, ha Írország dominium marad, akkor a „Hat megyének” is Dublin alá kell tartoznia, ha viszont London beleegyezik a köztársaságba, akkor elfogadja az észak különállását.⁶⁸ 1921 nyaratól egyértelműen egy déli nacionalista szempontból nézve nagylelkűnek is nevezhető kompromisszumban kereste a megoldást. Az egyik lehetőség az úgynevezett „megye-opció” lett volna, azaz minden megye kiszavazhatta volna magát a Köztársaságból. 1921. augusztusi Dáil beszédében arról beszélt, hogy késznek kell lenni „jelentős áldozatokra” az Északkal való megállapodás érdekében, olyan áldozatokra, amelyeket Nagy-Britanniának sohasem tennének meg, de „Írországból élő ír embereknek” igen.⁶⁹ A tárgyalások második fordulójában de Valéra nem utazott Londonba, az ír delegációt Arthur Griffith és Michael Collins vezette. Griffith volt a kevésbé radikális, a teljes függetlenség eredeti programjában nem is szerepelt. Úgy vélte, a Határkijelölő Bizottság léte megegyezésre fogja kényszeríteni a protestánsokat, ezért alapvetően elfogadhatónak tartotta a Lloyd George által kínált kompromisszumot.⁷⁰ Collins Coogan jellemzése szerint vérbeli nacionalista volt, és mélyen érintette Írország felosztásának folyamata. Az 1916-os felkelés után azt írta a börtönből egy ismerősének, hogy „bármit,

⁶⁷Gyakorlati kérdésekről viszont, amelyekkel talán enyhíteni lehetett volna a katolikusokra irányuló nyomást, nem esett szó. Mary C. Bromage: *De Valera and the March of a Nation*, Hutchinson, London, 1956. 113. p.

⁶⁸Joseph Lee-Gearóid Ó Tuathaigh: *The Age of de Valera*. Ward River Press, Dublin, 1982. 49. p. A továbbiakban: Lee-Tuathaigh.

⁶⁹Lee-Tuathaigh: 95. p.

⁷⁰Colum: 381. p.

csak a felosztott Írországot ne!”.⁷¹ 1921. szeptember 4-i, armagh-i beszédében kijelentette, hogy a vallási türelmetlenség Írországból kizárólag és maradéktalanul a brit politika beavatkozásának következménye.⁷² Ugyanakkor Collins Valéránál jóval realistábbnak bizonyult, és nem a terület egészére, hanem a katolikus kisebbségre helyezte a hangsúlyt. Mikor kifejtette, hogy Tyrone, Fermanagh egésze, Armagh és Derry nagy része, és még Down egy része is a délhez kellene, hogy tartozzon, olyan nyelven beszélt, amit a Versailles-i tárgyalásokon megedződött Lloyd George megértett. „Önök és Észak-Írországnak szembe kell néznie azzal, hogy a terület egyharmadát belekényszerítik (az új államba).”⁷³ A brit miniszterelnök elismerte, hogy ha népszavazásra kerülne is sor, Tyroneban és Fermanagh-ban katolikus többség lenne, és a Határkijelölő Bizottságot említette megoldásként. Collins az északi kisebbség felé is azt kommunikálta, hogy nem fogja hagyni olyan térségek Belfast uralma alatt maradását, mint Newry vagy Dél-Armagh.⁷⁴ Célja a szerződés aláírásával egy déli állam megszervezése volt, amely kiinduló alap lehet a teljes 32 megyés Írország elérésére. Egy állam egy irreguláris gerillaszervezetnél jóval nagyobb erőforrásokkal rendelkezik, amelyek kihasználhatóak a cél érdekében, legyen az eszköz az erőszak, a diplomácia, vagy mindkettő.⁷⁵

Az Ír Szabadállamot létrehozó szerződés vitáján a Dáilban a felosztás nem volt központi kérdés. De Valéra másodlagosnak tekintette Írország státuszához képest, a szerződéssel szemben általa tett javaslatok is elfogadták Észak-Írország különállását.⁷⁶ Voltak, akik praktikus megoldásnak látták a protestáns probléma kikerülésére, Seán Milroy a gazdasági érveket hangsúlyozta a felosztás tarthatatlanságát illetően, hasonló volt Ernest Blythe véleménye is.⁷⁷ A marxista megközelítés az 1916-ban kivégzett James Connolly analízisén alapult, miszerint a protestáns munkásosztály fel fogja ismerni, hogy a helyi burzsoázia manipulációinak áldozata, és felbomlik az Ulstert megteremtő szövetség.⁷⁸ Az ulsteri nacionalisták, akik a katolikus egyház befolyása alatt voltak, támogatták a megállapodást, mivel azt az egyház is támogatta.⁷⁹ Az amerikai írek, akik komoly anyagi

⁷¹ Coogan (2002): 333. p.

⁷² Coogan (2002): 338. p.

⁷³ Idézi Hennessey: 20. p.

⁷⁴ Hennessey: 25. p.

⁷⁵ Coogan (2004): 128. p.

⁷⁶ Tim Pat Coogan: Eamon de Valera – The Man Who was Ireland. HarperCollins Publishers, New York, 1995. 290. p. A továbbiakban Coogan (1995/HarperCollins).

⁷⁷ Cronin: 136. p.

⁷⁸ Paul Bew-Peter Gibbon-Henry Patterson: The State in Northern Ireland – Political Forces and Social Classes, 1921-1972. St. Martin's Press, New York, 1979. 6-8. pp. A továbbiakban Bew-Gibbon-Patterson. 6-8. pp.

⁷⁹ Hennessey: 23. p.

segítségükkel viszonylag jelentős befolyással voltak a folyamatokra, frakciónként reagáltak: a többség ellenezte a megegyezést.⁸⁰ A szerződést végül a Dáil 1922. január 7-én elfogadta, két nappal később de Valéra lemondott elnöki posztjáról. Utóda Arthur Griffith lett, de az északi politikára fő befolyással 1922 augusztusáig Michael Collins volt.

A déli államnak elméletileg három, egymástól természetesen élesen nem elhatárolható lehetősége volt, hogy a gyakorlatban már létrejött felosztáson változtasson:

1. abba veti reményeit, hogy a Határkijelölő Bizottság olyan határt húz, amely a katolikus területek nagy részét visszaadja a Szabadállamnak
2. közvetlen tárgyalásokkal próbálkozik szót érteni Belfasttal
3. megpróbálja erőszakkal kényszeríteni Észak-Írországot

Az első lehetőséggel kapcsolatban a problémát az jelentette, hogy míg Craig számára a határkérdésben csak apróbb változtatások voltak elfogadhatóak, és Llyold George utalásai is ezt hittették el vele, addig a brit miniszterelnök szavait Collins úgy értelmezte, hogy azok az összes katolikus többségű területet érinteni fogják.⁸¹ A két interpretáció közötti különbség már néhány nappal a szerződés aláírása után napvilágra került a brit parlamentben:

Úgy látom, a miniszterelnök most azt mondja, hogy csak kisebb határmódosítást akar. Azt mondja [az unionistáknak]: „Vannak protestánsok és unionisták az Önök határain túl, akik csatlakozhatnak, és vannak Sinn Féin követők ezen meg ezen a helyen, akiknek a Délhez tartozását engedni ugyancsak előnyös az Önök számára.” Vajon ugyanezt mondta-e a Sinn Féin képviselőinek. Elmondta-e, hogy csak egy kisebb határváltoztatást javasol (...)? Vajon ezt mondta-e: “Van két megye Észak-Írországbán, ahol többségük van. Létrehozunk egy Határkijelölő Bizottságot, amely bizonyosan Önöknek adja ezt a két megyét, hiszen ott többségük van (...)”⁸²

⁸⁰ Charles Callan Tansill: *America and the Fight for Irish Freedom, 1866-1922*. The Devin-Adair Co., New York, 1957. 420-421. pp.

⁸¹ Benedict Kiely: *Counties of Contention – A Study of the Origins and Implications of the Partition of Ireland*. The Mercier Press, Cork, 1945. 151. p.

⁸² Ld. Irish Boundary. Extracts from Parliamentary Debates. House of Commons Debates, 16th February, 1922. 39. p.

Lloyd George válaszában tagadta, hogy bármiféle ígéretet tett volna a két katolikus többségű megyére, és utalva, hogy a döntés akár kedvező is lehet Ulsternek, a Határkijelölő Bizottságra hárította a felelősséget.⁸³ Tíz nappal a szerződés aláírása után tehát kiderült, hogy a Collins féle értelmezés gyenge alapokon nyugszik. Az ír vezető rugalmasságát mutatja, hogy James Craiggel történt 1922. januári találkozásán gyorsan megállapodott: a Határkijelölő Bizottság helyett a két kormányzat fog dönteni a határokról. Ezzel azt használta ki, hogy Craig félt a bizottság jelentette bizonytalansági tényezőtől: az elméletileg független volt bármiféle külső hatástól. Collins célja saját bevallása szerint az volt, hogy az angol befolyást száműzze a folyamatból. A korábbi Craig-De Valéra csúccsal ellentétben más ügyekben is a gyakorlati kérdések domináltak. A Sinn Féin által a katolikussellenes pogromok miatt kezdeményezett gazdasági szankciók (az ún. Belfast-bojkott)⁸⁴ feladásáért cserébe Craig vállalta, hogy elősegíti a katolikus munkások visszatérését az üzemekbe.⁸⁵

A kétoldalú határmegállapodással az ír vezető abban reménykedett, hogy legalább a határmenti katolikus többségű területeket megszerezheti a Szabadállam, maximális programja pedig Észak-Írország olyan kicsire való csökkentése volt, hogy az életképtelen legyen. A megegyezés azonban rövid életűnek bizonyult, az alapvető ellentétek a részletek februári dublini megvitatásakor a napvilágra kerültek. Craig döbbenetét fejezte ki a felett, hogy Collins területi követelése Észak-Írország közel felét jelentette. A két vezető közös nyilatkozata a teljes zsákutcát mutatta:

A tárgyalások Collins úr és Sir James Craig között szinte kizárólag a Határkijelölő Bizottság kérdéséről szóltak. Annak a ténynek köszönhetően, hogy Collins úr szerint a Határkijelölő Bizottság kérdésében az ír delegáció és Lloyd George úr megegyezése jelentős területekről szólt, nem csak kisebb módosításról, amiről Sir James Craiget biztosították bizalmasan brit miniszterek (...) további

⁸³ Irish Boundary. Extracts from Parliamentary Debates. House of Commons Debates, 16th February, 1922. 40. p.

⁸⁴ A Belfast-bojkottról ld. bővebben: Interim Report of the Proceedings of the Department of Labour. Dáil Éireann-Volume 2 - 17 August, 1921 <http://www.oireachtas-debates.gov.ie/D/DT/D.S.192108170009.html>

⁸⁵ Extract from Agreement between Mr. Michael Collins and Sir James Craig, dated January 21, 1922. In: Irish Free State and Northern Ireland – Further Correspondence Relating to Article 12 of the Articles of Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland. His Majesty's Stationery Office, London, 1924. 41. p.

megállapodást nem sikerült elérni és egy igen komoly helyzet alakult ki.⁸⁶

Ezek után a harmadik Collins-Craig találkozóra március végén került sor Londonban, amely elsősorban a katolikus közösséget ért diszkriminációt volt hivatott kezelni, a határkérdésről kompromisszum nem született.⁸⁷

III/2. A katonai stratégia bukása és az új politikai stratégia alapelvei

A passzív ellenállás és a katonai stratégia a tárgyalásos megoldáskereséssel párhuzamosan folyt, és 1922 augusztusáig ugyanaz szervezte, aki közben a fehér asztalnál is rendezni próbálta a kérdést: Michael Collins. Dublin többféle módon próbálta az északi kisebbség passzív ellenállását segíteni. A Dáil létrehozta az Ulster Bizottságot, amelynek tanácsadó szerepe volt, és igyekeztek kiterjeszteni az állami funkciókat északra. A de Valérával együtt 1916-ban halálraítélte William T. Cosgrave, a későbbi miniszterelnök önkormányzati miniszterként 1922-ben azt tanácsolta a katolikus többségű északi önkormányzatoknak, hogy a Dáilt ismerjék el, ne pedig a Stormontot. A legtöbb önkormányzat így is tett, vállalva az ezzel járó hátrányokat. Az Ideiglenes Kormány emellett kötelezettséget vállalt azon tanárok délről történő fizetésére, akik elutasították a „Hat megye” kormányának fennhatóságát és a nacionalista tantervnek megfelelően tanítottak. Megpróbálták megakadályozni az északi különálló struktúrák felállítását is. Ebbe tartozott bele a belfasti minisztériumokkal való együttműködés megtagadása, elutasítottak minden északi hivataltól érkező megkeresést, melyek adatok továbbítását kérték.⁸⁸

A passzív ellenállásnál azonban 1922-ben hangsúlyosabbnak bizonyult a katonai stratégia. Észak-Írország erőszak közepette született, 1920 és 1922 júliusa között közel hatszázan haltak meg az egy és negyedmillió lakosságú területen.⁸⁹ Egy főre vetítve a „Hat megye” szenvedett a legtöbbit az Ír-szigeten, ezen belül pedig a katolikus ír lakosság. Csak Belfastból közel 24 000 katolikust ütek el.⁹⁰ Ekkor épült fel az első békefal Észak-

⁸⁶ Ld. Irish Boundary. Extracts from Parliamentary Debates. House of Commons, 16th February, 1922. 42. p.

⁸⁷ Hennessey: 25. p.

⁸⁸ Coogan (2002): 347. p.

⁸⁹ A pogrom nem volt előzmények nélküli. A katolikus lakosságot támadások érték 1843, 1857, 1880, 1884, 1886 során és 1907-ben is. Hennessey: 8-12. pp.

⁹⁰ Weekly Irish Bulletin, 24 July 1922. National Archives of Ireland - An Chaitlann Náisiúnta (a továbbiakban: NACN) kabinetszám: s 10557. mappa: Weekly Irish Bulletin, 1922.

Írországbán, hogy Belfast egy negyedének katolikus és protestáns lakóit elválassza.⁹¹ Mindez részben az IRA katonai stratégiájának volt köszönhető, melynek kettős célja volt: egyrészt, hogy megakadályozza a Stormontot pozícióinak megerősítésében, másrészt pedig megvédeni az északír katolikusokat.⁹² E két cél azonban sokszor ellentétben állt egymással. Azzal, hogy Collins megpróbálta destabilizálni az északon kialakuló új rendet, elsősorban gazdasági károkozással és a rendvédelmi szervek elleni támadásokkal, kihívta az eleve mélyen katolikusellenes lojalista népesség bosszúját. A protestánsok gyilkosságokkal, elbocsátásokkal, etnikai tisztogatással reagáltak. A déli események, a kisebbségben élő protestánsok elleni támadások is nagy hatással voltak a viszonyokra, tovább rontva a katolikusok helyzetén.

Az 1922 májusában indult az újabb IRA-offenzíva. A terveket Michael Collins tudomásával, és hozzájárulásával állították össze. A gépfegyvereket és a muníciót a hadsereg szállította Donegalba, majd később egy olajtanker rekeszében Tyrone-ba. Egyetlen IRA tag kísérte a szállítmányt át Észak-Írországba, Seán Haughey, a későbbi Fianna Fáil miniszterelnök, Charles Haughey apja.⁹³ Az offenzíva eleinte sikeres volt, és jelentős gazdasági károkat okozott. Hidakat, gyárakat robbantottak fel, Derry, Tyrone és Fermanagh megyében helyi vezetők házaikat foglalták el. Rosslea-nál húsz rendőrt raboltak el, és vittek át a határon. Craig Churchillhez intézett követeléssel reagált az emberrablásokra, 5000 rendőrt kívánt délre küldeni a foglyul ejtettek kiszabadítására. Azt akarta Churchilltől, hogy a brit hadsereg szállja meg a déli határvidéket, amíg az összes fogva tartott vissza nem érkezik. Churchill rámutatott arra, hogy egy ilyen politika valószínűleg az ideiglenes kormány lemondásához vezetne, ezért elutasította a javaslatot.⁹⁴ Churchill, aki Collinsot is kemény figyelmeztetésben részesítette, drasztikus lépéseket tett az unionisták támogatásáért Pettigonál és Belleeknél. Itt indította az IRA utolsó nagyobb offenzíváját, és sikeresen előzte a helyi unionista erőket. A brit hadsereg egy ezrede június elején közvetlenül lépett fel az IRA és a Szabadállam fegyveres erői ellen, kiszorítva őket a „Hat megye” területéről, sőt elfoglalva déli területeket is.⁹⁵

A kemény unionista és brit fellépés a 3. Északi IRA Hadosztályt két hét alatt szétverte, és hamarosan így járt a 2. és 4. Északi IRA Hadosztály is. Két hónap múlva már csak a belfasti alakulat volt műveletképes. Az viszont 800 emberével egy közel 27 000 fős

⁹¹ Colm Heatley: *Interface – Flashpoints in Northern Ireland*. Lagan Books, Belfast, 2004. 81. p. A továbbiakban Heatley.

⁹² Coogan (2002): 350. p.

⁹³ Coogan (2002): 351. p.

⁹⁴ Coogan (2002): 344-346. pp.

⁹⁵ Coogan (2004): 133. p.

biztonsági erővel nézett szembe a város térségében. A Crumlin Road Börtönbe és a Larne táboraiba 870 republikánust internáltak, ami tekintve, hogy az ellenállók száma 8000 fő alatt volt, nagyon jelentős csapásnak bizonyult.⁹⁶

Az 1922 nyarán kirobbant polgárháború Észak-Írországot kevésbé érintette. Bár de Valéra később belpolitikai okokból próbálta így beállítani, a konfliktus nem a „Hat megyéről” szólt. Abban, hogy a tartomány Írország része, mind a két oldal egyetértett.⁹⁷ Az ellenséges felek között a legmegosztóbb kérdés nem a felosztás volt, hanem az angol királynak teendő eskü-kötelezettség, a Nagy-Britanniához való viszony, és a déli huszonhat megye státusza (küzdjenek a köztársaságért vagy fogadják el a domínium státuszt).⁹⁸

Északi vonatkozásai ugyanakkor voltak a testvérharc kitörésének. Rory O'Connor, a szerződés-ellenes oldal parancsnoka többek között azért szállta meg a Four Courts épületét Dublinban, hogy onnan szervezze meg a „Hat megye” invázióját.⁹⁹ A közvetlen kiváltó ok, Sir Henry Wilson meggyilkolása is szoros kapcsolatban állt az Északkal: a brit tábornokot a katolikus kisebbség elleni atrocitásokra válaszul ölték meg az IRA merénylői Londonban 1922. június 22-én. A konzervatívok, akik eddigre már a brit-ír kompromisszumot szinte egyöntetűen elutasították, a háború folytatását követelték. Lloyd George köztes megoldásként felszólította az ideiglenes kormányt, hogy lépjen fel a szerződés-ellenes szárny ellen. Ezután lépett a Szabadállam hadserege akcióba a Four Courts és a szakadár frakció ellen, 1922. június 28-án kitört a polgárháború.¹⁰⁰ Közvetlen hatása Észak-Írországra az volt, hogy a reménye is eltűnt egy új nagyszabású támadásnak. 1922. július 9-én az északi IRA parancsnokai Dublinba mentek a helyzetet megvitatni Michael Collinsszal, és az a döntés született, hogy lefűjják a nyári offenzívát. Augusztus 1-én Eoin O'Duffy, a Szabadállam hadseregének vezérkari főnöke külön Északi Parancsnokságot állított fel, de ez pusztán üres gesztus volt, az északi támadások leállítását jelezte.¹⁰¹

A két oldal között Észak-Írországból nem volt konfliktus, augusztusig sokszor együtt küzdöttek, majd a szerződés-ellenes és szerződés-párti erőket is visszavonták a Szabadállamba a testvérháború megvívására. Az északi IRA nem foglalkozott annyit az eskü kérdésével és a szerződés feltételeivel, mint a déli. Azt nézték, melyik oldaltól

⁹⁶ Uinseann MacEoin: *The IRA in the Twilight Years 1923-1948*. Argenta Publications, Dublin, 1997. 2. p. A továbbiakban MacEoin.

⁹⁷ Lee-Tuathaigh: 52. p. és English: 313. p.

⁹⁸ Ld. Final text of the Articles of Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland as signed in London, 6 December 1921, 5. cikkely. http://www.nationalarchives.ie/topics/anglo_irish/dfaexhib2.html

⁹⁹ T.A Jackson: *Ireland on her Own*. International Publishers, New York, 1979. 425. p.

¹⁰⁰ Coogan (1995/HarperCollins): 324-325. pp.

¹⁰¹ Hennessy: 33. p.

várható több segítség a protestánsok ellen, és mivel ebben is a szerződés elutasítói voltak radikálisabbak, Joe McKelvey és a 3. Északi IRA Hadosztály és Charlie Daly 2. Északi IRA Hadosztálya végül jórészt szerződés-ellenessé vált. Frank Aiken, a 4. Északi IRA Hadosztály parancsnoka, későbbi Fianna Fáil külügyminiszter jelentős erőfeszítéseket tett a polgárháború megakadályozásáért, míg végül a szerződést ellenzők oldalára állt, sőt, vezérkari főnök lett.¹⁰²

Nem az északi, hanem a déli vereség, illetve a 1922-23-as polgárháború, vette le végleg a napirendről az ország erőszakos, a déli állam közvetlen beavatkozásával történő egyesítését. Michael Collins, aki az északi katonai ellenállás lelke volt, 1922 augusztusában meghalt a polgárháborúban. Collins halála átengedte a kezdeményezést azoknak, akik készek voltak arra, hogy a huszonhat megye határait elfogadják és a felosztás problémáját a jövőre hagyják. Ezek közé tartozott az új államot berendező Ernest Blythe, Kevin O'Higgins és W. T. Cosgrave is.¹⁰³ Ez utóbbi szeptember 22-i Dáil beszédében őszintén bevallotta, hogy a polgárháború miatt a kormányzat igen keveset tehet az északi kisebbségért, az „idő nem jött el a tárgyalások felvételére az északkeleti kormánnyal.”¹⁰⁴ Blythe, elítélve az erőszak Collins általi támogatását, a követendő új politikát kizárólag a tárgyalásos megoldás keresésében határozta meg, hangsúlyozva, hogy az unionisták nem kényszeríthetők bele a déli államba,¹⁰⁵ és az ilyen kísérletek többet ártanak a kisebbségnek, mint amennyit használnak. Az új dublini állampolitika, ha nem is teljes mértékben, és azonnali hatállyal, de a Blythe-Hayes memorandumon alapult:

- az állami cél továbbra is az ír egység
- a katonai művek kizárása a szerződés (a status quo) megdöntésére
- a dél gazdasági bojkottal nem hathat megfelelően az északra, az ilyen típusú lépések értelmetlenek
- Észak-Írország kormányának elismerése
- a katolikus kisebbség biztatása, hogy ne provokálja a kormányt, és adja fel az állami intézményekkel szembeni passzív ellenállást, foglalja el helyét a parlamentben

¹⁰² Coogan (2002): 350. p.

¹⁰³ Coogan (2002): 340 p.

¹⁰⁴ Ceisteanna—Questions. - Refugees From Six Counties. Dáil Éireann - Volume 1 - 22 September, 1922. <http://www.oireachtas-debates.gov.ie/D/DT/D.S.192108170008.html>

¹⁰⁵ Hennessey: 36. p.

- a déli beavatkozás megszüntetése, a tanárok délről történő fizetésének leállítását, a közvetlen kapcsolatok megszüntetése a katolikus többségű önkormányzatokkal
- az észak-ellenes propaganda beszüntetése¹⁰⁶

A Blythe-Hayes memorandum szembenézett azzal a ténnyel, hogy a tárgyalásos stratégia sem biztos, hogy megoldásra vezet, de mivel fegyveres ellenállásnak semmiféle esélyt sem adott, az egyetlen járható útnak tartotta. A memorandum elfogadásával a későbbi Cumann na nGaedhael/Fine Gaelt létrehozó Sinn Féin szárny lett az első politikai erő Írországbán, amely feladta a „fizikai erő” tradícióját. A húszas évek végén követte a másik szárny, a Fianna Fáil. Az egységes Írország létrehozására két lehetőség maradt: az egyik az volt, hogy meggyőzik a briteket, adják fel Észak-Írországot, vagy pedig meggyőzik az észak-írországi unionistákat az egység értékéről. Bár mindkét stratégia a főbb politikai pártok gondolkodásának része maradt a húszas évektől a huszadik század végéig, a gyakorlatban inkább az első dominált.¹⁰⁷

Blythe-Hayes memorandum által meghatározott politikai vonalnak megfelelően 1923 januárjában a kormány hivatalosan feloszlatta az északi IRA-szervezetet, bár ez természetesen csak a szerződés-pártiakra vonatkozott. Bár a Blythe-Hayes memorandum jó irányokat jelölt meg, de Dublin stratégiai gondolkodásának hiányosságát mutatta, hogy 1923 áprilisában a Szabadállam vámállomások sorát állította fel a határ mentén, jelentős szimbolikus lépést téve a kettéosztás megszilárdítására. Nem ragadták meg azokat a lehetőségeket sem, amelyekkel gazdasági téren fűzhették volna szorosabbra a kapcsolatokat, sőt erősítették az elkülönülést.¹⁰⁸ A kisebbséget ért sérelmeken (ld. IV/4. fejezet) Londonon keresztül próbáltak segíteni: a Szabadállam levélben kérte például a katolikusokra hátrányos északi önkormányzati törvény felülvizsgálatát.¹⁰⁹

A Cumann na nGaedhael létrejöttével, illetve a Cosgrave-kormányzat megszilárdulásával de Valéra jelképezte az egyetlen olyan politikai erőcentrumot, amely

¹⁰⁶ Coogan (2004): 137. p.

¹⁰⁷ John Coakley: The Belfast Agreement and the Republic of Ireland. In: Rick Wilford (szerk.): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001. 227. p. A továbbiakban Coakley (In: Wilford).

¹⁰⁸ Hennessy: 35. p.

¹⁰⁹ Letter No. 18. 15 March, 1924. The Governor-General of the Irish Free State to the Secretary of State for the Colonies. In: Irish Free State and Northern Ireland –Correspondence between His Majesty’s Government and the Governments of the Irish Free State and Northern Ireland relating to Article 12 of the Articles of Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland. His Majesty’s Stationery Office, London, 1924. 18. p.

nem értett egyet a tárgyalásos alapon nyugvó északi politikával, de ő bujkálni kényszerült, míg a szerződés-ellenes oldal 1923. április 30-i fegyverletétele után le nem tartóztatták. Egy év múlva engedték szabadon, és a Sinn Féin vezetőjeként indult az északi általános választásokon. 1924 novemberében megválasztották South Down-ban, de helyét az abszentizmus elvének megfelelően nem foglalta el. Az északi hatóságok ellenben letartóztatták, és egy hónapot töltött börtönben Belfastban. De Valéra ebben az időszakban már a politikai visszatérésre is használta az Ulster-kártyát. Ismét radikálisabb elképzeléseket hangoztatott Észak-Írország kérdésében, de ez inkább a Cosgrave-kormány, mint a Stormont elleni állásfoglalás volt.¹¹⁰ Az északi kisebbség ekkorra már jórészt kihátrált a Sinn Féin mögül, nem az erőszakba vagy a passzív ellenállásba vetették bizalmukat, hanem a határ az 1921-es szerződés XII. cikkelyében ígért felülvizsgálatába – bár nem értették a déli kormányzat stratégiáját.

III/3. A határ felülvizsgálata

1925-ben a határkérdés kapcsán északon és délen is erőteljes érzelmek voltak. Mindkét miniszterelnök, akik két alkalommal is sikertelenül találkoztak Londonban a kérdés bilaterális rendezésére, jelentős aggodalommal várta a döntést. Cosgrave egy levelében a következőket írta:

Nem vagyok elégedett a fejleményekkel a XII. cikkely ügyében. Úgy tűnik, hogy brit oldalról egy olyan felállás alakult ki a Határkijelölő Bizottság ügyében, amely egy bizonyos interpretáció felé hajlik. (...) Sir James Craig és a barátai az egyetlenek Írországban, akiknek közeli kapcsolatai és barátságai vannak Angliában.¹¹¹

James Craig, Észak-Írország miniszterelnöke, bár Churchilltól kezdve, aki kezdeti habozásai után Ulster szilárd támogatójává vált,¹¹² a brit politikai elit számos tagja jelezte újfent, hogy nem lesz komoly változás Észak-Írország kontúrjaiban, távolról sem volt biztos a kapcsolataiban. 1922 februárjában és márciusában a kérdés parlamenti vitáján szinte folyamatosan próbálkozott egy klauzula beszúrásával, hogy a Bizottság döntését az

¹¹⁰ Lee-Tuathaigh: 98. p.

¹¹¹ Idézi Coogan (1995/Harper Collins): 368. p.

¹¹² Surányi: 26. p.

északi parlamentnek is jóvá kell hagynia.¹¹³ Valós félelem volt Belfastban, hogy jelentős lesz a terület és lakosságvesztés. Craig 1925 márciusában a következő felhívást intézte híveihez.

Mentsétek meg Derryt, Tyrone-t, Fermanagh-t, és a határt, engedjétek meg, hogy határozottan kiálljak egy egységes, hű Ulsterrel a hátam mögött, harcolni a megcsonkítás, szétszakadás, zűrzavar ellen.¹¹⁴

A két kormány féllelmei hasonlóak voltak, de álláspontjuk érdekeik képviselőitől különbözött. Észak-Írország teljes mértékben elutasította a határ megváltoztatásának gondolatát, és nem is jelölt tagot a bizottságba. A Szabadállam viszont az erőszakos eszközökről történő lemondás óta a Határkijelölő Bizottságban készült megvédeni érdekeit, minden erőfeszítést erre koncentrált, bár egyben igyekeztek olyan gazdasági intézkedéseket is bevezetni, amelyekkel rádobbenthetik a protestánsokat az egység előnyére.¹¹⁵ Az álláspontok érthetőek voltak. Belfastnak nem sok esélye látszott arra, hogy bármiféle nyereséggel érjen véget számára a Határkijelölő Bizottság munkája. Dublin és az északi kisebbség számára viszont a kétoldalú tárgyalások kudarcba fulladása, a fegyveres és passzív ellenállás bukása után a Bizottság adta a határ felülvizsgálatának egyedüli reményét. Akkor módosítást ugyan nem lehetett remélni, mint abban korábban Michael Collins bízott, hogy az elpusztítsa Észak-Írországot, vagy lehetetlenné tegye azt, hogy továbbra is az Egyesült Királyság egy tartományaként létezzen, de a határmenti katolikus népesség részére megoldást jelenthetett volna a felülvizsgálat.

1922 októberében hozták létre Dublinban az Északkeleti Határ Irodát (North-Eastern Boundary Bureau), amely a katolikus álláspontot akarta megfelelően alátámasztani a Határkijelölő Bizottság tevékenysége során. A kormány felvette a kapcsolatot az amerikai írekkel, igyekeztek rajtuk, azaz Washingtonon keresztül nyomást gyakorolni Londonra. A Cosgrave-kabinet azonban úgy készült a határkérdés megvitatására, hogy alig konzultált azokkal, akik a leginkább érdekelték voltak. A katolikus kisebbség magára

¹¹³ Craig javaslatát ld., House of Commons Debate, 3rd March 1922. In: Irish Free State and Northern Ireland – Further Correspondence Relating to Article 12 of the Articles of Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland. His Majesty's Stationery Office, London, 1924. 9. p.

¹¹⁴ Henry Harrison: Ireland and the British Empire, Conflict or Collaboration. Robert Hale and Company, London, 1937. 244. p. A továbbiakban Harrison (1937).

¹¹⁵ Ezen a téren persze csekélyek voltak az eszközeik. Az északi ipar nagy részének felvevőpiaca a Birodalom volt, a Szabadállam nem volt elég nagy piac, hogy alternatívát nyújtson.

hagyottnak érezte magát, hiányolták a koordinációt Dublinnal, aminek hangot is adtak.¹¹⁶ A bizottság munkájának megkezdését két tényező késleltette; a polgárháború, illetve a Cosgrave-kormányzat félelme, hogy az 1922 októbere és 1923 májusa között hatalmon lévő Bonar Law vezette konzervatív kormány az unionisták pártját fogja fogni. Tény, a kanadai születésű, de részben ulsteri skót származású Bonar Law volt a Home Rule mozgalom és a Sinn Féin egyik legkeményebb ellenfele már az 1910-es években is, 1921-ben pedig mereven ellenezte a tárgyalásokat az IRA-val. Egészségügyi okokból történt időleges visszavonulása akkor elősegítette a megegyezést, mert meggyengítette a keményvonalasokat Lloyd George kabinetjén belül, de újabb betegsége miatti lemondása és hamarosan bekövetkező halála 1923-ban nem változtatott érdemben a helyzeten. Utóda, a szintén tory Stanley Baldwin sem volt a nagymértékű határváltozások híve Észak-Írországból, támogatta az unionisták status quo iránti igényét. Az ír reményeket 1923 végén felerősítette a Konzervatív Párt gyenge választási szereplése, és Baldwin lemondása 1924 januárjában. A brit történelem első munkáspárti miniszterelnöke, Ramsay MacDonald viszont az unionisták gyanakvását váltotta ki, Craig MacDonald kérését utasította el, amikor nem jelölt tagot a Határkijelölő Bizottságba. A Munkáspárt és az unionisták közötti feszültséget érzékelve a Szabadállam azonnal sürgetni kezdte a határkijelölés elindítását, „a lakosság kívánságának megfelelően”.¹¹⁷ A sürgetés nem ért el eredményt, a Bizottság végül tevékenységét Baldwin a hatalomba történő visszatérését követően, 1924 novemberében kezdte meg. Munkamódszere az érintettek meghallgatásán alapult, végigjárták a határ teljes hosszát. Derry vagy Newry nacionalista többsége azonban hiába fejezte ki óhaját a Szabadállamhoz való csatlakozásra. A 2 az 1-hez arányban unionista és brit többségű Bizottság szűken értelmezte feladatát, a meglévő határt módosították, nem új határt húztak az etnikai viszonyok figyelembe vételével.¹¹⁸ Az ulsteri kormány állítását, hogy a katolikus többségű megyék gazdaságilag nélkülözhetetlenek a tartomány életéhez, nagyobb elfogadottság övezte.¹¹⁹ A Bizottság tevékenységét 1925 nyarán zárta le, jelentése október közepére készült el, novemberben pedig kiszivárgott a nyilvánosság elé. A kisméretű változtatások a közlekedésben, területileg és a lakosságot illetően is a délnek kedveztek. Mivel a határt eredetileg a történelmi megyehatárok alapján

¹¹⁶ Letter from Joseph O’Kane to President Cosgrave. 9 April 1923. NACN kabinetszám: s 2027., mappa: Northern Ireland Boundary, Secret Documents, 1922 to 1924.

¹¹⁷ Letter No. 6. The Governor-General of the Irish Free State to the Secretary of State for the Colonies. In: Irish Free State and Northern Ireland – Further Correspondence Relating to Article 12 of the Articles of Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland. His Majesty’s Stationery Office, London, 1924. 9.

¹¹⁸ Jackson: 342. p.

¹¹⁹ Harrison (1937): 237. p.

húzták meg, nem véve figyelembe a helyi körülményeket, sok kisebb-nagyobb anomália szűnt volna meg. A tervezet szerint a határ 51 mérfölddel lerövidült volna, Észak-Írország lakosságának 1,8%-a, területének 3,7%-a került volna a Szabadállamhoz. Az ír kormány azonban lehetetlen helyzetbe hozta, hogy a bizottság javaslata értelmében egyes területek átkerültek volna az Ír Szabadállamból Észak-Írországra. A déli nyereség 183 290 hold és 31 319 fő lett volna, de szembe kellett nézniük 49 242 hold és 7594 fő elvesztésével.¹²⁰

A kiszivárgó hír a javaslatokról az északi kisebbség körében sokkot, délen politikai válságot okozott. Cosgrave számára két lehetőség maradt: vagy elfogadja a rendezést és szembenéz azzal, hogy déli katolikusok kerülnek északi fennhatóság alá, vagy igyekszik más területen kompromisszumot találni. A Baldwin- és a Craig-kormányzattal végül egy kölcsönös engedményeket tartalmazó csomagban egyeztek meg 1925 decemberében. A szerződés 12. cikkelye, azaz a határ döntőbíráskodással történő megváltoztatásának lehetősége megszűnt, cserébe a Szabadállam felmentésre került a rá eső birodalmi adósság kifizetése alól. A déli kormány ugyan elkerülte, hogy még szimbolikusan is lemondjon az egyesülésről, mint célról, de az egyezségnek megfelelően az Írországi Tanácsot, ami az újraegyesülés jelképe és hasznos eszköze lehetett volna, megszüntették. Szerepét a két kormány közötti találkozók vették át, de csak elméletben, mert fogadókészség Északon a valódi kooperációra nem volt.¹²¹ Cosgrave az egyezség védelmében a Dáilban azt mondta, hogy valódi biztonságot a kisebbségeknek a határ mindkét oldalán csak a jószomszédi viszony hozhat. Úgy vélte, az északi katolikus kisebbségből összekötő kapocs lehet a két Írország között.¹²² Ebben a reményében, amit Észak-Írország kormányának intézkedései 1921-1925 között egyáltalán nem támasztottak alá, csalatkoznia kellett. A határ, melyet eredetileg átmeneti kompromisszumnak szántak, a megegyezéssel megszilárdult és egyre inkább valódi falat képezett. A belfasti politikai elit megnyugodott, de ez semmilyen előnyt sem hozott a kétfoldalú kapcsolatokban, és a katolikus népesség elleni diszkrimináció is folytatódott. Megromlott az anyaország és a „Hat megye” nacionalistáinak viszonya is. Dublin „árulása” miatt a felháborodás északon olyan nagy volt, hogy a Cumann na nGaelheal (később Fine Gael) reputációja sohasem állt talpra a csapástól az északi katolikus kisebbség körében.¹²³

¹²⁰ Hennessey: 38. p.

¹²¹ Harrison (1939): 48. p.

¹²² Dáil Éireann - Volume 13 - 09 December, 1925 Treaty (Confirmation of Amending Agreement) Bill, 1925—Second Stage (Resumed Debate). <http://historical-debates.oireachtas.ie>

¹²³ Harrison (1939): 50. p.

A Határkijelölő Bizottság kudarca mindkét fél számára negatívumokat hozott a következő évtizedekben.

Az anti-nacionalista kisebbség védelme érdekében kialakítottak egy önkényesen elhatárolt területet, ami magába foglalt (...) a túlnyomó részt nacionalista körzeteket. Ez egy teljesen új egység volt, bármiféle történelmi előzmény, hagyomány vagy természetes határ nélkül. Egy új, robbanásveszélyes kisebbségi kérdést kreáltak mesterségesen és értelmetlenül – a nacionalista kisebbséget (lokális többséget) egy önkényesen meghúzott vonallal elvágták a határos területen lévő nacionalista társaiktól (...).¹²⁴ Ha a felosztási politika Írországbán őszintén a kisebbség védelmét szándékozta volna, az elcsatolt terület jóval kisebb lenne, és a privilegizált kisebbségnek új területén kevesebb oka lenne a félelemre, kevesebb zavaró tényezővel kellene szembenéznie öniszabályozásában.¹²⁵

Harrisonnak valószínűleg igaza van, hogy a felosztás működhetett volna, ha a határmenti katolikus többségű területek visszatértek volna 1925-ben az Ír Szabadállamhoz. Maradt volna ugyan a nagyszámú nacionalista kisebbség Belfastban, és kisebb csoportok más városokban, vagy a határtól távolabbi területeken – például Észak-Antrimban, de a megállapodás megteremtette volna a 'fair play' légkörét. Hosszú távon a protestáns oldalnak is jót tett volna, ha sikeres az etnikai határ kijelölése. Bár Észak-Írországot kimondottan a katolikus populáció miatt szűkítették Ulster 9 megyéjéről hatra, a demográfiai helyzettel kapcsolatos félelmek megmaradtak az unionisták körében. Ahogy arra English¹²⁶ rámutat, az ír-probléma tartósságát a történelem során végig az adta, hogy az adott állami kereten belül mindig túl nagy volt a kisebbség. Nagy-Britannia ezért nem tudta kezelni katolikus ír kisebbségét, az Ír-szigeten ezért nem tudott teljes dominanciára jutni a katolikus többség a protestáns kisebbséggel szemben, végül pedig Észak-Írországbán ezért nem tudott stabil rendszert kialakítani az unionista többség.

Valószínű, hogy talán az egész korszak legnagyobb lehetősége lett volna a konfliktus lezárására az 1925-ös határrevízió. Belfast, London, és kisebb részben a polgárháborúval saját tárgyalópozícióját meggyengítő Szabadállam felelőssége volt, hogy

¹²⁴ Harrison (1939): 33. p.

¹²⁵ Harrison (1939): 41. p.

¹²⁶ English: 315. p.

ezzel nem éltek. A herderi organikus nemzetfelfogásban élő ír politikai elit azonban csak a brit „összeesküvést” látta:

Az ír nemzet egy élő organizmus, úgy osztották fel, hogy növekedését megállítsák, fejlődését akadályozzák. Ezt a csonkítást úgy tervezték meg, egy új kisebbségi sérelem létrehozásával, mintha állandóvá kívánnák tenni a nemzeti gyűlöletet....¹²⁷

A következő közel negyven évben ezért az ír nemzeti stratégiák alapja, legyen szó az IRA fegyveres küzdelméről (az Észak-Írországbán élő kisebbség, mint látni fogjuk, alkotmányos úton semmit sem tudott tenni), a Szabadállam majd a Köztársaság diplomáciai próbálkozásairól, mindig London meggyőzése volt. Ez alapvetően jó választás volt, mert egy olyan négycentrumú hatalmi játék alakult ki, amiben a birodalmi központté lehetett volna adott esetben a döntő szó, és ezt mind az anyaállam, mind a kisebbség nemzeti stratégiáinak figyelembe kellett vennie. A két főszereplő kétségtelenül London és Dublin volt, az északi unionisták és katolikusok pedig csak mellékszereplők. De ettől függetlenül hasznosabb lett volna Dublin számára, ha jobban igyekszik megérteni az unionisták igényeit-félelmeit. A déli politika azonban inkább a szimbolikus politizálás irányában ment el.

IV. Szimbolizmus a Szabadállamban, diszkrimináció és passzív ellenállás északon (1925-1939)

1925-ben két jelentős politikai tömb volt Írországbán, a Sinn Féin/IRA és a Cumann na nGael, eltérő elképzelésekkel az Észak-Írország politikát illetően. Nagyon leegyszerűsítve elmondható, hogy az előbbi alapvetően továbbra is az erő alkalmazását találta célravezetőnek, míg az utóbbi az alkotmányos megoldást hangsúlyozta. A polgárháború alatti két stratégia Észak-Írországot illetően nem maradt sokáig változatlan, az IRA-Fianna Fáil szakítással megjelent egy új, a kettő között álló megközelítés, amit Eamon de Valéra nevéhez lehet kötni. A változás 1925-32 között fokozatosan történt meg, az ír politikai életben történő elmozdulásoknak megfelelően. Mire az átmeneti időszak

¹²⁷ Harrison (1939): 41. p.

véget ért, már nem két erő és két terv, hanem három erő és három terv volt Észak-Írországgal kapcsolatban. A nemzeti cél mindhárom irányzat esetében az ország egyesítése volt, de másféle módon.

Ha az Észak-Írországbán élő kisebbség nemzeti stratégiáját vizsgáljuk a második világháborúig, kitűnik, hogy két tényező áll nagyon közeli összefüggésben: az állam fokozódó diszkriminációja és az ezzel szembeni passzív ellenállás. Az, hogy a Határkijelölő Bizottság 1925-ben nem jutott eredményre, sokként érte az ír közösséget. Néhány nacionalista tovább reménykedett egy Egyesült Írországbán, a Nacionalista Párt 1926-tól elfoglalta helyeit a Stormontban, de a többség ezek után a passzív önszegregációba menekült.¹²⁸

IV/1. De Valéra és a Fianna Fáil: Az alkotmányos republikánizmus terve

Mivel hosszú időn át alapvető hatással lesz az Észak-Írország politikára, a következőkben érdemes megvizsgálni az alkotmányos republikánizmus létrejöttének hátterét és főbb eseményeit. A határ felülvizsgálatának kudarca a Cumann na nGaelheal jelentős legitimitásvesztését hozta, és egyben elősegítette a republikánus oldal talpra állását. Ennek egyik legfontosabb eleme, hogy de Valéra és a vezető elit jelentős része számára végleg bebizonyította, hogy az abszентizmus, a passzív ellenállás nem vezet sehová, csak lehetetlenné teszi, hogy az ír nemzet sorsát a Sinn Féin bármilyen mértékben befolyásolja.¹²⁹

A háború minden brutalitása ellenére a megtorlás enyhe volt, 1924-re 15 000 Sinn Féin és IRA foglyot engedtek szabadon, köztük de Valérát. A vesztes oldal megőrizte politikai jogait, indulhatott a választásokon, annak ellenére, hogy alacsonyabb szinten folytatódott az erőszak a húszas évek második felében is. A republikánusok már 1923-ban is jól szerepeltek a választásokon, az ír népesség egy jelentős része továbbra is szimpatizált a Sinn Féinnel. Azonban hogy ezt a szimpátiát valódi hatalomra válthassák, el kellett fogadni az Ír Szabadállam létezését. De Valéra és a hozzá hasonlóan pragmatikusabban gondolkodó republikánusok, mint Seán Lemass tisztában voltak azzal, hogy az Ír Szabadállamot katonai eszközökkel nem tudják megdönteni, csak politikai út létezik. A Sinn Féin/IRA tradicionalistáinak azonban túl nagy volt az ellenállása, ami de Valéra elnöki posztjáról való lemondásához és kilépéshez vezetett. A pragmatikus szárny 1926

¹²⁸ MacEoin: 12. p.

¹²⁹ Lee-Tuathaigh: 61. p.

májusában megalapította a Fianna Fáilt, amely ugyan továbbra sem ismerte el a Szabadállam parlamentjének legitimitását, 1927-ben mégis elfoglalta a megszerzett 44 helyét a Dáil Éireannban. De Valérát igazolta, hogy a Fianna Fáil hamarosan Írország legnagyobb pártja lett, amely rövid megszakításokkal évtizedeken át egyedül is kezében tudta tartani a hatalmat. Republikánus gyökerei ugyanakkor megmaradtak, az ír politikai palettán a nemzeti kérdésben a Fianna Fáil lett a merevebb és tradicionalistább párt. A fegyveres ellenállást, mint stratégiát feladták az egyesítés elérésére, de agresszívabb politikát követtek Cumann na nGaelheal-nál Észak-Írország kérdésében. Bizonyos szimpátia és megértés az egész vizsgált időszakban megmaradt az IRA felé, ahogy de Valéra 1931-ben megfogalmazta: „Ezek tévúton járó, de bátor emberek, adjuk meg nekik legalább azt a tiszteletet, ami a bátraknak jár.”¹³⁰

Észak-Írország kérdése az 1926-ban kiadott Fianna Fáil pártprogram első helyén szerepelt: ez kimondta, hogy a cél az Egyesült Írország politikai függetlenségének biztosítása. A pragmatikus-republikanizmus ugyanakkor a gyakorlati megvalósítás terén tisztában volt a rendkívüli nehézségekkel. De Valéra látta, hogy az északi elit a körömszakadtáig fogja védeni függetlenségét. Érzékelte azt is (ahogy egy 1933-as Fianna Fáil ard fheis beszéde mutatja)¹³¹ hogy nagyon fontos lenne egy olyan állam létrehozása, ami vonzó az unionisták számára, de nem tudott és legtöbb esetben valószínűleg nem is akart túllépni saját ideológiája, szavazótáborára¹³² és a déli társadalom adta kereteken. A Fianna Fáil politika, a szimbolikus távolodás a brit Birodalomtól távolodást jelentett Észak-Írországtól is. Magán a Fianna Fáil pártprogramon belül is megfogható volt ez a feszültség. A 2. pont az ír nyelv szerepének helyreállításáról, az 5. pont pedig egy független gazdasági egység kialakításáról beszélt. Ezek aligha vonzották a kelta hagyományok és az ír nyelv iránt a legkevésbé sem elkötelezett és a brit kapcsolattól gazdaságilag is függő unionistákat.¹³³ De jó példa az is, amit a brit sajtó nem is felejtett el felemlíteni, hogy a válás gyakorlatilag lehetetlen volt a nők számára, és a férfiaknak is csak akkor, ha elhagyták a Szabadállamot és lemondtak állampolgárságukról.¹³⁴

¹³⁰ Idézi: Coogan (1993): 42. p.

¹³¹ Lee-Tuathaigh: 124. p.

¹³² A Fianna Fáil szavazótáborának nagyrészt az alacsonyabb jövedelmű rétegek, kisgazdálkodók, munkások alkották. Ez a réteg egyszerre volt mélyen konzervatív katolicizmusában és nagytőke ellenes, így szociológiailag, világnézetében nagyon távol állt Észak-Írország protestáns népességétől.

¹³³ Lee-Tuathaigh: 62. p.

¹³⁴ Divorces for Men Only. Daily Express, 1925. február 13.

A célok és a lehetőségek közötti többszörös ellentmondásából fakadt a retorika és a gyakorlat közötti jelentős ellentét. 1932. március 4-én hivatalba lépésének előestéjén, de Valéra a következőképp beszélt:

A politikai sérelem, mely kimagaslik minden más közül, az országunk felosztása. Az ír emberek túlnyomó többségének tiltakozása ellenére vitték azt végbe. A területi megcsonkítást semmilyen jogelv, vagy méltányosság nem alapozta meg. (...) ha Írország és Nagy-Britannia kapcsolatát egy igazán tartós béke alapjaira kívánjuk helyezni, akkor ezt a sérelmet jóvá kell tenni.¹³⁵

De Valéra formulája Észak-Írország számára a széles körű autonómia volt:

[...] tagadva, hogy Írország bármely részének joga lenne kivonni magát az ír parlament főhatósága alól, valamint azt, hogy az ír parlament és bármely alacsonyabb hatóság közötti kapcsolatok tárgyai lehetnek egy másik kormánnyal kötött szerződésnek, mindamellett (...) készek vagyunk megadni Ulsternek azokat a jogokat és biztosítékokat, amelyek nem kevésbé jelentősek [a 1921. december 6-i Írország és Nagy-Britannia közti szerződésben foglaltaknál].¹³⁶

Az időbeli prioritásokat tekintve azonban a kérdés az utolsó helyen állt. A nemzeti problémák megoldásának menetrendjét már 1926-ban felvázolta de Valéra, és a következő évtizedekben igazából ehhez tartotta magát.

[Egy fiatalember] láthatja azt a kort, amikor az eskü-kötelezettség megszűnik, (...) a nemzet egy emberként mozog, egyenként elvágvá a külföldi beavatkozás béklyóit, amíg a huszonhat megye teljes belső szuverenitása létre nem jön. Végül az egyesült szuverén huszonhat megyével érhető el az a helyzet, amelyben az Észak sikeres visszaszerzése problémájának megoldását magabiztosan vállalhatjuk. [...]¹³⁷

¹³⁵ President de Valera - Recent Speeches and Broadcasts. Talbot Press, Dublin and Cork, 1933. 9. p.

¹³⁶ Idézi Lee-Tuathaigh: 94. p.

¹³⁷ Idézi: Lee-Tuathaigh: 63. p.

De Valéra a harmincas években, egészen 1937-ig, keveset tett azért, hogy meggyengítse a felosztást akárcsak szimbolikus módon is. E kevésbe beletartozott, hogy 1933-ban indult az északi választásokon, és South Down körzetben meg is választották, helyét természetesen nem foglalta el. Egységes pártszervezetet viszont nem alakított ki mind a harminckét megyében. Bár ennek jogi akadálya nem volt, mégsem állította fel a Fianna Fáilt a „Hat megyében” – ezt egyébként az északon és délen is eleve létező Sinn Féin-en kívül egyetlen jelentősebb párt sem tette meg. Annak ellenére, hogy azt egy személyes találkozón Joseph Devlin, a Nacionalista Párt elnöke kérte, nem tett lépéseket azért sem, hogy az északi kisebbség képviselői helyet foglalhassanak a Dáil-ban, kifejezve az Írország egységét.¹³⁸ 1936-ban a Fianna Fáil ard fheis is leszavazott egy erre irányuló javaslatot. Mindennek Belfast fenyegetésén túl, hogy a déli parlamentben helyet foglaló északiakat internálják vagy száműzik (kérdéses, hogy ezt politikailag megtehették volna) a déli állam megszervezésével kapcsolatos praktikus, illetve belpolitikai okai voltak.¹³⁹ Ezek a politikai lépések megmutatták, hogy az elsődleges célja a Fianna Fáilnak is a működőképes huszonhat megyés Írország megszilárdítása volt, nem pedig a harminckét megyéből álló Egyesült Írország céljának mindent felülíró követése.

Ezzel ellentétben a Fianna Fáil alatt kialakított iskolai curriculum az 1930-as évek elejétől 1970-es évekig erőteljesen nemzeti dominanciájú volt, beleértve a „Hat megye” kérdésének bemutatását. A diákok a republikánus ideálokkal nőttek fel, Thomas Davistól Patrick Pearse-ig, ami meghatározta a közvélemény attitűdjeit.¹⁴⁰ A protestáns kisebbség kezelése a Cumann na nGaelhez idősorához képest de Valéra alatt némileg megváltozott, erőteljesebbé vált a türelmetlenség és az állam katolicizmusa. Ugyanakkor akárcsak Cosgrave, de Valéra is minden formális elismerést megadott a protestáns egyházaknak. Szimbolikus volt, hogy Írország első elnöke a protestáns Dr. Douglas Hyde lett.

Az 1932-1937 közötti időszak a Fianna Fáil kormány politikájában elsősorban a Nagy-Britanniához fűző szálak elvágásáról, egy önálló, autark Írország kialakításáról szólt. Észak-Írország szempontjából azonban de Valéra szimbolikus lépéssorozatának a republikánus ideálok felé a legfontosabb része az új alkotmány elkészítése volt. Szövegezése 1935-ben kezdődött, és részben egybeesett a VIII. Edward király lemondását megelőző és követő időszakokkal, ami a brit belső zavarok miatt megkönnyítette az írek dolgát. A katolikus egyháznak nagy befolyása volt a folyamatra, az egyház ennek

¹³⁸ Lee-Tuathaigh: 99. p.

¹³⁹ Hennessey: 62, 73. pp.

¹⁴⁰ Coakley (In: Wilford): 225. p.

megfelelően különleges helyet kapott az államban. Az egyén szabadságának protestáns elve, olyan alapvető mindennapi kérdések, mint például a családjog, nem került megfelelő szabályozásra. A válás engedélyezését az alkotmány 41. cikkelye megtiltotta. A déli protestánsoknak katolikus életelvek szerint kellett élnie, ami visszatetsző volt az unionisták számára. Az ír nacionalizmus ünnepelt költője, William Butler Yeats arra figyelmeztetett, minél több a katolikus valláson alapuló törvényt hoznak, annál mélyebbek lesznek az árkok a két írországi közösség között. Coogan provokatív megfogalmazásában a huszonhat megye katolikus állam lett egy katolikus nemzetnek, bár a kisebbségek számára barátságosabban, mint a „Hat megye” protestáns országa a katolikusoknak. A protestánsokat ugyanekkor ez még jobban elidegenítette a Londonnal szinte minden kapcsolatot elvágó, de facto köztársasággá vált Ír Szabadállamtól, vagy az új elnevezés szerint Éire-től.¹⁴¹ De Valéra viszont úgy érezte, hogy az Alkotmány megfelelő kompromisszum, ami a protestánsok számára is elfogadható kellene, hogy legyen. „Jelenlegi Alkotmányunk jelképezi azokat a határokat, ameddig hitünk szerint a nemzet elmenni képes az északi unionisták érzelmei irányában.”¹⁴² Ezt elsősorban a köztársaság kikiáltásának elmaradására értette, ami egyes vélemények szerint gesztus volt Belfast felé. Észak-Írország szemszögéből az Alkotmány esetében általában a 2. és 3. cikkelyre szokás koncentrálni, de a lényeg alapvetően a lakonikus 2. cikkelyben van: „A nemzeti terület az Ír-sziget egésze, a környező szigetek, és a tengeri felségterület.”¹⁴³ A 3., cikkely ezzel szemben, a nemzeti terület újraegyesítéséig (ezzel megerősítve az igényt a hat északi megyére), a parlament törvényhozását az Ír Szabadállam törvénykezési területére szűkíti. A szöveg tehát kimondta az ír egységtörekvéseket, de az Alkotmány ugyanakkor nem tartalmazott szabályozást arra az esetre nézve, ha megtörténne észak és dél egyesülése. A két cikkely természetesen csak pszichológiai támogatást tudott nyújtani az északi kisebbségnek, gyakorlatilag nem.¹⁴⁴ Azonban a jelképes támogatás is fontos volt, az északi nacionalista sajtó és politikai elit pozitívan fogadta a törődés jelét. Ahogy az egyik legbefolyásosabb nacionalista politikus, Cahir Healy fogalmazott: „jó érzés tudni, hogy nincsenek elfeledve [a katolikusok].”¹⁴⁵ Egyes szerzők véleményével ellentétben (pl. Hennessey¹⁴⁶) azért sem feltétlenül lehet minden tekintetben károsnak tartani a két cikkelyt, mert a későbbiekben a

¹⁴¹ Az Alkotmány 4. pontjában került meghatározásra, az Ireland ír megfelelője, magyarul Írország. Ld.: [http://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_Ireland_\(original_text\)](http://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_Ireland_(original_text))

¹⁴² Idézi Coogan (2004): 228. p.

¹⁴³ Irish Constitution (1937), Article 2. Ld.: http://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_Ireland

¹⁴⁴ Tim Pat Coogan: Ireland in the Twentieth Century. Palgrave MacMillan, New York, 2004. 217. p.

¹⁴⁵ Hennessey: 76. p.

¹⁴⁶ Hennessey: 77. p.

tárgyalások során a valamit-valamiért folyamatban jelentős értéket képviseltek. Az viszont tény, az alkotmány hatásai rövidtávon károsnak bizonyultak az északi kisebbségre nézve, Craigavon tovább erősödött, mint ahogy az elválasztó vonalak is Írország két fele között.

IV/2. Az IRA és Észak-Írország (1925-1939)

Az IRA veresége 1922-ben a „Hat megyében” teljes volt, a protestáns biztonsági erők olyan hatékonyak bizonyultak, hogy a fegyveres ellenállás egy jó időre lekerült a napirendről.¹⁴⁷ A húszas évek második felében ezért északon csend volt, míg délen az IRA alacsony szinten folytatta az erőszakot a Szabadállam hatóságai ellen, 1928-ban pedig számos támadásra került sor a déli protestáns közösséggel szemben. Ezt elsősorban szimbolikus okok magyarázták. A protestáns körzetekben a Szabadállam létrejötte után is szokás volt a nagyobb ünnepeken kitűzni a brit zászlót, az IRA-kampány ezen gyakorlat ellen irányult. Az összeütközések halottakhoz is vezettek, ami nagy felháborodáshoz vezetett Észak-Írországban, nem segítve az ottani katolikus kisebbséget. Ezek hatására a Cumann na nGael kormánya 1931-ben betiltotta a szervezetet. A Fianna Fáil győzelméhez 1932-ben még nagyban hozzájárult a kisebb létszámú, de lelkes és jól szervezett IRA/Sinn Féin segítsége. Ezt nem közvetlen politikai célok motiválták, hanem a Cumann na nGael ellen érzett erőteljes ellenszenv a polgárháborús idők, és a republikánus ideálok elárulása miatt.¹⁴⁸ A hatalomváltás után rövid ideig volt egy jó kapcsolatokat hozó időszak a két republikánus szárny között: de Valéra alatt ismét legális lett az IRA, elengedték a foglyokat és a Fianna Fáil gyorsan hozzákezdett egyes, a nemzeti szimbolika szempontjából kifogásolható kötelezettségek eltörléséhez.

A végső szakítás de Valéra és az IRA között 1934-ben következett be. A Taoiseach azt kérte Seán Russelltől, az IRA vezetőjétől, hogy a szervezet adja fel a fegyvereit, és hagyjon fel a katonai gyakorlatokkal. Russell ellenkövetelésként a Köztársaság öt éven belül történő kikiáltását kérvényezte, amiért cserébe azt ígérte, hogy az IRA nem fogja kellemetlen helyzetbe hozni a Fianna Fáil kormányt. De Valéra ebbe nem egyezett bele, és két évvel később, a folyamatos provokációk hatására betiltotta a szervezetet.¹⁴⁹ A szakítás után az IRA és a Sinn Féin politikailag és katonailag is

¹⁴⁷ Coogan (1993): 30. p.

¹⁴⁸ Részletesebben ld. Coogan (1993): 39-41. pp.

¹⁴⁹ Mary C. Bromage: De Valera and the March of a Nation. Hutchinson, London, 1956. 248. p.

eljelentéktelenedett az Ír Szabadállamban. Tagsága jóval kevesebb volt, mint a Fianna Fáil-é, papíron 30 000 főre volt tehető.

A szervezetet továbbra is belső törésvonalak szabdalják, mivel születése óta létezett a berkein belül egy marxista-katolikus, és egy észak-dél törés. Ahogy arra Marx már a XIX. században találóan mutatott rá, a „republikánus fizikai erő” tradíciója erősen baloldali tendenciájú, „a fénianizmus (...) szocialista mozgalom, az alsóbb osztályok mozgalma.”¹⁵⁰ Amit Marx nem látott, az az volt, hogy a mozgalom ugyanekkor rendelkezett egy erős katolikus tradícióval is, amely szintén baloldali irányultságú volt, de a kommunizmust elvetette. A marxista szárny a kezdetektől fogva kisebbségben volt, a tipikus IRA-tag mélyen hívő katolikus volt, az alsóbb tulajdonosi vagy paraszti osztályból. A kisebbségi szárny tagságát a Dublinban és Belfastban tömörülő munkásság és egy szűk értelmiségi réteg alkotta.¹⁵¹

Ezek a törésvonalak ráadásul részben egybeestek. Az IRA-t egészen a 70-es évekig szinte mindig a déliek vezették, a harmincas években a Katonai Tanácsban csak néhány északi volt, mint Peadar O'Donnell és a Gilmore-testvérek.¹⁵² Az eltérő helyzetből eredő eltérő világkép önmagában feszültséget okozott, és ezt a baloldaliság kétféle értelmezése csak súlyosbította. Az északi Peadar O'Donnell és köre egy olyan szocialista republikánizmust akart, mely nem fókuszál kizárólag a felosztás kérdésére. Egy republikánus munkáspárt létrehozása, a kommunizmussal való flörtölés azonban a jobbszárny számára elfogadhatatlan volt. A befolyásért folyó harcban végül az utóbbi győzedelmeskedett a konzervatív-katolikus Maurice Twomey vezetésével.¹⁵³ A baloldali szárny erejéből ugyanakkor futotta egy érdekes kísérletre a harmincas évek elejének a gazdasági világválságától megrázkódtatott (a munkanélküliség 27% volt)¹⁵⁴ Észak-Írországaiban. 1932-ben a kormány szigorú megszorító intézkedéseket vezetett be, amelyek zavargásokhoz vezettek. Az elszegényedett katolikus és protestáns rétegek rövid időre egyesültek az államhatalom elleni harcban, amit az IRA propagandája megpróbált kihasználni.

Északkelet Ulster munkásai és parasztjai! Látnotok kell, hogy a jövőtök
össze van kötve az Írország másik felén élő tömegekkel. [a két

¹⁵⁰ Karl Marx és Friedrich Engels művei. 16. kötet, Kossuth Kiadó, Budapest 1964. 203. p.

¹⁵¹ Brian Cleeve: A View of the Irish. Buchan-Enright, London, 1983. 35. p. A továbbiakban Cleeve.

¹⁵² MacEoin: 16. p.

¹⁵³ Részletesebben ld. Coogan (1993): 39-41. pp.

¹⁵⁴ Jackson: 350. p.

ország résznek össze kell fognia] egy Szabad Ír Nemzetért (...) amely örökre véget vet a jelenlegi gazdasági és szociális igazságtalanságoknak. Északkelet Ulster gazdasági kapacitása, és gyári munkásságának képzettsége vezető helyet és befolyást fog biztosítani nektek a Szabad Ír Nemzet gazdaságában és életében.¹⁵⁵

A tény az, hogy a [protestánsok] és a katolikusok tömegeinek vallási érzéseit az imperialisták és kapitalisták kihasználják és manipulálják, hogy hatásosabban dönthessék rabszolgaságba őket.¹⁵⁶

Egyes források szerint a kísérlet továbbment a propagandánál: az IRA felfegyverzett protestánsokat a rendőrség elleni a harchoz, sőt létrejött egy protestánsokból álló IRA-egység is. 1934-ben a kísérlet folytatásaként megpróbálták közös szervezetbe összehozni a két felekezethez tartozó munkanélkülieket. Az 1934-es Wolfe Tone megemlékezésen azonban Twomey emberei megtámadták a többségében protestánsokból álló delegációt, így a kísérlet jórészt kudarcba fulladt, bár később még volt folytatása.¹⁵⁷ A republikánus ír nacionalizmus egyik legérdekesebb jellemzője, erősen baloldali karaktere ezzel nem tűnt el, de visszaszorult.

A szocializmus vonzerejének csökkenésével a harmincas évek közepétől megint előtérbe került a katonai tervezés. A „fizikai erő” hagyományának megfelelően az IRA továbbra is erőszakot kívánt alkalmazni Észak-Írország visszaszerzésére. Észak-Írország visszacsatolása elméletileg elsődleges prioritásként szerepelt az IRA terveiben, vezérelvei közül a két első ezzel a kérdéssel foglalkozott.

1. Írország elhagyására kényszeríteni a brit erőket
2. Megszüntetni a két domíniumi parlamentet
3. Megszüntetni az emberek idegen érdekekből történő kizsákmányolását
4. Véglegesen megszüntetni az összeköttetést Angliával
5. Visszaadni az embereknek a szabad ellenőrzést saját sorsuk és javaik felett, kulturális függetlenségük előmozdítása mellett.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Idézi Coogan (1993): 128. p.

¹⁵⁶ Idézi Coogan (1993): 129. p.

¹⁵⁷ Coogan (1993): 128-131. pp.

¹⁵⁸ MacEoin: 17. p.

A gyakorlatban azonban 1924-1939 között komolyabb lépések nem történtek, az IRA az északi hat megyében csupán csekély szerepet játszott. 1937-ben VI. György angol király látogatása ellen néhány, a határon álló vámos bódé felrobbantásával tiltakoztak, a kampányt 1938-ban megismételték, de valódi kísérletet nem tettek az északi állam megdöntésére. Katonai előkészületeket azonban tettek, és a viták során 1936-ra két terv rajzolódott ki. A szerzőjéről, Thomas Barry-ről elnevezett ún. „Barry-terv” az 1916-os Húsvéti felkelés szimbolikus megfelelőjét akarta északon. Az IRA megszállt volna egy határközeli várost Észak-Írországból és kitartott volna, ameddig tud. Ettől azt remélték, hogy az esemény katalizátora lesz egy felkelésnek, ugyanúgy, ahogy 1916 bukása ellenére hitük szerint közvetlen kiváltója volt a déli huszonhat megyét felszabadító háborúnak. A Barry-tervet nem fogadták végül el, mert még jobban szembeállította volna a protestánsokat a katolikusokkal, ír élet és tulajdon nagyarányú pusztulásához vezetett volna. A rivális „Russell-terv” Anglia megtámadását javasolta egy nagyméretű robbantás-sorozattal. A cél nem életek kioltása, hanem anyagi károkozás volt. Seán Russell szerint ezzel elkerülhető lett volna a rombolás, Észak és Dél, protestáns és katolikus szembeállítása ír földön, és közvetlenül a sziget kettészakításának valódi okát (legalábbis az IRA ideológiája szerint), Nagy-Britanniát támadták volna meg. A terv az amerikai írek támogatását is élvezte, akik nyolcvan százalékban biztosították a szükséges forrásokat.¹⁵⁹ 1936-ban tehát már létezett konkrét terv az IRA-ban a határ felszámolására, Russell és követői az alkalmas időpontra vártak, amikor Nagy-Britanniát egy külső konfliktus is leköti.¹⁶⁰ Három évet kellett várniuk.

IV/3. A Cumann na nGael-heal-Fine Gael Észak politikája

Az 1922-32 közötti kormányon lévő Cumann na nGael-heal politikája az északi kérdésben az 1921. december 6-i szerződés elfogadásának alapján állt. A párt önmagát a „racionális”, „logikus” nacionalizmus letéteményeseként értelmezte, és Sinn Féin/IRA Észak-politikáját nemzetellenesnek tartotta.¹⁶¹ Cosgrave de facto miniszterelnökként már 1922-ben elismerte, hogy Észak-Írországot nem lehet akarata ellenére belekényszeríteni egy Egyesült Írországba.¹⁶² Az 1922-ben elfogadott alkotmány ezt a szemléletmódot tükrözte. Collins még egy egységes Írországot kívánt megjeleníteni a szövegben, az ún. B

¹⁵⁹ Holland: 21. p.

¹⁶⁰ Coogan (1993): 87-89. pp.

¹⁶¹ Cleeve: 43. p.

¹⁶² Catterall-McDougall: 5. p.

változat a sziget egységének kifejezésével kezdődött, és nem ismerte el Ulster különleges helyzetét. A végleges verzió azonban inkább a brit kívánságnak volt megfelelő, Cosgrave nem kívánt szembeszállni Londenral.¹⁶³

A szimbolikus mezőben először a Cumann na nGael kezdett „huszonhatmegyés” pártként viselkedni, 1924-ben például úgy próbálták megváltoztatni a rendőrség nevét, hogy az a de facto államterületre vonatkozzon, mintegy elfogadva a felosztást. A javaslat végül megbukott a rendőrség állományának nemzeti érzelmein, de korai jelzése volt annak, hogy a Cosgrave-kormányzat nincs egy hullámhosszon az ír népesség nacionalizmusával.¹⁶⁴ A párt a húszas évek második felében is a „realitások elfogadásának” politikáját képviselte. Amennyiben a példamutatás jó politika volt az északi kisebbség védelmére (önmagában nem volt az, de ártani nem ártott), annyiban a Cumann na nGael jó munkát végzett. A népesség 6%-át képező protestánsok megtarthatták aránytalanul jelentős gazdasági pozícióikat az államban. Az ország nem kapott olyan erőteljesen katolikus színezetet, mint később. Az IRA protestáns-ellenes atrocitásai ellen keményen felléptek, és a pártban is arányukon felül voltak képviselve a kisebbség tagjai. Az ír nyelv terjesztése ugyan megkezdődött, de nem akkora energiával, mint a Fianna Fáil alatt. A protestáns Trinity College három képviselőt választhatott meg a Dáilba. A szenátust is úgy tervezték meg, hogy az unionista vélemény súlyán felül jelenhessen meg a politikai életben. De Valéra 1936-ban aztán megszüntette, majd 1937-ben csökkentett jogkörrel állították vissza, de a protestáns felülreprezentáltság megmaradt.¹⁶⁵

A Fine Gael 1933 szeptemberében jött létre a Centre Party-Cumann na nGaelhez és a Nemzeti Gárda (Blueshirts-Kékinges mozgalom) egyesülésével. A párt teljes neve, Fine Gael – The United Ireland Party, azaz Egyesült Írország Párt, egy hullámhosszon volt a kor hangulatával, mivel eleinte a párt jobb szélén lévő erők ragadták meg a kezdeményezést. A párt vezetője a kékinges vezér, Collins egykori legközelebbi munkatársa, Eoin O’Duffy lett. A fellépésében fasisztoid Blueshirts mozgalom nemzeti retorikája kifejezetten agresszív volt. A mozgalom lapja, a United Ireland olyan erős irredenta vonalat képviselt, ami felülmúlta a Fianna Fáilét.¹⁶⁶ A beszédeiben erős, egységes Írországot követelő O’Duffy azonban nem rendelkezett semmilyen valós stratégiával.

¹⁶³ Részletesen ld. Hanna Lerner: *Constitution Making in Divided Societies – The Incrementalist Option*. Columbia University, PhD diss, 2006. 200-219. pp.

¹⁶⁴ Coogan (1995/Harper Collins): 370. p.

¹⁶⁵ Cronin: 32. p.

¹⁶⁶ English: 337. p.

Fenyegetései, hogy a „Hat megye” kérdése háborúhoz vezethet Nagy-Britanniával, minden reális alapot nélkülöztek.¹⁶⁷ A Szabadállam hadereje és katonai potenciálja a töredéke sem volt a Brit Birodaloménak. Az O’Duffy-epizód rövid életűnek bizonyult a Fine Gael életében. Az egyesült párt legerősebb elemét alkotó Cumann na nGaelheal a jobb módú urbánus rétegek támogatását élvezte, köztük a délen maradt protestáns közösségét, így O’Duffy fasisztoid nacionalizmusa a törzsszavazóival fordította volna szembe a Fine Gaelt. 1934 szeptemberében a kékinges vezért lemondatták, és az 1932-es vereség után háttérbe szorított, az északi kérdésben rendkívül mérsékelt W. T. Cosgrave lett a párt elnöke. O’Duffy új pártot alapított, de sikereket nem ért el, utolsó nagyobb feltűnést keltő cselekedete a spanyol polgárháborúban a Franco tábornokot támogató ír önkéntesek vezetése volt. A kékingesek leszakadása, majd az IRA és a Fianna Fáil kormány általi szétverése után a Fine Gael visszatért korábbi visszafogott politikájához. Cosgrave ellenezte a Nagy-Britanniától való távolodás politikáját, az eskü eltörlését, a gazdasági háborút. Ennek ellenére az unionistákkal a korábbi viszonylag jónak mondható, igaz a katolikus kisebbség számára hasznot nem hajtó kapcsolat jelentős mértékben lehült,¹⁶⁸ és sohasem állt teljesen helyre.

IV/4. A diszkrimináció természetrajza Észak-Írorszáiban

Amikor Írország megosztása komolyan szóba került, a katolikus kisebbség vezetői úgy gondolták, hogy a legrosszabb forgatókönyv számukra a felosztás és az északír autonómia együttes bekövetkezése.¹⁶⁹ Redmond és az északi IPP-ből kialakuló Nacionalista Párt vezetője, Joseph Devlin jobban félt Belfasttól, mint Londontól, és a felosztás után hamarosan kiderült, nem ok nélkül.

Az Írország kormányzásáról szóló „Government of Ireland Act” 1920. december 23-án lett törvénnyé. Észak-Írország leendő parlamentje széles körű jogokat kapott a belügyek intézésére, a Westminsternél egyes pénzügyi kérdések, a honvédelem, a külügyek és a birodalmi ügyek maradtak. A törvény védte a katolikus kisebbséget, Észak-Írország köteles volt betartani az állampolgári és vallási egyenlőség elvét.¹⁷⁰ Nem prejudikálta Írország felosztását sem: létrehozta a két parlament delegáltjaiból álló Írországi Tanácsot, hogy elősegítse a két országrész egyesülését. A dublini és a belfasti

¹⁶⁷ Coogan (1993): 56. p.

¹⁶⁸ Jackson: 300. p.

¹⁶⁹ Patterson (In: Aughey- Morrow): 5. p.

¹⁷⁰ Kiely: 153. p.

parlamentnek közös megegyezéssel joga volt a felosztást megszüntetni, és közös parlamentet létrehozni. Ironikus módon maga az északír autonómia, amely annyi problémát okozott a katolikus kisebbségnek, a londoni kormányzat ötlete volt, nem az unionistáké, de pusztán belpolitikai szempontok miatt, nem a szektáriánus protestáns uralom elősegítésére.¹⁷¹ Az északi katolikus lakosságot illetően az 1921. decemberi Angol-Ír Szerződés is tartalmazott külön kisebbségvédelmi cikkelyt.¹⁷²

Amikor tehát Észak-Írország megalakult, az ír közösség szerződéses garanciákkal, és a kisebbség érdekeit a brit választási rendszernél jobban védő arányos képviseleti rendszerrel rendelkezett a helyi önkormányzati, és a parlamenti választásokon is. Miután azonban a brit parlamentben az a döntés született, hogy Észak-Írország belügyeivel a Westminsterben gyakorlatilag nem foglalkoznak (1921-től a hatvanas évekig átlagban évente két órát esett szó a tartományról), a kérdés lekerült a brit sajtó és közvélemény radarjáról. A brit kormányzaton belül nem volt északír ügyekkel foglalkozó miniszter, Ulsternek önkormányzatára való tekintettel kevesebb helye volt a parlamentben, mint az lakossága szerint arányos lett volna, és az unionista képviselők, amellet, hogy a konzervatív kormányok szilárd támaszai voltak, igyekeztek az Észak-Írország iránti érdeklődést a minimumon tartani, különösen az ellenségesnek tekintett liberálisok és munkáspártiak körében.¹⁷³ A konzervatív-unionista szövetség jól működött. London tory kezdeményezésre kiemelt költségvetési támogatást biztosított Belfastnak (Észak-Írország egy-két évtől eltekintve sohasem volt nettó befizető), ami lehetővé tette a jelentős biztonsági apparátus fenntartását. Olyan tekintélyes konzervatív politikusok támogatása, mint Bonar Law és Winston Churchill, és az 1920-as törvény hiányosságai pedig nagyban megkönnyítették a Stormont dolgát a diszkriminatív intézkedések meghozására.¹⁷⁴ Belfastnak közvetlen hatalma volt eltörölni az arányos képviseletet az önkormányzati választásokon, a Westminsternek tett javaslattal pedig közvetett módon eltörölhették azt a parlamenti választásokon is. London felelőssége tehát igen komoly volt abban, hogy Észak-Írország egy szektáriánus irányban ment el.

Az unionista elit célja politikai hegemoniája bebetonozása volt. A különféle unionista irányzatokat tömörítő Ulsteri Unionista Pártot (UUP - Ulster Unionist Party) a

¹⁷¹ Patterson (In: Aughey- Morrow): 6. p.

¹⁷² Final text of the Articles of Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland as signed in London, 6 December 1921, 16. cikkely. http://www.nationalarchives.ie/topics/anglo_irish/dfaexhib2.html

¹⁷³ Sean McDougall: The Projection of Northern Ireland to Great Britain and Abroad, 1921-39. In: Peter Catterall-Sean McDougall (szerk.): The Northern Ireland Question in British Politics. Macmillan Press Ltd, London, 1997. 37. p.

¹⁷⁴ Surányi: 26. p.

választási rendszer manipulációjával tették szinte legyőzhetetlenné: 1921-1972 között megszakítás nélkül kormányzott. Első lépésként önkormányzati szinten törölték el az arányos képviselést 1922-ben. A kezdeményezés az Észak-Írország nyugati részén élő unionistáktól indult ki, akik helyi kisebbségként éltek, és akiknek kezéből az arányos képviselő 1920-ban kivette a hatalmat. Egyben azonban alkalmas volt arra is, hogy csapást mérjen a baloldal erejének növekedésére. Craig attól tartott, hogy a szocialista alternatíva szavazókat vonhat el az unionizmustól, és akár szövetségre léphet a katolikus nacionalizmussal.¹⁷⁵ Az intézkedés gyors, közvetlen negatív hatásokkal járt az általában szegényebb, kevesebb tulajdonnal rendelkező katolikus népesség számára. A változásnak az lett eredménye, hogy egy unionista szavazata annyit ért, mint 2,4 nacionalista voks. Belfastban és a nyugati megyékben drámaian csökkent a katolikusok reprezentáltsága, a helyi hatalmat sok helyen ott is elvesztették, ahol biztos többségben voltak. Fermanaghban az 56%-ot kitevő katolikus lakosság a régi rendszerben 53%, az új rendszerben 37%-nyi képviselőre jutott. Egyes helyeken a Leech Bizottság 1922-1923-as tevékenysége során a választókerületek átszabásával még tovább rontottak a katolikusok helyzetén. 1920-ban, arányos képviselői rendszerben Derry városi tanácsának (testületének) 40 tagját választották meg, akik közül 21 nacionalista-katolikus, és 19 unionista-protestáns volt. Ez a választók megfelelő képviselője volt, mert megfelelt 6868 katolikus és a 6340 unionista protestáns választó arányának. Később azonban 20 főre csökkent a tagság, akik közül 12 volt unionista protestáns, és 8 nacionalista katolikus – ez pedig egyértelműen nem volt arányos képviselő.¹⁷⁶ Ugyanez történt Omagh-ban, ahol az új rendszerben 5381 unionista 21, 8459 nacionalista 18 helyet kapott az önkormányzatban. A nagyobb városok közül elvesztett Enniskillen és Armagh is. 1922 előtt a 73 önkormányzati kerületből 22 volt katolikus kézen, utána 10, ezek közül a legnagyobb város a 12 000 lakosú Newry volt.¹⁷⁷

A szétválást követően Észak-Írország joggyakorlatát a növekvő kirekesztés jellemezte. Az 1920-as évek végére, az eredeti arányosságot célzó elképzelésekkel szemben az Ulsteri Királyi Rendőrség, a Royal Ulster Constabulary (RUC) és az Ulsteri Különleges Rendőrség (Ulster Special Constabulary), majdnem teljesen protestáns összetételű lett. A különleges rendőrség reguláris állománya (A-osztály) hamarosan 3500-ra nőtt, a részídőben szolgáló B-osztály pedig 16 000 főre. Ezt egészítette ki a tartalék C-osztály, 1000 fővel. Az egész szervezet, de különösen a B-osztály, (vagy B-osztág, az ún.

¹⁷⁵ Hennessey: 44. p.

¹⁷⁶ Harrison (1939): 79. p.

¹⁷⁷ Hennessey: 48-50. pp.

B-specials) a katolikusok elnyomásának jelképé vált. Mindezt, mivel Észak-Írország képtelen volt fenntartani egy ekkora apparátust, a brit adófizetők finanszírozták.¹⁷⁸

A bíróságok is jórészt protestáns összetételűek voltak, az igazságszolgáltatásban ebben az időszakban csupán nyolc százalék volt a katolikusok aránya. Csak ingatlanlással rendelkezők lehetek esküdtek és azokat a katolikusokat, akik megfeleltek volna a feladatukra, általában elutasították. Ez a kirekesztés eredményezte a katolikusok igazságügyi rendszertől való elidegenedését és közösségi érzésük erősödését. A különleges intézkedésekről szóló törvény (Special Powers Act) 1922-es bevezetése hatalmat biztosított a rendőrség számára, hogy letartóztasson, házkutatásokat tartson, kihallgasson, feltartóztasson, vagy internáljon akárkit, aki valaha is a béke megőrzése és a rend fenntartása ellen vétett. Más törvényeket azért hoztak, hogy megfékezzék bármilyen, a déli kormányhoz való hűség szimbolizálását, vagy kimutatását. A diszkriminációnak Kelet-Európában is ismerős formája volt a másik nemzet neveinek a többségi nemzet neveire történő kikényszerített cseréje. Ha egy ír Seán-nak vagy Seamus-nak nevezte el gyermekét, az nem volt anyakönyvezhető csak John-ként vagy James-ként. A júliusi-augusztusi parádék az éves megaláztatások közé tartoztak, mivel a protestánsok legnagyobb ünnepei a katolikus írek elleni győzelmekre emlékeztek.¹⁷⁹ Mind a magán, mind az állami szektorokban, a katolikusok munkabérei jóval a protestánsokéi alatt voltak, az államigazgatás felsőbb pozícióiban pedig arányuk csupán öt százalék volt. A katolikus lakta, eleve szegényebb területek kevesebb állami fejlesztési forráshoz jutottak, ami növelte a kivándorlást. Az sem volt véletlen, hogy a kisebbség tagjai sokkal nehezebben tudtak önkormányzati lakáshoz jutni, ezzel helyi és tartományi szinten is (meglehetősen sikeresen) emigrációra ösztönözték a katolikusokat.¹⁸⁰

A diszkrimináció az oktatás területén is érvényesült. Bár az állam engedélyezte a katolikus egyházi iskolákat (melyek egyben ír nemzeti nevelést is adtak), anyagi támogatásuk kevesebb volt, mint a szekuláris (gyakorlatban protestáns vallási és brit nemzeti nevelést adó) iskoláké.¹⁸¹ A húszas-harmincas években uralkodó unionista világméket Harrison foglalta össze egészen kiválóan:

¹⁷⁸ Hennessey: 15. p.

¹⁷⁹ Tim Pat Coogan: *The Troubles*. Hutchinson, London, 1995. 26. p. A továbbiakban Coogan (1995/ Hutchinson).

¹⁸⁰ Richard B. Finnegan – Edward T. McCarron: *Ireland – Historical Echoes, Contemporary Politics*. Westview Press, Boulder, 2000. 291. p. A továbbiakban Finnegan-McCarron.

¹⁸¹ Hennessey: 41-42. pp.

Unionistának lenni annyi, mint hűségesnek lenni, nacionalistának lenni pedig egyenlő a hűtlenséggel. Senki, aki hűtlen, nem alkalmas közalkalmazottnak, vagy hűséges emberek által foglalkoztatottnak a magánszférában. Ráadásul minden nem lojális polgárt, amennyiben megoldható, meg kell fosztani a polgári szabadsághoz és politikai tevékenységhez fűződő alkotmányos jogaitól. Minden, vagy közel minden katolikus nacionalista, így aztán hűtlen is, ezért diszkriminatív tilalom alá kerülnek, de nem azért, mert katolikusok, hanem mert hűtlenek.¹⁸²

Számos kijelentés idézhető Észak-Írország vezető beosztású politikusaitól, ami ezt alátámasztja. Sir E. M. Archdale agrárminiszter 1925-ben a következőket mondta:

109 tisztviselőm van, ahogyan én tudom, négy római katolikus közülük, akikből hárman köztisztviselők voltak, amikor elindultunk és át kellett vennem őket.¹⁸³

1933-ban a későbbi miniszterelnök, Sir Basil Brooke (akinek a fiát az IRA állítása szerint el akarta rabolni, és ez motiválta radikalizmusát) jelentette ki egy beszédében:

A hallgatóságból sokan alkalmaznak katolikusokat, de nálam egyetlenegy sem dolgozik. A katolikusoknak az a céljuk, hogy lerombolják Ulstert, minden erejükkel és hatalmukkal. Meg akarják semmisíteni a protestánsok pozícióit, és elvenni Ulsterből amit csak tudnak, hogy aztán lássák a pokolra jutni.¹⁸⁴

A leghíresebb idézet magához a miniszterelnökhöz, James Craighez (1927-től Viscount Craigavon) fűződik:

...egy protestáns állam, és protestáns parlament vagyunk. Gyakran mondtam, hogy elsősorban 'Orangeman' vagyok, és csak aztán a parlament tagja.¹⁸⁵

¹⁸² Harrison (1939): 84. p.

¹⁸³ Idézi Harrison (1939): 86. p.

¹⁸⁴ Idézi Harrison (1939): 86. p.

¹⁸⁵ Idézi Harrison (1939): 86. p.

A kirekesztésnek a „politikai hűtlenségen” túl volt egy etnikai és vallási előítéletekből álló eleme is. A XIX. századig visszakövethető angol és észak-írországi protestáns sztereotípiák szerint a katolikusok lusták, piszkosak, iszákosak és szaporák. Életcéljuk az, hogy kerüljék a munkát és segélyeken élve tengődjenek el rendezetlen házaikban. Az előítéletek meglehetősen tartósan bizonyultak, az 1860-as években a Punch magazin az írekben vélte felfedezni a „gorilla és a néger” közti hiányzó láncszemet, 1982-ben Dr. Ian Paisley tiszteletes, a keményvonalas unionista vezető Protestant Telegraph nevű újsága pedig úgy fogalmazott, hogy az írek a „fehér négerek.”¹⁸⁶ Az Olive Hobsonnal készített interjú is számos protestáns sztereotípiát feltárt. Sokan máig úgy gondolják, és ez a húszas-harmincas években még erőteljesebb volt, hogy az írek a világhatalomra törő diktatórikus katolikus egyház vak szolgái, a Pápa útmutatásait követve a protestáns szabadság és identitás eltörlésére esküdtek össze.¹⁸⁷

A kirekesztő államfilozófiának megfelelően, amint azt a brit belpolitikai helyzet sürgetővé tette (Belfast tartott a Ramsay MacDonald vezette újabb munkáspárti kormánytól 1929-ben), eltörölték az arányos képviselést a parlamenti választásokon is. Az 1929-es változással a Nacionalista Párt átlagban csupán egy helyet veszített, a baloldali Észak-Írországi Munkáspárt, a NILP¹⁸⁸ és a függetlenek viszont gyakorlatilag kiszorultak a Stormontból, ami jelentős csapás volt az esetleges baloldali alternatíva életképességére.¹⁸⁹ Joseph Devlin, a Nacionalista Párt vezetője ezt az aktust így jellemezte:

Önök az arányos képviselést, mint a tisztességes képviselési arány garanciáját adták a kisebbségnek. Ezt az arányos képviselést eltörölték. (...) Ezután úgy húzták meg a választókerületek határait, hogy az én megválasztásomhoz 60 000 szavazat kell az északi parlamentben, míg az egyik unionista kollégáméhoz egy szomszédos választókerületben 20 000 szavazat.¹⁹⁰

Ezt a képet tette még negatívabbá a fizikai erőszak. Alacsony szintű erőszak mindig létezett a katolikusok ellen. Elsősorban Belfastban, és a protestáns többségű Lagan-

¹⁸⁶ John Conroy: Belfast Diary-War as a Way of Life. Beacon Press, Boston, 1995. 14. p. A továbbiakban Conroy.

¹⁸⁷ Interjú Olive Hobsonnal (Belfast, 2008. 05. 12-13.).

¹⁸⁸ Northern Ireland Labour Party.

¹⁸⁹ Harrison (1939): 78. p.

¹⁹⁰ Harrison (1939): 79. p.

völgy városaiban: Luganban, Lisburnben, Portadownban fordultak elő incidensek, de 1935 júniusában a húszas évek eleje óta nem látott zavargások törtek ki Belfastban, melyben tizenegyen vesztették életüket. Az ilyen események tartották fenn az IRA erős tradícióját Északon, mint a katolikus közösség védelmezőjét.¹⁹¹

IV/5. A passzív ellenállás stratégiájának mérlege

Gerry Adams, a XX. század valószínűleg legjelentősebb republikánus vezetője így jellemezte Észak-Írországot megalakulása után több mint hetven évvel: „A brit állam északon egy unionista állam. Jelképei és szimbólumai unionisták, ahogyan intézményei és vezetése is.”¹⁹² Kérdés az, hogy ennek így kellett-e történnie, avagy az állam kirekesztő jellege, a diszkrimináció részben a kisebbség passzív ellenállásában volt-e kereshető.

Észak-Írország létrejöttére a katolikus kisebbség általános elutasítással válaszolt. A „Hat megye” elszakításának a „természetellenességét” és logikátlanságát hangsúlyozták, illetve azt, hogy a partíció a brit imperializmus műve.¹⁹³ Devlin a következőképpen értékelte a helyzetet 1921-ben: „Ulsterben arra kérték [az íreket], hogy állítsanak fel egy parlamentet, de nem egy nemzetnek, nem egy tartománynak, hanem egy tartomány és egy nemzet töredékének.”¹⁹⁴ A katolikus kisebbség két erő köré szerveződött. Az IPP örökébe lépő Nacionalista Párt, illetve a Sinn Féin köré. Az első időszakban mind a két párt bojkottálta az új rendszert. Az 1922-23-as polgárháború után a legyőzött republikánus oldal esetében ez általános, és hosszú távú politika része volt, amely részlegesen az egész vizsgált időszakban fennmaradt. A Sinn Féin elvi alapon utasította vissza a szigeten lévő két állam közötti intézmények törvényességének elfogadását, mely intézményeket az 1921-ben elfogadott, britekkel kötött egyezmény alapján hoztak létre. A párt választási jelöltjei következetesen visszautasították az északi és déli parlamenti pozícióikat és a Westminsterben szerzett helyeiket is.¹⁹⁵ Mindez több volt, mint amit Arthur Griffith 1905-ben javasolt. A passzív ellenállás Griffith elméletében egy racionális, adott cél (Írország szerepének elismertetése) érdekében történő időben korlátozott stratégia volt. A polgárháború utáni Sinn Féin/IRA viszont továbbfejlesztette egy időben korlátlan, célhoz közvetlenül nem kötődő, pusztán szimbolikus stratégiává. Ez délen nem jelentett

¹⁹¹ Coogan (1993): 124. p.

¹⁹² Adams: 384. p.

¹⁹³ Desmond Graves: The Irish Case Against Partition. Connolly Association, London, 1956. 6. p.

¹⁹⁴ Idézi Hennessey: 17. p.

¹⁹⁵ Adams: 385. p.

problémát, hiszen ezzel más ír pártoknak adtak lehetőséget, de északon a kisebbség képviselőtét jelentősen meggyengítette, különösen úgy, hogy a húszas évek elején még a Sinn Féin volt a nagyobb támogatottságú a két erő közül. Az 1921. májusi első északír választásokkal kapcsolatban de Valéra úgy vélte, azokon indulnia kell a Sinn Féin-nek, de az elnyert helyeket nem szabad elfoglalniuk, hanem a Dáilhoz kell csatlakozniuk. De Valéra úgy gondolta, hogy a bojkott Észak-Írország elismerését jelentené, és az abszентizmusnak az is eredménye lesz, hogy a közös ellenség hiányában az unionisták „kapitalista” és munkáspárti szárnya egymással kezd hatalmi harcba. Az elképzelés illuzórikus volt, az unionisták a részvételt államuk elismerésének tekintették, és a felfokozott nacionalista hangulatban az osztálykérdéseknek csekély volt a jelentősége. A választásokon a Sinn Féin és az Ír Párt is 6-6 helyet nyert el, de úgy, hogy az előbbi majdnem kétszer annyi szavazatot szerzett. A 12 nacionalista hely azonban nem volt szignifikáns a 40 unionista győzelemhez képest.¹⁹⁶ 1924-ben a republikánusok miatt szenvedett a katolikus közösség nagyarányú vereséget a Westminster választásokon. 1928-ban ugyan létrehoztak egy ernyőszervezetet, az Északi Nemzeti Ligát,¹⁹⁷ ami elméletileg egyesítette a két erőt, de a Sinn Féin szerepvállalása a politikában nem növekedett jelentősen. A távolmaradás politikája a republikánusok részéről egészen a vizsgált időszak végéig gyengítette az ír kisebbségi képviselő erejét, és megakadályozta a koherens nyomást mind a Stormont, mind pedig Londonra és Dublinra.¹⁹⁸

A nacionalista párti politikusok, Antrim megyét kivéve, akik ezt már 1923-ban megtették, 1925-ig (az utolsók 1927-ig) nem foglalták el helyeiket az illegitimnek tartott északi parlamentben, de akkorra már lezárult Észak-Írország kiformalódásának időszaka.¹⁹⁹ A távolmaradásnak nem olyan mély gyökerű elvi okai voltak, mint a Sinn Féinnél. Antrimot kivéve, mely teljes területével Észak-Írországon belül maradt volna bármilyen forgatókönyv esetében is, a nacionalista politikai elit úgy vélte, hogy a határ csak ideiglenes jellegű lesz. Fermanagh és Tyrone nagy része biztosan, de Derry, Down és Armagh egyes részei is a Szabadállamhoz kerültek volna egy etnikai felosztás esetén, ezért nem igyekeztek a képlékeny, struktúráit éppen csak felépíteni kezdő államban érdekeiket képviselni, vagy éppen parlamenti helyeiket elfoglalni.²⁰⁰ Attól is tartottak, hogy az erőteljes érdekképviselő az állam de facto elismerését jelentené, így gyengítené ügyüket a

¹⁹⁶ Hennessey: 19. p.

¹⁹⁷ National League of the North.

¹⁹⁸ Jackson: 346. p.

¹⁹⁹ English: 342. p.

²⁰⁰ Patterson (In: Aughey- Morrow): 40. p.

határmódosításra. Általános elképzelés volt, hogy 1925-ben akkora terület csatlakozik majd a Szabadállamhoz, hogy azzal egész Észak-Írország létezése megkérdőjeleződik.²⁰¹ Ez a döntés súlyos következményekkel járt. Az 1921-1922-ben működő Lynn-bizottság az oktatás ügyeiben, az 1922-1923-ban működő Leech-bizottság pedig a helyi önkormányzatok határainak kérdésében hozott olyan döntéseket, amelyek alapvetően érintették a kisebbség helyzetét. Ez utóbbi esetében a katolikusoknak valódi lehetőségük lett volna a legnyilvánvalóbb érdeksérelmek elkerülésére, mivel a bizottság munkamódszere a helyi többségi javaslatok elfogadásán alapult. Amikor Collins Churchill szemére vetette az önkormányzati rendszer igazságtalanságait, a későbbi brit miniszterelnök pont ezzel válaszolt: a kormányzat el nem ismerése érvényteleníti a kritikák jogosságát.²⁰² A protestáns hatalommal szembeni ellenérzés miatt a kisebbség tagjai azokat a lehetőségeket sem használták ki, amelyek rendelkezésre álltak. A RUC-ben sohasem érte el az egyharmados kvótát a katolikusok száma, bár 1923-ban ez 21%-volt,²⁰³ innen csökkent pár éven belül 12%-ra. Ez nem volt véletlen. A rendőrség minden tagjának esküt kellett tennie a királyra és a kormányra, amit a kisebbség jelentős része nem tudott elfogadni, a RUC-tagság tehát könnyen osztrakizációhoz vezethetett egy kisebb közösségben.²⁰⁴ Észak-Írország egyes területei bizonyos értelemben kikerültek az állami fennhatóság alól. Mivel a lakosság nem működött együtt a RUC-vel, az IRA gyakorlatilag rendfenntartó szervként működött olyan negyedekben, mint a belfasti Falls Road.²⁰⁵

Mint láttuk, a Nacionalista Párt 1925-ös konvencióján döntött úgy, hogy elfoglalja parlamenti helyeit. Az 1925-ös döntést az abszентizmus feladására két tényező befolyásolta a már említett határrendezésen túl. Részben az, hogy de Valéra is feladni látszott a politikai bojkottot, részben pedig a NILP előretörése. A baloldali párt, amely alternatívát kívánt nyújtani az unionizmusnak és a nacionalizmusnak is, elfogadta a hivatalos ellenzék szerepét, és félé volt, hogy a katolikus szavazók egy része a párt mellé fog állni, elsősorban a belfasti munkásnegyedekben. Ezt a katolikus egyház segítségével Devlinék megakadályozták, a baloldali alternatíva, mint később még sokszor, a két nemzeti erő fogaskerekei közé került.

A Nacionalista Párt parlamenti aktivitása a húszas évek végén és a kora harmincas években volt a legnagyobb. Ahogy a szavazótáborát alkotó középosztály 1925

²⁰¹ Hennessey: 22. p.

²⁰² Coogan (2004): 136. p.

²⁰³ English: 342. p.

²⁰⁴ Coogan (1993): 121. p.

²⁰⁵ Coogan (1993): 127. p.

után megpróbált beilleszkedni Észak-Írország realitásaiba, a párt is valódi kísérletet tett arra, hogy a rendszeren belülről, parlamenti eszközökkel próbáljon meg javítani a kisebbség helyzetén.²⁰⁶ Joseph Devlin alkotmányos nacionalista volt, Redmond híve és szellemi örököse, akivel az unionizmus működő kapcsolatot tudott volna kialakítani, ha akart volna. Craigavon azonban ennek nem érezte szükségességét, és 1932-ben Devlin kivezette a képviselőket a parlamentből. Az abszентizmus ismételt felvállalása abból a tapasztalatból fakadt, hogy gyakorlati módosító javaslataikat törvényekhez szinte sohasem fogadták el, örök ellenzékbe szorítva a parlament számukra legfeljebb az elégedetlenség kifejezésének terepe lehetett.²⁰⁷ A Nacionalista Párt távolmaradása nem volt doktrínaszerű, mint a Sinn Féiné. Az 1932-es válság után egy évvel újra megjelentek a képviselők a parlamentben, hogy aztán 1939-re a megválasztott honatyák közül csak a párt Devlint követő elnöke, az abszентizmust erőteljesen ellenző Thomas Joseph Campbell járjon be rendszeresen a Stormont üléseire. Volt olyan képviselő, akit bár újraválasztottak többször is, 10 éven át nem jelent meg a parlamentben. Az NP, ha de jure nem is, de facto bojkottálta a Stormontot, nem vállalta a hivatalos ellenzék szerepét, nem támogatta az állam intézményeiben való részvételt. A Westminsterben a párt eleinte képviseltette magát, de ott egy házszabály miatt Észak-Írországgal kapcsolatos kérdésekről nem beszélhettek. A politikai alkuk lehetősége a brit parlamenti pártokkal, tekintve, hogy a katolikus népesség nem számíthatott két-három helynél többre, nulla-közele volt. A népesség több, mint egyharmada az állami és önkormányzati állások alig több, mint tizedével rendelkezett. Kialakult egy életérzés, miszerint szükségtelen is próbálkozni, a kisebbség tagjai nem juthatnak komolyabb pozíciókhoz, ez egészen a hatvanas évekig nem is változott.²⁰⁸

Helyi szinten, nagyobb aktivitással és a hatalommal történő kompromisszumokkal a katolikus közösség időnként előre tudott lépni. Down megyében Patrick O'Neill nacionalista képviselő képes volt támogatást szerezni a túlnyomórészt katolikusokat érintő fejlesztési projektjeinek.²⁰⁹ Lehetséges, bár a protestáns elit merevségét tekintve igen kevésbé valószínű, hogy az állam iránti gesztusokkal, a brit jelképek szimbolikus használatával az írek helyett vagy a hivatalos ellenzék szerepének elfogadásával, elkezdődhetett volna egy párbeszéd az unionisták és nacionalisták között. Az is nyilvánvaló ugyanakkor, hogy az északi állam elismerése, és a teljes részvétel annak működésében óriási szimbolikus tartalommal bírt volna. Ezt, az egyház és a népesség

²⁰⁶ Patterson (In: Aughey-Morrow): 41. p.

²⁰⁷ Coogan (1993): 124-125. pp.

²⁰⁸ Coogan (2004): 309. p.

²⁰⁹ English: 344. p.

többségének mély elkötelezettségét tekintve az egységes Írország iránt, a politikai vezetők nem vállalhatták. Már az együttműködés apróbb jelei is a kollaboráció vádját hozhatták, így egy ilyen javaslatot tevő politikus karrierje gyors véget ért volna. Az attitűdökön a Szabadállam/Éire nemzeti kérdésben de Valéra hatalomra jutása után még merevebbé váló álláspontja sem segített, a kérdés Dublinban egészen a hatvanas évekig nem az volt, hogyan csökkenthető az északi kisebbséggel szembeni diszkrimináció, hanem az, hogyan szüntethető meg a határ. Az első lépést mindenképpen a hatalmon lévőknek, azaz a protestáns elitnek kellett volna megtennie a katolikus kisebbség irányába, de ilyen lépés a két világháború között, sőt egészen a hatvanas évekig nem történt. A kirekesztés kényelmes, és London érdektelensége, illetve az IRA gyengesége miatt kockázatmentes politika volt, és összhangban állt a protestáns szavazótábor nagy részének véleményével.

A katolikus kisebbség ebben a helyzetben csak egy dologban reménykedhetett: abban, hogy London és Dublin megállapodik Írország egyesítéséről. Ahogy Cahir Healy megfogalmazta, egy nemzeti krízis pillanatában Anglia mindig kész volt a kompromisszumra, és ahogy megteremtette a felosztást, szükség esetén úgy fogja megsemmisíteni.²¹⁰ Ez erősen leegyszerűsített kép volt, de nem alaptalan.

V. A második világháború – lehetőség vagy ábránd?

V/1. De Valéra manőverei a háború előestéjén

Ahogy a német fenyegetés erősödött Európában, úgy vált egyre fontosabbá Éire Nagy-Britannia számára. Neville Chamberlain brit miniszterelnök az ír esetben is a megbékéltetés politikáját kívánta alkalmazni. Angol meghívásra 1938 januárjában de Valéra Londonba utazott a vitás ügyek megtárgyalására. Az ír vezető látva a britek szorult helyzetét, kihasználta az amerikai kártyát, Roosevelten keresztül megpróbált nyomást gyakorolni a britekre. Felemás sikert ért el. Bár a londoni amerikai nagykövet, az ír származású Joseph Kennedy, a későbbi elnök apja szimpatizált az ügygel, csak arra kapott utasítást, hogy fejezze ki: az USA örülne a két fél megbékélésének. A tárgyalások előtt komoly reményeket keltett az északi kisebbség köreiből de Valéra bejelentése, hogy a felosztás kérdését is szóba kívánja hozni. Az ír delegáció úgy kívánt nyomást gyakorolni a britekre, hogy északon politikai eseményeket szerveztek a felosztás ellen. A Nacionalista

²¹⁰ Hennessey: 78. p.

Párt képviselői a Stormontból üdvözölték a dublini nyilatkozatot, és néhányan Londonba is utaztak. Jelentős csalódásukra de Valéra a „Hat megye” kérdésében az egyébként más területeken igen kompromisszumkész Chamberlainnel sem jutott sokra. Az ír delegáltaknak ugyan az volt az érzésük, hogy a brit miniszterelnök szabadulni próbál a problémától, és nem lenne ellenére Írország egyesülése,²¹¹ de Chamberlain elutasította a felosztás megvitatását:

(...) a felosztás megszüntetésének kérdésében Mr. de Valéra és kollégái ragaszkodtak az ügy elsődleges fontosságához, és azt ismételték, hogy ha a kérdést sikerül számukra elfogadhatóan rendezni, akkor az ír kérdést részükről lezárták. De a mi oldalunkról azon a véleményen vagyunk, hogy a felosztást nem nekünk, hanem Észak- és Dél-Írország kormányának kell megvitatni. Észak-Írországra történő nyomásgyakorlás kérdését illetően, nos, erre nem is gondoltunk.²¹²

A miniszterelnök inkább más területeken engedett. A britek feladták azt a követelésüket, hogy Éire tegyen engedményeket az északír áruk piacra jutását illetően, miután de Valéra határozottan leszögezte, addig ez nem valósulhat meg, míg Belfast nem kezdi a „többséget”, azaz az északon kisebbségben, de az egész szigeten többségben élő, katolikusokat megfelelő módon kezelni.²¹³ Dublin számára a brit kézben maradt hadikikötők megszerzése volt a legjelentősebb diplomáciai siker (egyes vélemények szerint ez volt de Valéra fő célja)²¹⁴ azonban a felosztás tekintetében, amint ez alig egy éven belül kiderült, jelentős hátrányokkal járt. Amíg ugyanis az 1921-es szerződésnek megfelelően brit kézben maradtak déli kikötők, addig jóval kisebb szükség volt Észak-Írország kikötőire az atlanti-óceáni konvojok védelmében. A Chamberlain-de Valéra megállapodás viszont jelentősen megnövelte az északiak stratégiai fontosságát London számára, amit Belfast ki is használt pozíciói megerősítésére.²¹⁵

Mivel a felosztás kérdésében nem sikerült előrelépést elérni, de Valéra kénytelen volt szimbolikus lépésekhez nyúlni az elégedetlenség csökkentésére. Kampány indult a brit közvélemény meggyőzésére a felosztás igazságtalanságáról, és létrejött az ún. Felosztás Elleni Liga (Anti Partition League), ami a felgyülemlett tenni akarás levezetésén túl nem

²¹¹ Harrison (1939): 26. p.

²¹² Idézi: Harrison (1939): 52. p.

²¹³ Coogan (2004): 227-228. pp.

²¹⁴ Coogan (2004): 324. p.

²¹⁵ Lee-Tuathaigh: 105-106. pp.

sokat segített. Hamarosan azonban tovább romlott a nemzetközi helyzet, kitört a Szudétaválság és ez újabb alkalmat adott a britek megkörményezésére. De Valéra látva a párhuzamot Észak-Írországgal, támogatta a szudétanémetek aspirációit és üdvözölte a Müncheni Egyezményt. Ez azonban nem jelentette azt, hogy szimpátiát érzett volna a tengelyhatalmak iránt. Abesszinia inváziójakor elítélte Olaszországot, és a Népszövetségben a szankciós politika határozott támogatója volt.²¹⁶ Németország támogatása 1938-ban abból fakadt, hogy egész egyszerűen a Taoiseach szinte mindent a felosztás szemüvegén keresztül nézett a külpolitikában:

....amíg meg nem halok, a felosztás lesz a legfőbb gondolatom. Háború esetén Nagy-Britanniának előny lehet egy barátságos Írország kikötőinek kézben tartása, (...) teljes szívemből mondom, övék lehet ez az előny, ha miénk lehet a teljes ország.²¹⁷

A fenti gondolatmenetét folytatva de Valéra az 1938. októberi Evening Standard interjújában foglalta össze legjobb elképzeléseit:

Elég nyilvánvaló, hogy a meglévő partíció súlyos veszélyt jelentene Anglia számára egy olyan esetben, ha az belekeveredne egy európai háborúba. Az elégedetlenség, különösen a határ mentén, széles körben elterjedt, és ha egy új háború jönne miközben a felosztás tart, akkor az ír emberek többségének ugyanolyan érzései lennének, mint 1914-ben, és utána. (...) Határozottan elköteleztük magunkat azon álláspont mellett, miszerint ez a sziget nem lesz egy Nagy-Britannia elleni ellenséges támadás bázisa. El lehet képzelni a jövőben egy olyan kritikus helyzetet, melyben egy egyesült, szabad Írország hajlandó együttműködni Nagy-Britanniával azért, hogy megakadályozzon egy mindkettőjük ellen irányuló támadást. Hadd mondjam meg egyértelműen, hogy egy ilyen együttműködés esélye európai háború esetén nagyon, nagyon csekély. Ameddig brit erők megszállva tartják Írország bármely részét, az ír vélemény határozottan ellenséges lesz minden együttműködéssel kapcsolatban.²¹⁸

²¹⁶Troy Dwayne Davis: Dublin's American policy: Irish-American Diplomatic Relations, 1945-52. The Marquette University: PhD diss, 1992. 9. p. A továbbiakban Davis.

²¹⁷Harrison (1939): 68. p.

²¹⁸Evening Standard, 1938. október 17.

Az interjú a burkolt fenyegetésen túl tartalmazott javaslatot is: Anglia győzze meg Észak-Írországot az egyesülés szükségszerűségéről, és cserébe (talán) kap egy szövetségest.

Angliának csak segítenie kell nekünk - északi barátai meggyőzésével - egy egységes Írország tisztességes feltételekkel történő megteremtésében, és lesz valami, aminek a fenntartásáért harcolhatunk: egy egységes, szabad, független Írország.²¹⁹

De Valéra ajánlatot tett a protestánsok számára is, ami (déli szemszögből nézve) nagylelkű volt. Az északi parlament megmaradhatott volna az 1921-ben kialakult formájában és hatalmi jogkörével, kiegészítve a katolikusokat érintő kisebbségvédelmi klauzulákkal, csak a Westminsterrel illető jogok kerültek volna Dublinhoz.²²⁰ Politikai ellenfele, William T. Cosgrave meg is kérdőjelezte, hogy itt pusztán az északi elitnek tett gesztusról lenne szó. Szerinte de Valéra attól tartott, hogy az északi katolikus szavazók többsége a Fine Gaelt támogatná, így a Fianna Fáil kiszorulhatna a hatalomból.²²¹ Akár igaza volt Cosgrave-nek (aki a Fine Gael érdekeinek megfelelően közös parlamentet akart) a hátsó szándékokkal kapcsolatban, akár nem, az egyesülés kérdésének mindenképpen voltak belpolitikai vetületei is, és a teljes egyesüléssel elsősorban a Fianna Fáil vesztett volna.²²² Ezzel azonban nem kellett szembenéznie a Szabadállamnak. Bár felröppentek a sajtóban hírek, hogy Chamberlain beleegyezne egy népszavazásba a kérdés eldöntésére, ennek nem volt alapja. London nem válaszolt az ajánlatra, a Konzervatív Párton belül az Unió továbbra is fenntartás nélküli támogatást élvezett. De gyakorlati szempontból sem lett volna előnyös, hogy a világháború előestéjén harcba szálljanak az unionistákkal (Craigavon miniszterelnök nyíltan polgárháborúval fenyegetőzött) és esetleg zűrzavarba taszítsák a fontos üzemekkel rendelkező Észak-Írországot.²²³

V/2. A háború első évei és a brit ajánlatok

²¹⁹ Evening Standard, 1938. október 17.

²²⁰ Like the Slovaks? Time Magazine, 1938. október 17.

²²¹ John Horgan: Seán Lemass – The Enigmatic Patriot. Dublin, 1997. 259. p. A továbbiakban Horgan.

²²² Leslie Shane: The Irish Tangle. MacDonald and Co. Ltd., London, 1946. 191. p. A továbbiakban Shane.

²²³ Like the Slovaks? Time Magazine, 1938. október 17.

A világháború kitörése reménnyel töltötte el mind déli és északi alkotmányos nacionalista politikai erőket, mind pedig az IRA-t Észak-Írország kérdésében. Cahir Healy abban reménykedett, hogy a britek rá fognak szorulni az Egyesült Államokra, így az USA-n keresztül az ír közösség nyomást tud gyakorolni Londonra a felosztás megszüntetésért.²²⁴ A háború kitörésének a másnapján de Valéra a korábban előre jelzett vonalnak megfelelően reagált a Dáilban és a Seanadban.

Mindenki tudja, hogy ennek a pártnak a tagjai időről időre azt mondják, hogy úgy tekintenek a felosztásra, mint a legnagyobb bűnre, amit valaha elkövettek az ország ellen. Olyan nemzet vagyunk, amely jól tudja, hogy mit jelent az, amikor az erősebb nemzet erőt alkalmaz a gyengébb ellen. Megtanultuk, mit jelent az invázió és a területi felosztás, (...) „²²⁵ „...akármilyen is legyen a közösség tagjainak egyéni véleménye, a történelmünk, és az a tény, hogy területünk egy része továbbra is el van szakítva a nemzettől, lehetetlenné tesz bármilyen más irányt (...) a felelős kormány számára ebben az országban.”²²⁶

Az érvelés lényege az volt, hogy amíg a területi sérelem létezik, az ír állam erkölcsi megfontolásokat nem tud figyelembe venni, és csak a saját érdekeit nézi. Ehhez nem is volt rossz a kiindulópont. Éire stratégiai helyzetben volt az atlanti-óceáni utánpótlási vonalak tekintetében, területének, kikötőinek felhasználása nagy mértékben megkönnyítette volna a brit flotta háborúját a német tengeralattjárókkal szemben. Dublin felértékelődött azért is, mert Londonban nem tudták (a német bekerítő manőver Írországon át Churchill egyik stratégiai rémálma volt), hogy Hitlernek tökéletesen megfelel az ír semlegesség, nem akar ebből az irányból támadni. Berlinek már csak azért sem volt érdeke az írek elidegenítése, mert az amerikai ír lobbi jó szövetségesének bizonyult az USA háborún kívül tartásában, a washingtoni német nagykövet kifejezett utasítást kapott a velük való együttműködésre.²²⁷ Ribbentrop felhatalmazásával Hempel, a dublini német követ közölte de Valérával, hogy német részről minimálisra kívánják csökkenteni Éire a

²²⁴ Hennessey: 83. p.

²²⁵ A Taoiseach (Eamon de Valéra) beszéde. First Amendment of the Constitution Bill, 1939 First Stage. Dáil Éireann - Volume 77 - 02 September, 1939. <http://www.oireachtas-debates.gov.ie/D/0077/D.0077.193909020003.html>

²²⁶ A Taoiseach (Eamon de Valéra) beszéde. First Amendment of the Constitution Bill, 1939 Second Stage. Seanad Éireann - Volume 23 - 02 September, 1939, <http://www.oireachtas-debates.gov.ie/S/0023/S.0023.193909020003.html>

²²⁷ Coogan (2004): 253. p.

háború miatti nehézségeit, és Észak-Írország kérdésében megértést tanúsítanak az ír igényekkel kapcsolatban.²²⁸ Hempel és az olasz nagykövet a katolikus kisebbség képviselőivel is találkozott Dublinban, és a tengelyhatalmak nevében védelmet ígértek a számukra.²²⁹

Az 1940 májusában és júniusában bekövetkezett összeomlás a francia fronton drámaian rontott Nagy-Britannia stratégiai helyzetén. Május 10-én de Valéra a brit képviselővel folytatott tárgyalásaiból London azt a következtetést vonta le, hogy Észak-Írorszáért cserébe Éire belépne a háborúba.²³⁰ Chamberlain (még az új miniszterelnök, az ír kérdésben radikálisabb, erősen Ulster-párti Winston Churchill hivatalba lépése előtt) az 1938-as tárgyalásokon de Valérával jó kapcsolatot kiépített Malcolm MacDonaldot bízta meg, hogy mérje fel, milyen konkrét engedményekkel lehetne elérni Írország a szövetségesek oldalára állását. A MacDonald misszió június 17-27 között zajlott le, szinte pontosan megfelelt Franciaország fegyverletétele. A Chamberlain-féle ajánlat egyszerű volt: az írek hívják be a brit csapatokat, kikötőiket nyissák meg a brit flotta számára, és lépjenek hadba. Cserébe Nagy-Britannia kiadott volna egy Írország egyesítését támogató nyilatkozatot, amelynek alapján az unió gyakorlati részleteit a dublini és belfasti kormányzat közösen dolgozta volna ki. Éire emellett fegyvereket is kapott volna. De Valéra az azonnali egyesítésért cserébe viszont csak annyit kínált, hogy az Egyesült Írország semleges marad, és ezt a semlegességet az USA biztosíthatja. MacDonald úgy értékelte, hogy de Valéra szerint a britek el fogják veszteni a háborút, ezért nem kész a kompromisszumra. Bár ezzel az értékeléssel az USA írországi nagykövete, David Gray is egyetértett, ez csak részben volt így.²³¹ Az ír kormánynak azonnal kellett volna „fizetnie” egy jövőben bekövetkező előnyért, méghozzá egy olyan háborúval, ami az adott pillanatban vesztesnek látszott és komoly német ellenlépések, elsősorban az ír városok terrorbombázása fenyegettek. De Valéra úgy látta, semmi sem garantálja, hogy London a háború végével képes lesz rávenni Belfastot az unióra, és nem akart abba a helyzetbe kerülni, mint Redmond. Írország 1914-1918 között 30-50 000 halottat veszített²³² a Redmond által javasolt önkéntes háborús erőfeszítés miatt, amiért cserébe az ír nacionalisták percepciója szerint nem kapott semmit.²³³ A kormány fajsúlyos tagjai közül

²²⁸ Coogan (2004): 234-235. pp.

²²⁹ Hennessey: 85. p.

²³⁰ Jackson: 301. p.

²³¹ William Carson: Ulster and the Irish Republic. William W. Cleland Ltd, Belfast, 1957. 7. p.

²³² A szám vitatott, Cleeve a 40 000 halottat tartja a legvalószínűbbnek, ami azt jelentené, hogy a 300 000 önkéntes 13%-a elesett. Ld. Cleeve: 195. p.

²³³ Harrison (1939): 32. p.

Aiken hasonlóan elutasító volt, csak Lemass mutatkozott hajlandónak valamilyen kompromisszumra. Ahhoz azonban, hogy pozíciója megerősödjön, egy jóval nagylelkűbb brit ajánlat kellett volna: ír egység, késlekedés nélkül. Ennek hiányában július 4-én a Fianna Fáil kabinet elutasította az első brit javaslatot.²³⁴

Az ír hadsereg, gazdasági erő viszonylag csekély volta, nem tette elég kíváncossá London számára Dublin hadba lépését, ha annak ára Észak-Írország azonnali feladása, és ezzel az unionistákkal való kenyértörés volt. Ez a kenyértörés pedig könnyen bekövezhetett volna. A Chamberlain kormányzat részéről Belfastra 1921 óta nem látottan erős nyomást gyakoroltak, hogy kezdjen nyílt végű tárgyalásokat Dublinnal Londonban. Craigavon ezt nemcsak elutasította, de rendkívül durva hangnemben válaszolt a brit miniszterelnököknek, amiben aláhúzta: „A hűséges Ulster ilyen elárulásában sohasem fogok részt venni.”²³⁵ A kormány erős embere, a későbbi miniszterelnök, Basil Brooke ugyan hajlandónak mutatkozott arra, hogy feladja az Uniót cserébe az ír belépésért a háborúba,²³⁶ de Craigavon véleménye volt a fajsúlyosabb. Az északír miniszterelnök inkább a Dél megbüntetését javasolta, azt, hogy a szerinte Hitlerrel kokettáló ír államot meg kell szállni, de legalább gazdasági szankciókat kell vele szemben bevezetni.²³⁷ Az utóbbi a későbbiekben részben meg is valósult, de az 1940-ben megalakult az Ír Semlegesség Amerikai Barátai nevű lobbiszervezet (American Friend of Irish Neutrality - AFIN) tevékenysége megakadályozta a komolyabb brit lépéseket. Roosevelttel az elnökválasztások előtt tartott az ír származású amerikaiak felháborodásától, ezért Cordell Hull figyelmeztette Winston Churchillt, ne tegyen lépéseket az 1938-ban (Churchill teljes megbotránkozására)²³⁸ visszaadott kikötők megszállására. A miniszterelnök még az admirális első lordjaként 1939 októberében javasolta a kormánynak a három kikötő visszavételét, de a dominiumügyi miniszter, Anthony Eden már akkor figyelmeztette a negatív amerikai reakciókra.²³⁹ Az elnökválasztási kampány lezárultával, Roosevelttel újráválasztásával más szelek kezdtek fújni. Az ír szavazatokra már nem volt szükség és 1940 végén az USA már jelezte, örülne, ha Éire átadná a britek számára a három kikötőt. 1941 végétől, az Egyesült Államok háborúba lépéstől, az ír lobbis sem tudta

²³⁴ Jackson: 301. p.

²³⁵ Idézi Coogan (2004): 243. p.

²³⁶ Brian Barton: The Impact of World War II on Northern Ireland and on Belfast-London Relations. In: Peter Catterall-Sean McDougall (szerk.): The Northern Ireland Question in British Politics. Macmillan Press Ltd, London, 1997. 49. p. A továbbiakban Barton (In: Catterall-McDougall).

²³⁷ Hennessey: 88. p.

²³⁸ Shane: 194. p.

²³⁹ Andrew J. Wilson: Irish America and the Ulster Conflict, 1968-1995. The Catholic University of America Press, 1995. 15. p. A továbbiakban Andrew J. Wilson.

megakadályozni, hogy Washington ne próbálja meg bevonni Írországot a háborúba. De Valéra azonban az USA jelentős nyomása ellenére Pearl Harbour után sem változtatott véleményén, aláhúzta, hogy Éire nem tud „barátságos” semlegességnél többet ajánlani a szövetségeseknek. 1942-ben brit részről még volt egy ajánlat Észak-Írország státuszát illetően, de az annyit sem tartalmazott, mint az 1940-es megkeresés.²⁴⁰ Churchill 1942 novemberében már messze nem tartotta olyan fontosnak a déli kikötőket, mint két évvel korábban, a német veszély visszaszorulásával 1943-ra pedig már minden stratégiai előnyüket elvesztették. Az ekkorra külügyminiszterré előlépétt Edén szerint többre került volna az ír területek katonai védelme, mint amennyi hasznot a kikötők a tengeralattjárók elleni háborúban hajtottak volna.²⁴¹

Voltak olyan pillanatok, amelyek alkalmat adtak a közeledésre. Amikor 1941-ben a német Luftwaffe gépei Belfastot bombázták, Eamon de Valéra azonnal elrendelte, hogy a dublini tüzoltóság siessen a súlyos károkat szenvedett városba. Az ún. Belfast Blitz-ben több mint ezren haltak meg, katolikusok és protestánsok egyaránt, és 56 000 ház sérült meg.²⁴² Északon hálásan fogadták a segítséget, a kedvező hangulatot azonban gyorsan elmosta a sorozási válság. Churchill és Craigavon, majd mikor ő 1940 novemberében meghalt, utóda John Miller Andrews igyekezett a sorozás hatályát Észak-Írországra is kiterjeszteni, ami az északi kisebbség és Dublin együttes ellenállásába ütközött. De Valéra az amerikaiakhoz fordult, akik érzékelve az ír-amerikai közvélemény hangulatát, nyomást gyakoroltak a britekre, hogy ejtsék az ötletet. A dél fellépése északi kisebbségéért sikerrel járt, de az ár az észak-déli és brit-ír viszony további romlása lett. De Valéra pár hónappal később már az amerikaiakat idegenítette el azzal, hogy tiltakozott csapataik a „Hat megyében” történő állomásoztatása ellen, mivel az sérti Írország szuverenitását. Washington nem fogadta el Dublin koncepcióját Észak-Írország hovatartozásáról, és nem vette figyelembe a tiltakozást: Ulster a háború végéig fontos amerikai támaszpont maradt. Rooseveltnél csak arra volt hajlandó, hogy a német propagandát ellensúlyozva kijelentse, az USA nem szándékozik megszállni Írországot.²⁴³

V/3. Az 1939-1945-ös IRA-kampány

²⁴⁰ Lee-Tuathaigh: 79. p.

²⁴¹ Davis: 31. p.

²⁴² Barton (In: Catterall-McDougall): 50. p.

²⁴³ Coogan (1993): 154-155. pp.

1943. április 24-én a belfasti Broadway Picture House-ban 600 néző döbbsent meg akkor, amikor a film befejeztével a következő szöveg jelent meg a vásznon: „A mozi az IRA ellenőrzése alatt van és Hugh McAteer, az IRA vezérkari főnöke és James Steele mond beszédet.” Felgyúltak a fények, a kijáratokat fegyveresek állták el, és a színpadon Hugh McAteer állt, aki alig három hónapja szökött meg a belfasti börtönből. Mondanivalója egyszerű volt: a brit-ír konfliktusba (az Észak-Írországra érkező) amerikai csapatok is majdnem elkerülhetetlenül bele fognak keveredni, és így az USA a britek oldalán fogja találni magát „az ír nemzet elleni imperialista agresszióban, hódító háborúban.”²⁴⁴ A beszéd két dolgot mutatott meg igazán: a korszak IRA vezetésének kiváló taktikai és rendkívül rossz stratégiai érzékét. A művelet kétségtelenül alkalmas volt a lehető legnagyobb hírverés elérésére, de arra is, hogy tovább gyengítse a szervezet, és közvetve az ír nemzeti célok amerikai támogatását.

Az IRA német orientációja, fenyegetései az amerikai csapatok ellen (és néhány konkrét incidens) az USA-ban komoly hullámokat keltett. 1942. április 24-én, arra hivatkozva, hogy az IRA amerikai kapcsolatait német ügynökök is kihasználhatják, J. Edgar Hoover utasítást adott az FBI-nak az IRA-t támogató személyek azonosítására.²⁴⁵ Az IRA tagságát ekkor az FBI 750 főre becsülte az Egyesült Államokban, és azt gyanította, hogy a szervezet támogatást kapott a New York-i német konzulátustól.²⁴⁶ A hivatalos Írország és az ír-amerikaiak persze igyekeztek csökkenteni az amerikai csapatok észak-írországi negatív fogadtatásának hatásait, túlzónak nevezve a beszámolókat.²⁴⁷

Ez a politikailag és katonailag is rosszul megtervezett IRA-kampány tizenöt évi inaktivitás után még a világháború kitörése előtt, 1939 januárjában indult, 1939 júliusáig 127 bombatámadást hajtottak végre Nagy-Britanniában. A baloldali irányultságú IRA-nak, melynek annyi tagja harcolt Spanyolországban a németek és olaszok támogatta Franco ellen, nem voltak erkölcsi fenntartásai, ha a britek ellen kellett együttműködni valakivel, még ha az a hitleri Németország volt is. Seán Russell a harmincas évek közepe óta kapcsolatban állt a németekkel. Az ekkor az ír ügyekért felelős Dr. Edmund Veesenmayer bemutatta Ribbentrop külügyminiszternek, aki támogatást adott az IRA vezetőjének ahhoz, hogy visszatérjen Írországra. Németországot elsősorban az északi hadiipar rongálása

²⁴⁴ IRA Chief Speaks at Gun Point to 600 in Cinema. Sunday Dispatch, 1943. április 25.

²⁴⁵ J. Edgar Hoover FBI igazgató levele, 1942. április 24. Gluckman Ireland House, Sean Prendiville Collection.

²⁴⁶ The Irish Republican Army - FBI dokumentum, 1942. december 28. Gluckman Ireland House, Sean Prendiville Collection.

²⁴⁷ Demonstartions Against US Troops Exaggerated Say Eire Minister Brennan. Irish Echo, 1942. szeptember 12.

érdekelte, Russell célja viszont csak egy nagyon lazán megfogalmazott felforgató akció lett volna. A művelet azonban el sem indult, mert Russell 1940-ben egy német U-Boot-on Írország felé tartva meghalt. Frank Ryan, a Franco ellen harcoló ír önkéntesek parancsnoka is Németország győzelmében látta az ír kérdés megoldását. 1940-ben az Abwehr befolyása szabadtította ki spanyolországi fogságából és 1944-ben Németországban halt meg, hiába várva a Harmadik Birodalom diadalára.²⁴⁸ Ez a gondolkodás egyébként nem állt távol az írek jelentős részének szemléletétől: mivel a németek a britek ellen küzdenek, biztosan igazuk van – gondolták sokan.²⁴⁹ Az első világháború során egyébként még de Valéra is ezek közé tartozott, amerikai látogatása során a nyilvánosság előtt kijelentve, hogy az írek német győzelmet vártak, mert semmi sem lehet rosszabb az angol uralomnál.²⁵⁰ Ő ekkorra már megváltoztatta a véleményét, az IRA nem, republikánus körökben örömmel fogadták volna a brit vereséget.

Ami a szimbolikus állásfoglalásokon túl a konkrétumokat illeti, mit is tett az IRA a német győzelemért? Nos, ezekből kevés van. Kétségtelen tény, hogy a katolikusok közül kevesebb önkéntes jelentkezett a hadseregbe. Voltak kisebb szabotázsakciók a háborús erőfeszítés ellen, és a szervezet felhasználta az amerikai csapatok és a sorozás kérdését a hangulatkeltésre Észak-Írországban. A valóságban azonban a kampány egy gyorsan kifulladású akciósorozatból állt jórészt Nagy-Britanniában. Az IRA főleg erőműveket, elektromos, víz- és gázvezetékeket támadott, pánikot próbáltak kelteni könnygáz bevetésével mozikban és más nyilvános helyeken. Az eredeti terv szerint el kívánták kerülni a halálos áldozatok okozását, de ez a felhasznált robbanóanyagok instabilitása és egyéb hibák miatt nem sikerült. 1939 végére a szervezet olyan sok emberét veszítette el az ír és brit ellenintézkedések miatt, hogy 1940-ben már csak nagyjából egy tucat incidens történt.²⁵¹ A háború miatt jelentősen megnehezült közlekedés miatt az angliai, és az észak-írországi IRA egységek gyakorlatilag egymástól függetlenül működtek. Ennek a ténynek a szervezeti terméke lett az Északi Parancsnokság, ami a „Hat megyét” és Donegalt foglalta magába. A parancsnokság 1942-ben indított el egy rövid életű kampányt a britek ellen, ami 10 év óta először halálos áldozatokat is követelő összecsapásokhoz vezetett az IRA és a rendőrség között. A Köztársasági Hadsereg legjelentősebb propaganda-győzelme Hugh McAteer és James Steele már említett szökése

²⁴⁸ English: 340. p.

²⁴⁹ FitzGerald: 25. p. és English: 339-341. pp.

²⁵⁰ Mary C. Bromage: *De Valera and the March of a Nation*, Hutchinson, London, 1956. 93-94. pp.

²⁵¹ Coogan (1993): 87-89. pp.

volt, de ezzel gyakorlatilag véget is ért a művelet, bár hivatalosan 1945-ig nem zárták le.²⁵² A korábbi és későbbi kampányokhoz képest egy jelentős érdekessége volt az IRA háború alatti tevékenységének: a harmincas évekbeli baloldali próbálkozások folyamányaként jelentős szerepet vállaltak benne protestánsok is.²⁵³

V/4. A háború második szakasza és a semlegességi politika hatásai

A világháború ahelyett, hogy áttörést hozott volna, csak elmélyítette a szakadékokat. Elméletileg Dublin nagyon jó helyzetben volt, pusztán egy stratégiailag megfelelő pillanatban be kellett volna lépnie a háborúba a szövetségesek oldalán, cserébe kérve a határ megszüntetését. Német győzelem esetén ettől függetlenül is megkapták volna a hat elcsatolt megyét, hiszen alapvető berlini érdek lett volna a legyőzött Anglia gyengítése és Írország megnyerése. A gyakorlat azonban más volt. Hamar kiderült: de Valéra reményei, hogy a háborús szükség majd kompromisszumkézsőbbé teszi a briteket, túlzottan bizonyultak. Ahogy John Horgan megjegyzi, az a tény, hogy Nagy-Britannia 1940 legrosszabb pillanataiban sem egyezett meg Németországgal, el kellett volna, hogy gondolkodtassa.²⁵⁴ Biankó csekket tehát Dublin nem kapott Londontól, csak komoly ígéreteket. De Valéra viszont nem volt légüres térben, bár nem szimpatizált a náci eszmékkel, kezét megkötötte a republikánus ideológia, a hagyományos brit-ellenesség, és az első világháború keserű tapasztalata, amikor sok tízezer ír halt meg brit oldalon harcolva, hogy aztán a Redmondnak tett ígéreteket a brit politika megszegje.²⁵⁵

De Valéra Írországa ezen meghatározó tényezőknek megfelelően féltékenyen őrizte elvi semlegességét. A gyakorlatban persze Írország sokkal inkább állt a szövetségesek oldalán, mint a tengelyhatalmakén. A német pilótákat kivétel nélkül internálták, míg a szövetségeseket (majdnem minden esetben) átengedték Nagy-Britanniába. 45 000 önkéntes csatlakozott délről a németek ellen küzdő erőkhöz, és ennek magakadályozására a Fianna Fáil kormányzat semmit sem tett. Az ír partiőrség jelezte a német tengeralattjárókat a briteknek, sőt a háború végefelé egy angol radarállomás felépítését is engedélyezték. A Harmadik Birodalom hírszerzése, bár az ír hadseregben a felosztás miatt voltak német szimpatizánsok, komoly segítséget nem kapott. Az együttműködés persze nem volt teljes, a dublini követség egy ideig időjárás jelentéseket

²⁵² Coogan (1993): 136. p.

²⁵³ Coogan (2004): 333. p.

²⁵⁴ Horgan: 252. p.

²⁵⁵ Shane: 195. p.

adhatott Berlin számára. Bár ezt ekkorra ír kérésre már felfüggesztették, az időjárástól nagyban függő Overlord-hadművelet, azaz a Normandia elleni támadás biztonsága miatt aggódó USA 1944-ben hivatalosan kérte is a német és japán diplomaták kiutasítását, amit de Valéra elutasított. A hírt kiszivárogtatták az amerikai sajtóba, ami arról cikkezett, hogy sok ezer amerikai katona fog meghalni az ír makacsság miatt.²⁵⁶

Összességében az ír semlegesség súlyos hatással volt Dublin kapcsolataira az Északkal, a britekkel és az amerikaikkal is. Az unionisták gyanakvása, részben Éire attitűdjei, részben az IRA-kampány hatására, részben az amerikai katonákat ért néhány atrocitás miatt, hogy a katolikus kisebbség amellett, hogy brit ellenes, ráadásul még németbarát is, nőtt. Ez növelte a szakadékot a két közösség között, a győztes háború, amely egy kollektív pozitív élmény lehetett volna, újabb elválasztó vonallá vált. London irányában is inkább visszalépés történt. Ennek egyik fő oka az volt, hogy Éire semlegessége miatt bebizonyosodott Észak-Írország stratégiai fontossága Nagy-Britannia számára, elsősorban az észak-atlanti konvojok védelmében, de jelentős hajógyártása miatt is, amire szükség volt a német tengeralattjárók okozta veszteségek pótlására.²⁵⁷ A feltételezések az ír-német együttműködésről rendkívül eltúloztak bizonyultak, de a brit lapok bombasztikus címei megtették a hatásukat a közvéleményre.²⁵⁸ A háború végére rendkívül megromlott a Churchill-de Valéra viszony. Az, hogy az ír Taoiseach Adolf Hitler halála után a diplomáciai protokollnak megfelelően részvétét fejezte ki a német követségen, de Valéra formalizmusát mutatta. Szó sem volt a nácizmus iránti szimpátiáról, Londonban azonban érthető módon rendkívül negatívan fogadták a lépést. A brit miniszterelnök 1945. május 13-i győzelmi beszédében kiemelte Észak-Írország fontosságát a háborús erőfeszítésben, miközben szemrehányó szavakat címzett de Valérának.²⁵⁹ A semlegesség okozta károk kihatottak még az Attlee-kormányzat idejére is, a munkáspárti vezető majdnem olyan hüvösen kezelte Dublint, mint elődje.²⁶⁰

Súlyosan megromlott az amerikai-ír viszony. Ha az USA hivatalos külpolitikája nem is, Roosevelt személy szerint már Pearl Harbour előtt is támogatta volna az ír hadbelépést,²⁶¹ utána meg kifejezetten nyomást gyakorolt Dublinra, hogy álljon a szövetségesek oldalára. Miután ez nem történt meg, diplomáciai hidegháború kezdődött a

²⁵⁶ Davis: 36. p.

²⁵⁷ Barton (In: Catterall-McDougall): 60-61. pp.

²⁵⁸ Hitler Has a Spy Gang in Dublin. Sunday Dispatch, 1943. február 21.

²⁵⁹ Coogan (1993): 151. p.

²⁶⁰ Patterson (In: Aughey-Morrow): 9. p.

²⁶¹ Coogan (2004): 253. p.

két ország között, amit a háttérbe szorult ír lobbi sem tudott megakadályozni.²⁶² De Valéráról elterjedt az USA-ban, hogy náci szimpatizáns, a negatív sajtóvéleményeket a hivatalos Washington is támogatta, sőt Davis kutatásai szerint manipulálta. A hangulatot a Rooseveltt halála után tett részvétnyilvánító ír gesztusok, mint de Valéra nagyszabású gyászbeszéde a Dáilban, sem enyhítették jelentősen, különösen azért, mert a Hitler öngyilkosságakor tett (már említett) formalítások Washingtont is felháborították.²⁶³ Az amerikai rosszallás nyilvánvaló jele volt, hogy haboztak Éire-t meghívni az ENSZ-be, és a Marshall-tervből az ország nagyon szűkmarkúan részesült. Dublin kapta a legkevesebb támogatást, mindössze 146,2 millió dollárt, melynek 87%-a (az eredeti amerikai javaslatban 100%-a) ráadásul hitel volt. Észak-Írországgal kapcsolatban is kaptak egy hidegzuhanyt. A háború után egy amerikai diplomata nyíltan megmondta ír partnerének: az USA Észak-Írország London fennhatósága alatt maradásában érdekelt, elsősorban a háború esetén az amerikaiak által használható bázisok miatt. Az ír semlegességi politika így néhány éven belül másodszorra is megerősítette a felosztást.²⁶⁴

VI. Kiúttalanság Délen és Északon (1945-1963)

Az 1945-öt követő több mint egy évtizedes időszak a szimbolikus politizálás legerőteljesebb korszaka volt az ír nemzetszereplésében, mind a kisebbségi közösség, mind az anyaország részéről. A központi állami cél továbbra is egyértelműen:

az ír egység elérése volt. Írország egységesítésének nemzeti célja a főbb politikai pártok programjában szerepelt (...). Az (...) északi állam illegitimitása a politikai vezetők retorikájának fontos része volt, az 1940-es évek végén elérve a csúcspontot, - követve a megmaradt kapcsolatok elvágását a Dél és az Egyesült Királyság között - egy valamennyi párt részvételével zajló, erőteljes kampányban a felosztás megszüntetéséért.²⁶⁵

Az 1945-1953 között létező Felosztás Ellenes Liga (Anti Partition League - APL) meddő tevékenysége, de Valéra világköri propaganda körútja és Seán McBride

²⁶² Andrew J. Wilson: 15. p.

²⁶³ Davis: 39. p.

²⁶⁴ Coogan (2004): 354. p.

²⁶⁵ Coakley (In: Wilford): 226. p.

külgügyminiszersége voltak a jelképei ennek kornak, az alapvetően zsákutcás nemzeti stratégiának.

VI/1. A McBride-hatás és a szimbolikus politizálás csúcspontja Délen (1945-1957)

Bár komolyak voltak a gazdasági gondok, az 1948-as választás jelentős részben a nemzeti kérdésről, a „Republikánus Párt”, a Fianna Fáil, és a magukat valódi republikánusnak tartók küzdelméről szólt, és de Valéra vesztett. A Fianna Fáilt 16 éves kormányzása után egy Fine Gael vezette koalíciós kormányzat váltotta fel.²⁶⁶ Bizonyos értelemben ez a negyvenes évek végétől az ötvenes évek végéig tartó időszak volt Dublin szimbolikus politikájának csúcspontja. Emögött az állt, hogy a Fine Gael delegálta miniszterelnök, John A. Costello mellett egy olyan erő sorakozott fel, ami csak rövid ideig volt hatással az ír politikai életre, de addig jelentősen befolyásolta az Észak-Írország politikát, a republikánus gyökerű Clann na Poblachta (Köztársaság Párt). Vezetője Seán McBride, az IRA prominens tagja, majd vezérkari főnöke volt a húszas években (1923-1925). A politikussá lett McBride véleménye a követendő stratégiáról ekkorra már jelentősen módosult. Bár továbbra sem vetette el elvi szinten az erőszakot az ír területi egység kikényszerítésére, de már nem tartotta a fegyveres megoldást sem reálisnak, sem kívánatosnak.²⁶⁷ Politikai úton akarta elérni az egyesülést, reményeit arra a hitre alapozta, hogy a brit munkáspárti kormányzat megértőbb lesz az ír igények iránt konzervatív elődjénél. Ezzel nem volt egyedül: a dublini politikai elit 1945-ben örömmel fogadta a nemezisnek tartott Churchill bukását.²⁶⁸

A koalíció érdekes képződmény volt, mert a Fine Gael rendkívül ellenszenves párt (ma is, akkor is) a republikánusok számára, de ez esetben a cél szentesítette az eszközt. De Valéra háború alatti fellépése az IRA ellen véglegessé tette a szakítást a két republikánus szárny között, míg 1932-ben a Fianna Fáil jelentős segítséget kapott az IRA-tól, most a mozgalom teljes erővel ellene dolgozott. Remélték, hogy a Clann na Poblachta védőszárnya alatt újjáépíthetik a szervezetet, és ebben nem kellett csalódniuk. Conor Cruise O'Brien szerint az volt az első kormány az államalapítás óta, amelyet az IRA nagyban befolyásolni tudott. Tény, hogy a Clann na Poblachta és az IRA között élő kapcsolatok voltak, és az is, hogy Costello a koalíció összetartó erejének az egységes

²⁶⁶ Labour Party, National Labour Party, Clann na Poblachta, Clann na Talmhan és több független képviselő.

²⁶⁷ Cronin: 167. p.

²⁶⁸ Davis: 151. p.

Írország létrehozására való közös törekvést jelölte meg, és egyik első intézkedésében szabadon engedte az összes republikánus politikai foglyot.²⁶⁹

Az észak-dél viszonyra azonban jóval nagyobb hatással volt az új kormányzat két másik lépése. A nagyobb jelentőségű az Ír Köztársaság kikiáltása volt 1948 decemberében, ami 1949. április 18-án, a Húsvéti Felkelés 33. évfordulóján lépett életbe. De Valéra ezt a végső lépést a britektől való fokozatos elszakadásban azért nem tette meg korábban, mert félt attól, hogy végképp bezárná az ajtót az Északkal folytatott tárgyalások, így az ország egyesítése előtt. A Fianna Fáil az eseményt bojkottálta, arra hivatkozva, hogy a párt csak egy 32 megyéből álló Ír Köztársaságot tud elfogadni. A Clann na Poblachta és az IRA nem ezen a stratégiai szinten gondolkodott, számukra ez egy régi republikánus cél beteljesítését jelentette. Costello azért támogatta, mert egyrészt aligha volt más választása a koalíció fenntartása fényében, másrészt reménykedett abban - tévesen -, hogy ennek a republikánus mérföldkönek a megvalósítása majd alássa az IRA támogatását.²⁷⁰ A brit válasz de Valérát igazolta. Bár Clement Attlee vezetésével egy az ír kérdést, az Ulsterhez való érzelmi kötődéseket tekintve Churchillénél jóval kompromisszumkészebb kormány volt hatalmon Londonban, május 3-án törvényben mondták ki, hogy csak abban az esetben történhet változás Észak-Írország státuszában, ha azt a Stormont is támogatja. A Dáil Costello javaslatára erre egy minden párt által támogatott nyilatkozattal válaszolt, elítélve a brit kormányzat lépését. A Taoiseach ellenintézkedésekkel fenyegette meg Londont, de arra, hogy valós kellemetlenséget okozzon Nagy-Britanniának, a frissen kikiáltott Ír Köztársaság nem volt képes.²⁷¹

A második intézkedés az APL, a Felosztás Ellenes Liga kormányzati támogatása és az Ír Hírigyűnétség (Irish News Agency) felállítása volt. 1950-ben megalakult az amerikai társszervezet is, az ALUI.²⁷² Az APL a propaganda tevékenység mellett anyagiakkal támogatta a Nacionalista Párt képviselőit, a hírigyűnétség pedig nemzetközi propagandakampányt indított a „Hat megye” brit megszállása ellen. Az ügynökséget az a Conor Cruise O’Brien vezette, aki később legradikálisabban szakított a hagyományos republikánus ideológiával. Az 1949-es anti-partíciós kampány a tradicionális jelszavakat használta: „Északnak nincs joga kiválásra”. A propagandát diplomáciai offenzíva követte olyan nemzetközi szervezetekben, mint az Európa Tanács. Az ET-t, ahogy a

²⁶⁹ Conor Cruise O’Brien: *Ancestral Voices – Religion and Nationalism in Ireland*, Poolberg, 1994. 140. p. A továbbiakban O’Brien.

²⁷⁰ O’Brien: 135. p.

²⁷¹ Coogan (1993): 189. p.

²⁷² American League for an Undivided Ireland. Ld. Andrew J. Wilson: 15. p.

Népszövetséget nem sokkal korábban, nem sikerült felhasználni Írország egységének elősegítésére. A kormány képviselői és de Valéra felszólalásait, amelyek Észak-Írország kérdését összekötötték az ír szerepvállalással a közös nyugati védelemben, ellenérzéssel fogadták a Tanácsban. A rossz tapasztalatok a nemzetközi szervezetekkel kiábrándulttá tették az ír politikai elitet,²⁷³ amely sokáig naiv reményeket fűzött az „ír igazság” elfogadtatásához a status quo és egy első osztályú nagyhatalom érdekeivel és befolyásával szemben. De Valéra Ausztráliát, Új-Zélandot és az USA-t érintő propagandakörútja sem ért el, nem is érhetett el valós eredményeket.²⁷⁴ Az ír lobbizásnak hála 1948-51 között ugyan amerikai szenátorok három, a képviselők 13 alkalommal próbálták elítélni határozatban Írország felosztását, de ezek közül csak egy került a Kongresszusban szavazásra, és meg is bukott. Míg lobbizási hatása mérsékeltnak, de azért érzékelhetőnek volt mondható a törvényhozásra, Washington külpolitikájára nulla közeli volt. A világot, és benne az USA-t a második világháború után, a hidegháború kezdetén nem érdekelte az ír kérdés.²⁷⁵

Bár az Egyesült Államok meghívta a szervezetbe, Írország 1949-ben kimaradt a NATO-ból, és ennek egyik fő oka a partíció volt. A külügyminiszter, Seán McBride volt a belépés legfőbb ellenzője, aki a kimaradásban nyomásgyakorlási lehetőséget látott Nagy-Britanniára.

Ezen körülmények között katonai szövetség azzal az állammal, amely felelős Írország természetellenes megosztásáért, amely katonai erővel megszállja országunk egy részét, és amely antidemokratikus intézményeket támogat Írország északkeleti sarkában, teljes mértékben elfogadhatatlan lenne az ír nemzet számára. Bármilyen is politikai irányultsága, egyetlen ír kormányzat sem tudna részt venni Nagy-Britanniával egy katonai szövetségben, amíg ez a helyzet folytatódik anélkül, hogy szembe menne az ír nemzet érzéseivel.²⁷⁶

McBride ezzel nem volt egyedül. Írország a politikai elit gyakorlatilag egységes véleménye szerint nem lehetett tagja olyan szervezetnek, amelynek egy másik tagja

²⁷³ Horgan: 222. p.

²⁷⁴ Lee-Tuathaigh: 109. p.

²⁷⁵ Davis: 124. p.

²⁷⁶ Idézi Sean Cronin: *Irish Nationalism – A History of its Roots and Ideology*. Continuum, New York, 1981. 166. p. A továbbiakban Cronin.

megszállja területe egy részét.²⁷⁷ A kívülmaradással az egykori harcostársánál jóval óvatosabb de Valéra is egyetértett. A következő formulát fogalmazta meg a kérdés kapcsán:

Ha nem terhelne minket a felosztás problémája, nagyon egyszerű lenne a kormány számára a nemzetvédelmi politika megfogalmazása. Bár lehet, hogy azzal nem mindenki értene egyet, képesek lennének előterjeszteni egy nemzetpolitikát, amelyet ők, a többséget képviselve, véghez is vinnének. (...) ha nem lenne a felosztás problémája, ami bénító probléma a mai körülmények között (...) akkor az meglehetősen valószínű, e ház véleményének lehetséges megosztottsága ellenére, hogy elő lehetne terjeszteni egy politikát, amely által az ország ugyanúgy cselekedne, mint ahogy más kis országok is cselekszenek, más nemzetekkel egyesülve a védelem érdekében. De ez egyelőre számunkra kizárható.²⁷⁸

McBride elképzelése illuzórikus volt. Az amerikaiak nem kívántak nyomást gyakorolni legfontosabb európai szövetségesükre, ehhez nem volt elég nagy a jelentősége az ír NATO tagságnak. 1951-es amerikai látogatása során partnere, Dean Acheson személyesen mondta meg az ír külügyminiszternek, hogy a két „egyenlően” baráti ország belügyének tartják a területi vitát. Ezt később rövid találkozójukon Truman elnök is megerősítette McBride-nak.²⁷⁹

Az első Fine Gael koalíciós kormányzat sorsát egy belpolitikainak induló, de végül az észak-déli kapcsolatokra is kiható ügy pecsételte meg. A Clann na Poblachta által delegált egészségügyi miniszter Dr. Noel Browne szembekerült a katolikus egyházzal egy egészségügyi kérdésben, mely vita az egyház győzelmével és a koalíció felbomlásával végződött. A protestáns közvéleményben jelentős hullámokat keltett az ügy, maga az északír miniszterelnök, Sir Basil Brooke reagált rá elítélve a katolikus hierarchiát.²⁸⁰ A déli konzervativizmus, gazdasági pangás kitűnően alkalmas volt az unionista ellenérzések fenntartására.

Három év Fianna Fáil uralom után 1954–1957 között ismét egy Fine Gael vezette koalíció kezében volt e kormányrúd, a Labour Party és Clann na Talmhan részvételével és

²⁷⁷ O'Brien: 20-21. p.

²⁷⁸ Idézi Lee-Tuathaigh: 123. p.

²⁷⁹ Cronin: 167. p.

²⁸⁰ North's Premier on Dr Browne's Resignation. Irish Independent, 1951. április 21.

a Clann na Poblachta támogatásával. Ismét Costello lett a Taoiseach, de McBride nem jutott kormányzati szerephez. A nemzetpolitikát jelentős részben így is a Clann na Poblachta formálta. McBride a külpolitikai kudarcok után belpolitikai téren próbálta csökkenteni a felosztás hatásait, a Dáil egész Írország parlamentjévé kívánta tenni azzal, hogy a „megszállt Hat megye” képviselői is helyeket kaptak volna. Az ötlet McBride részéről először 1950-ben merült fel, de Costello jelentős felháborodást keltve elutasította,²⁸¹ a Dáil pedig 1951 nyarán - részben a Fianna Fáil szavazataival - elvetette.²⁸² Itt azonban a szimbolikus, a nemzeti egységet jelképezni kívánó gesztus beleütközött a belpolitika realitásaiba. A két nagy párt, ekkor már a Fine Gael is, inkább a status quo-ban volt érdekelt, mint északi képviselőkkel egy új bizonytalan, és valószínűleg a Clann na Poblachta-nak kedvező belpolitikai fejezetet nyitni. Csak a belpolitikára jóval kisebb hatással bíró szenátusban kaptak két helyet az északiak 1954-ben, az egyikük, Liam Kelly a fegyveres ellenállás ismert támogatója volt, és a szenátusba kerülésekor még egy északi börtönben ült. A másik egy egységpárti protestáns, Denis Ireland szakszervezeti vezető volt.²⁸³ 1956-ban a Costello-kormányzat elutasította Eddie McAteer nacionalista pártelnök kérését, hogy az északon megválasztott képviselők szólhassanak az ír parlamentben, e szimbolizmus egy olyan helyzetben, ahol déli belpolitikai tétek is forogtak, kényelmetlen volt a kormány számára.²⁸⁴ McAteer a déli elittel és a britekkel történt próbálkozásai alapján rezignáltan jegyezte meg, hogy a kisebbség nem számíthat védelemre sem Dublinból, sem máshonnan.²⁸⁵

Az unionistákkal kifejezetten rossz volt a kormány viszonya, akárcsak az első ciklus idején. Visszatetszést keltett, hogy egy az IRA-ból kivált republikánus csoport, a Saor Eire²⁸⁶ egy 1955. novemberi támadása után (az ún. Roslea raid) hatósági összejátszás volt gyanítható az ügy eltussolására. 1956 elején Dublin egy brit aide-memoire-ra válaszul hivatalosan is elutasította az együttműködést az IRA ellen, kijelentve, hogy sem a brit, sem a „Hat megye” hatóságai számára nem adnak ki gyanúsítottakat. Costello felhívta Anghony Eden brit miniszterelnök figyelmét, hogy a helyzetért Nagy-Britannia a felelős, így a

²⁸¹ Ld. Pl. Maire Comerford (Irish Anti-Partition Association) tiltakozó levelét: North and South. Irish Times, 1950. augusztus 5.

²⁸² Dáil Division on a Motion by Deputy John McBride Relating to Seats in the Dáil and Senate for Elected Representatives of the Six Counties, 19 July 1951. NACN kabinetszám: s 6390C, mappa: Department of the Taoiseach, 1951. július 19.

²⁸³ Coogan (1993): 188. p.

²⁸⁴ Horgan: 267. p.

²⁸⁵ Sean MacStiofáin: Revolutionary in Ireland. Gordon Cremonesi Ltd, Edinburgh, 1975. 111. p. A továbbiakban MacStiofáin.

²⁸⁶ Jelentése irúl: Köztársasági Hadsereg.

megoldás kulcsa is angol kézben van.²⁸⁷ A kemény elutasítás Seán McBride hatására történhetett, aki ismét kézben tartotta a kormány túlélésének kulcsát. A Clann na Poblachtában az IRA befolyása továbbra is erős volt, a pártban magas szinten is voltak olyan politikusok, akik ekkor az északi államot az ír hadsereg manővereivel akarták provokálni. Egyes képviselők pedig részt vállaltak az IRA logisztikai műveleteiben, felajánlva gépjárműveiket a fegyverek szállítására.²⁸⁸ Az, hogy Costello, De Valéra és 1956 elején a katolikus egyház is elítélte az erőszakot, nem változtatott sokat a protestánsok felháborodásán. Costello az 1956 végén megindult támadássorozatot követően Seán McBride-ra tekintettel viszonylag enyhe lépéseket tett. A második koalíciós kormány végét végül áttételesen mégis az IRA hozta el. Nehezményezve, hogy a koalíció nem tesz eleget a felosztás megszüntetéséért, (valójában az IRA-ellenes lépések miatt), Seán McBride megvonta a támogatását Costellótól²⁸⁹ és a 1957. februári választást jelentős többséggel a Fianna Fáil nyerte meg, így a nemzeti kérdés kezelése ismét de Valéra kezébe került.

VI/2. Kiúttalanság Északon (1945-1963)

Az 1921-1945 közötti évek - a későbbi időszakhoz viszonyítva - a remény évei voltak a katolikus kisebbség számára. A határ friss volt, nehéz volt elhinni, hogy a mesterséges vonal a térképen állandósulhat. 1925-ig az északi kisebbség nem teljesen ok nélkül bizakodhatott abban, hogy részleges határrevízió történik, legalább a határmenti területek csatlakozhatnak az anyaországhoz. Halványabban a harmincas években is reménykedhetett, hogy talán adódik egy szerencsés történelmi helyzet, a II. világháború közeledése, majd eljövetele pedig valós lehetőségként rajzolta fel az egyesülést a déli ír állammal. A Német Birodalom veresége, a szövetségesek győzelme 1945-ben anélkül, hogy annak Dublin bármilyen formában a részese lett volna, azonban mindennél távolabbra vitte ezeket az álmokat. Ez volt az a periódus is, amikor minden korábbinál nagyobbra nyílt a szakadék anyanemzet és kisebbség között. A valódi figyelem hiányának felerősödése ironikus módon egybeesett a szimbolikus figyelem csúcspontjával. Mary English és Helsinga aláhúzza, évtizedek teltek el a határ létrehozása óta, és az kezdett

²⁸⁷ Coogan (1993): 216. p.

²⁸⁸ Coogan (1993): 222. p.

²⁸⁹ Stephen Collins: *The Cosgrave Legacy*. Blackwater Press, Dublin, 1996. 76. p. A továbbiakban Collins.

egyre inkább elfogadottá válni mind a két oldalon, ha a katolikusok részéről másként nem is, mint kényszerű valóság.²⁹⁰

Ahogy telt az idő, a természetes kisebbségi érzékenységet az anyaország minden lépésével szemben egyre kevésbé vették figyelembe. Míg a „Hat megye” katolikus népessége és politikai elitje - Horgan megfogalmazása szerint - „messiás”-szerű várakozással és ragaszkodással nézett a déli kormányzatra, addig 1945-ben egyszerűen elfelejtették meghívni a Nacionalista Pártot Seán T. O. Kelly elnök beiktatására. Míg Belfastban katolikus tömegek kísérték figyelemmel a déli választásokat, és ünnepelték vagy gyászolták a Fianna Fáil győzelmét vagy vereségét, Írországból legfeljebb csak a komolyabb incidensekre figyeltek fel. A korábban viszonylag gyakori, de alacsony szintű és informális kormányzati látogatások is megritkultak.²⁹¹

A Felosztás Ellenes Liga (APL) 1945-től folyó tevékenysége egy ideig magával ragadta az északi elitet. Sikertült az alkotmányos nacionalista és republikánus hagyományokat rövid időre egyesíteni az ügyért. Az egység azonban rövid ideig tartott, részben az abszентizmus politikája körüli viták, részben pedig a Dáil képviselőre irányuló kérések egymás utáni elutasítása miatt. 1951-re az APL a fragmentáció jeleit mutatta, majd 1953-ban feloszlott.²⁹²

A helyzet reménytelenségét, kiúttalanságát a kisebbség szempontjából legjobban talán az 1955-ös általános „birodalmi” választások eseményei mutatják meg. Ekkor a Nacionalista Párt, annak ellenére, hogy az IRA politikai szárnya folyamatosan támadta, átadta az abszентista Sinn Féin-nek az indulás lehetőségét. A két induló, a brit törvénykezés hiányosságát kihasználva, ami ezt nem tiltotta, az IRA tagja volt, az előző évben az Omagh-i támadás során fogták el őket. A katolikus szavazók viszonylag fegyelmezetten fogadták a váltást, és a Sinn Féin a vártnál kevesebb szavazattal, de megnyerte a parlamenti helyeket a két tradicionálisan nacionalista körzetben. A Westminsterben azonban a következő években senki sem képviselte az ír érdekeket, aminek alapvetően három oka volt. 1. Elítéltként a két férfit diszkvalifikálta a bíróság, és az unionista jelöltek léptek a helyükbe. 2. Ha ez nem történt volna meg, és kegyelemmel szabadlábra kerülnek, republikánusként úgy sem foglalták volna el helyüket, mert nem ismerték el a Westminster fennhatóságát ír föld fölött. De ha el is foglalják a helyüket, a brit parlament szabályai szerint Észak-Írország témájában nem szólalhattak volna fel. Az egész erőfeszítés csak

²⁹⁰ Helsinga: 79. p. és English 361. p.

²⁹¹ Horgan: 267. p.

²⁹² Hennessey: 101. p.

arra volt jó, hogy a Sinn Féin megmutassa a világnak, hogy 153310-en a „Hat megye” Nagy-Britanniához tartozása ellen szavaznak. Azonban még ez is nagyon halvány siker volt, ha egyáltalán annak lehetett tekinteni, mert az Unionistákra 442 647-en szavaztak, és ahogy egy megfigyelő megállapította, ez az 1:3 arány rosszabb volt, mint a lakosságon belül a katolikusok száma a protestánsokéhoz képest (1:2).²⁹³

Nemcsak a Nacionalista Párt ambivalens viszonya a passzív ellenálláshoz maradt a régi. Retorikája is alapvetően változatlan maradt a korszakban, ennek jó példája az 1958-ban, kiadott választási kiáltvány:

A miénk alkotmányos mozgalom, melynek célja egy független köztársaság az újra egyesült országban. A báballam, ami most itt létezik, anarchia, árlás, és hűtlenség eredményeként alakult ki. Az ulsteri unionisták általi jogtalan erőalkalmazásból és a Westminster egy törvényéből ered, melyet úgy fogadtak el, hogy az ír népesség egy része sem támogatta. Gyakorlatilag minden bíróság és testület, melyet a kormány állít fel, még a legnacionalistább területeken (...) is, a kormány bizalmasai által ellenőrzött, a nacionalisták szinte teljes kizárásával. Számos közszolgáltatás valójában kizárólag az unionisták hasznára szolgáló zárt rendszer. Meggyőződésünk, hogy az erő alkalmazása nem lehet megoldás erre a problémára, amit csak jóakarattal, türelemmel, kölcsönös tisztelettel, és az Írország két felén élők együttműködésével lehet megoldani. Biztosak vagyunk abban, hogy az újra egyesült ország egy sokkal jobb, boldogabb és sikeresebb hely lenne. Az újra egyesült országban nem keresünk majd olyan privilégiumokat, melyek nem illetnek meg minden ír embert megkülönböztetés nélkül, és fel leszünk készülve arra, hogy a biztonság elfogadható garanciáit nyújtsuk a kisebbségnek. Békét akarunk Írországban és Angliával is, és mivel a területi megosztás az utolsó megmaradt akadály az Anglia és Írország közötti barátság kialakításához, annak eltörlését kívánjuk (...).²⁹⁴

Az elemek könnyen azonosíthatóak: Észak-Írország illegitim, kirekesztő és szektáriánus jellegű, ugyanakkor az erőszak nem lehet megoldás, bár a cél továbbra is az

²⁹³ Results of May 26 General Elections Repudiate Sinn Féin Challenge. NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám:1955Belfast5-3155, 1955. május 31.

²⁹⁴ Manifestoes of Political Parties for Northern Ireland General Election. NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám: Despatch No. 51, 1958. március 19.

Egyesült Írország. A Sinn Féin által 1959-ben kiadott nyilatkozat tágabb történelmi kitekintést ad:

Az 1918-as választásokon az ír nép meggyőző erejű többséggel elutasította Anglia és az angol parlament uralkodási törekvéseit, és létrehozta az Ír Köztársaságot (...). A republikánus kormányt, és államot később (...) Anglia megdöntötte, és a nemzet két állam között került felosztásra. Az ír emberek legfőbb célja a Köztársaság helyreállítása (...). Az ír nemzetnek joga van a teljes szabadságra, arra, hogy irányítsa országát idegen hatalom bármiféle beavatkozása nélkül, joga van békében, jólétben, boldogságban élni (...). Hűséget fogadtunk, de nem egy idegen hatalomnak, vagy parlamentnek. Csak Istennek, és az ír nemzetnek tartozunk hűséggel – az anyaországunknak. (...) Az Ír Köztársaság (...) vallási szabadságot garantál minden állampolgár számára. Fenntartjuk ezt az elvet, vallási türelemre és a szektariánus konfliktus befejezésére szólítunk fel. Anglia és ügynökei elősegítik a szektarianizmust, hogy a tömegeket megosszák, és ezzel könnyebb legyen politikai és gazdasági kizsákmányolásuk. (...) Írország folytatódó angol megszállása lehetetlenné teszi az ország fejlesztését. A (...) nemzet érdekében az íreknek egyesülniük kell, és véget vetni az ír föld brit megszállásnak. Az egység lehetséges és könnyű ezekkel az egyszerű feltételekkel: Írország egy nemzet, melynek természetes joga, hogy külső beavatkozástól, vagy kontrolltól szabadon, elkülönülve létezzen, és Írország az az ország, melynek minden ír hűséggel tartozik. (...) A megszállt Írország népének üzenjük: a szektarianizmust figyelmen kívül hagyva, ami a múltban megosztva tartott benneteket könnyű prédájává téve Britannia birodalmi kizsákmányolásának, most újra lehetőségek van kinyilvánítani a nemzeti szabadságot és egységet, kifejezni a tiltakozást a természetellenes felosztás ellen, ami elválaszt benneteket Írország többi részén élő polgártársaitoktól, mindkettőtök hátrányára: és még egyszer kijelenteni elhatározásotokat, hogy kitartotok az ír nemzet teljes szabadságáért folytatott harc mellett.²⁹⁵

²⁹⁵ Election Manifesto to People of the North. Irish News, 1959. október 6.

A harciasabb hangnem mellett itt előkerül a brit imperialista kizsákmányolás, illetve az angol ügynökök által szított szektarianizmus toposza is. Azt, hogy ez az érvelés mennyire csekély hatással volt az unionistákra, maga Brookeborough fogalmazta meg:

a felosztás-ellenes csoportok (...) célja világosan és egyértelműen megfogalmazott, kiállnak a határ megszüntetése mellett, és Észak-Írország egy egységes Ír-Köztársaságba olvadása mellett. Ez egy olyan cél, ami már hosszú ideje nagy érzelmi töltetet jelent a Nacionalista Pártnak, és követőinek. Tisztelem érzéseik őszinteségét e témában, de az érzelmektől és a [Nagy-Britanniához való] lojalitástól függetlenül, egyetlen alkalommal sem tudták nekem semmilyen módon sem megmutatni, mi hasznunk származna egy ilyen beolvadásból (...).²⁹⁶

Brookeborough arra a tényre mutatott rá, hogy Írország sem gazdaságilag, sem életszínvonalban nem tudott annyit kínálni, mint Észak-Írország. Ebben az időszakban minden korábbinál és későbbinél nagyobbra nyílt az olló Észak és Dél között, a viszonylagos prosperitás nézett szembe a gazdasági válságok sorozatával. Míg egy tanár a Köztársaságban 134-258, addig Észak-Írországban 250-450 ír fontnak megfelelő összeget keresett.²⁹⁷ Attlee miniszterelnöksége alatt a Munkáspárt megteremtette a „welfare state”, a jóléti állam alapjait Nagy-Britanniában, jobb szociális és egészségügyi rendszerrel, kisebb munkanélküliséggel, mint a Köztársaságé.²⁹⁸ Az északi propaganda ezeket a tényeket ki is használta, 1953-ban például részletesen összevetették a gyermekhalálozást Észak-Írországban, Angliában és a Köztársaságban, bizonyítva az Egyesült Királyság fejlettebb voltát.²⁹⁹ Az unionisták ellenérvei erősebbek voltak, mint valaha:

1. A nyelv. Az ulsteriek nem fogadják el a gaelt az angol helyett hivatalos nyelvként.
2. Gazdasági érv. A kötődés a hatalmas brit piachoz nagyon erős, mind a nyersanyagok, mind pedig a késztermékek eladása terén.
3. Politikai érv. Ulster nem adja fel önkormányzatát, hogy azt egy olyan dublini kormány uralma váltsa fel, amely a katolikus egyház befolyása alatt áll.

²⁹⁶ Northern Whig. 1958. március 19.

²⁹⁷ Teachers' Salaries Contrast. Irish Independent, 1945. november 15.

²⁹⁸ Lee-Tuathaigh: 125. p.

²⁹⁹ Az ír ellenpropaganda azzal érvelt, hogy a számok hamisak, de a valós adatok is Írország hátrányát mutatták. Ld. Six Counties Newsheet. NACN kabinetszám: s 15385, mappa: Department of the Taoiseach, 1953. június 8.

4. Kulturális érv. A brit örökség az ulsteriek öntudatának a része.
5. Biztonságpolitikai érv. Ulster kikötői és repülőterei ugyanolyan fontosak lehetnek a nyugati világ számára, mind a II. világháború alatt voltak.
6. Hűség a koronához. A „Huszonhat Megye Kormányja” volt az, amely elhagyta a Brit Nemzetközösséget.³⁰⁰

A nacionalista érvelés legerősebb pontját ebben az időszakban is a kirekesztésre és hátrányos megkülönböztetésre utaló passzusok jelentették. Az unionizmus pozíciója, a háború miatti segítségért hálás Londonnal a háta mögött, sohasem volt erősebb, és ez a kormányzat fellépésében is megmutatkozott. A kisebbséget a háború után további diszkriminatív intézkedések érték, ezek közül az 1954-es zászló- és jelképhasználatról szóló törvény (az ún. Flags and Emblems Act) okozta a legtöbb problémát. Bár elméletileg minden szimbólumra vonatkozott, amely megzavarhatja a békét, a gyakorlatban szinte kizárólag az ír trikolórral szemben használták.³⁰¹ A diszkrimináció az otthonhoz jutásban ugyanolyan nyilvánvaló volt, mint korábban: a katolikus közösség, nem ok nélkül, úgy érezte, ez egy taktika a demográfiai visszaszorítására.³⁰²

Megoldást azonban a Nacionalista Párt nem kínált, nem is tudott kínálni választói számára, a nem etnikai kötöttségű pártoknak pedig esélyük sem volt a sikerre, mivel 1957-ben a Stormont elutasította a nacionalista kérelmet az arányos képviselőlet visszaállítására.³⁰³ Az 1945-ben a brit Munkáspárttal együtt szárnyaló (elnyert egy helyet a Westminsterben) északír Munkáspárt, a NILP a negyvenes, ötvenes években nem tudta megszerezni sem a protestáns, sem a katolikus munkásosztály tömeges támogatását. 1949-ben az unió kinyilvánított támogatásával elvesztette katolikus szavazóinak nagy részét, és 1957-ben pedig egy időre még a Stormontból is kiesett, elsősorban azért, mert nem nyilvánított véleményt a legmegosztóbb politikai kérdésekről, a határról, ami viszont a protestáns szavazókat idegenítette el.³⁰⁴ A permanens kisebbség egy permanens többséggel nézett szembe, és a kor életérzése ennek megfelelően a tehetetlenség volt. A katolikus kivándorlás (amelyet az állami diszkrimináció egyértelműen ösztönzött) arányaiban minden korábbinál

³⁰⁰ Significance of the Publication „Why the Border Must Be”. The Department of State, RG 59 US National Archives, General Records of the Department of State, Central Foreign Policy Files, Central Decimal File, Political and Defense. (A továbbiakban: NARA RG 59-CFPF-CDF-PD), dokumentum szám/dátum: Dispatch No. 50, 1956. február 15

³⁰¹ Patterson (In: Aughey-Morrow): 6. p.

³⁰² Coogan (2004): 307. p.

³⁰³ Stormont Rejects Demand for PR. Irish Press, 1957. január 15.

³⁰⁴ Annual Conference of Northern Ireland Labour Party. NARA RG 59-CFPF-CDF-PD: 1957Belfast4-2957, 1957. április 29.

nagyobbra nőtt, a népesség 34%-át adó közösségből került ki a kivándorlók 58%-a, 1937-1961 között 159 000-ből 90 ezer.³⁰⁵ Akik a maradást választották kénytelen-kelletlen elfogadták a sorsot, amit a protestáns állam kínált nekik.³⁰⁶ Kivéve egy nagyon szűk réteget, akik a katolikus társadalom legszélén éltek: az IRA tagjait.

VI/3. Az IRA 1956-62-es kampánya

... az I.R.A. az ír nemzet támogatása nélkül, amit nem kapott meg, vereségre volt ítélve a kezdetektől fogva.³⁰⁷

Irish News, 1957. február 28.

Az IRA a háború utáni éveket az újjászerveződéssel töltötte el, és csak az ötvenes évek elejére érte el azt a felkészültségi szintet, hogy ismét elindíthassa a fegyveres ellenállást. Az új doktrína már csak a „megszállt hat északkeleti megyére” koncentrált, 1950-ben a Katonai Tanács kimondta, hogy a szervezet egyetlen ellensége Nagy-Britannia, és megtiltotta a „Huszonhat megye” fegyveres erői ellen irányuló támadásokat. A vezetés annak ellenére, hogy a források kisebb műveletekre már rendelkezésre álltak, nem támogatta az észak elleni szélesebb körű katonai akció megindítását. A passzív ellenállás taktikáját hirdették meg az unionista állammal szemben, ide tartozott az adómegtagadás és az ír nemzeti jelképek nyilvános használata.³⁰⁸

Számos magyarázata van annak, hogy az 1951-1955-ös kisebb támadások után, (leghíresebb az Arborfield-i akció) a vezető réteg egy jelentős részének fenntartásai ellenére az IRA miért indította el az Operation Harvest műveletet 1956-ban, egy olyan pillanatban, amikor 1916-tal vagy 1939-cel ellentétben nem számíthatott szinte semmilyen külső támogatásra. Az amerikai írek részéről ugyan érkezett némi anyagi (éves szinten pár ezer dollárnyi) és morális támogatás, igyekeztek az Eisenhower-adminisztrációt a britek ellen hangolni (ld. 1. sz. melléklet), de ez távolról sem volt olyan jelentős, mint McGarrity

³⁰⁵ Paul Doherty: *The Numbers Game: The Demographic Context of Politics*. In: Artur Aughey-Duncan Morrow: *Northern Ireland Politics*, Longman, London, 1996. 204. p. A továbbiakban Doherty (In: Aughey-Morrow).

³⁰⁶ Azt, hogy az egyén szintjén ez hogyan mutatkozott meg, John Currie, a későbbi SDLP vezető, Austin Currie apjának története mutatja meg. Az idősebb Currie negyedik gyermekének megszületése után igyekezett nagyobb lakást szerezni a protestáns kézben lévő helyhatóságtól. Bár kérése megalapozott volt, és kenőpénzt is fizetett, elutasították. Fiát jelentős részben ez az élmény motiválta a politikai karrier keresésére. Coogan (1995/Hutchinson): 26. p.

³⁰⁷ The Irish People's Part. Irish News, 1957. február 28.

³⁰⁸ Coogan (1993): 196. p.

idejében 1939 előtt, vagy 1969 után. Alapjában véve a 1956-62-es IRA kampány nem érdekelte Amerikát.³⁰⁹

Az ötvenes években a Brit Birodalom dezintegrációja, és két - egyébként alaptalan - hiedelem adott reményt a republikánusoknak. Egyrészt azt hitték, hogy Ulster stratégiai fontossága csökken a britek számára, másrészt azt, hogy a Tory-k által elidegenített protestáns munkásság nyitottabb lesz a baloldali üzenetekre.³¹⁰ Nagy-Britannia szuezi megalázása sem volt egyenértékű azzal a veszéllyel, amit a Német Birodalom jelentett az első vagy a második világháborúban. Egyes republikánus vélemény (Liam Kelly) szerint pontosan tisztában voltak azzal, hogy nincsen remény a győzelemre. Arra viszont elégségesnek ítélték az erőforrásaikat, hogy rádöbentsék a brit kormányzatot, amíg a határ létezik, sohasem lesz béke Észak-Írországon, azt remélték, ki lehet kényszeríteni a Dublin és London közötti tárgyalások újraindítását.

Az IRA-nak azért is szüksége volt a kampányra hogy saját létezése értelmét fenntartsa. A tagság fiatalabb részét vonzotta a militarizmus, a műveletek növelték a rekrutációt és a szervezet befolyását, a passzív ellenállás taktikája viszont azt kockáztatta, hogy a szervezet több részre szakad. Meg akarták törni a brit Munkáspárt által létrehozott jóléti állam „korruptáló” hatását is a katolikusokra. Az ötvenes évekre az ír lakosság több mint fele úgy nőtt fel, hogy a határ létezik, sokan érdekeltté is váltak a fenntartásában. A protestáns Belfast Telegraph egy nagyszabású, bár az IRA erejét, déli támogatottságát jelentősen eltúló elemző cikkében találóan állapította meg: az erőszak a lehető leghatásosabb propaganda arra, hogy létezik a határprobléma, mind az elfásuló ír közvélemény, mind a kérdésről tudomást sem vevő brit népesség, mind pedig a nagyvilág irányában.³¹¹ Végül pedig, egy titkosszolgálati jelentés szerint, az 1956 októberi magyar forradalom is katalizátorként hatott a szervezetre (ld. 2. sz. melléklet).³¹²

A protestáns elit valós veszélyként élte meg, hogy az IRA-kampány, Írország csatlakozása az ENSZ-hez és az ehhez kapcsolódó új lehetőség a brit „megszállás”, a határ elleni propagandára fenyegetést jelent Észak-Írország státuszára.³¹³ Ez az aggodalom majdnem teljesen alaptalan volt, az Eden kormányzat semmi jelét nem adta, hogy a státuszkérdés felmerült volna a számára.

³⁰⁹ Andrew J. Wilson: 16. p.

³¹⁰ Desmond Graves: The Irish Case Against Partition. Connolly Association, 1956. 7. p.

³¹¹ What will the IRA do next? Belfast Telegraph, 1956. január 26. és Helsinga: 9. p.

³¹² Alleged Reasons for Current IRA Activities in Northern Ireland. NARA RG 59-CFPP-CDF-PD dokumentum szám: Despatch No. 711, 1956. december 13.

³¹³ Significance of the Publication- „Why the Border Must Be”. NARA RG 59-CFPP-CDF-PD dokumentum szám: Despatch No. 50, 1956. február 15.

A támadássorozat a külvilág számára 1956 novemberében indult meg, amikor ír gerillák a határ jelképeiként felfogható vámkezelő bódékat égettek fel. Ez a csoport ekkor már nem tartozott az IRA-hoz, de céljaik és eszközeik hasonlóak voltak, és egy ideig párhuzamosan működtek anyaszervezetükkel. Maga az IRA 150 fővel december 12-én intézett koncentrált támadássorozatot Derry, Antrim, Down, Armagh, és Fermanagh megyékben. A cél olyan mértékű gazdasági károkozás volt, hogy az megbénítsa a „Hat megyét”. A következő téli-tavaszi hónapokban is jelentős aktivitás volt a jellemző. Elsősorban az anyagi károkozásra koncentráltak, és igyekeztek elkerülni, hogy civilek is áldozatul essenek a robbantásoknak.³¹⁴ Ebben a szervezet az egész 1956-62-es kampány során elvszerű volt: ártatlan polgárok, bár sebesülések történtek, nem haltak meg a több mint öt év alatt. Az óvatosságban szerepet játszott az a tapasztalat, hogy a terrorbombázások sem voltak hatásosak Németország vagy Nagy-Britannia ellen, de az a vágy is, hogy a lakosságot megnyerjék maguknak. 1957 nyarán a hosszabb nappalok és a Costellónál keményebb de Valéra által bevezetett déli internálás miatt kevesebb támadás történt, igaz az IRA megölt egy rendőrt. Az 1957-58-as télen azonban megint aktív volt a szervezet. Ezután közel két évig csak kisebb támadások történtek, majd 1960-ban felrobbantották az Altadavin víztározót, négy város vízellátását megbénítva Tyrone-ban. 1961-ben meggyilkoltak egy szolgálaton kívüli rendőrt, egy másik egy aknarobbanásban halt meg, és folytatódta a közlekedés, a postaszolgálat és az infrastruktúra, transzformátorok, utak-hidak elleni támadások. A vezetés végül az akciót 1962 februárjában fújta le, összesen 805 incidens történt, harcban hat RUC rendőr és hat IRA tag halt meg. Négy gerillát egy idő előtt felrobbant akna ölt meg. A sebesültek száma száz alatti volt, a hatóságok 160 embert internáltak. A közvetlen gazdasági károk 1 millió fontra rúgtak, a megnövelt biztonsági erők miatti költségek pedig hárommillióra.³¹⁵ Az IRA komolyan tehát még az északír gazdaságra sem tudott csapást mérni, nem hogy a sokkal nagyobb britre. A kampány, a politikai üzenet küldésének sikeresen teljesített célján túl, eleve reménytelen volt, mert a katolikus népesség sem északon, sem délen nem támogatta azt. A politikai vezetőikre és a katolikus hierarchiára hallgattak, amely elítélte az IRA-t.³¹⁶ Amint kiapadt az amerikai támogatás, a társadalom szélén lévő szűk csoport nem tudta fenntartani a lendületet, pótolni az északon csupán 600 fős szervezetet ért veszteségeket

³¹⁴ Armed Violence against Northern Ireland - an Assessment. NARA RG 59-CFPF-CDF-PD dokumentum szám: 1957Belfast5957, 1957. május 9.

³¹⁵ I.R.A. Concludes Campaign. NARA RG 59-CFPF-CDF-PD dokumentum szám: 1962Belfast3162, 1962. március 1.

³¹⁶ The Irish People's Part. Irish News, 1956. február 28.

(internálás, letartóztatások, fegyverzet lefoglalása). Ironikus módon a kampány sokak szemében váratlan befejezése leginkább az unionistáknak ártott, akik már nem használhatták az IRA fenyegetését az NILP irányában nyitni látszó protestáns munkásosztály irányában. A májusi választásokon két helyet veszítettek, egyet a Nacionalista, egyet pedig az Ír Munkáspárttal szemben, az NILP pedig 8 százalékkal növelte támogatását.³¹⁷ A rendkívül tehetségesnek tartott fiatal belügyminiszter, Brian Faulkner presztízsét ugyanakkor megerősítette a biztonsági apparátus sikere,³¹⁸ bár ekkor még nem lehetett sejteni, milyen jelentős szerepet fog betölteni a hetvenes évek elején. A vereség után az IRA mély depresszióba zuhant, kényszerű újjászületése előtt majdnem végképp eltűnt a porondról a fegyveres ellenállás alternatívája.

VI/4. A lassú átmenet a Fianna Fáil politikájában (1951-54 és 1957-63)

De Valéra utolsó, és Seán Lemass első éveit miniszterelnökként már előhírnökei voltak annak a néhány évnek, nagyjából 1963-1968 között, amikor halvány reményként felmerült, hogy túl lehet lépni a megelőző évtizedek stagnálásán az ír-ír, illetve ír-brit kapcsolatokban. A Fine Gael vezette kormányok szimbolizmusával szemben a Fianna Fáilban megjelent bizonyos pragmatizmus, de Valéra már 1951-től kezdődően jelentősen visszafogta az anti-partícionista retorikát. A cél nem változott, de a jelszó a „csend és diszkréció” lett.³¹⁹ A polgárháború okozta sebek lassan elhalványultak, a Nagy-Britanniának történt szimbolikus alárendelés a köztársaság kikiáltásával megszűnt, a legfőbb megoldandó nemzeti kérdésként az Ír-sziget megosztása maradt. De Valéra teljes figyelmével erre akart koncentrálni, mint utolsó feladatára. Az idősödő Taoiseach kompromisszum készsége úgy nőtt, ahogy az évek múltak. Egyik 1951-es Dáil beszéde egyszerre mutatta az előtte álló kihívás nagyságából adódó rezignáltságát és eltökéltségét.

Nem gondolom, hogy katonai erővel fogunk fellépni, kényszerítve az északon élő embereket, hogy csatlakozzanak, vagy, hogy csélyünk van arra, hogy rávegyük őket [az egyesülésre Írországgal].(...) Nem kívánok úgy tenni, mintha a megoldás közeli lenne, de azt mondom, hogy szándékunkban ugyanakkora kitartással fogunk eljárni, valamint

³¹⁷ Final Results of the Northern Ireland Elections. NARA RG 59-CFPF-CDF-PD dokumentum szám: 1962Belfast61962, 1962. június 19.

³¹⁸ I.R.A. Concludes Campaign. NARA RG 59-CFPF-CDF-PD dokumentum szám: 1962Belfast12862, 1962. február 28.

³¹⁹ Davis: 149. p.

ugyanolyan figyelemmel, mint sok másik dolog esetén is. Remélem,
hogy a szerencse nekünk fog kedvezni.³²⁰

Amikor 1957-ben megnyerte az általános választásokat, már 75. évében járt. Politikai karrierjének vége előtt szeretett volna eredményt elérni a „Hat megye” kérdésében. Ez megmutatkozott a belfasti sajtó által is észlelt gesztusaiban például a protestánsokat érintő 1957-es bojkott-próbálkozás elleni fellépésében,³²¹ és hajlandóságában, hogy északi unionista politikusokkal bilaterális alapon találkozzon. Ekkor már el tudta volna képzelni, hogy a határ megszüntetéséért cserébe belépjen a brit Nemzetközösségbe – ha a britek előbb meghívják.³²² A katonai erő használatát ekkorra már teljes mértékben elvetette, úgy vélte, még ha lehetséges lenne is egy ilyen megoldás, rosszabb lenne, mint a status quo, mert több generációra terjedő feszültséget és keserűséget teremtené a két közösség között. Ez magyarázta kemény fellépését az IRA-val szemben az 1956-1962 közötti kampány alatt.³²³

De Valéra újszerű lépéseivel mintha egy szelepet nyitott volna ki Délen. Bár a történettudományban már a negyvenes évek végén megjelentek a hagyományos történelemértelmezést megkérdőjelező revizionista nézetek,³²⁴ 1957 után a sajtóban és a politikában is megindult a közel negyven éve változatlan nemzetstratégia felülvizsgálata. 1958 januárjában olyan gondolatok kerültek a Seanad Éireann elé, amelyek alapjaiban kérdőjelezték meg a berögzült dogmákat. A belfasti születésű Stanford professzor egy kormányzati bizottság felállítását javasolta, amely a „Hat megye” és a „Huszonhat Megye” közötti gazdasági és kulturális kooperáció kérdéseit vizsgálta volna. Egyben (15 évvel megelőzve Conor Cruise O’Brien) egy visszafogott politikát is javasolt, melynek keretében a Dél nem válaszol az északi provokációkra.

Véleményem szerint, ha teljes gazdasági, szociális és kulturális együttműködést el lehet érni, a politikai szerveződés [a felosztás] problémája magától megoldódna. Sőt, odáig mennék, hogy nem is lenne az fontos. (...) Szeretném, ha úgy gondolnának magukra, mint egy nagy üzleti vállalkozás, és ők ránk, mint egy másik nagy üzleti vállalkozásra.

³²⁰ Idézi Lee-Ó Tuathaigh: 123. p.

³²¹ „Dev” Speaks Out. Belfast Telegraph, 1957. július 5.

³²² Horgan: 252. p.

³²³ Lee-Tuathaigh: 119. p.

³²⁴ Eileen Morgan: Reinventing the Republic: Irish Cultural Revisionism and the Legacy of Partition. Indiana University: PhD diss, 1998, 23. p.

Mi szeretnénk egyesülni, ők ezt ellenzik; mind a ketten jelentős részben ugyanabban az üzletben utazunk, megoldhatjuk a dolgokat konzultációval és együttműködéssel mindkét cég előnyére...³²⁵

A javaslatot valóságos „agyvihar” követte a szenátorok részéről. O’Quigley szenátor a történetírásban kevesebb szenvedélyt és több odafigyelést tanácsolt. Cole szenátor egyenesen a provokatív nacionalista hangnem megszüntetését követelte:

Hazafiasságunk és nacionalizmusunk nem jelent sokkal többet kicsinyesen gyűlölködő megjegyzéseknél, melyek soha nem hoztak számunkra semmilyen eredményt.³²⁶

Többen beszéltek arról, hogy a két oldal közti kapcsolatok elsorvadt volna a felosztást erősíti. Murphy szenátor ezt a jelenséget a következőképpen fogalmazta meg:

a másik oldallal történő együttműködéstől való félelemnek az a szerencsétlen eredménye lett, hogy a határ jelentette elválasztó fal magasabbra nő minden évben. Azoknak közülünk, akiknek van tapasztalata az Észak-Dél viszony terén az a kellemetlen benyomása, hogy minden elmúló évvel egyre messzebb sodródunk egymástól.³²⁷

A legmeglepőbb azonban az volt, hogy a Taoiseach, aki végigülte a vitanapot, kijelentette, hogy alapvetően egyetért a saját korábbi alapelveivel jelentősen szembemenő véleményekkel. Eamon de Valéra ugyanakkor, bár kifejezte elvi egyetértését a javaslattal, elosztatta a szenátorok illúzióit a kivitelezhetőséget illetően. Szerinte legfeljebb magánkezdeményezéseknek lehetett a gazdasági és kulturális kapcsolatépítésben esélye. Ígéretet tett ugyanakkor, ha Belfast kész egy ilyen bizottság felállítására, akkor abban szerepet vállalnának. Ami az esélyeket illette, neki volt igaza, nem Stanford szenátornak.

Brookeborough ugyan elismerte de Valéra pozitív lépéseit, de az adott helyzetben, a közeledési kísérleteket megzavaró IRA-kampánnyal és a rendkívül konzervatív északi politikusi gárdával szemben a déli nyitási kísérlet célját nem érthette

³²⁵ Professzor Stanford szenátor beszéde. Co-operation between Twenty-Six Counties and Six Counties-Motion. Seanad Éireann - Volume 48 - 29 January, 1958 <http://www.oireachtas-debates.gov.ie/>

³²⁶ Cole szenátor beszéde. Co-operation between Twenty-Six Counties and Six Counties—Motion. Seanad Éireann - Volume 48 - 29 January, 1958. <http://www.oireachtas-debates.gov.ie/>

³²⁷ Ld. Murphy szenátor beszéde. Co-operation between Twenty-Six Counties and Six Counties Motion. Seanad Éireann - Volume 48 - 29 January, 1958 <http://www.oireachtas-debates.gov.ie/>

el.³²⁸ Nem lehet azonban lebecsülni a fent idézett szenátusi vita, és de Valéra pozitív hozzáállásának szimbolikus jelzőerejét. A régi sérelmi nacionalizmuson való túllépés kezdeti lépései voltak ezek, amelyek megmutatták az idős politikus változási készségének mélységét az északi kérdésben. Hangsúlyváltásával részben már megalapozta utóda megoldási kísérletét, és azokat az új gondolatokat az ír belpolitikában, amelyek a hatvanas évektől permanensen átfomálták a hivatalos Dublin és a nagyobb ír pártok gondolkodását a kérdésről.

Eamon de Valéra 1959-ben adta át a hatalmat Seán Lemass-nak. Lemass a régi gárda tagja volt, de jóval pragmatikusabb megközelítést hozott az ír politikai életbe nagy elődjénél. Nem tartotta praktikusnak az ír nyelv helyreállításáért folytatott kampányt, a zsákutcás autarkia helyett a gazdasági liberalizációt szorgalmazta, a stagnáló Írországot sok tekintetben dinamizálta. Abban egyetértett de Valérával, hogy az erőszakot, mint megoldást ki kell zárni: úgy látta, hogy akkor rendőrállamot kellene létrehozniuk északon, ami a dél demokratikus intézményeit is megmérgezné.³²⁹ A nagy különbség ott volt, hogy de Valéra pozíciójának minden enyhülése mellett is úgy vélte: a problémát a britek hozták létre, és a megoldás elsősorban Londonon múlik. Nincs tehát szükség átfogó kiegyezésre az északi elittel, és jelentős változásra a déli országrész felépítésében, kultúrájában.

Lemass volt az első ír miniszterelnök, aki képes volt konzekvensen túllépni az évtizedek alatt megszilárdult, szinte kanonizált tételeken, és felismerte, ez nem így van. Látta, hogy a dublini politika is sok tekintetben hibás volt, és nagyban hozzájárult a helyzet elmérgesedéséhez. Pragmatikus politikusként észrevette annak a felosztást erősítő következményeit, hogy a Köztársaság már majdnem negyven éve külön él Észak-Írországtól. Eközben nőttek a politikai, kulturális, életmódbeli különbségek, és észak javára kinyílt a gazdasági olló. Ezt a szakadékot akarta szűkíteni a déli gazdaság felélénkítésével, politikai, gazdasági liberalizációval. A meginduló gazdasági fejlődésben voltak, akik a felosztás megoldását is látták. Az unionista ellenállás mélységével nem számoló gondolatmenet szerint, ha Írország gazdagabb lesz a „Hat megyénél”, akkor az északiaknak jóval nagyobb hajlandósága lesz az egyesülésre.³³⁰ Az anyagiaknál ír kontextusban sokszor fontosabb szimbolikus kérdések terén is előrelépett valamelyest Lemass. Szükségesnek érezte a katolikus szellemmel áthatott 1937-es alkotmány

³²⁸ July Twelfth Passes without Incident, Thanks to de Valera's firm Action in the South; Hope Held out for Better Feeling in North. NARA RG 59-CFPF-CDF-PD dokumentum szám: 1957Belfast11957, 1957. július 19.

³²⁹ Lee-Tuathaigh: 124. p.

³³⁰ Cleeve: 34. p.

felülvizsgálatát, hogy az figyelembe vegye a protestáns félelmeket. Ennek érdekében létre is hozott egy többpárti bizottságot, amelynek maga is tagja volt. Ez csak lemondása után, 1967-ben tette meg javaslatait (például, hogy a válasz legyen lehetséges a nem katolikus kisebbségeknek), de akkorra Lemass már lemondott, és az alkotmány az északot illető legfontosabb kérdésekben 1998-ig változatlan maradt, bár a válasz egy népszavazás után (amely hajszálon múlt) 1995-től lehetségessé vált.³³¹

Az Ír Köztársaság új miniszterelnökeként természetesen nem léphetett túl azonnal de Valérán. A Belfast Telegraphnak Észak és Dél kapcsolatára vonatkozóan adott exkluzív interjúja, bár önmagában is gesztusértékű volt, tartalmazta a régi és az új elemeket is.

Írország egy ország. Minden más elképzelés semmibe veszi a történelmi és földrajzi tényeket. Reméljük, hogy ez az alapvető egység végül politikai intézményekben is kifejeződik.³³²

- jelentette ki, ugyanakkor arra a kérdésre, hogy hogyan lehetne elősegíteni Észak és Dél kapcsolatának javítását, azt válaszolta:

jobb kapcsolatokat a gyakorlati együttműködés által lehet elősegíteni (...) a gazdasági problémák területén.³³³

Az interjú felemás visszhangot keltett Északon, a Belfast Telegraph Lemass útj jellemezte, mint az új generáció legfőbb realistáját, de a remények mérsékeltek voltak:

a legtöbb, amit jelenleg remélni lehet, az az, hogy Mr. Lemass vezetése segíteni fog biztosítani az enyhülést és a békét, ami egy közelebbi együttműködés megvalósulása érdekében, fontosabb kell, hogy legyen a fejlődésnél.³³⁴

A déli politikai elit és közvélemény részére 1959 júliusában a Dáil-ban és novemberében a Fianna Fáil ard fheis-en elmondott beszédeiben fogalmazta meg új Észak-politikáját. A jövőendő egységes Írországról szóló politikai elképzelései ezek alapján sem léptek sokkal túl a de Valéra által már a harmincas években felvázoltakon vagy a koalíciós

³³¹ Lee-Tuathaigh: 126-127. pp.

³³² Ireland's Future, Belfast Telegraph, 1959. július 9.

³³³ Belfast Telegraph, 1959. július 9.

³³⁴ Belfast Telegraph, 1959. július 9.

kormányzat idején Seán MacBride által megfogalmazottakon. Arra a kérdésre, hogy milyen feltételekkel képzei el az Egyesült Írországot, és milyen hamar, a Belfast Telegraphnak is de Valéra vonalát tartva válaszolt.³³⁵ Az északi parlament megmaradhatott volna az 1921-ben kialakult formájában és hatalmi jogkörével, kiegészítve a katolikusokat érintő kisebbségvédelmi klauzulákkal, csak a Westminsterrel illető jogok kerültek volna Dublinhoz.³³⁶ De a körítés egészen más volt. Szimbolikus szinten nagy - és jelentős érzelmi alapú ellenállást kiváltó - lépés volt, hogy elkezdte használni az „Észak-Írország” kifejezést az Írorszáiban hivatalosan használt, a területi igényt önmagában is megjelenítő, és emiatt a protestánsokat provokáló „Hat Megye” helyett. Ez pusztán személyes példamutatás volt, a terminológiai váltást politikai okokból, az Aikenre és a Fianna Fáil republikánus örökségét jobban őrző szárnyára való tekintettel, nem szabályozta semmilyen előírás vagy törvény, ezért nem volt gyors. Egy ideig még előfordult, hogy a sajtóban átjavították Lemass vagy más politikusok beszédeiben az „Észak-Írországot” „Hat megyére”. A televízió 1965-ben is rendszeresen használta és a kifejezés elsősorban a republikánus szóhasználatból máig sem kopott ki, de Lemass mindenképpen jelentős gesztusértékű áttörést hajtott végre.³³⁷ Mivel tudta, hogy a határ ügyében nem lehet eredményt elérni, a területi kérdést próbálta inkább a kétoldalú kereskedelem dinamizálásával a gazdasági kérdések, a turizmus élénkítésével a kulturális kapcsolatok erősítésének irányába terelni. Úgy vélte, hogy a közösen felépített falak lassú, fokozatos lebontásával lehet elérni az egyesülést, rövidtávon erre nincsen esély. Fontosnak tartotta a személyes találkozókat, amit hatalomra jutása után azonnal felajánlott Lord Brookeborough-nak. Programjának része volt az IRA-elleni fellépés: részben a déli attitűdökön kívánt változtatni, hogy a republikánizmus radikális szárnya ne legyen vonzó az ír fiatalok számára, részben pedig a törvények szigorításával akarta semlegesíteni a szervezetet. Magánbeszélgetéseken még de Valéra központi stratégiai pilléreit is kritizálta: nem értett egyet azzal, hogy Belfastra Londonon vagy az Egyesült Nemzeteken keresztül gyakoroljanak nyomást, és az alkotmány 2. és 3. cikkelyét sem találta akkor a jelentőségűnek, mint „amekkora csinálnak belőle”.³³⁸

³³⁵ Belfast Telegraph, 1959. július 9.

³³⁶ Horgan: 258. p.

³³⁷ Horgan: 261-262. pp.

³³⁸ Az más kérdés, hogy a gyakorlatban maga is többször megpróbálta ezt a taktikát követni. Horgan: 273. p., 345. p.

VII. A hatvanas évek nyitási kísérlete 1963-1969

Hiába helyezte Lemass az unionistákkal való közvetlen párbeszédre a hangsúlyt, már a megbékélés első apró lépéseihez is két fél kellett. 1959-ben és a hatvanas évek elején kísérletei az unionista elutasítás falába ütköztek, nem jött létre találkozó a két miniszterelnök között. Lord Brookeborough London illetve saját gazdasági elitje nyomása ellenére elutasította a kereskedelmi kapcsolatok erősítését is. Ez részben abból a mesterségesen gerjesztett félelemből fakadt, hogy a kinyújtott déli kéz gyorsan „medveöléssé” válhat (Brookeborough megfogalmazása)³³⁹ részben pedig abból, hogy a miniszterelnöki pozícióért megindult a verseny a színpalak mögött, ami nem kedvezett a kompromisszumkésztségnek. A helyzetet az sem segítette, hogy az ekkor még folyó IRA-kampány megfelelő indokot biztosított Belfast számára a déli kezdeményezések elutasítására. A harcok lezárultával 1962-ben volt tapasztalható némi enyhülés a közösségek közötti kapcsolatokban. Egy diplomáciai jelentés úgy értékelte, hogy sem az déli-északi, sem pedig az nacionalista-unionista kapcsolatok sem voltak sohasem ennyire jók Észak-Írország megalakulása óta.³⁴⁰ Növekedett a katolikusoknak kiutalt lakások száma Belfastban, és volt némi szimbolikus értéke annak, hogy J. G. Lennon, a legnagyobb ír hagyományőrző szervezet, az Ancient Order of Hibernians elnökhelyettese és protestáns partnere, Sir George Clark, az Orange Order nagymestere tárgyalássorozatba kezdett. Azonban ez gyorsan sikertelenségbe fulladt, mivel Clark azt kérte, hogy a Nacionalista Párt ismerje el Észak-Írország alkotmányos státuszát. Ezt az NP nem tehette meg, mivel megalakulása óta ezen státusz ellen küzdött.³⁴¹

VII/1. *Seán Lemass és Terence O'Neill*

Lemass nyitási kísérletei csak miniszterelnöki periódusa második felében találtak partnerre. 1963-ban a már húsz éve hatalmon lévő, önmagát tévesen halálos betegnek gondoló Lord Brookeborough lemondott miniszterelnöki pozíciójáról. Helyét március 25-én a tradicionális unionista családból származó Terence O'Neill vette át, aki a megelőző

³³⁹ Horgan: 263. p.

³⁴⁰ Northern Ireland Bill. NARA RG 59-CFPF-CDF-PD dokumentum szám: 1962Belfast2-2662, 1962. február 26.

³⁴¹ Orange and Green Talks in Northern Ireland. NARA RG 59-CFPF-CDF-PD dokumentum szám: 1962Belfast12146, 1962. december 14.

hét évben a pénzügyminiszteri posztot töltötte be a belfasti kabinetben. Még ebben az évben magánlátogatáson egy középszintű északi politikus szondázta meg a déli változásokat, és O'Neill hivatalos gyásztáviratot küldött XXIII. János pápa halála alkalmából. Ez más koordinátarendszerben teljesen normális cselekedet lenne, de Ulsterben szimbolikus gesztusnak minősült a Vatikánnal szemben erős ellenérzéseket tápláló északír protestáns közösség vezetője részéről.³⁴² A fiatal, 39 éves O'Neill gazdasági reformerként indult, de jóval nyitottabb volt a politikai reformokra is, mint bármely elődje. Már 1957-ben ő fogadta a legmelegebben de Valéra gesztusait Brookeborough teljes kabinetjéből.³⁴³ Elutasította az apartheid-politikát, és Lemass-hoz hasonlóan arra törekedett, hogy a realitások alapján közelítse meg a konfliktust. Ez nem azt jelentette, hogy feladta volna az unionista alapelveket, de hajlandó volt azokat a korhoz igazítani.³⁴⁴ A politikai útkeresést olyan érvek is támogatták, hogy ekkorra már az általános iskolások 50%-át a katolikusok adták, és O'Neill úgy vélte, a demográfiai problémát csak a katolikus közösség anyagi felemelésével lehet megoldani.

O'Neill miniszterelnökségének első két évében erősen hullámzó volt a viszony. Lemass 1963 végi beszéde az ENSZ-ben, melyben megemlítette a felosztás ügyét, és magabiztos kijelentésekkel kísért sikeres amerikai körútja riasztólag hatott a protestánsokra. A kapcsolatok mélypontra süllyedtek, amikor Észak-Írország új egyetemének székhelye nem a katolikus többségű Derry, hanem a protestáns erősségnek számító Coleraine lett. Ezt a katolikusok nem alaptalanul tudatosan ellenük irányuló döntésnek értékelték. Hasonlóan negatívan hatott Derryre, hogy a város fejlesztése helyett a protestáns kormányzat Armagh megyében döntött egy teljesen új település, Craigavon felépítéséről, vagy az, hogy az ír zászló kitűzése miatt súlyos zavargások törtek ki Belfastban.³⁴⁵

A nagy lökést végül a brit belpolitika adta meg. Az ír kérdést passzívan figyelő Douglas-Home-féle konzervatívok meggyengültek. A Munkáspárt viszont Dublin és a kisebbségi problémák iránt tradicionálisan nyitottabb volt. Nagy-Britanniában a baloldal volt az az erő, amely a XIX. században felkarolta az ír ügyet. Először a Chartisták, majd a Nemzetközi Munkásszövetség emelte fel szavát az írek érdekében, és a XX. században is megmaradt egy bizonyos szimpátia az ír ügy iránt. Az 1964-es választási kampányban a

³⁴² Hennessey: 125. p.

³⁴³ July Twelfth Passes without Incident, Thanks to de Valera's firm Action in the South; Hope Held out for Better Feeling in North. NARA RG 59-CFPF-CDF-PD dokumentum szám: 1957Belfast11957, 1957. július 19.

³⁴⁴ Hennessey: 121. p.

³⁴⁵ Hennessey: 129. p. és Horgan: 271. p.

munkáspárti jelölt, Harold Wilson számos gesztust tett az írek irányában, amit csak részben magyarázott a Nagy-Britanniában élő ír közösség megnyerésének kísérlete. A munkáspárti politikus érzekelte Lemass nyitottságát az előrehaladásra, magántalálkozóon még az októberi választási győzelem előtt, 1964 márciusában találkoztak, hogy megvitassák a kérdést. Az ír probléma Wilson számára messze nem tartozott a legfontosabbak közé, de valóban reformokat akart elérni Észak-Írországbán. Egyelőre azonban, háromfős többséggel a parlamentben, nehéz gazdasági helyzetben csak a kereskedelmi kapcsolatok erősítésére és gesztusokra futotta. Roger Casement újratemetésének engedélyezése Írországbán, és az 1916-ban a dublini postaépületre kitűzött ír trikolór visszaadása erősítette Lemass és megnyerte az ír közvéleményt.³⁴⁶ O'Neill ebben a helyzetben, amikor a brit politikai hátország meggyengülésével a radikális protestantizmus teret veszített, már megkockáztathatta Lemass meghívását Észak-Írországba egy közvetlen találkozóra. Lemass azonnal beleegyezett az ajánlatba. 1965. január 14-én gyakorlati javaslatokkal érkezett Belfastba a turizmus, a diáksere és a kereskedelem terén. A katolikus kisebbség sérelmeiről hivatalosan szó sem esett. O'Neill ugyanakkor vigyázott arra, hogy ne sértse meg Lemass nemzeti érzelmeit: a provokatívnak talált „köszöntöm Ulsterben vagy Észak-Írországbán” mondat helyett egy „köszöntöm Északon”-nal várta déli partnerét.³⁴⁷ Terence O'Neill február 9-én viszonzta a látogatást Dublinban. A találkozók Írországbán népszerűek voltak, de a nacionalisták és a republikánusok, illetve a radikális protestánsok körében visszatetszést keltettek. Lemass sikeresen elkerülte, hogy a Stormont de facto elismerésének bélyegét rásüssék, és végre gyakorlatban útjára indíthatta még 1959-ben megfogalmazott terveit. Egyik legfontosabb lépése az volt, hogy rávette Eddie McAteert, hogy a Nacionalista Párt foglalja el a hivatalos ellenzék pozícióját a Stormontban.

Érdekes volt Lemass kapcsolata az északi katolikusokkal. A közel negyven év elszakíttóság megtette a hatását, már nem csak a déli népesség, hanem a politikai elit is bizonyos távolságérzéssel viseltetett az északiak sérelmei iránt. Bár a Taoiseach megértette haragjuk okát, de túlságosan radikálisnak tartotta a kisebbségbe szorult ír közösséget a józan politizáláshoz. Reagálása a diszkriminációval szembeni segélykérésekre alig voltak többek udvariassági fordulatoknál, igaz, az ír kormányapparátus háttérinformációkkal nyújtott azért némi segítséget az északiaknak. A távlati célok elérése érdekében, de ideológiai okokból sem kívánt foglalkozni az egyes sérelmek megoldásával, mivel az a

³⁴⁶ Peter Rose: Labour, Northern Ireland and the Decision to Send in the Troops. In: Peter Catterall-Seán McDougall (szerk.): The Northern Ireland Question in British Politics. Macmillan Press Ltd, London, 1997. 92. p. A továbbiakban Rose (In: Catterall- McDougall).

³⁴⁷ Jackson: 363. p.

status quo gyakorlati elismerését jelentette volna. Ezt az északi vezetők közül sokan nagyon rosszul élték meg. Érzékelték viszont vágyukat a törődésre és a szimbolikus elfogadásra, ezért 1961-ben ismét elkezdte meghívni politikai vezetésüket állami protokolláris eseményekre, és kiemelten törődött velük a fogadásokon. A személyes gesztusok McAteer visszaemlékezése szerint „nagy erőt” adtak a nacionalista vezetésnek. A Nacionalista Párt eleve a Fianna Fáil-lal ápolt közelebbi kapcsolatokat, és az átlagszavazók is előnyben részesítették a de Valéra alapította pártot a kevésbé nemzetinek tekintett Fine Gaellel szemben. Lemass azonban miniszterelnökként minden szimpátiája mellett, és a nagymértékű lojalitás biztos tudatában sem kívánta komoly mértékben bevonni a Nacionalista Pártot északi politikájába. De Valéra politikáját követve fogadta delegációikat, de az, hogy mit mondanak, érdemben nem befolyásolta döntéseit, könnyen háttérbe szorította álláspontjukat. Az ír kisebbség rossz szervezettsége nem csak a protestánsokkal, hanem az anyaországgal szemben is érvényesült, Lemass a vezető szerepet magának tartotta fenn.³⁴⁸

A másik fő lépése az volt, hogy mozgósította a minisztériumokat, hogy vegyék fel kapcsolataikat északi partnereikkel. A korábbi negyven év stagnálásával szemben ezzel nagyon aktív időszak indult el az Észak-Dél kapcsolatokban, hogy aztán rövid úton ismét problémákba ütközzön a kétoldalú viszony.³⁴⁹ 1966. kényes év volt egy olyan térben, ahol a szimbolika annyira fontos, a Húsvéti Felkelés 50. évfordulója. A megemlékezés-sorozat eleinte kevés provokációval zajlott le, kivéve olyan szimbolikus ügyeket, hogy Észak-Írországból tömegesen használták az ír trikolt a katolikusok, és hogy az ír elit, Lemass is beleértve, visszatért a „Hat megye” kifejezés használatához. Az elnökké választásáért kampányoló de Valéra egyik beszédében azonban megemlítette, hogy a kérdés megoldásához annyira lenne szükség, hogy London Dublinra ruházza az Észak-Írországból a Westminster által gyakorolt jogokat. Ez nem kellett volna, hogy Északon meglepetést okozzon, mert nem tért el de Valéra régóta képviselt álláspontjától, de az összehadódott hatások rosszul érintették O’Neill-t, akinek korábbi riválisai a miniszterelnöki székért bármikor hajlandóak voltak felhasználni a katolikus kártyát.³⁵⁰ Lemass egyik utolsó kísérletében megpróbálta Wilsont rávenni: jelentse ki, Nagy-Britanniának nincsen semmilyen érdeke a felosztás fenntartására, ha észak és dél meg tud egyezni annak

³⁴⁸ Horgan: 267. p., 287-88. pp.

³⁴⁹ Horgan: 279-283. pp.

³⁵⁰ Rose (In: Catterall- McDougall): 93. p.

megszüntetésében.³⁵¹ Miután 1966 novemberében lemondott, utóda, Jack Lynch alatt folytatódott a tapogatózó kapcsolatépítés a két oldal között. Lynch és O'Neill személyesen is találkozott, de áttörés nem történt. A lemass-i nyitás Lemass tekintélye nélkül már nem volt ugyanaz.

VII.2 Az északi kisebbség aktivizálódása: a polgárjogi mozgalom

1921 és az 1960-as évek között a Nacionalista Párt meg sem próbált részt venni a politikai vitában, kivéve a határt vagy a katolikus egyházat érintő polémikiakban. Egyéb ügyekben, például gazdasági kérdésekben, csak a hatvanas években élénkült meg némileg a tevékenysége.³⁵² A Sinn Féin bojkottálta a választásokat, a nacionalista kispártok pedig, mint az Ír Munkáspárt, időnként a parlamentbe jutó 1-1 képviselőjükkel nem sokra tudtak jutni. Az ír kisebbség rossz szervezetsége, hajlama a passzív rezisztenciára (a fegyveres ellenállás rövidebb periódusaival tarkítva) politikailag marginalizálta az északi katolikus közösséget. Ez nem csak a protestánsokkal, hanem az anyaországgal szemben is érvényesült, a frontvonalak Dublin és London, illetve Belfast és Dublin között húzódtak. Az ír érdekek képviselőjében Cosgrave, de Valéra és Costello is magának, illetve az ír kormánynak tartotta fenn a vezető szerepet. Ez Seán Lemass idején is erőteljesen érvényesült, de ő volt az utolsó ír miniszterelnök, aki ezt megtehetette.³⁵³ A hatvanas évekre ugyanis kialakult egy olyan fiatal, iskolázott ír katolikus réteg, amely képes volt az önszerveződésre. Ezt Coogan, Hume és a legtöbb megfigyelő az 1944-es Butler féle oktatási törvényre (Butler Education Act) vezeti vissza, amely szélesebb rétegek számára tette lehetővé a továbbtanulást. Tény, hogy az első generáció, amely kihasználhatta az új lehetőségeket, ekkor lett fiatal felnőtt és ekkor szembesült az unionista államot átitató diszkriminációval, azzal például, hogy a kisebbség különösen jelentős hátrányban van a vezető pozíciók tekintetében a közszolgálatban³⁵⁴ és a gazdaságban is. Az egyik első szerveződés 1963-ban a Nemzeti Egység (National Unity) mozgalom volt, amely szakított a hivatalos Dublinnal abban, hogy elfogadta, az egyesülés csak az északi népesség többségének beleegyezésével jöhet létre. Ezt Lemass pragmatizmusa miatt támogatta,

³⁵¹ Horgan: 287. p.

³⁵² Final Results of the Northern Ireland Elections. NARA RG 59-CFPF-CDF-PD dokumentum szám: 1962Belfast6-1962, 1962. június 19.

³⁵³ Horgan: 267. p.

³⁵⁴ 1965-ben például csupán 32 katolikust alkalmazott Derry városa, szinte kivétel nélkül alacsony fizetésű fizikai munkára. Ezzel szemben a protestánsok, jóllehet a népességnek kevesebb, mint a felét alkották, a város 177 fizetett alkalmazotti helyéből 145-öt töltöttek be.

mivel a mozgalom az inert és a nemzeti kérdésben ortodox Nacionalista Párttal ellentétben jobban szolgálta a Taoiseach politikáját, a Fianna Fáil keményvonalasai, mint Aiken viszont nem nézték jó szemmel.³⁵⁵ Abban azonban Lemass és Aiken is egyetértett, hogy a „távolmaradási politika” nem szolgálja az északi kisebbség érdekeit.³⁵⁶

Az 1964-ben a Dr. Conn és Patricia McCluskey alapította Kampány a Szociális Igazságért (Campaign for Social Justice) mozgalom még határozottabban túllépett a tradicionális republikánus és nacionalista irredentizmuson, és a jogi és politikai egyenlőség terén kívánt eredményt elérni. A demokrácia alapelveire összpontosító nyelvezetével széles körű szimpátiát keltett a protestantizmus liberálisabb köreiben is. Jackson az O’Connellizmus méltó folytatását látja a mozgalomban: a nemzeti kérdés önkéntes alárendelését a mindennapi életben lévő egyenlőség eléréséért.³⁵⁷ A korszak legnagyobb hatású polgárjogi szerveződése viszont a NICRA, az Észak-Írországi Polgárjogi Egyesület (Northern Ireland Civil Rights Association) lett, amely, mint a következőkben látni fogjuk, nagyon is tartalmazott olyan elemeket, akik továbbra is az ír nemzeti célokért dolgoztak. Ez azonban 1967-68-ban nem volt nyilvánvaló. A NICRA nemzetközi, elsősorban amerikai példákat követett, a legnagyobb hatással a szervezetre Dr. Martin Luther King kampánya volt az afrikai-amerikaiak jogaiért.³⁵⁸ Olyan célokért harcolt, amelyek elsősorban a katolikus kisebbség sorsát, érdekvédelmének hatékonyságát érintették, de konkrétan nem fogalmazott meg ezeken túlmutató nemzeti törekvéseket. Az igazságosabb választókerületek kialakítása, a megfelelő diszkrimináció-ellenes intézkedések bevezetése, az egyenlőség a lakáshoz jutás esélyeiben, a B osztag kisegítő rendőri alakulat feloszlatása és a kormánynak különleges jogokat adó rendvédelmi törvénykezés megszüntetése olyan javaslatcsomag volt, amit a régi típusú nacionalista gondolkodás (amely a Nacionalista Pártra továbbra is jellemző volt) gyakran felelmenetelt, de nem tartott központi fontosságúnak. Az NP számára ugyanis a megoldást nem a katolikusok helyzetének javítása jelentette, hanem Észak-Írország egyesítése a Délel.³⁵⁹

Az új típusú gondolkodás ismételt összejöttéseket hozott a déli elittel Lemass távozása után. Az egyik legjellemzőbb konfliktus az északi kisebbség egyik legfontosabb sérelmével kapcsolatos. A NICRA fő célja reformjavaslataival az arányos képvislet elérése volt, és az, hogy egyetlen erő se betonozhassa be magát a hatalomba. Ironikus

³⁵⁵ Horgan: 270. p.

³⁵⁶ O’Brien: 147. p.

³⁵⁷ Jackson: 368. p.

³⁵⁸ Andrew J. Wilson: 18. p.

³⁵⁹ English: 367. p.

módon éppen ekkor, 1968 végén kísérelte meg a Fianna Fáil, hogy belpolitikai okokból délen eltörölje az arányos reprezentációt. A kísérlet nem sikerült, de jól megmutatta, hogy Dublinban sokszor nem vették figyelembe az északi kisebbség érdekeit. A feszültséget a NICRA és a Fianna Fáil kormányzat között az is növelte, hogy az olyan republikánus irányultságú miniszterek, mint Kevin Boland és Neil Blaney, nem tudták elfogadni, hogy a mozgalom nem jelöli meg központi célként az országegyesítést. A kontroll növelésére megoldásként a de Valéra által a harmincas években elutasított gondolat is felmerült a Fianna Fáil republikánus szárnyában, azaz, hogy a pártot megszervezzük északon is.³⁶⁰

A polgárjogi mozgalom eredményesnek bizonyult a nyomásgyakorlásban. Az unionista kormányzat felgyorsította az 1963 óta megkezdett reformokat, 1968-ban előrelépés történt az önkormányzati választójogban, a lakáshoz jutásban, és 1969-re az O'Neill-kormányzat számos újabb változást ígért. A mozgalom egy részének azonban a lassú és későn jött reformok nem voltak elégségesek, és készek voltak akár provokatív lépésekkel emelni a téteket. Ilyen volt a NICRA 1968. október 5-i Derry-i tüntetése. A tüntetést Craig belügyminiszter mondvacsinált okokból betiltotta. A NICRA ezt nem vette tudomásul, és ez összecsapásokhoz vezetett a rendőrséggel. Derry után voltak, akik úgy érezték, hogy a RUC brutalitása az emberi jogok mozgalmának tett szívességet. A felvételeket a rendőrségről, ahogy „átverekszi magát a képernyőn” (Gerry Adams metaforájában) az egész világon sugározták. Ez a tapasztalat vezetett a polgárjogi mozgalom harmadik, legradikálisabb hullámához az ún. Népi Demokrácia (People's Democracy - PD) mozgalomhoz, amelyet Bernadette Devlin neve fémjelzett. A polgárjogi mozgalom ezen szárnya, bár a hagyományos nacionalizmushoz nagyon kevés köze volt, már részben a republikánus ideológiában gyökerezett, mint ahogy Devlin radikális baloldalisága is erős republikanizmussal és britellenességgel keveredett. O'Neill miniszterelnökségének utolsó napjaiban Devlint időközi választáson beválasztották a Westminsterbe, ahol Harold Wilsonnak alkalmát volt megfigyelni az új képviselőt. Találó megjegyzése szerint „Miss Devlin démonológiájában az ulsteri unionisták toryk, a toryk toryk, a Munkáspárt vezetése tory, akárcsak Írország miniszterelnöke és kollégái – mindenki tory.”³⁶¹ A PD az 1969. januári Belfasttól Derry-ig tartó négy napos menetelésével vonult be Észak-Írország történetébe. A menetet, a rendőrség közvetett

³⁶⁰ Erre végül nem került sor, de az északi kisebbség „megfelelő” ideológiai vonalon tartása érdekében máig nem került le a napirendről a Fianna Fáil kiterjesztése Észak-Írorszagra is. Ld. Bruce Arnold: Jack Lynch: Hero in Crisis. Merlin Publishing. Dublin, 2001. 79. p és 83. p. A továbbiakban Arnold (2001).

³⁶¹ Harold Wilson: The Labour Government 1964-1970. A Personal Record. Weidenfeld and Nicholson, London, 1971. 674-75. pp. A továbbiakban Harold Wilson.

segítségével, a Burntollet hídnál, Londonderry előtt megtámadták Paisley tiszteletes követői, és a résztvevőket durván inzultálták, nyolcvan megsebesült.³⁶² Derryben egy újabb támadás következett, a rendőrség ismételten nem avatkozott be megfelelően. A PD taktikája hatásos volt: 1968. október 5-én és 1969. január 4-én az unionista állam és a rendőrség legitimitásának maradékát is elvesztette a katolikus kisebbség szemében. Bár a passzív ellenállás határait nem lépték át, ez azt jelentette, hogy a lassú, fokozatos reformfolyamat, az evolúció helyett a revolúció irányába tolták az eseményeket. A kisebbség részéről sokan, akik korábban a politikai folyamatban vagy a passzív ellenállásban látták a megoldást, kezdtek másképp gondolkozni.³⁶³ A kettős mércét alkalmazó unionista rendszer belefutott két önmagában jelentéktelen, bár provokatív aktusba, és ezzel saját bukását készítette elő.

VII.3 Az IRA kísérlete a politikai fordulatra

A harc maga a cél lett számukra. Nem azt tervezték, hogyan érhető el Írország szabadsága, egyszerűen csak harcolni akartak érte.³⁶⁴

Cathal Goulding, az IRA vezérkari főnöke

Mint arról már volt szó, a fegyveres harc stratégiájának támogatása 1956-ban sem volt egyöntetű, sokan a passzív ellenállást részesítették előnyben. 1962 után egy olyan vonal került előtérbe, mely ismét a passzív ellenállást és új elemként a politikai aktivizmust helyezte előtérbe. A csoport vezetője Cathal Goulding volt, aki egy fiatal marxista gondolkodó, Roy Johnston befolyása alá került. Goulding a fizikai erő hagyománya helyett a politika felé próbálta terelni a mozgalmat, miután átvette az IRA vezérkari főnök posztját Ruairi O' Bradaightól. A vereség miatt kis létszámú, demoralizált szervezetben megvitatásra került az abszentizmus feladása, a szociális kérdések felkarolása, ami a tradicionális IRA-elveket követő szárnyat megbotránoztatta. Sokan visszavonultak az aktív tagságtól, de annyian nem, hogy Gouldingnak 1964-ben sikerüljön keresztülvinnie az abszentizmus feladását. Azt a gondolatot, hogy az IRA Dublin, Derry vagy Tyrone katolikus népességének lakásproblémáival foglalkozzon, vagy, hogy választásokon ne csak

³⁶² A támadásról Devlin nagy hatású esszéjében számolt be. Ld. Bernadette Devlin: Bernadette and Burntollet.

In: Ulick O'Connor (szerk.): Irish Liberation, Random House, New York, 1974. 109-117. pp.

³⁶³ MacStiofáin: 117. p.

³⁶⁴ Idézi: Sharrock-Devenport: 38. p.

induljon, de foglalja is el a megnyert helyeket, a tradicionalista régi gárda gyanakodva nézte.³⁶⁵ Seán MacStiofáin, Goulding angliai harcostársa, a tradicionalista csoport egyik vezetője így foglalta össze a helyzetet:

1964-re világossá vált, hogy néhányan az új vezetésben egy egészen más irányba tartanak. A parlamentáris politizálás gondolata a rögeszméjükké vált és a mozgalmat szinte teljesen a szociális és gazdasági kampányolásra kívánták korlátozni. (...) Én úgy hittem, nem kötelezhetjük el magunkat ez iránt, hogy aztán elveszítsük szem elől fő célunkat, Írország felszabadítását a brit uralom alól.³⁶⁶

Az amerikai írek is értetlenül nézték a folyamatot, a Clann na Gael jelezte, hogy a bal felé csúszást nem tartja jónak. A fizikai erő hagyományának emberei, ha a háttérben is, de jelen voltak, ezt mutatta a dublini Nelson oszlop 1966-os felrobbantása. A Nelson emlékmű, mint a Brit Birodalom egyik legfeltűnőbb jelképe az ír fővárosban, régi IRA célpont volt. Goulding azonban folytatta az IRA ideológiájának átfőrdőmálását, a Johnston vezette szűk marxista entellektüel csoport segítségével. A szekterianizmus elutasítása, és a katolikus hagyományok elleni támadások, a más pártokkal, köztük a kommunistákkal való kapcsolatkeresés feszültségeket keltett, de nem vezetett szakításhoz. 1965-ben a Sinn Féin bejelentette, ha megszerezné a parlamenti helyek többségét, akkor átvinné a hatalmat Dél-Írországbán, ez jelentős elmozdulás volt a Dáil teljes elutasításával szemben, de a gyakorlatban csak szimbolikus lépést jelentett a meglévő politikai viszonyok elismerése felé. Bár 1966-ban, az 1916-os felkelés 50. évfordulójának hullámán a Sinn Féin megnövelte támogatottságát, az elképzelés, hogy átvehetné a Fianna Fáil helyét az ír pártrendszerben irreális volt. Hamarosan már nem az Ír-sziget egyesítése, hanem radikális baloldali politikai, gazdasági rendszer létrehozása volt a szervezet elsődleges célja, ahogy azt Goulding 1967-es bodenstowni beszédében megfogalmazta. Az erőszakot, mint eszközt nem vetette el, de ez az IRA nem az volt, amely az 1956-62-es kampányt megvívta: a fegyverzet nagy részét eladták walesi nacionalistáknak.³⁶⁷ A következő harminc évben az IRA egész történetének talán legnagyobb hatású vezetőjévé váló fiatal Gerry Adams egyike volt azoknak, akik Dublin utasítására felvették a kapcsolatot olyan szervezetekkel, mint a Belfásti Ifjú Szocialisták Mozgalma. Mások titokban épültek be a lassan kiépülő

³⁶⁵ Sharrock-Devenport: 40. p.

³⁶⁶ MacStiofáin: 92. p.

³⁶⁷ Coogan (1993): 249. p.

polgárjogi mozgalomba, illetve a szakszervezetekbe. 1967-ben Dublinban a Sinn Féin alakította meg a Lakásügyi Bizottságot, majd ennek a mintája alapján Adams és társai létrehozták a Nyugat-Belfasti Lakásügyi Bizottságot. Az IRA is beállt a lakásfoglalók sorába, a fiatal aktivisták a britek elleni akciók helyett szociális kérdésekkel foglalkoztak. Az erőszak jóval kisebb szerepet játszott, ami volt, elsősorban a külföldi befektetések ellen fordult, amerikai cégeket, német tulajdonú farmokat támadtak, de csak anyagi kárt okoztak.

Az IRA legjelentősebb politikai gondolata ebben az időszakban az volt, hogy Észak-Írországot át lehet alakítani egy normális demokratikus társadalommá, ahol baloldali politikával egyesíteni lehet az uralkodó osztályokkal szemben a protestáns és katolikus munkásságot. A végső célként azért ott lebegett az egyesülés is, egy Kuba mintájú marxista Ír Köztársaság keretén belül.³⁶⁸

Cathal Goulding ott volt az észak-írországi polgárjogi mozgalom születésénél 1966-ban Derryben, és bár nem tartotta valószínűnek a sikert, felajánlotta az IRA támogatását. A NICRA hivatalos létrejöttékor, 1967 elején így a republikánus mozgalom helyeket kapott annak vezetőségében.³⁶⁹ Arra ugyanakkor nagyon vigyáztak, hogy támogatásukkal ne diszkreditálják a NICRA-t, az IRA/Sinn Féin szervezetileg távol maradt a rendezvényektől.³⁷⁰ Az republikanizmus ugyan hozzájárult a polgárjogi mozgalom radikálisabbá válásához, de az erőszakot, amely 1969 után közel harminc évig tartó konfliktushoz vezetett, nem a republikánusok robbantották ki.

VII. 4 A katolikus stratégiák felelősségének mértéke a kudarcban

Lemass kísérlete az északi politika új alapra helyezésére nem vezetett sikerhez. Azért voltak figyelemre méltó eredmények, elindult a katolikusok jogegyenlősítése, és 1967-ben a nacionalista lakosság 65, a protestánsok 56%-a érezte úgy, hogy javultak a két közösség kapcsolatai.³⁷¹ Mind az ír, de még inkább az északír miniszterelnök csak nagyon óvatosan haladhatott előre, nagy radikális erők álltak mögöttük. O'Neill politikai sikere sokban függött attól, mi történik az Ír Köztársaságban. Az unionista fővonal szemszögéből nem voltak meggyőzőek az egyébként nagyon jelentős dublini változások. Lemass

³⁶⁸ Cleeve: 36. p.

³⁶⁹ Gerry Adams, aki ekkor még az újtók közé tartozott, jelen volt a mozgalom belfasti megalakulásakor. Ld. Moloney: A Secret History of the IRA. W. W. Norton & Company, New York, 2002. 69. p. A továbbiakban Moloney.

³⁷⁰ Coogan (1993): 250. p.

³⁷¹ Hennessey: 139. p.

álláspontja – az elnöki palotában ülő de Valéra és a Fianna Fáil legfontosabb pozícióit kézben tartó régi gárda illetve az északi nacionalisták érzékenysége miatt, meg talán azért is, mert maga is ambivalens érzelmekkel küszködött – a kulcskérdésekben nem változott meg.³⁷² Az 1962-es Fianna Fáil ard fheis-en a de Valéra-korszak hagyományainak megfelelően erőteljesen aláhúzta elkötelezettségét az egyesülés mellett, azt, hogy egy kisebbség (a protestánsok) „nem szavazhatják ki magukat a nemzetből.” A szimbolikus szóhasználaton túl nem tudott és nem is akart elmozdulni Észak-Írország jogi elismerésének kérdésében, mivel az számára a „két nemzet” teória és a felosztás elismerését is jelentette volna.³⁷³ Lemass lehetőségei a „gesztuspolitikában” tehát behatároltak voltak, belpolitikai erőtere határozta meg, meddig juthat. A polgárjogi mozgalom radikálisabbá válása is, mint láttuk, sokban hozzájárult a végkifejlethez.

Kérdéses azonban, ha Lemass majd Lynch nagyobb gesztusokat tesz és a polgárjogi mozgalom egyes elemei nem tesznek már az erőszak határát súrolóan provokatív lépéseket, akkor a reformfolyamat sikerre juthatott volna, és a katolikus közösség egy evolúciós folyamat során érthette-e volna el a szimbolikus és gyakorlati jogegyenlőséget a tartományban?

A válasz valószínűleg nem.

A katolikus radikalizálódást a protestáns munkásosztály még nagyobb mértékű radikalizálódása kísérte, amit a Stormont folyamatos „hátrálása” miatti frusztráció váltott ki. Összességében a polgárjogi mozgalom passzív ellenállása nagyon sikeres volt, de a reformok, egy találó megjegyzés szerint túl soknak bizonyultak a protestánsoknak, és túl kevésnek és túl későn jöttek a katolikusok számára. A munkásosztálybeli protestánsok frusztrációja már a reformfolyamat igazi beindulása előtt elérte azt a szintet, hogy erőszakban törjön utat magának. A hatvanas évek közepén egy hajógyári munkás, „Gusty” Spence vezetésével újjászerveződött az 1912-ben alapított protestáns szervezet, az UVF. A csoport 1966-ban háborút hirdetett a már négy éve inkább politizáló, mint harcoló IRA ellen. Bár IRA-tagokkal nem sikerült végezniük (ez nem volt könnyű, mert egyre kevesebben voltak), több katolikust és tévedésből egy protestáns nőt is megöltek. A Stormont gyorsan reagált, az UVF-et feloszlatták, s vezetőit letartóztatták. Az UVF ezzel egy időre megszűnt létezni, csak a 70-es évek elején szerveződött újjá illegalitásban, de maga a jelenség megmaradt.

³⁷² Erre kiváló példákat hoz Horgan: 253-257. pp.

³⁷³ Horgan: 262-263. pp.

Az IRA későbbi vezérkari főnöke, Seán MacStiofáin megfigyelése szerint a protestáns szélsőségesek a valóságban nem igazán az Ír Köztársasági Hadseregtől féltek, hanem O'Neilltől és Wilsontól.³⁷⁴ Dr. Ian Paisley tiszteletes szerint Wilson a Vatikánnal fogott össze a protestantizmus megsemmisítésére, és az ír kérdést az unionisták kitelepítésével akarta megoldani.³⁷⁵ Bár ezek a vádak a politikai hisztériakeltés kategóriájába tartoztak, a brit miniszterelnök kétségkívül sokat tett O'Neill és reformjai támogatására, és 1968 nyarán megfenyegette a protestáns szélsőségeket, hogy ha mérsékelt miniszterelnököket megbuktatják, akkor „át kell értékelnünk a kapcsolatainkat Észak-Írországgal.”³⁷⁶ Ezzel burkoltan a közvetlen kormányzati beavatkozást lehetőségére utalt.

A protestáns keményvonalasokat mindez nem állította meg, a reformokkal szembeni ellenállás egyre nőtt. Paisley tiszteletes vezetésével új félkatonai alakulat jött létre, mely az UVF feloszlata után átvette annak terrorista módszereit. Az Ulsteri Protestáns Önkéntesek (Ulster Protestant Volunteers - UPV) ugyan 1969-et követően felmorzsolódtak, de addig jelentős károkat okoztak a két közösség viszonyában. A véget jelezte, hogy a februári választásokon a börtönből frissen szabadult Paisley majdnem vereséget mért a miniszterelnökre saját választókerületében. O' Neill bukását 1969 tavaszán közvetlenül végül az „egy szavazó-egy szavazat elv” elfogadtatása hozta el, amellyel egy napon protestáns szélsőségesek bombatámadás-sorozatot hajtottak végre. Mivel a közvélemény az IRA-t okolta, ez alkalmat adott a miniszterelnöki pozícióra pályázó James Chichester Clark-nak O' Neill támogatásának olyan mértékű aláásására az Unionista Párton belül, hogy annak április 28-án le kellett mondania. Chichester Clark május elsején egy szavazattal megverte Brian Faulkner, így ő lett a miniszterelnök. Elfogadta az O' Neill-i reformok folytatását, és a helyi önkormányzatok határainak újrahúzását, hogy a katolikusok elleni diszkrimináció ne érvényesülhessen a választásokon. A NICRA erre válaszul bejelentette, hogy mérsékli jogegyenlőségi kampányát.³⁷⁷ Az események azonban ekkor már túlléptek azon a küszöbön, amelyen belül még békés keretek között lehetett tartani a konfliktust.

³⁷⁴ MacStiofáin: 95. p.

³⁷⁵ Cooke: 164. p.

³⁷⁶ Harold Wilson: 673. p.

³⁷⁷ Hennessey: 162. p.

VIII. Erőszak és politika: 1969-1973

1969 nyarán a 32 éves vállalkozó-politikus, John Hume Derry utcáin megkérdezte a rendőröket kövel dobáló fiataloktól: „Fiúk, mit ért el valaha is az erőszak?” Válasz: „Erőszak nélkül soha nem lett volna Köztársaság.”³⁷⁸ Az egyik fiatalember, aki a harcot találta a megfelelő válasznak, a szintén londonderry-i Martin McGuinness volt, aki hamarosan az IRA egyik központi személyiségévé, majd vezérkari főnökévé nőtte ki magát. Hume és McGuinness az új ír-katolikus öntudat jelképei voltak, amely átformálta az északír konfliktus politikai dinamikáját. A következő közel harminc évben az 1969/70 folyamán megszületett két erő, az SDLP³⁷⁹ és a Ideiglenes (Provisional) IRA/Sinn Féin lett az ír alkotmányos nacionalizmus, illetve a fegyveres ellenállás hagyományának legfőbb képviselője Észak-Írországból.

VIII/1. A fegyveres stratégia visszatérése: az „Ideiglenes” IRA

Az elnyomás csökkenésével, a reformokkal a kisebbség radikalizálódása nem lelassult, hanem felgyorsult. A katolikusok már nem voltak hajlandók csendben elviselni azokat a megaláztatásokat, amelyeket a protestáns államban évről évre át kellett élniük. Ezek közül a legjelentősebb az ún. „marching season” – a felvonulások évadja volt, amikor a többségi közösség tagjai a kisebbség felett aratott győzelmeikről emlékeztek meg. 1969 nyarán az ilyen felvonulások kapcsán, spontán módon bomlott fel a társadalmi rend.³⁸⁰ 1969. augusztus 12.-én súlyos zavargások rázták meg Észak-Írországot, amikor a protestáns felvonulók összecsaptak a katolikusokkal elsősorban Londonderryben és Belfastban, de olyan kisebb városokban is, mint Dungiven. Észak-Belfastban az írek megfélemlítése etnikai tisztogatásba ment át.³⁸¹ A fókuszpont a következő hetekben, sőt a következő 29 év alatt az északír főváros, és a katolikus közösség másodrendű státuszának legjelentősebb jelképe, Derry maradt. Itt egy ideig a Hume-féle békés alternatíva volt az erősebb. A politikus a mérséklet hangja volt és Londonban is megpróbálta növekvő

³⁷⁸ George Drower: John Hume – Peacemaker. Victor Gollancz, London, 1995. 47.p. A továbbiakban Drower.

³⁷⁹ Szociáldemokrata Munkáspárt – Social Democratic Labour Party.

³⁸⁰ The Future of Northern Ireland – A Paper for Discussion. Her Majesty's Stationery Office, London, 1972. 7. p.

³⁸¹ Moloney: 84-85. pp.

befolyását felhasználni a provokatív protestáns felvonulások betiltására. A közvélemény hangulata azonban az egymást ismétlő incidensek után, amikor a biztonsági erők együttműködtek a protestáns szélsőségekkel a katolikusok ellen, egyre harciasabb lett és Hume befolyása csökkent. A védelem koordinálására egy új csoport jött létre, Derry írgettőjében a radikálisok vették át a hatalmat. Augusztus 12-én este itt vette kezdetét a „bogside-i csata”, melynek kapcsán elszabadultak az ellenőrizhetetlen indulatok. A polgárjogi mozgalom igyekezett tehermentesíteni a sokszor a protestánsok oldalán harcoló RUC országos lekötésével a Bogside ellenállóit, a vezetők hívására katolikusok tömegei özönlöttek az utcákra egész Észak-Írországon. Augusztus 14-én a Stormont a katonaság segítségét kérte, mert a rendőrség képtelen volt stabilizálni a helyzetet. A belfasti Falls Road környékén voltak a legkeményebb harcok. A Bombay utcában a Greater Clonard negyedben (ld. 11. sz. fotó) a brit csapatok jelenléte ellenére a protestánsok számos katolikus házat felégettek. Az IRA beavatkozott a kisebbség védelmében, tüzharcban megölt egy protestáns támadót, és összecsapott az RUC-vel. Elest a szervezet első tagja is, az ifjúsági szervezethez, a Fianna-hoz tartozó tizenéves Gerald McAuley. Ebben a néhány napban közel annyian vesztették életüket, mint az 1956-62-es IRA kampányban: nyolcan, ebből hat halott volt katolikus.³⁸² A Scarman-jelentés szerint Belfast lakossága 1,6%-ának kellett elhagynia az otthonát, túlnyomó többségük, 80%-uk katolikus volt. Az 1500 elűzött család 1922-óta a legnagyobb ír menekülthullámot jelentette Észak-Írország történetében, a számok messze felülmúlták harmincas évek etnikai tisztogatásait. Ennek hatására a katolikusok polgárőr csapatokat hoztak létre, és segítséget kérve felkeresték az IRA vezetőit. Ez kényszerítette ki, hogy a kiéleződött feszültségek a Goulding-féle szárny és a tradicionalisták között ismét, minden korábbinál élesebben a napvilágra kerüljenek. Az utóbbiak azzal vádolták a vezetést, hogy hibás taktikájuk, a politikai módszerek előtérbe helyezése, a fegyverek jelentős részének eladása és a katonai kiképzés elhanyagolása vezetett ahhoz, hogy a protestánsok le tudták rohanni a katolikus kerületeket. A szervezet ekkor egész Észak-Írországon mindössze 70 tagot számlált, Derryben és Belfastban csupán néhány család köré tömörült az IRA.³⁸³ Fegyverkészlete minimális volt, néhány puska, géppisztoly és kézfegyver. Augusztus végén a Goulding miatt kilépett IRA-tagok összegyűltek Belfastban, hogy mit lehet tenni az önvédelmet megszervezni képtelen, továbbra is a baloldali dogmák világában élő vezetéssel. A

³⁸² Moloney: 67. p.

³⁸³ Liam Clarke - Kathryn Johnston: Martin McGuinness – From Guns to Government. Mainstream Publishing, Edinburgh, 2001. 35-36. pp. A továbbiakban Clarke-Johnston.

neveiket a következő években egész Észak-Írország megismerte, ott volt a későbbi felső vezetésből Joe Cahill, Jimmy Drumm, Dáithí O 'Conaill és Seamus Twomey. Az egyetlen aktív IRA-tag, akit meghívtak, a pacifista megközelítéssel egyre elégedetlenebb Gerry Adams volt. A találkozon úgy döntöttek, leváltják a Gouldingot támogató belfasti vezetést. Végül kénytelen voltak beérni egy kompromisszummal, bekerültek a belfasti IRA irányítói közé, a szervezet három hónapra autonómmá deklarálta magát a központtól. Megkezdték a felfegyverkezést is. A dublini IRA továbbra is az abszентizmus feladását tervezte nem csak a Dáilban, hanem a Stormontban és a Westminsterben is, ami nem egyszerűen a politikai út folytatását, hanem deklaráltan központivá válását jelentette volna. A Katonai Tanács ezt az északiak ellenállásával ugyan, de meg is szavazta.³⁸⁴ Decemberre összehívták az IRA Általános Katonai Gyűlését,³⁸⁵ amelynek többsége elfogadta a változásokat. Egy jelentős kisebbség azonban a szervezet alapvető céljainak feladását látta a Goulding-Johnston vonal győzelmében, és kivonult a gyűlésről. Nyilatkozatukat érdemes idézni is, mert rávilágít a republikánus hagyomány lényegére:

A Sinn Féin szervezet 1905-ös megalakítása óta következetesen tagadja a Brit Parlament felségjogát Írországban. Hasonlóan ehhez, a Sinn Féin nem ismeri el a Stormont és Leinster megosztott parlamentjét, ami az ír embereket a British Government of Ireland Act (1920), illetve az 1921-es ír kapitulációs szerződés betartására kényszeríti. A Sinn Féin javaslata a brit kormányzati szervek helyett egy Összírországi Republikánus Dáil volt, melyet 1919 januárjában hívtak össze. A Sinn Féin feladata ma is az, hogy elvezesse az ír nemzetet a brit parlamenttől, illetve a 6 és 26 megyéből álló parlamenttől egy 32 megyét összefogó Dáilhoz, mely törvényesen fog uralkodni egész Írország felett.³⁸⁶

Ezzel 1969 decemberében, részben az ideológiai ellentétek miatt, részben az üldözött kisebbség fegyveres védelmére (bár 1972-ig a hivatalos IRA szárny is folytatott műveleteket) Seán MacStiofáin vezetésével létrejött az IRA ideiglenes szárnya.³⁸⁷ A párhuzamos szervezetet ekkor még átmenetinek szánták, amíg újra nem egyesülhet a két szárny, ezért kapta az Ideiglenes IRA („Provisional IRA - PIRA”) nevet. Jelképükül a poraiból újjáéledő főnixet választották, utalva arra, hogy a szervezet az 1969-ben felégetett

³⁸⁴ Coogan (1993): 254. p.

³⁸⁵ General Army Convention (GAC)

³⁸⁶ Statement of the Caretaker Executive of Sinn Féin on January 17, 1970. Forrás: <http://www.rsfi.ie/1970.htm>

³⁸⁷ Ld. Moloney: 84-85. pp.

katolikus gettók lángra lobogott. ³⁸⁸Az átlagember szintjén, akiknek tömeges beáramlása a fegyveres republikánizmust erősebbé tette, mint 1922 óta valaha volt, a fordulat egyértelműen az utca hangulatából, az önvédelmi reakcióból fakadt, nem pedig az elit vagy valamiféle történelmi küldetés, vágy az egységes Írországra vezérelte. ³⁸⁹ Az új IRA a nagyvárosi munkásosztályra épült, így a konzervatív alapítók, vagy az amerikai támogatók szándékával szemben nagyon erős szociális radikalizmussal itatódott át. Az PIRA 1977-ig a tradicionális katonai struktúrákat követte, területi alapú „dandárokba” szerveződött, élén hét tagú Katonai Tanács állt. A szervezet, amely az első években élvezte a szélesebb katolikus közösség támogatását is egyértelműen legitim hadsereggé tekintett magát. Fő feladatának eleinte a katolikus gettók az 1969 nyárihoz hasonló protestáns etnikai tisztogatástól való védelmét tekintette, és bár a brit hadsereg elleni harc ideológiájának középpontját képezte, a britek elleni első támadásra csak 1971-ben került sor. Aktivizmusának köszönhetően 1970-72-ben fokozatosan megszerezte az OIRA fegyverzetének és tagságának nagy részét Észak-Írországból. A PIRA és az ideiglenes Sinn Féin (amit a továbbiakban a disszertációban IRA-nak és Sinn Féin-nek nevezek) a következő békefeltételeket fogalmazta meg 1970-ben: Írország a brit kormány által létrehozott felosztásának megszüntetése; a brit kivonulás a hat északi megyéből adott határidőn belül; a helyi brit erők (RUC, UDR³⁹⁰) lefegyverzése; szabad választások összehívása egy egységes írországi alkotmányozó konferenciára, ahol döntenek egy új alkotmány, és kormányzati rendszer elfogadásáról; és végül a politikai foglyok feltétel nélküli elengedése. ³⁹¹ Az IRA/Sinn Féin feltételei alapvetően ezek maradtak egészen a kilencvenes évek békefolyamataig

VIII/2. Az alkotmányos nacionalizmus új pártja: az SDLP

³⁸⁸ Anthony McIntyre: Modern Irish Republicanism and the Belfast Agreement: Chickens Coming Home to Roost, or Turkeys Celebrating Christmas? In: Rick Wilford (szerk.): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001. 210. p. A továbbiakban McIntyre (In: Wilford).

³⁸⁹ Clarke-Johnston: 40-41. pp.

³⁹⁰ Az UDR (Ulster Defence Regiment) egy helyi szinten toborzott tartalékos egység a hadsereg parancsnoksága alatt. 1970-ben hozták létre az Ulsteri Különleges Rendőrség (B Specials – B osztagok) feloszlása után. Az UDR-t a katolikusok azonban ugyanúgy a lojalistákkal azonosították, mint elődjét. Annak ellenére, hogy a toborzási felhívás mindkét közösséget megcélozta, az állománynak megközelítőleg 97 százaléka protestáns lett, sokan paramilitáns lojalisták. Nagy sajtónyilvánosságot nyert ügyek szerint lojalista szervezetek meglepő könnyedséggel voltak képesek UDR-raktárakból fegyvereket lopni, ezért a katolikus gyanakvás és ellenérzés nem volt alaptalan.

³⁹¹ Jean Fritz Allison: Terrorists or Freedom Fighters: an Analysis of the Irish Republican Army in Northern Ireland with Respect to the Idea of Just War. The University of Tennessee: PhD diss, 1977. 8. p.

A katolikus közösség politikai újjászerveződésének legfontosabb eleme az SDLP létrejötte volt. A Nacionalista Párt politikájával való elégedetlenség a polgárjogi mozgalmakon túl a hatvanas évek végére egyéni kezdeményezésekben találta meg politikai csatornáját.³⁹² A talán legtehetségesebb, és az SDLP politikájára 1998-ig mindenképpen legnagyobb befolyással rendelkező egyéni kihívó a derry-i John Hume volt. A tanári végzettségű Hume első generációs értelmiségi volt. A hatvanas évekbeli nagy nemzedék számos tagjához hasonlóan ő is a második világháború utáni kibővült továbbtanulási lehetőségeknek köszönhetően emelkedhetett ki a város katolikus gettójának szegénységéből. Ez visszaemlékezései szerint meghatározta világlátását: még az elnyomó protestáns hatalom alatt is vannak lehetőségek, amelyekkel a katolikus közösségnek élnie kell.³⁹³ 1960-ban a derry-i önkéntes pénztár, 1965-ben pedig egy a lakáshoz jutást segítő egyesület megalapítói között volt. A lakáskérdés, azaz a kiutalások közösségek közötti aránytalanságának ténye régi probléma volt, amelyet az elfogult városi tanács kikerülésével igyekeztek megoldani. Az első sikerek után azonban a protestáns városvezetés megakasztotta a folyamatot, mivel a hatalmi viszonyok megbomlásától tartott a katolikusok áttelepülésével a protestáns többségű zónákba. A felismerés, hogy a rendszer adta lehetőségek limitáltak, a polgárjogi mozgalom, majd a politika felé orientálta Humeot. 1968-ban kezdett aktívan politizálni. 1969 februárjában függetlenként indult és nyert a Foyle körzetben a Nacionalista Párt vezetőjével, Eddie McAteerrel szemben. Szimbolikus győzelem volt ez. Hume programja pragmatikus volt, a diszkrimináció húsba vágó kérdései foglalkoztatták. McAteer számára viszont a lakáskérdés helyett továbbra is a határkérdés volt az elsőrendű. Hume célja (saját bevallása szerint már ekkor) egy szociáldemokrata irányultságú párt létrehozása volt a rosszul szervezett, a katolikus érdekeket képviselni nem tudó Nacionalista Párt kihívására.³⁹⁴ Az, hogy a tradicionális elveket követő párt elszakadt a katolikus szavazótáborától – ekkor már csak a szavazók hat százalékának támogatását bírta³⁹⁵ – erre lehetőséget is adott. Az NP az 1973-as választásokon akkora vereséget szenvedett, hogy gyakorlatilag megszűnt létezni, így az 1970 augusztusában megalakult SDLP lett az O’Connell-Redmond-Devlin-féle hagyomány, az alkotmányos nacionalizmus örököse a tartományban. A párt rendkívül határozott volt az erőszak elutasításában és ragaszkodásában az alkotmányos eszközökhöz

³⁹² John Hume: *A New Ireland*. Roberts Rinehart Publishers, 1996. 59. p. A továbbiakban Hume.

³⁹³ Hume: 26-28. pp.

³⁹⁴ Drower: 37-41. pp.

³⁹⁵ Hennessey: 161.p

a kisebbségi érdekképviselő terén, a passzív ellenállás, a polgári engedetlenség, illetve az abszентizmus eszközeit viszont nem vetette el.³⁹⁶

A hetvenes évek elején a párt polgárjogi mozgalmi múlttal rendelkező vezetői, mint Ivan Cooper és Austin Currie folytatták a NICRA és a PD taktikáját az internálással, sőt a Stormonttal szemben folytatott harcukban. A provokatív lépések részben hozzájárultak az unionista uralom bukásához 1972 tavaszán – amit egyébként Currie 1972 elején már valószínűnek tartott.³⁹⁷ A párt használta az abszентizmus eszközeit is, az internálás bevezetése után 1971 augusztusában kivonultak a Stormontból, és Arthur Griffith modellje alapján saját parlamentet állítottak fel a Londonderry megyei Dungivenben. Támogatták a lakbér- és házasodásstrájkot, 1971 szeptemberére 26 000 katolikus család (a teljes kisebbségi populáció 20-25%-a, és az arány 1-2 évig még növekedett) nem fizetett az önkormányzatoknak szerte Észak-Írországbán, egyes városrészekben a strájkolók aránya elérte a 90%-ot. Sokan nem fizették a közüzemi költségeket sem. Amikor a kormányzat a bérekből vagy segélyekből való közvetlen és visszamenőleges levonással reagált, a felhalmozott jelentős adósságok miatt sokan kétségbeesett szociális helyzetbe kerültek, ami viszont a fegyveres ellenállás támogatottságát növelte.³⁹⁸

Az SDLP korai stratégiája ugyanakkor a protestánsok felé nyitottságon alapult, a párt megpróbált egyfajta baloldali alternatívát nyújtani a két szembenálló közösség számára. Ennek jelképe volt, hogy amikor a szavazóközetek eltorzításának megszüntével³⁹⁹ 1973-ban megnyerték a választásokat Derryben, nem foglalták el az összes őket megillető pozíciót, adtak helyet a protestánsoknak is, a polgármesteri poszton pedig éves rendszerességgel váltotta egymást az SDLP és az Ulsteri Unionista Párt.⁴⁰⁰ A stratégia nem bizonyult sikeresnek, a szavazótábornak csak egy apró töredéke került ki a másik közösségből, a támogatók túlnyomó többsége katolikus volt.⁴⁰¹ Ez nem is lehetett másként, hiszen az alapkérdésben, hogy Észak-Írország a jövőben az ír állam része legyen-e, a párt alapvetően a nacionalista álláspontot képviselte. Az SDLP 1972-es programja az

³⁹⁶ Jackson: 405. p.

³⁹⁷ Northern Ireland Situation: Conversation with Austin Currie M.P. (SDLP) NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: Pol. 23.9 UK, BelfastRDL5, 1972. január 26,

³⁹⁸ Conroy: 77. p.

³⁹⁹ Amikor Derry választási körzet határait meghúzták 1921-ben, az több mint tíz kilométerre benyúlt a vidékre a városon túl, hogy protestáns legyen a többség. Az önkormányzati rendszer 1966-os reformja Derry-ben megerősítette a diszkriminációt. A 24 képviselő közül a jórészt a South Ward körzetben tömörülő 20 102 nacionalista szavazó nyolcat választhatott, a North Ward-ban és a Waterside Ward-ban többséget alkotó 10 274 unionista 16-ot. Drower: 37. p.

⁴⁰⁰ Hume: 142. p

⁴⁰¹ Jackson: 406. p.

Írország és Nagy-Britannia közötti megosztott szuverenitáson alapult. A tartomány ügyeiért egy-egy, Dublinban és Londonban jelölt biztos lett volna a felelős, és megszűnt volna a képviselő a Westminsterben. A program egyenlőséget követelt olyan szimbolikus kérdésekben, mint az ír zászló használata, és egyértelműen kimondta, hogy a távlati cél – a protestáns és katolikus közösség egyetértésén alapulva ugyan – de az Egyesült Írország.⁴⁰² Hume ugyanakkor már egészen korán, 1972-ben, és vezető politikustól kifejezetten markáns módon megfogalmazta, hogy az áhított egységhez a Délnek is változtatnia kell. Úgy vélte, a Köztársaság népessége nem kész az Észak befogadására, mentalitásváltozásra, sőt egy új ír társadalom kiépítésére van szükség. Minden „szektás” (azaz a katolikus egyházat kiemelő) tételt és elvet törölni kellene egy új Egyesült Írország alkotmányából.⁴⁰³

Ez azonban nem változtatott azon, hogy az „egységes Írország”, vagy akár a „megosztott szuverenitás” jelszava taszító volt a protestáns népesség számára. Az is ellenérzést keltett a többségi népességben, hogy az SDLP nem állt ki a RUC mellett, mivel hitelessége elvesztésétől tartott a katolikusok körében.⁴⁰⁴ (Egyébként az ír kormányzat is úgy vélte a RUC inkább lojális a protestánsokhoz, mint Nagy-Britanniához.⁴⁰⁵) Az SDLP programja a hetvenes évek elején tehát nem a realitásokon alapult, a párt megalakulásától kezdve mégis jóval hatékonyabb érdekképviselőt biztosított a katolikus közösség részére, mint a Nacionalista Párt bármikor a korábbi ötven évben. Jó kapcsolatokat épített ki a brit Munkáspárttal, melynek szövetségese lett a Westminsterben,⁴⁰⁶ (Hume révén) számos fontos szereplővel Washingtonban, és megbecsülést szerzett magának az Európai Parlamentben is (ld. IX/3. fejezet).

VIII/3. Anyaországi stratégiák: flörtölés majd szakítás az IRA-val

Az 1969-ben kirobbant válságot Dublinban Lemass kompromisszumos, a pártot megosztó frakciók között egyensúlyozó utódjának, Jack Lynchnek, és néhány szintén igen befolyásos politikusnak, mint Charles Haughey, Kevin Boland és Neil Blaney, kellett

⁴⁰² Social Democratic and Labour Party – Towards a New Ireland. In: The Future of Northern Ireland – A Paper for Discussion. Her Majesty's Stationery Office, London, 1972. 73. p.

⁴⁰³ SDLP Policy, John Hume and a United Ireland. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: Pol. 23.8 UK, Belfast A33, 1972. május 22.

⁴⁰⁴ Sectarian Killings and SDLP Embarrassment. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin01569, 1974. november 5.

⁴⁰⁵ Government of Ireland Assessment of Northern Ireland Situation. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00800, 1974. június 20.

⁴⁰⁶ Peter Catterall-Seán McDougall (szerk.): The Northern Ireland Question in British Politics. Macmillan Press Ltd, London, 1997. 5. p.

kezelnie. Bár Lynch családjában apai ágon erős volt a republikanizmus, ő maga életkoránál fogva nem vállalt részt az 1916-1922-es eseményekben (1917-ben született). Magasabb szintű politikai karrierje csak 1957-ben, de Valéra utolsó kormányában kezdődött, amikor megkapta az oktatási miniszteri pozíciót. Egy új generációt képviselt a Fianna Fáilban a régi IRA-ban harcolt de Valéra, Lemass és Aiken nemzedékével szemben, de az ír miniszterelnökök között is az első volt, aki számára nem volt tudatformáló tényező Írország felosztása.⁴⁰⁷ Conor Cruise O'Brien találó elemzése szerint ez inkább hátrány volt, mint előny, a kiéleződő helyzetben. De Valéra, Lemass és Aiken szerinte képes volt szembenézni a „múlt szellemeivel”, mert maguk is ott voltak a történelemformáló pillanatokban, míg utódaik számára a republikánus örökség szentebb és sérthetlenebb volt. Ez különösen Bolandra és Blaney-re volt igaz, akik O'Brien szerint a republikánus Richter-skálán elérték a „7-8-as fokozatot”. A két politikus a nemzeti kérdésben a párt keményvonalasai közé tartozott, ez régóta köztudott volt. Blaney a partíció által leginkább érintett megyéből, Donegalból, egy hagyományosan az IRA-t támogató családból származott, Boland pedig apja és nagybátyja révén közvetlen örököse volt az 1916-1922 közötti hőskornak. De gyorsan felzárkózott hozzájuk a korábban pusztán pragmatikus operátornak ismert Haughey, „a 3-4-es fokozatról a 7-8-asra ugorva.”⁴⁰⁸ Ezt volt, aki az északi események miatti valódi felháborodás eredményének tudta be, más megfigyelők szerint viszont elsősorban a politikai számítás mozgatta. A Fianna Fáil szimpatizánsainak többsége jóval radikálisabb volt a párt elitjénél, így Lynch-el szemben egy népszerűbb irányban pozicionálhatta magát. Haughey szövetsége a keményebb vonalat követőkkel mindenesetre nagy meglepetést keltett.⁴⁰⁹ Eközben Lynch érzelmileg a republikánus hagyományt illetően csupán a 2-es fokozaton „remegett”,⁴¹⁰ és a Fianna Fáil korábbi politikájánál, még Lemassénál is mérsékeltebb, az unionistákkal való megegyezésre törekvő vonalat vitt Észak-Írország kapcsán. Ebben nagy befolyással volt rá a már az ötvenes évektől fontos állami pozíciókat betöltő pártönkívüli kormányzati tisztviselő, Dr. T.K. Whittaker.⁴¹¹ Whittaker északon született, Down megyében, informális befolyása évtizedeken át jelentős volt a dublini hatalmi struktúrában, nem csak Észak-Írország kérdésében, hanem gazdasági ügyekben is.

⁴⁰⁷ Arnold (2001): 20, 25. pp.

⁴⁰⁸ O'Brien (1994): 162. p.

⁴⁰⁹ FitzGerald: 94. p.

⁴¹⁰ O'Brien: 162. p.

⁴¹¹ Ld. pl. Letter to Taoiseach from Dr. T.K. Whittaker - The Constitutional Position of Northern Ireland (24 November 1969) NACN kabinetszám: 2001/8/6, mappa: Papers of Jack Lynch.

Lynch és a kormány tagjainak nagyjából felét felölelő mérsékelt szárny helyzete 1969-70-ben rendkívül nehéz volt. A Taoiseach visszafogott politikája gyengének és határozatlannak tűnt, kiváltva Boland és Blaney rosszallását. Beszédei óvatosságot tükröztek, igyekezett elkerülni a protestánsok provokálását. Az 1969 júniusi választási kampányban tudatosan nem használta az északi helyzetet a párt republikánus szárnyának mozgósítására, a téma alig került említésre, amit persze elősegített a nyugalmasabb periódus Észak-Írországból.⁴¹² A júliusi, augusztusi zavargások után a Taoiseach nyomára alá került. Derry és Belfast katolikus-protestáns harcai nagy nyilvánosságot kaptak délen. Whitaker és a kormányzati apparátus visszafogottságot javasolt, mivel úgy vélték, Dublin nem befolyásolhatja az eseményeket.⁴¹³ A népesség és a politikai elit köreinek egy részében viszont úgy látták, hogy északon etnikai tisztogatás folyik, amelyet a hatóságok nem tudnak, de egyes esetekben nem is akarnak megfékezni. Ez egyébként több esetben helytálló értékelés volt, bár nem a londoni kormányzatra, hanem csak a Stormontra vonatkoztatva. A Fianna Fáil republikánus szárnya, elsősorban a Boland köré csoportosuló héják, a katonai beavatkozás, vagy legalábbis a katonai segítség felé hajlott a katolikus kisebbség megvédésére.⁴¹⁴ Lynch ezt elutasította, mint politikailag és katonailag kivitelezhetetlent. Tény, hogy a határmenti etnikai tömb, olyan városok, mint Derry és/vagy Newry megszállása, ami konkrétan megvitatásra került a kormányüléseken, csak rész megoldást hozhatott volna, a katolikus népesség jelentős tömegei olyan enklávékban éltek, mint a belfasti Falls Road vagy Short Strand, amelyek ki lettek volna téve a protestáns bosszúnak.⁴¹⁵ A nyilvánosság számára is ismert módon az ír kormány három fontosabb döntést hozott az etnikai tisztogatásokra reagálva augusztus 13-i ülésén: kérték ENSZ-békefenntartók küldését, a hadsereg menekülttáborokat és katonai kórházakat állított fel, és hivatalosan felkérték Londont, hogy kezdődjenek tárgyalások „Észak Írország Hat Megyéjének” alkotmányos helyzetéről, kifejezve, hogy a végső cél továbbra is az országegyesítés.⁴¹⁶ Az ír miniszterelnök ezeket drámai TV- és rádióbeszédben közölte a nemzettel:

Az ír kormány nem nézheti tovább tétlenül, hogy ártatlan emberek megsebesüljenek, vagy talán még rosszabb történjen velük. Nyilvánvaló,

⁴¹² Arnold (2001): 85-87. p.

⁴¹³ Arnold (2001): 91. p.

⁴¹⁴ Coogan (1993): 254. p és Arnold (2001): 92. p.

⁴¹⁵ Arnold (2001): 95. p

⁴¹⁶ Arnold (2001): 96. p

hogy az RUC-t már nem fogadják el többé pártatlan rendőri erőként. A brit alakulatok alkalmazása sem fogadható el, azok sem valószínű, hogy helyreállítanák a békét, legalábbis hosszú távon nem. Az ír kormány ezért felkérte a brit kormányt, hogy azonnal kérje fel az ENSZ-t békefenntartó erők küldésére Észak-Írország hat megyéjébe. Írország utasította állandó képviselőjét, hogy tájékoztassa a főtítkárt erről a kérésről.(...) arra utasítottuk az Ír Hadsereget, hogy hozzon létre tábori kórházakat a Derryvel határos Donegal megyében, és más pontokon a határ mentén, ahol szükséges lehet. Felismervén, hogy a nemzeti terület újraegyesítése nyújthatja az egyetlen tartós megoldást a problémára, szándékunkban áll felkérni a brit kormányt, hogy kezdeményezzen mielőbbi tárgyalásokat az ír kormánnyal a hat északír megye alkotmányos pozíciójának felülvizsgálatára.⁴¹⁷

Nem volt nyilvános az a döntés, hogy az ír rendőrség hírszerzését kiterjesztik Észak-Írországra. A két diplomáciai kezdeményezés a Wilson kormányzat ellenállásán megbukott, London a Biztonsági Tanács tagjaként könnyedén blokkolni tudta egy ENSZ-misszió megindítását. Ennek fényében került sor az augusztus 16-i kormányülésre. Ezen Boland javasolta, hogy vonják vissza az 500 fős ír katonai kontingenst Ciprusról, és kezdjék meg a széleskörű mozgósítást. A kontingens visszavonása egyszerre lehetett volna üzenet a nemzetközi közösségnek, és a briteknek. Zavart okozhatott volna egy fontos békefenntartó misszióban, és legképzettebb alakulatainak visszatérésével erősíthette volna az ír hadsereget. A javaslatot ekkor a mérsékelt szárny elutasította, Boland válaszul lemondott, amit Lynch nem fogadott el. Ennél az összecsapásnál jóval hosszabb távon lett meghatározó Dublin Észak-politikájában a döntés, mellyel létrehoztak egy bizottságot⁴¹⁸, négy kormánytag, Neil Blaney, Pádraig Faulkner, Joe Brennan és Charles Haughey részvételével, 100 000 ír fontos költségvetéssel. A gyakorlatban a Lynch-hez lojális Faulkner és Brennan nem vett részt a munkában, így a Blaney-Haughey páros rendelkezett a források felett. Ed Moloney állítása szerint (a kutatás során nem sikerült megtalálni a pontosan nem idézett kormányzati dokumentumokat) a teljes kormány tudtával született döntés arról, hogy az IRA segítséget kap, de nem a Goulding-féle hivatalos szárny, hanem

⁴¹⁷ Arnold (2001): 96. p.

⁴¹⁸ Government Subcommittee for the Relief of Distress in Northern Ireland.

az új „ideiglenes” frakció.⁴¹⁹ Erre egy forráson, és Cleeve utalásain⁴²⁰ kívül semmi más adat nincsen, az viszont tény: a kormány republikánus szárnya felvette a kapcsolatot Dáithí Ó Conaill-el, fegyvereket, pénzt és kiképzést ígérve a PIRA részére. Ezért sokan máig Charles Haughey-t tartják az ír politikusok közül a PIRA létrejötte fő felelősének.⁴²¹

Bár az új IRA-szárny pénzt, hírszerzési információkat és kiképzést kapott az Ír Hadseregtől, a fegyverszállítás végül nem járt sikerrel. A kísérlet kiszivárgott Liam Cosgrave-hez, az ellenzék vezetőjéhez, aki leleplezte az összeesküvést. Ezzel áttételesen Lynch-nek segített. A botrány legkomolyabb hatással a kormány összetételére és a Fianna Fáil Észak-Írország politikájára volt. 1970 májusában Lynch felmentette Blaney-t és Haughey-t, Boland pedig lemondott. Kiesésükkel és az 1971. februári ard fheis-en aratott győzelmével Lynch jobban figyelmen kívül tudta hagyni a párt republikánus vonulatát, így Dublin megközelítése kompromisszumkézsőbb lett. Cloakey felhívja a figyelmet, hogy míg Lynch 1969-ben a „tradicionális nacionalista mantrának” megfelelően fogalmazott és Észak-Írország Írországgal való egyesülését hangsúlyozta, mint megoldást, 1971-ben már a brit felelősséget emelte ki a tartománnyal kapcsolatban.⁴²² Az új felfogást tükrözte Patrick Hillery külügyminiszter beszéde az ENSZ-közügyülésben 1972 novemberében:

„Nagy-Britanniának szembe kell néznie azzal, hogy Észak-Írország struktúrája – a megvalósíthatatlan törekvés az unionisták területi elkülönítésére Írországon – az alapvető probléma. A rendszer darabjainak újra összerakására nincs mód, pusztán Észak-Írország keretei között nem lehet tartós stabilitást létrehozni. Nagy-Britanniát és Írországot az északi megosztott közösségekkel együtt kell bevonni a konfliktus megoldásába.”⁴²³

Tehát London már a megoldás, nem a probléma része volt az új ír gondolkozásban. Az északi konfliktus a maga valójában mutatta meg a probléma rendkívüli összetettségét, és a tradicionális retorika használhatatlanságát a gyakorlati körülmények között. A 70-es évek elejétől a területi egységet egyre inkább hosszú távú célként definiálták a Köztársaságban. Lynchtől kezdve a politikai vezetők elismerték a

⁴¹⁹ A döntés mögött nem kizárólag az önvédelmi harc támogatásának célja volt: az első próbálkozások a radikális baloldali „urbánusok” (Moloney szóhasználata) és a vidéki konzervatív IRA megosztására már a harcok kitörése előtt, 1969 áprilisában megindultak a dublini kormányzat részéről.

⁴²⁰ Cleeve: 39. p.

⁴²¹ Moloney: 263. p

⁴²² Coakley (In: Wilford): 231. p.

⁴²³ Idézi: Irish People, 1972. november 4.

britek kulcsfontosságú szerepét a megoldásban, de Valéra és a republikanizmus ortodox tételeivel (majdnem) végleg szakítva (mint később látni fogjuk, Haughey miniszterelnöksége alatt volt egy bizonyos visszatérés a régi ideálokhoz). A pártok elfogadták, hogy a határ belátható ideig megmarad: Észak-Írország belső dinamikája, és nem egy Dublin-London megegyezés fog dönteni a kérdéstről. Az erőfeszítések, jelentős része ez után arra irányult, hogy biztosítsák, a probléma ne zúduljon rá délre.⁴²⁴ A másik aspektusa a váltásnak Dublin aktívabb fellépése volt az IRA-val szemben.

Az északi stratégiaaváltás természetesen nem maradt válasz nélkül. Lynch 1969 augusztusi beszéde, illetve Haughey fegyverszállítási kísérlete reményeket keltett republikánus körökben, hogy az anyaország akár katonailag is a segítségükre siet. A Fianna Fáil kormány passzivitása azonban gyorsan eloszlatta ezeket a reményeket, stratégiaaváltása pedig kiélezte az alkotmányos és fegyveres republikanizmus ellentéteit. Lynch és Desmond O' Malley igazságügyi miniszter a republikánus sajtó fő céltáblái lettek. Az szervezet ellenőrizte területeket visszafoglaló brit Motorman hadművelet (Operation Motorman) után az IRA azzal vádolta Lynchet és Hume-ot, hogy a művelet előzetes tudtukkal és beleegyezésükkel történt.⁴²⁵ 1972 végére visszatért a polgárháborús hangulat Írországba. Az IRA az ír nacionalizmus felszámolására tett kísérletként, a brit „imperializmusnak történő teljes behódolásként” értékelte a Lynch-kormányzat lépéseit.⁴²⁶ A déli pozícióik mérséklődése, és eltávolodása a republikánus ideáloktól tehát jelentős volt már Lynch alatt is, a kormány bukása az 1973-as választásokon pedig lehetővé tette egy új, kifejezetten liberális politika kipróbálását Cosgrave miniszterelnöksége alatt.

VIII/4. Az IRA taktikai győzelme: a Stormont felfüggesztése és a tárgyalási kísérlet Londonnal

Az IRA már harcának kezdetekor tisztában volt lehetőségei határával, azzal, hogy nem képes katonai vereséget mérni a brit hadseregére. Célja a kezdetektől fogva Észak-Írország kormányozhatatlanná tétele és Nagy-Britannia gazdasági-katonai-politikai kimerítése volt. Olyan drágává kívánta tenni az angol jelenlétet Észak-Írországban, hogy az Londont meghátrálásra kényszerítse. Ezt három eszközzel kívánta elérni: terrorista-

⁴²⁴ Coakley (In: Wilford): 231. p.

⁴²⁵ Murderous Pacifists. Irish People, 1972. november 18.

⁴²⁶ Gerry Foley: Lynch Moves to Liquidate Irish Nationalism. Irish People, 1972. december 23.

gerilla támadásokkal, gazdasági, illetve propaganda háborúval. Azt, hogy ez mennyire tudatos volt, egy a republikánus Irish People-ben megjelent korabeli cikk mutatja:

Az 1919-21-es angol-ír háború egyértelműen megmutatta, hogyha egy kis nemzet a politikai kezdeményezéseivel egyetemben hatékonyan használja a kardját (amit az IRA tevékenysége napjainkban lefed), akkor hiába nem tudja legyőzni az ellenségét, őt magát is nehéz legyőzni, noha az ellenfelének fölénye megkérdőjelezhetetlen. 1921-ben és 1922-ben a brit politikai elit tárgyalásokat kezdett azokkal a személyekkel, akiket mindössze egy héttel korábban még gyilkosként bélyegeztek meg. A jól kivitelezett forradalmi taktikáknak ilyen erejük van. Napjainkban az IRA egy gerilla harcmodorként ismert háborút visel.(...) Az IRA problémáit növeli, hogy nem tudja maga mögött a hat megye lakosainak a többségét. Az IRA sose fogja a briteket a tengerbe szorítani, nem is ez a céljuk. Célja és lehetősége, - mint 1921-ben - hogy a briteket a tárgyalóasztalhoz ültesse. És sikerül nekik! A mostani hadjáratot megelőzően Londonban vagy a Stormontban fel sem merült, sosem említették az Egyesült Írország lehetőségét. Ma a brit ellenzék vezére Wilson sok tory-hoz és unionistához hasonlóan felismerte egy Egyesült Írország szükségességét.⁴²⁷

A fegyveres ellenállás hatását az anyaországra is igen pozitívan ítélték meg:

A „Huszonhat megye” lakosainak többsége keveset (...) törődött a „Hat megye” helyzetével” (de ez az ellenállás hatására megváltozott). „A „Hat megye” miatti britellenes érzelmek a világon és a köztársaságban sohasem voltak még ilyen erősek a Tan háború óta. Senki sem lehet olyan naiv, hogy úgy gondolja, hogy az alkotmányos agitátorok 50 év folyamatos kudarcot követően bármit is [az eredményekből] önmaguk által értek el.”⁴²⁸

Tény, ha valamikor közel jutott a céljaihoz az IRA, akkor az az 1971-72-es év volt. A gazdasági háború rendkívül sikeres volt, Derry központjában például olyan gyakorissággal robbantottak fel üzleteket, hogy az háborús pusztításra emlékeztette a

⁴²⁷ The IRA. Irish People, 1972. augusztus 12.

⁴²⁸ The IRA. Irish People, 1972. augusztus 12.

megfigyelőket. Mivel a brit kormányzat kompenzálta a tulajdonosokat, az adófizetők közvetlenül fizették a kampány árát. Sokan voltak, akik kihasználták a lehetőséget pénz kicsalására az államtól, felülértékelve a kárt. Az Ideiglenes IRA kampánya egész „iparágot” bontakoztatott ki ezen a területen. Az adatok magukért beszélnek. 1971-ben 1700 biztonsági incidens volt Észak-Írországbán, 1972-ben 10000.⁴²⁹ A halálos áldozatok száma meredeken emelkedett. 1970-ben 25-en, 1971-ben 144-en, 1972-ben viszont már 470-en haltak meg a harcokban – köztük 105 brit katona (ld. 4. sz. táblázat). Egész városnegyedek kerültek ki az állami ellenőrzés alól Londonderryben és Belfastban, de Dél-Armagh egyes részei is közel jártak ahhoz, hogy tiltott területek legyenek a hadsereg és a rendőrség számára. Az Ideiglenes IRA hőskorában mind a vezetők, mind tagság azt hitte, közel a végső győzelem, Írország egyesülésének küszöbén állnak. A korszak republikánus hangulatát jól jellemzi az alábbi, a fent idézett az IRA-hoz közelálló hetilapban megjelentetett verse.

Angolok Írországbán, mindenki
Kifelé, a vízen túlra!
Mert nemsokára eljő az idő
Mikor az írek határ nélkül fognak élni⁴³⁰

A fegyveres ellenállás megerősödését nagyban elősegítették a brit hibák, amit a szervezet hatékonyan használt fel céljai érdekében. A Wilson-kormányzatot felváltó Edward Heath vezette tory kormány alatt a helyzet tovább romlott. A Stormont szabadabb kezet kapott a keményebb fellépésre, és bár a kormány elutasította, hogy azt Belfast közvetlenül irányítsa, a hadsereg egyre inkább az unionista hegemonia eszköze lett. A konzervatívok hagyományosan közelebb álltak a protestáns északír elithez, mint a munkáspártiak, ráadásul maga Heath is a kemény fellépés híve volt. A tisztikar és egyes (elsősorban skót) alakulatok protestánspárti attitűdjei miatt a brit katonákra fokozatosan egyre inkább ellenséggént tekintettek nem csak a kifejezetten republikánus érzelműek, hanem a szélesebb katolikus közösség is. Úgy látták, hogy a legnagyobb félelmük beigazolódna: nem őket védik, hanem a belfasti kormányt.⁴³¹

Bár a gyengébb képességű Chichester-Clark 1971 márciusában lemondott, és helyét generációja legjobb politikusának tartott Brian Faulkner vette át, ő sem tudott mit

⁴²⁹ Conroy: 6-7. pp

⁴³⁰ Eamonn McConville: United Ireland. Irish People, 1972. július 29.

⁴³¹ Desmond Hamill: Pig in the Middle: The Army in Northern Ireland 1969-1984. London, 1985. 31. p.

kezdeni az IRA provokációs stratégiájával. A hatóságok részéről végrehajtott „nem célzott” házkutatások, letartóztatások leginkább arra voltak jók, hogy még jobban elidegenítsék az ír népességet, gyakorlati hasznuk (fegyverek lefoglalása, ellenállók elfogása) kevés volt. Ráadásul ezek az akciók állandóan fenntartották a közösségen belüli „harci szellemet”, és az elidegenített fiatalok biztos utánpótlást jelentettek az IRA harcoló egységeinek. Ugyancsak komoly eszközt adott az IRA kezébe az internálás bevezetése, és hogy a kihallgatások során gyakran történtek atrocitások, sőt kínzás is, amiért az Európai Emberi Jogi Bíróság 1977-ben,⁴³² az Amnesty International 1978-ban el is ítélte Nagy-Britanniát. A letartóztatottak túlnyomó többsége, egyes adatok szerint 80 százaléka ártatlan volt, a RUC egész egyszerűen nem rendelkezett naprakész adatokkal a hatalmasra duzzadt ellenálló szervezetről.⁴³³ Az IRA vezetése figyelmeztetést kapott a készülülő intézkedésről, így a legfontosabb tagok időben el tudtak menekülni. Az első internálási hullámba egyébként lojalista szélsőségesek nem estek bele, amit a hivatalos Belfast úgy magyarázott, hogy a róluk összegyűjtött adatok „elvesztek”. Ezt még az ír elit olyan liberális, és az IRA-val egyáltalán nem szimpatizáló tagjai is, mint Garrett FitzGerald vagy Conor Cruise O’ Brien, nagyon erős ellenérzéssel fogadták, Lynch pedig a Stormont felosztatását követelte.⁴³⁴ Az intézkedést James Callaghan árnyék-belügyminiszter is elítélte az ellenzéki brit Munkáspárt részéről. Rövid távon ugyan valószínűleg hatékony volt az internálás és a kemény kihallgatási taktika a rendvédelmi erők részéről, hosszabb távon azonban az IRA-t erősítette.⁴³⁵ A derry-i ún. „véres vasárnap” („Bloody Sunday”) amelyben a brit hadsereg 13 fegyvertelen ír tüntetőt ölt meg máig nem teljesen tisztázott körülmények között, a jelképe lehetne annak, hogyan lehet propaganda célokra alkalmazni az ilyen típusú, szinte óhatatlanul bekövetkező incidenseket. A „véres vasárnap” máig emléknep a katolikus közösség számára Észak-Írországbán, 1972-ben pedig nagyban elősegítette az IRA toborzási lehetőségeit, jelentős anyagi forrásokat nyitott meg (még John Lennon is támogatta pénzzel az IRA-t ekkor)⁴³⁶ és érzelmileg megalapozta a katolikus kisebbségben a britek elleni fegyveres harc támogatását. A „Bloody Sunday” az

⁴³² Commission on Human Rights: Report on the Ill-Treatment of Northern Ireland Internees; Judgement of the Court of Human Rights. NACN kabinetszám: S 19754, referenciaszám 2007/116/770, mappa: Department of the Taoiseach: General Registered Files, 1977.

⁴³³ Conroy: 36. p.

⁴³⁴ FitzGerald: 97. p.

⁴³⁵ Moloney: 92. p., 101-102. pp.

⁴³⁶ Andrew J. Wilson: 67. p., 36. lábjegyzet.

egyházat,⁴³⁷ és az olyan mérsékelt ír nacionalistákat is radikalizálta, mint John Hume. Egy sokat magyarázott incidensben John Hume kijelentette „Egyesült Írország, vagy semmi.”⁴³⁸ Bár ezt később tagadta, tény, hogy ekkor Hume egyértelműen a gyors ír egységet támogatta, és ebben radikálisabb álláspontot képviselt, mint Gerry Fitt vagy a párt többi vezetője. Az egyébként, hogy ezt politikailag lehetségesnek tartotta, megmutatta a kor hangulatát és várakozásait. Sok, az IRA-t egyébként nem támogató északi katolikus is elhitte ekkor, hogy a brit uralom a végórát éli. Az SDLP felerősítette a passzív ellenállást, és a „véres vasárnap” ellenére folytatták a nem engedélyezett demonstrációkat.⁴³⁹ Délen elszabadultak az indulatok, tüntetők felégették a dublini brit nagykövetséget. Még a politikai palettán legmérsékeltőbb Conor Cruise O’ Brien is a brit csapatok megadott határidőn belüli kivonására szólított fel. O’ Brien értékelése szerint az incidens azokat is aktivizálta, akiket korábban nem érdekelt a kisebbség sorsa és elszabadította a nacionalizmust a Köztársaságban. A liberális politikus ekkor a közvetlen tárgyalást látta egyetlen megoldásnak Belfast és Dublin között, amit a brit kivonulás tudata serkentene.⁴⁴⁰

A Heath-kormányzat, amelyet a Wilson vezette Munkáspárt egyre keményebben támadott, kivonulásban ugyan nem gondolkozott, de 1972 tavaszára felismerte, hogy a romló helyzettel az észak-írországi kormányzat nem tud mit kezdeni. Azzal, hogy immár a hadsereg is – katonai és politikai hibák miatt – elvesztette a katolikus lakosság 1969-70-ben még meglévő támogatását, nem maradt olyan tényező, amely biztosíthatta a stabilitást. Az IRA rendkívül megerősödött, az SDLP elhatárolódott az együttműködéstől és a Stormont feloszlatását követelte, a katolikus közösség teljesen elidegenedett az államtól. Dublin (mind a Fianna Fáil, mind a Fine Gael) rendkívül erőteljesen kritizálta Londont és a brit hadsereget.⁴⁴¹ Ebben a helyzetben új megközelítésre volt szükség külpolitikai és belpolitikai indokokból is. A sajtóban a lehetőségek között már korábban megszéllőztették hogy egyes határtérségeket London átadhat Írországnak, vagy felszámolhatják Észak-Írország autonómiáját.⁴⁴² A konzervatív kormányzat az utóbbi mellett döntött. Miután a Stormont megtagadta a biztonsági erők feletti kontroll átadását a Westminsternek, Heath

⁴³⁷ Egy katolikus papokból álló héttagú csoport az ejtőernyős ezred ezredését szándékos gyilkossággal; a katonákat terrorizmussal, Ford tábornokot, a szárazföldi erők parancsnokát, pedig bűnrészességgel vádolta meg. Ld. Simon Hoggart: Bogsiders Insist That Soldiers Shot First. *The Guardian*, 1972. február 1.

⁴³⁸ SDLP Policy, John Hume and a United Ireland. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: Pol. 23.8 UK, BelfastA33, 1972. május 22.

⁴³⁹ Drower: 61. p.

⁴⁴⁰ Conor Cruise O’ Brien: Different Roads to the Cemetery. *The Observer*, 1972. február 6.

⁴⁴¹ FitzGerald: 97. p.

⁴⁴² UK: What Next for Northern Ireland? Bureau of Intelligence and Research. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: Ext20798, 1971. augusztus 27.

március 24-én egy évre felfüggesztette az északír parlamentet. Létrehozták az Észak-Írországiért felelős miniszteri posztot,⁴⁴³ amelynek első betöltője a tekintélyes tory politikus, William Whitelaw lett. A Munkáspárt és a liberálisok támogatták a lépést, a konzervatívok megosztottak voltak, de kevesen mentek szembe a kormány politikájával, így a törvényt március 28-án nagy többséggel fogadta el a Westminster. Az unionistákat sokkolta a döntés, és egy időre közös táborba terelte a keményvonalasokat és a kompromisszumkészebb vonalat követőket. Komolyabb nyomást azonban, mivel ekkor annak megfelelő többsége volt, nem tudtak kifejteni a Heath kormányra.⁴⁴⁴

A katolikus közösség megkönnyebbüléssel fogadta a hírt, míg az IRA 1972-t a „győzelem évének” nevezte ki. Optimizmusuk felületesen szemlélve nem volt alaptalan. A Stormont felfüggesztését, bár az SDLP, a NICRA és más szervezetek passzív ellenállását, illetve az amerikai kritikát, mint okokat, nem lehet teljesen figyelmen kívül hagyni, a fegyveres ellenállás hozta el elsősorban.⁴⁴⁵ Az IRA sikerét az is alátámasztotta, hogy alig pár héttel a parlament felfüggesztése előtt fogalmazták meg három előfeltételüket a tárgyalásokra:

1. A brit csapatok visszavonása a laktanyákba, majd kivonása Észak-Írországból, és annak elismerése, hogy a tartomány jövőjének eldöntése csak az „írekre” (ebbe a protestánsokat is beleértették) tartozik.
2. A Stormont feloszlata.
3. Teljes amnesztia a politikai foglyok számára.⁴⁴⁶

Az első pont a republikánus ideológia fontos elemén alapult, miszerint ha a britek abbahagyják beavatkozásukat, visszavonják csapataikat, nem lesz polgárháború Észak-Írországon, de a protestánsok rákényszerülnek egy kompromisszumos megoldás elfogadására. Mivel a republikánizmus kész jelentős engedményekre, és maga sem akarja azt, hogy Írország egyszerűen bekebelezze Észak-Írországot, nem lesz akadálya a két országrész egyesülésének. Azt is el tudták volna képzelni, hogy a föderális jellegű egyesülést egy független Észak-Írország előzze meg, amely a lojalista nacionalizmus

⁴⁴³ Angolul: Secretary of State for Northern Ireland.

⁴⁴⁴ Philip Norton: Conservative Politics and Stormont. In: Peter Catterall-Sean McDougall (szerk.): The Northern Ireland Question in British Politics. Macmillan Press Ltd, London, 1997. 133. p.

⁴⁴⁵ Brendan O' Duffy: The Price of Containment – Deaths and Debates on Northern Ireland in the House of Commons, 1968-94. In: Peter Catterall-Sean McDougall (szerk.): The Northern Ireland Question in British Politics. Macmillan Press Ltd, London, 1997. 124. p. A továbbiakban O'Duffy (In: Catterall-McDougall).

⁴⁴⁶ Hennessey: 210. p.

bizonyos tendenciáit figyelembe véve nem volt teljesen alap nélküli.⁴⁴⁷ A második és harmadik pont magától értetődő volt, és az, hogy ha nem is a Stormont feloszlatása, de felfüggesztése teljesült, illetve hogy a fogvatartottak egy sikeres éhségsztrájk után különleges státuszt kaptak (több látogatót fogadhattak és civil ruhát viselhettek) arra indította az IRA-t, hogy John Hume közvetítésével tárgyalásokat kezdeményezzen (más forrás szerint beleegyezzen a brit tárgyalási ajánlatba).⁴⁴⁸ Ennek a kapcsolatfelvételenek egyébként előzménye volt az 1972 kora márciusi Wilson-Dáithí Ó Conaill (David O'Connell) találkozó. Ez Conor Cruise O'Brien figyelmeztetése ellenére történt: az ír politikai elit egy tagja először próbálta meg ekkor megakadályozni, hogy az angolok tárgyaljanak a republikánusokkal, de nem utoljára.⁴⁴⁹ Az, hogy az ellenzék vezetője már leült tárgyalni az IRA-val, biztosította a Heath kormány hátát. A Köztársasági Hadsereg június 22-én tüzzszünetet jelentett be, Whitelaw pedig július 7-én találkozott a Seán Mac Stiofáin vezette IRA delegációjával.⁴⁵⁰

Az IRA politikai vízióját az Ír-sziget jövőéről MacStiofáin és Dáithí Ó Conaill néhány nappal a találkozó előtt hozta nyilvánosságra. Az ún. Éire Nua/ Új Írország program elképzelése egy az Ír Köztársaságon belüli 9 megyés Ulster volt, külön parlamenttel, az ún. Dáil Uladh-al (Uladh írul Ulster).⁴⁵¹ A három másik régió is külön parlamentet kapott volna, amelyek felett egy föderális parlament állt volna. Az elképzelést sokan érdeklődéssel fogadták, még egy olyan mérsékelt vezető is, mint John Hume, komoly politikai javaslatnak nevezte,⁴⁵² bár véleményét viszonylag gyorsan megváltoztatta.⁴⁵³

A tárgyalásokon a szervezet hagyományos követeléseit fogalmazta meg: a brit kormány ismerje el, hogy az ír nemzetnek egy egységként (tehát északnak és délnek együtt) van joga döntenie Írország jövőjéről; a hadsereg azonnal vonuljon ki az „érzékeny” területekről és London jelentse be szándékát, hogy 1975. január 1-ig maradéktalanul kivonja katonai erőit egész Észak-Írországból; a kormány adjon teljes amnesztiát a politikai foglyok számára. Rugalmasságot csak az esetleges egyezség nyilvánosságra

⁴⁴⁷ Fred Burns O'Brien: *The Ideal of Ulster Nationalism*. Irish People, 1974. június 22.

⁴⁴⁸ Andrew J. Wilson: 169. p.

⁴⁴⁹ Anthony Jordan: *To Laugh or to Weep. A Biography of Conor Cruise O'Brien*. Blackwater Press, Dublin, 1994. 129. p.

⁴⁵⁰ Seán MacStiofáin, Seán Twomey, Dáithí Ó Conaill, Ivor Bell, Gerry Adams és Martin McGuinness. A találkozót Mac Stiofáin szemszögéből ld. MacStiofáin: 282. p.

⁴⁵¹ Sinn Féin Yesterday and Today. Irish People, 1972. december 23.

⁴⁵² SDLP Policy, John Hume and a United Ireland. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: Pol. 23.8 UK, BelfastA33, 1972. május 22.

⁴⁵³ Visit of John Hume to Washington. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974state087517, 1974. április 29.

hozásának idejében tanúsított.⁴⁵⁴ Az IRA azonban túlértékelt a lehetőségeit és a tárgyalási pozícióját, pedig Wilson már márciusban figyelmeztette őket a brit kormány és ellenzék rugalmasságának hatáira. Reális politikai követeléseket nem fogalmaztak meg, és azzal, hogy nem mozdultak el az összírországi népszavazás tekintetében, lehetetlenné tették a tárgyalást. London sem politikai okokból, sem az alapvető demokratikus értékek szempontjából nem mehetett bele abba, hogy a köztársaság szavazói döntsenek Észak-Írország státuszáról. Július 18-án Wilson másodsorra is találkozott az IRA-vezetéssel, de ez ugyanolyan terméketlen volt, mint a Whitelaw találkozó.⁴⁵⁵ A három nappal később a számos ártatlan áldozatot követelő belfasti „véres péntekkel” folytatódó kampány ezzel öncélúvá lett, és lassan, fokozatosan kezdte elveszíteni legitimációját az ír tömegek szemében.

A britek számára ugyanakkor világossá vált, hogy a katolikus erőszakot nem tudják kiiktatni az egyenlethől, azzal együtt, és erősödő protestáns erőszak mellett kell megpróbálkoznuk a tárgyalásos megoldással. Whitelaw a sikertelen IRA-epizód után azonnal nekilátott az alkotmányos alapokon álló pártok tárgyalóasztalhoz ültetéséhez. Az 1972. szeptemberi darlingtoni konferencia az SDLP bojkottja miatt nem sokat ért el. A párt kifogása az volt, hogy az internálás kérdésében eredményt kell felmutatnia a katolikus közösség irányában, de a távolmaradás mögött mélyebb okok húzódtak meg. Az alkotmányos nacionalista párt stratégiáját az a feltételezés határozta meg, hogy kiutat a válságból kizárólag az intézményesített hatalommegosztás hozhat. Önmagában a Stormont felfüggesztése, vagy a kisebbségi jogok biztosítása nem vezethet eredményhez, mert az erőszak okai ennél mélyebbek. Egyszóval helyet akartak maguknak és a katolikus kisebbségnek a hatalomban.⁴⁵⁶

IX. Ír kísérletek a konfliktus internacionalizálására

A különféle stratégiákat követő ír politikai erők, és az ír állam is számos kísérletet tett a felosztásból adódó konfliktus internacionalizálására. Elsősorban az Egyesült Államok bevonását keresték, hiszen a hatalmas ír közösség befolyása miatt az USA 1916-ban és 1919-1921 között fontos szerepet játszott a brit fellépés mérséklésében. De az USA-n kívül

⁴⁵⁴ MacStiofáin: 282. p.

⁴⁵⁵ Drower: 64. p.

⁴⁵⁶ Hennessey: 214. p.

szerepet játszott a konfliktusban számos más állam is – amit az írek több-kevesebb sikerrel használtak ki.

IX/1. Az USA és az amerikai ír közösség szerepe (1960-1988)

Írország a világ egyetlen állama, amelynek nemzeti ünnepe gyakorlatilag amerikai nemzeti ünnep is. Szent Patrick napján az USA nagyobb városaiban százezrek vonulnak fel az ír nemzeti színekbe öltözve (ld. 19. és 20. sz. fotó), de ők is csak a töredékét jelentik annak a több tízmillió amerikai állampolgárnak, akik ír gyökerekkel rendelkeznek. Ez a jelentős erő azonban a XX. század nagy részében méretéhez képest igen keveset ért el az amerikai politika befolyásolásában. Az óhazával és annak megosztásával törődő amerikai írek osztályrésze a hatvanas-hetvenes években ugyanaz volt, mint korábban: nagy remények, majd az elkerülhetetlen csalódás. 1960-ban John Fitzgerald Kennedy elnökké választása soha nem látott sikerhez juttatta az ír-amerikaiakat. Kennedy 1956-ban támogatott egy elbukott szenátusi határozatot, amely az Ír-sziget egyesítését szorgalmazta volna, és Nixon ellen a választási kampányban is sokat hangsúlyozta ír származását. A brit kapcsolatot, a nagyhatalmi érdekeket azonban a szimpátia és a belpolitikai érdekek sem tudták felülírni. Kennedy elutasította Frank Aiken kérését, hogy járjon közbe a briteknél egy nyilatkozat érdekében, hogy London nem ellenzi Írország egyesülését.⁴⁵⁷ Egy sikeres írországi látogatáson túl nem sokat tett, Lemassal meg sem vitatták a „Hat megye” kérdését tárgyalásaikon.⁴⁵⁸ 1962 decemberében Kennedy elnök és Macmillan miniszterelnök tárgyalásain hasonló volt a helyzet: semmilyen formában sem került elő az ír kérdés (a brit nukleáris ütüerő fejlesztése volt a legfontosabb téma).⁴⁵⁹ Dublin persze nyert némi presztízt, de ez a protestáns lövészárók mentalitást inkább mélyítette, mint gyengítette, mert Belfast tartott Washington befolyásától a brit kormánykörökre. Az ír lobbicsoportok a hatvanas évek első felében gyengék és szervezetlenek voltak, és némi élénkület a tevékenységükben csak a polgárjogi mozgalom hozott, amelyet pénzzel és propagandával támogattak. 1968-ban Gerry Fitt, az SDLP későbbi vezetője a lobbisták segítségével találkozott Edward Kennedy szenátorral és Hubert Humphrey demokrata elnökjelölttel.⁴⁶⁰ A polgárjogi mozgalom ugyanakkor baloldali tendenciái miatt nem tudta igazán

⁴⁵⁷ Clery: 127. p.

⁴⁵⁸ Horgan: 273. p.

⁴⁵⁹ Kennedy-Macmillan Meeting, Memorandum of Conversation. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: Dn. 20788, 1962. december 19.

⁴⁶⁰ Andrew J. Wilson: 23. p.

megmozgatni az alapvetően konzervatív, a szocialista elvekre gyanakvóan tekintő ír-amerikai átlagembert. Bernadette Devlin 1969 őszi amerikai útját folyamatos konfliktusok jellemezték, végül nem élt azzal a páratlan lehetőséggel sem, hogy Észak-Írország helyzetét az amerikai Kongresszus együttes ülése elé tárhassa. A sikerrel induló propagandakampány az ír csoportok egymás elleni küzdelmével ért véget.⁴⁶¹ 1970 után ez a helyzet néhány évre megváltozott, az Ideiglenes IRA harca komoly egységesítő erővel bírt. Az új IRA-szárny a kezdetektől fogva nagy hangsúlyt helyezett az amerikai kapcsolatra. Már alakulásukkor, 1969 végén felvették a kapcsolatot az Egyesült Államokban élő republikánusokkal, majd 1970 elején magas rangú delegációt küldtek New Yorkba. A szintén próbálkozó OIRA-val ellentétben tradicionális nacionalizmusukkal nagy erőt tudtak megmozgatni. Az atrocitásokra adott fegyveres válasz gyorsan radikalizálta az amerikai ír társadalom széles rétegeit. Sok második, harmadik generációs ír őrizte meg a negatív családi emlékeket Nagy-Britanniáról, és a PIRA jelentős történelmi hagyományon alapuló küzdelme elfogadottabb stratégia volt a NICRA-énál, vagy az OIRA félszívvel folytatott ellenállásánál. Az Ideiglenes IRA képviselőit (akik külön felkészítést kaptak arról, hogy a szocializmus szót és a katolikus egyház támadását kerüljék)⁴⁶² Devlinnel ellentétben megértették, és az amerikai írek jelentős számban hajlandóak voltak pénzzel és tettel is segíteni a republikánizmus ügyét. Új, a korábbi próbálkozásoknál állandóbb és nagyobb hatású szervezetek jöttek létre az IRA támogatására, amelyek közül a legtartósabbnak az 1970 áprilisában megalakított Ír Északi Segélybizottság, az Irish Northern Aid Committee, általánosan használt nevén a Noraid bizonyult. A Noraid vezetőinek nagy volt a befolyása az IRA-ra, még hozzá negatív irányban. Az amerikai értékelés az volt, hogy a „Noraid nézetei merevek és militánsak, az 50 évvel ezelőtti helyzeten alapulnak.”⁴⁶³ A szervezet fő célja, bár a Noraid természetesen azt állította, hogy a begyűjtött pénzt humanitárius célokra fordítják, az IRA fegyveres harcának anyagi finanszírozása, illetve fegyverekkel való támogatása volt. Az első, magánkezdemenyezésből⁴⁶⁴ kiinduló fegyverszállítmányokat még 1969-ben hajózták be az Egyesült Államokból, s ezek után folyamatosan érkeztek az eszközök az újvilágból. A hetvenes évek első felében az IRA fegyverzetének 50-80%-a az USA-ból származott. A

⁴⁶¹ Andrew J. Wilson: 36. p.

⁴⁶² Andrew J. Wilson: 46. p.

⁴⁶³ US Financial Support for IRA. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1973dublin01121, 1973. augusztus 22.

⁴⁶⁴ A szállítmányokat egy volt IRA tag, George Harrison szervezte, aki távol tartotta magát az amerikai-ír szervezetektől. Harrison az 1956-62-es kampány alatt is szállított már fegyvereket, de csempésztévékenysége a hetvenes években érte el csúcát. Ld. Holland: 70-81. pp.

becslések arra nézve, hogy az amerikai írek hozzájárulása mekkora az IRA költségvetéséhez, eltúlzottak voltak, 1973-ban az amerikaiak azt hitték, az eléri a 75%-ot.⁴⁶⁵ A valóságban az IRA 1-2 millió dolláros költségvetésének 15-20%-a,⁴⁶⁶ a hetvenes évek második felétől 10%-a⁴⁶⁷ származott az USA-ból, a bevételek nagy részét köztörvényes bűncselekmények és védelmi pénzek adták.

Az ír származású tömegek nyomása az amerikai politikai életre is hatással volt. A hetvenes évek elején (főleg demokratákból) erős lobbí alakult ki a Kongresszusban, mely figyelemmel kísérte az észak-írországi eseményeket. Nixon, bár megválasztása előtt igyekezett hangsúlyozni ír gyökereit (azt nem, hogy azok nem katolikusok), nagyon óvatos volt, hogy a brit szövetséges érzelmeit ne sértse meg. 1970 októberében a dublini Lynch-Nixon találkozón a diplomáciai jelentés tanúsága szerint nem került szóba a válság – a feljegyzést készítő diplomata érezhető meglepetésére.⁴⁶⁸ Amikor viszont 1971-ben Nixon találkozott az ellenzékbe szorult Harold Wilsonnal, már téma volt Észak-Írország, amit korábban sohasem vetett fel amerikai elnök magas szintű brit politikusnak.⁴⁶⁹ Decemberben Heathnek is felvetette a bermudai csúcstalálkozón a kérdést. 1972 elején, a romló viszonyok hatására, Heath érezte fontosnak, hogy beszámoljon az észak-írországi helyzetről. Nixon biztosította, hogy nem fog problémákat okozni, bár ugyanezt a „Kongresszus bizonyos elemei” nevében nem ígérheti meg.⁴⁷⁰

A Kongresszus „bizonyos elemei” eleinte kétségtelenül a radikálisabb körök befolyása alá kerültek. Az egyik legtekintélyesebb ír származású kongresszusi politikus Thomas (Tip) O'Neill képviselő és Edward Kennedy szenátor is a hivatalos ír véleményeknél keményebben kritizálta a briteket. O'Neill 1969 után egy ideig az IRA pénzügyi és politikai megsegítésére létrejött szervezet, a Noraid támogatója volt. Az augusztusi atrocitások után O'Neill száz képviselőtársával együtt levélben hívta fel Nixon figyelmét a diszkriminációra Észak-Írországban.⁴⁷¹ Kennedy 1969-ben a NICRA-t támogatta, 1971-ben pedig a Stormont felfüggesztésére és a brit csapatok kivonására szólította fel Londont. Az 1972-es derry-i eseményeket a szenátor a vietnámi, biafrai és

⁴⁶⁵ Ld. Northern Aid Committee - IRA Fund-Raising in America. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00755, 1974. június 13.

⁴⁶⁶ Holland: 61. p.

⁴⁶⁷ Conroy: 56. p.

⁴⁶⁸ Nixon-Lynch Meeting. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1970Dubin2133Q, 1970. október 8.

⁴⁶⁹ The President's Breakfast with Harold Wilson. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: Pol UK-U5, 1971. április 28.

⁴⁷⁰ Nixon levele Heath-nek. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 4206025, 1972. március 29.

⁴⁷¹ Andrew J. Wilson: 29. p.

bangladesi mészárlásokhoz hasonlította a Képviselőház Külügyi Bizottságának albizottsága előtt. A brit katonai alakulatokat megszálló hadseregeknek nevezte, és felhívta a figyelmet, hogy a történeteket már nem lehet Nagy-Britannia belügyének nevezni.⁴⁷² Ez az értékelés a republikánus szemlélethez állt közel, és egyes források szerint ekkoriban a szenátor tudatosan is segített IRA-tagoknak vízumot szerezni.⁴⁷³ Az ír diplomácia 1969-1971-ben ambivalensen figyelte az ír republikánus lobbikialakulását az USA-ban, ugyanúgy, ahogy a Fianna Fáil kormány az Ideiglenes IRA felemelkedését Észak-Írországból. 1972-től azonban Dublin a nemzetpolitikai paradigmaváltással párhuzamosan már igyekezett az amerikai képviselőket kivonni az IRA-közi lobbisták hatása alól. A fellépést 1972-ben még Jack Lynch kormánya kezdte el, a Fine Gael pedig még nagyobb erővel folytatta.⁴⁷⁴ Ez O'Neill és Kennedy esetében sikerült, mások, mint Mario Biaggi és Lester Wolff képviselők folytatták a Noraid támogatását.⁴⁷⁵ Wolff odáig ment, hogy álnéven, hamisított papírokkal látogatott meg egy internálótáborban Észak-Írországból. Wolff és Biaggi kapcsolatot tartott és együttműködött a Sinn Féin elnökével, az IRA egykori vezetőjével Ruairi O'Bradaigh-al is.⁴⁷⁶ Az 1977-ben Biaggi alapította Írügyi Kongresszusi Ad Hoc Bizottság (Congressional Ad Hoc Committee on Irish Affairs) lett a radikális megközelítést támogató képviselők gyűjtőszervezete, 1979-ben 130 tagja volt, bár többségük nem volt aktív. Az egész országra kiterjedő ernyőszervezet az 1974-ben megalakult Ír Nemzeti Kaukusz (Irish National Caucus - INC) volt Seán McManus és Dr. Fred Burns O'Brien vezetésével.⁴⁷⁷ Az INC fő célja az amerikai zsidó lobbiszervezetek mintájára a Kongresszus befolyásolása volt, ezért a Noraid-al ellentétben (bár tagságuk jelentős mértékben átfedte egymást) nem vett részt közvetlenül a fegyveres harc anyagi támogatásában, de céljaiban és ideológiájában republikánus volt.

Az USA Nixon lemondása után továbbra is a semlegesség politikáját folytatta. A Fine Gael-kormányzat igyekezett ezt tiszteletben tartani, és a tárgyalásokon nem kezelték

⁴⁷² Senator Edward M. Kennedy: On the Derry Killings. In: Ulick O'Connor (szerk): Irish Liberation, Random House, New York, 1974. 99. p.

⁴⁷³ Andrew J. Wilson: 61. p.

⁴⁷⁴ FitzGerald sokszor panaszkodott a dublini amerikai nagykövetségnek az IRA számára nyújtott támogatásról. A dublini amerikai diplomaták pedig folyamatosan bombázták Kissingert, hogy az USA tegyen valamit a fegyverszállítások leállítására. Ld. Pl. Foreign Minister FitzGerald on I.R.A. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1973dublin01184, 1973. augusztus 31.

⁴⁷⁵ Irish Foreign Minister Meets With Congress. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974state098060, 1974. május 10.

⁴⁷⁶ Irish Caucus. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin01668, 1974. november 20.

⁴⁷⁷ Andrew J. Wilson: 100. p.

központi kérdésként az ügyet,⁴⁷⁸ kivéve az IRA amerikai támogatásának megszüntetését.⁴⁷⁹ Az amerikaiak már csak azért sem igyekeztek Dublin mellé állni, mert számos kérdésben az ír vélemények markánsan eltértek a washingtoniaktól. Az ír diplomácia meglehetősen őszintén beszélt az USA-val, amit úgy érezték, megtehetnek, nem lévén tagjai a NATO-nak. A State Departmentet és személyesen Henry Kissingert bosszantotta a kritika, amit Dublin sokszor megengedett magának.⁴⁸⁰ Különösen zavarta a State Departmentet a Dublin és Párizs között, az Európai Közösségen belül kialakult erős kapcsolat, és az, hogy az izraeli-arab konfliktusban az írek egyértelműen az utóbbiakkal szimpatizáltak. Azt, hogy a Fianna Fáil a gaullista blokkhoz csatlakozott az Európai Parlamentben egyenesen abszurdnak tartották.⁴⁸¹

Az alkalom, amikor említés szintjén felmerült a politikaváltás, nem Dublin vagy az INC lobbizásából, hanem a brit-amerikai viszonyoknak egy konfliktusos időszakából eredt. Az amerikaiakat ekkor erősen zavarta az arab-baráttá vált brit külpolitika és volt a két ország között egy kisebb területi vita is a Csendes-óceánon. Aggasztotta továbbá Amerikát, hogy a konfliktus nagyszámú brit katonai erőt köt le, meggyengítve a NATO-t Németországban. Az azonban, hogy az észak-írországi katolikusok nyílt támogatásával büntessék Londont, az ötlet szintnél nem jutott tovább.

Az északi alkotmányos nacionalizmus John Hume személyében erős pozíciókat épített ki Washingtonban. 1972-ben Edward Kennedy kereste meg, hogy aztán kialakuljon egy az ír kisebbség szemszögéből is jelentős politikai barátság a két férfi között. 1974 tavaszi első látogatása Washingtonban, mint Faulkner kormányzatának kereskedelmi minisztere, rendkívül sikeresnek bizonyult és a következő két évtizedre megalapozta elfogadottságát amerikai körökben. Hume üzenete az amerikai politikai elit számára egyszerű volt: az SDLP, és nem az IRA képviseli Észak-Írország katolikusait. Hume keményen fellépett a távpatrióták⁴⁸² ellen, akik az IRA-t támogatták, különösen a Noraid-et támadta, mint az IRA fedőszervét. 1974-es látogatása során Hume kisebb médiasztár is lett, meghívást kapott Barbara Walters híres „Today Show”-jába.⁴⁸³

⁴⁷⁸ FitzGerald Visit: Northern Ireland Issue. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london16887, 1974. december 31.

⁴⁷⁹ Foreign Minister FitzGerald on American Support for the IRA. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974state107444, 1974. május 22.

⁴⁸⁰ FitzGerald: 180. p.

⁴⁸¹ Quarterly Trends Report. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1973dublin01692, 1973. december 26.

⁴⁸² A kifejezés angolul: „long-range patriots.”

⁴⁸³ Visit of John Hume to Washington. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974state087517, 1974. április 29.

A Nixont követő Ford az ír közösség körében nagyon népszerűtlen volt, és ez az 1976-os választásokon a Carter-Mondale páros támogatását eredményezte. Carter fogékony volt az emberi jogi kérdésekre, és az északír ügynek volt egy ilyen vetülete. A választások előtt, az IRA-hoz közel álló INC hatására, nyilatkozatban jelentette ki, hogy a Demokrata Párt elkötelezett az ír egység mellett, és hogy Amerikának aktív szerepet kellene játszania a konfliktus megoldásában.⁴⁸⁴ Az elnökjelölt ezzel közel került a konfliktus republikánus értelmezéséhez. A Fine Gael-Munkáspárti kormány erőfeszítéseit továbbra is az IRA-ellenes küzdelem foglalta le, ezért negatívan fogadták Carter állásfoglalását. Az elnökjelölt az ír és a brit kritika hatására eltávolodott az INC-től, de érdeklődése az ír kérdés iránt nem szűnt meg teljesen.⁴⁸⁵

Írország nagy erővel igyekezett eloszlatni azt a képet, hogy a republikánus befolyás az amerikai politikai élet legfelsőbb köreiben van. O'Neill képviselő, Patrick Moynihan és Kennedy szenátorok, illetve New York állam kormányzója, Hugh Carey szerepvállalásával ekkor jött létre egy Dublinhoz közel álló lobbicsoport – az ún. Négy Nagy. Korábban mindegyikük radikális véleményt képviselt ír ügyekben, de álláspontjuk fokozatosan megváltozott. A Négy Nagy és az ír diplomácia megpróbálta pozitív mederbe terelni az amerikai írek tenni akarását, de ezt egyoldalúan, csak az IRA felelősségének hangsúlyozásával próbálták elérni, ami ahhoz vezetett, hogy a hetvenes évek második fele a republikánus és a mérsékelt ír lobbis egymás elleni küzdelmével telt el. A Cosgrave kormányzat fontosabbnak tartotta, hogy az IRA ne növelje hitelét és támogatottságát az USA-ban annál, mint hogy a brit túlkapások a Kongresszus elé kerüljenek. Semmit nem tettek azért, hogy a brit hatóságok és egyes lojalista csoportok közötti összejátszásra felhívják az amerikai figyelmet, sőt akadályozták a tények bemutatását. Az antirepublikánizmus elsődleges doktrínává vált a koalíciós kormány külpolitikájában.⁴⁸⁶ Jack Lynch kormánya 1977-től hasonló keménységgel járt el a republikánus lobbival szemben Amerikában, Dublin módszerei az IRA-támogatók diszkreditálására egyes esetekben kifejezetten durvák voltak.⁴⁸⁷ Cserébe az anyaország politikusait IRA ellenes kiállásukért sok kellemetlenség érte az USA-ban látogatásaikon.⁴⁸⁸

A korszak legpozitívabb kezdeményezése nem is az ír kormánytól, hanem John Hume-tól indult ki. Az 1977. augusztusi, a Négy Nagy által támogatott és elősegített

⁴⁸⁴ Holland: 121. p.

⁴⁸⁵ Andrew J. Wilson: 128. p.

⁴⁸⁶ Coogan (2004): 416. p.

⁴⁸⁷ Holland: 133. p.

⁴⁸⁸ FitzGerald: 182. p.

Carter-nyilatkozat (aminek megfogalmazásában azért az ír követség is részt vett) ennek ellenére áttörést jelentett az ír nemzetstratégia szempontjából. Washington először foglalt állást Londonnal szemben, utalva arra, hogy Észak-Írországból szükséges lenne a hatalom megosztása a közösségek között. Ezzel párhuzamosan elítélte az erőszakot és annak elősegítését.⁴⁸⁹ Carter alatt szokássá vált az is, hogy az amerikai házelnök Szt. Patrick napján ebédet ad az ír miniszterelnök és politikai elit tiszteletére, amelyen általában aztán az elnök is megjelent. John Hume évekkel később nem túlzott, amikor kijelentette: Carter óta minden amerikai elnökkel találkozott.⁴⁹⁰ A hatszáz ezres katolikus kisebbség és a hárommillió írországi számára ez bejárást jelentett a legfelsőbb amerikai körökbe – bár Reagan és az idősebb Bush alatt ez kevesebb hasznot hozott, mint demokrata elődjük és utódjuk idején. 1979-ben egy O'Neill házelnök vezette kongresszusi delegáció próbálta meg rávenni Callaghan miniszterelnököt újabb politikai kezdeményezésre, de az unionista szavazatokról függő munkáspárti politikus nem kívánt Észak-Írországból frontot nyitni.⁴⁹¹ A felháborodott amerikai-ír politikai elit azzal büntette Londont, hogy felkarolta az INC kezdeményezését: a RUC ne importálhasson fegyvereket az USA-ból. O'Neill közvetlen befolyására a Carter-adminisztráció leállította a fegyverexportot, ami példátlan volt a két szövetséges viszonyában.⁴⁹²

Az 1980-81-es éhségstrájkok jelentős hullámokat keltettek az Egyesült Államokban is, és elsősorban az IRA-hoz közeli lobbicsoportok erejét növelték. Az első éhségstrájk alatt az INC és a Noraid a strájkolók kérésére intenzív propagandakampányba kezdett. Mario Biaggi és az INC elérte, hogy Alfonse D'Amato szenátor vezetésével tényfeltáró bizottság menjen Észak-Írországra, ami a legnagyobb amerikai médiákban is hírré tette a kérdést.⁴⁹³ Az áttörést azonban a Bobby Sands vezette második éhségstrájk hozta el, amelyet a helyszínrre települt amerikai média nagy figyelemmel követett. A belfasti tudósításoknak az is következménye lett, hogy a katolikus vélemények első kézből jelenhettek meg az USA-ban, míg korábban általában a londoni tudósítók követték a konfliktust, ebből fakadóan némileg brit szemüvegen keresztül. A Noraid egy ideig ismét a hetvenes évek elejeihez hasonlóan jelentős összegekhez jutott

⁴⁸⁹ Ld. President Carter's Statement Urging Peace in Northern Ireland. August 30 1977. In: Northern Ireland: A Role for the United States? Report by Two Members of the Committee on The Judiciary, 95th Congress, Committee Print No. 23. 1978. 667. p.

⁴⁹⁰ Clery: 49. p.

⁴⁹¹ Andrew J. Wilson: 157. p.

⁴⁹² Andrew J. Wilson: 161. p.

⁴⁹³ Andrew J. Wilson: 177. p.

adományokból,⁴⁹⁴ a militáns megközelítés az amerikai írek között a hetvenes évek második felének mélypontja után újraéledt, legnagyobb kulturális-hagyományőrző szervezetük, a korábban mérsékelt AOH nyitottá vált a republikánus ideológia, a fegyveres ellenállás támogatása felé. Az INC ekkor kongresszusi kapcsolatain keresztül azt is meg tudta akadályozni, hogy Ian Paisley vízumot kapjon az USA-ba. 1983-ban az amerikai-ír alkotmányos nacionalisták és Dublin tiltakozása ellenére a Noraid fegyvercsempészesen kapott vezetője, Michael Flannery lett a Szent Patrick napi felvonulás nagymarsallja.⁴⁹⁵ Az IRA közeli lobbisták legnagyobb sikere az 1984-ben kezdett MacBride Alapelvek (MacBride Principles) kampány volt a „Hat megyében” élő kisebbség számarányos foglalkoztatásáért. Ez valódi hatással volt Észak-Írországra, a katolikus közösség életviszonyaira, mert felgyorsította az ezirányú törvénykezést. Az alapelveknek megfelelően számos amerikai állam és város vállalta, hogy csak olyan cégek ulsteri befektetéseit támogatja, amelyek megfelelnek bizonyos diszkriminációellenes követelményeknek a foglalkoztatáspolitikájukban.⁴⁹⁶

Az alkotmányos nacionalizmus és Dublin szócsove Amerikában a nyolcvanas években az 1981-ben Tip O'Neill és Edward Kennedy által megszervezett Írország Barátai (Friends of Ireland) csoport lett. A szerveződéshez a Képviselőház és a Szenátus számos tagja csatlakozott, például az ír származású Christopher Dodd és Joseph Biden szenátorok. Eredményeik részlegeseek voltak, a Cartert felváltó republikánus adminisztrációhoz nem állt olyan közel a demokraták dominálta informális csoportosulás. Az egyébként részben ír származású Ronald Reagan és a brit miniszterelnök között kialakult baráti kapcsolatok sem segítettek. Az 1981-es éhségstrájk alatt hiába kérték Margaret Thatchert politikája megváltoztatására, Reagant nyomásgyakorlásra. Ronald Reagan ekkor Charles Haughey ír Taoiseach ezirányú kérését is visszautasította.⁴⁹⁷ 1983-ban nem járt sikerrel egy szenátusi Moynihan-Kennedy-Dodd kísérlet arra nézve, hogy az elnök nevezzen ki különleges megbízottat, aki Észak-Írországgal foglalkozna. A következő jelentősebb próbálkozás a lobbis és Dublin részéről az USA befolyásolására az Új Írország Fórum eredményeinek erőteljes brit elutasításakor történt (ld. X/2 fejezet). Az ír nagykövet O'Neill személyes közbenjárását kérte Reagannél, aki 1984. decemberi találkozójukon fel is vetette Thatchernak az ügyet. A brit miniszterelnöknek 1985. februári washingtoni látogatásakor ismét szembe kellett néznie az ír lobbival: Tip O'Neill személyes találkozón közölte

⁴⁹⁴ Holland: 52. p.

⁴⁹⁵ Andrew J. Wilson: 197-213. pp.

⁴⁹⁶ Andrew J. Wilson: 276. p

⁴⁹⁷ Holland: 53. p.

Thatcherrel aggodalmait. Ahogy Finnegan-McCarron aláhúzza, arra aligha lehet gondolni, hogy mindez jelentős szerepet játszott a brit politika megváltozásában, de az sem „realisztikus, hogy semmiféle szerepet sem játszott.”⁴⁹⁸ Az Angol-Ír Egyezmény aláírásakor 1985 novemberében Tip O'Neill Reagan elnök oldalán volt az Ovális Irodában, amikor az egyezményre reagálva megígérte a Carter által felajánlott anyagi segítség kifizetését Észak-Írországnak. O'Neill és az ír lobbifolyósa segített abban, hogy a képviselőházon és szenátuson keresztül viszonylag gyorsan átmenjen a segélyhez szükséges törvénykezés: 1986-ra Észak-Írország 50 millió, a következő két évre 35-35 millió dollár amerikai segítséget kapott.⁴⁹⁹ A maga nemében ez is egy „első” volt az ír lobbifolyósa történetében: ekkor sikerült először segítséget kapni egy brit-ír megegyezéshez.

O'Neill visszavonulása után a Kongresszusból Tom Foley képviselő és Edward Kennedy szenátor lett az ír lobbifolyósa legtekintélyesebb tagja, de a következő fejezetet elsősorban nem ők írták a lobbifolyósa történetében. A nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején kialakult egy befolyásos politikai és gazdasági kapcsolatokkal rendelkező informális ír-amerikai csoport, amely radikálisabb kapcsolatrendszerrel rendelkezett (nyitott volt Noraid/Sinn Féin felé) a képviselőháznál és a szenátornál.⁵⁰⁰ Ez a csoport, együttműködve a Dublinhoz közel álló mérsékelt lobbistákkal, komoly szerepet töltött be abban, hogy a Clinton-adminisztráció aktívan bekapcsolódjon a békefolyamatba, és a konfliktus végső megoldásába is.

IX/2. A Szovjetunió, Líbia és a harmadik világ felszabadító mozgalmak

Míg az USA-ból Dublin és az SDLP is kapott segítséget, a Szovjetunió, Líbia és a harmadik világ felszabadító mozgalmak szinte csak a republikánizmussal alakítottak ki kapcsolatokat, az IRA/Sinn Féin pedig jó taktikai érzékkel használta ki a felmerülő lehetőségeket.

A hidegháborús tömbök szembenállása minden ellenálló mozgalom számára megragadható alkalom volt, és az Amerikából kapott nem hivatalos támogatás mellett az IRA részesült bizonyos (jórészt szintén nem hivatalos, de nem is hátsó szándékok nélküli) támogatásban a másik szuperhatalomtól, a Szovjetuniótól is. Az ír-szovjet kapcsolatok

⁴⁹⁸ Finnegan-McCarron: 337. p

⁴⁹⁹ Andrew J. Wilson: 256. p.

⁵⁰⁰ Adrian Guelke: International Dimensions of the Belfast Agreement. In: Rick Wilford (szerk.): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001. 245 p. A továbbiakban Guelke (In: Wilford).

nagyon érdekesen indultak, hiszen a két állam egyszerre született, háború és polgárháború közepette. De Valéra a húszas évek elején egy jelentős kölcsönrel támogatta meg a formálódóban lévő washingtoni szovjet képviselőt, és egy ideig azt fontolgatta, hogy a két köztársaság hozzon létre egy „ellen” Népszövetséget.⁵⁰¹ Ebből végül nem lett semmi, ugyanúgy, mint abból az ötletből, hogy az IRA-t segítve ássa alá a Szovjetunió Nagy-Britanniát. Sztálin személyesen találkozott ugyan az IRA képviselőivel, de gyorsan rájött, hogy az Ír Köztársasági Hadsereg túl szervezetlen és a fegyverszállítás kiszivárgásának esélye túl magas, Moszkva többet veszthet, mint nyerhet a kérdésen.⁵⁰² Mivel a NATO-t gyengítette, Írország semlegessége kedvező volt a világháború után, így a moszkvai szimpátia megmaradt. Ennek legfeltűnőbb megnyilvánulása az volt, hogy a szovjet sajtó általában együttérzéssel tekintett az ír ügyre, az IRA harcát felszabadító mozgalomként kezelte. 1971-ben a Politburo egy tagja elítélte a brit „koloniális” elnyomást Észak-Írországban, bár beszédének angol változatából, amit a TASSZ-hírügynökség is megjelentetett, ezt kihagyták. Az újságcikkeknel és félhivatalos megszólalásoknál azonban többről is lehetett szó, amit egy sikertelen és hivatalosan tagadott csehszlovák fegyverszállítási kísérlet mutatott. Az Amszterdamban elfogott szállítmány alighanem élvezte a prágai, és így a moszkvai titkosszolgálati vezetés áldását.⁵⁰³ Az érdeklődést motiválhatta az IRA baloldali karaktere, de még inkább az, hogy a szervezet kellemetlenséget okozott Nagy-Britanniának. Voltak olyan félelmek, hogy Moszkva gyenge „hátsó ajtaján” támadja Angliát és a NATO-t, egy Kubát akar csinálni Írországból.⁵⁰⁴ Igazán komoly együttműködés azonban sohasem alakult ki a Szovjetunió és a republikánusok között. A kommunista ideológiához közelebb álló OIRA eljelentéktelenedése a „természetes szövetséges” kiesését jelentette, a PIRA viszont nem kívánta amerikai támogatását kockáztatni a Moszkva felé fordulással. A Szovjetunió is óvatos volt ez ügyben, mert a britek mellett a makacsul semleges íreket is elidegeníthették volna. Garret FitzGerald a diplomáciai kapcsolatok megnyitása kapcsán ugyanolyan világosan jelezte Andrej Gromikonak, mint Henry Kissingernek azt, hogy a PIRA támogatását barátságtalan lépésnek tekintik.⁵⁰⁵

⁵⁰¹ Mary C. Bromage: *De Valera and the March of a Nation*, Hutchinson, London, 1956. 93-94. p.

⁵⁰² Coogan (1993): 72. p.

⁵⁰³ Soviet Meddling with Northern Ireland. Bureau of Intelligence and Research. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: Pol-23-9-UK, 1971. november 10.

⁵⁰⁴ Communist Activity in the Ulster Troubles? NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: AmConsulBelfastAu.20., 1972. március 16.

⁵⁰⁵ FitzGerald: 126. p.

Az IRA mindig is kereste a kapcsolatokat más nemzeti felszabadító mozgalmakkal, az ötvenes években a szintén a britek ellen harcoló görög ciprusi EOKA-val alakult ki jó viszony. Az ír és görög gerillák taktikai tanácsokkal segítették egymást.⁵⁰⁶ Ennél azonban az 1969 utáni szervezet sokkal tovább jutott. A IRA/Sinn Féin a konfliktust nemzetköziesíteni kívánó stratégiájának az egyik legfontosabb eleme a hetvenes évektől az volt, hogy Észak-Írországot alapvetően a brit kolonializmus áldozataként mutassa be a nemzetközi szintén. A számos erre utaló forrás közül a republikánus újságíró, Desmond MacCullagh a „Harmadik világ mi vagyunk” című cikke foglalja össze legjobban ezt a gondolatrendszert. Az elmélet a következő: Írország Nagy Britannia első és utolsó kolóniája, amelynek sorsa továbbra is az, hogy nyersanyagokkal és élelmiszerekkel lássa el a birodalmi központot, azaz nem más, mint egy valamivel gazdagabb, fejlettebb Dél-Afrika. Meg kell jegyezni, hogy itt egy republikánus toposzról van szó, ami nem felel meg a valóságnak. Észak-Írország Nagy-Britannián belül is iparosodott területnek számított történelmileg is, nem élelmiszertermelő perifériának. Írország egésze sem gyarmati kapcsolatrendszerben állt a centrummal, hanem a centrum része volt, ha periférikus része is. De a cél érthető, a következtetés a gondolatmenetből pedig világos:

Hisszük, hogy saját gazdasági fejlődésünk, akárcsak a Harmadik Világé, csak úgy biztosítható, ha szövetségre lépünk azokkal a nemzetekkel és mozgalmakkal, (...) akik a nagyvállalatok kizsákmányolása és a gazdag nemzetek imperializmusa ellen küzdenek.⁵⁰⁷

Ez több volt, mint propaganda. Az IRA önképének fontos elemét alkotta a Harmadik Világ felszabadító mozgalmaival való azonosulás, a velük való kapcsolat, szövetség keresése. A Palesztin Felszabadítási Szervezettel (PFSZ) politikai és katonai együttműködés folyt egy ideig. A palesztinok és írek átadták egymásnak bombakészítő technikáikat, a libanoni PFSZ táborokban IRA-tagokat képeztek ki, és Európában együtt követtek el merényleteket. 1978-ban az Al Fatah fegyverszállítmányt küldött az IRA-nak, amit a belga hatóságok elfogtak.⁵⁰⁸ A PFSZ ezután a rossz publicitás miatt leépítette az ír szálat, de a szimpátia megmaradt. Az IRA a palesztinokon keresztül került kapcsolatba Szíriával, ahonnan szintén kaptak segítséget a kiképzésben, és egyes források szerint

⁵⁰⁶ Coogan (1993): 203. p.

⁵⁰⁷ Desmond MacCullagh: *The Third World Means US*, Irish People, 1972. augusztus 5.

⁵⁰⁸ Clarke-Johnston: 118. p.

kétmillió fontért szír kérésre ölték meg Lord Mountbattent 1979-ben.⁵⁰⁹ A hetvenes-nyolcvanas években különösen jó kapcsolatok alakultak ki az Afrikai Nemzeti Kongresszussal (ANC), amely politikai barátsághoz vezetett Nelson Mandela és Gerry Adams között. A republikánus mozgalom legnagyobb hatású harmadik világbeli kapcsolata azonban Muammad Kadhafi Líbiája volt. Az olajban gazdag észak-afrikai állam számos felszabadító mozgalomnak és terrorszervezetnek nyújtott segítséget a Nyugat- és Izrael-ellenes küzdelemhez a hetvenes-nyolcvanas években, ezek egyike lett az IRA. A kapcsolat a breton nacionalista mozgalmon keresztül jött létre 1972-ben, de a szimpátia korábbra eredeztethető, az arab vezető már a konfliktus kitörésétől kezdve nyíltan beszélt az IRA ügyének támogatásáról. Az IRA/Sinn Féin 1972-ben de facto követséget állíthatott fel Tripoliban, és hamarosan jelentős fegyverszállítmányok indultak Észak-Írország felé.⁵¹⁰ 1973-ban egy egész hajónyi rakományt foglaltak le az ír hatóságok az MV Claudia fedélzetén, letartóztatva az IRA Líbia-specialistáját, Joe Cahill-t is, de három hajó korábban már átjutott. A hetvenes években líbiai szakértők mutatták be az ír specialistáknak a Semtexet. A hatékony cseh robbanóanyag az IRA egyik kedvenc eszköze lett. Tripoli jelentős anyagi segítséget is adott, amely az évek során többmillió (mai értéken több mint tízmillió) dollárra rúgott. Mindez azonban eltörpült az 1985 augusztusa és 1986 szeptembere között érkezett 113 tonna fegyverhez és robbanóanyaghoz képest. Az utolsó több mint 100 tonnás szállítmányt a francia partiőrség elfogta, de az IRA így is egy új szintre került. A beérkezett fegyverekkel akár évtizedekig is fenntarthatták volna az erőszak nyolcvanas évekre jellemző fokát. Kadhafit elsősorban a britellenesség motiválta az „arabok ellen elkövetett bűnök”, többek között az 1956-os szuezi invázió és Izrael támogatása miatt. Ez különösen felerősödött az 1986. áprilisi Tripolit és Bengázit ért amerikai bombázások után, amit Margaret Thatcher támogatott (az amerikai harcigépek részben Nagy-Britanniából szálltak fel), de az 1981-es IRA/INLA éhségstrájkolók hősiessége is megragadta.⁵¹¹

A keleti blokkhoz fűződő és harmadik világbeli kapcsolatrendszerből tehát az IRA jelentősen profitált, mind politikailag, mind pedig katonailag. Míg a szovjet, palesztin és líbiai viszony a kilencvenes évekre leépült, addig a dél-afrikai fennmaradt, és mint látni fogjuk, szerepet játszott a békefolyamatban is.

⁵⁰⁹ Clarke-Johnston: 135. p.

⁵¹⁰ Libyan Arms to IRA? NARA RG 59-CFPE-SNF-PD dokumentum szám: Dublin00643, 1972. június 13.

⁵¹¹ Moloney: 12. p.

IX/3. Az európai integráció szerepe az ír nemzetstratégiában

Az európai integrációt, mint a nemzetstratégia szolgálatába állítható fegyvert nem Dublin, hanem az északi kisebbség fedezte fel. A SDLP korai időszakának egyik erős embere, később a párt vezetőjeként a politikai paletta legfajfűsúlyosabb szereplői közé tartozó John Hume a kezdetektől fogva hitt az egységfolyamat erejében, és ebben saját arcára formálta az SDLP-t is. A párt így a legkövetkezetesebben Európa párti szervezet lett az észak-írországi palettán. Hume 1972-ben az ír televízióban vázolta fel elképzelését, hogy az EK csatlakozás mérséklő hatással lesz a konfliktusra, mert „Európa nem akarja a problémát importálni”.⁵¹² Bár ebben csalódnia kellett, EP-képviselőként később a politikai unió legerőteljesebb támogatói közé tartozott, és ír viszonylatban rendületlenül hitt az európai dimenzió erejében.⁵¹³ A sokszor Hume által kilobbizott uniós segítség hozzájárult a fejletlenebb – általában katolikus többségű – területek felzárkózásához. Így kapott Derry repülőteret és új kikötőt. Az SDLP elkötelezettsége túlment a politikai pamfletek és retorikai fordulatok szintjén. Az 1975-ös népszavazáson az Európai Közösségben maradásról az igen mellett kampányolt, képviselői a Westminsterben mindig az integráció oldalán álltak. John Hume elképzelését legjobban James Goodman foglalta össze egy mondatban: „Észak-Írország újradefiniálódna az „Ír-sziget” mint régió részeként, ahelyett, hogy az Egyesült Királyság egy régiója lenne.”⁵¹⁴ Ez azonban nem a hagyományos, nemzeti értelemben vett „Egyesült Írország” lenne, hanem egy új típusú, a hagyományos szuverenitáson túlmutató forma, amely a megélénkült gazdasági, kulturális kapcsolatokon keresztül elhozhatná a nemzeti megbékélést a két Írország között.

Az olyan hívószavak azonban, mint „a régi konfliktusok és gátak lebontása”, az „új típusú szuverenitás” a „Régiók Európája” inkább riasztóan, mint megnyugtatóan hatottak az unionistákra. John Hume hihetett abban, hogy identitásában egyszerre lehet valaki „európai, brit, ír, északír és derry-i”,⁵¹⁵ a protestánsok, és a katolikusok többsége is ragaszkodott a régi önértékeléséhez. (ld. 4. sz. táblázat). A protestánsokat az is gyanakvóvá tette, hogy az írek nagy örömmel fogadták, hogy a gazdasági fejlesztéseknél az EK lehetővé tette a határon átnyúló koordinált projekteket, hiszen ez a két oldal összetartozását

⁵¹² SDLP Policy, John Hume and a United Ireland. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: Pol. 23.8 UK, BelfastA33, 1972. május 22.

⁵¹³ Kiemelkedően nagy teret szentel a kérdésnek John Hume. Ld. Hume: 147-155. pp.

⁵¹⁴ Ld. James Goodman: Northern Ireland and European Politics. In: Peter Catterall-Seán McDougall (szerk.): The Northern Ireland Question in British Politics. Macmillan Press Ltd, London, 1997. 221. p. A továbbiakban Goodman (In: Catterall-McDougall).

⁵¹⁵ Hume: 155. p.

erősítette. Az Ulsteri Unionista Párt támogatta az integrációt addig a szintig, amíg a nemzetállami szuverenitás a legfontosabb kérdésekben nem sérül. Az Írországhoz bármilyen módon kötődő regionizálást elutasították, beleértve a gazdasági dimenzióban történő szorosabb együttműködést is. A leginkább Európa-ellenes természetesen a Demokratikus Unionista Párt volt, nemcsak a föderalista törekvésekkel állt szemben, hanem magával az integráció koncepciójával is. A gazdasági előnyöket ugyan igyekezett kihasználni, de attitűdjét jól megmutatja a párt vulgáris, de képletes jelmondata, miszerint meg kell fejni az EU tehenét, mielőtt elvágják a torkát.⁵¹⁶

Csak lassan vált világhosszá az integráció hasznossága az ír nemzeti érdekek szempontjából a Sinn Féin számára. Miközben a republikánusok az USA szenátusában és képviselőházában már jelentős befolyással rendelkeztek, és több alkalommal is napirendre tűzték az északi kérdést, hasonló tevékenységre az EK-n belül nem volt példa. A párt a nyolcvanas években már kihasználta az integráció adta nagyobb nyilvánosságát, de sohasem látta Európában a nemzeti egységhez vezető utat.

Az ír kormány kétoldali alapon a hatvanas évek végétől megpróbált lobbizni európai partnereinél, hogy gyakoroljanak nyomást Londonra Észak-Írország ügyében,⁵¹⁷ de az észak-ír válság csak 1973, Nagy-Britannia és Írország csatlakozása után kerülhetett volna az EK elé. Sokáig ez nem történt meg. Garret FitzGerald, az 1973-77 közötti koalíciós kormány külügyminisztere, a későbbi Taoiseach, ugyan felismerte Európa fontosságát, de az áttörés az írek számára mégis Charles Haughey miniszterelnöksége alatt jött el, 1980-1981-ben, az IRA és INLA bebörtönözött tagjainak tragikus éhségsztrájkja után. A Margaret Thatcher vezette brit kormányzat hajthatatlansága tíz fogoly halálához, és a politikai egyensúlyok átalakulásához vezetett. Míg 1980-ban hiába fordult egy ír európai parlamenti képviselő a Jogi Ügyek Bizottságához, hogy az vizsgálja ki az emberi jogok súlyos és tömeges megsértését Ulsterben a helyi hatóságok által, addig 1981-ben sikerült elfogadtatni egy határozatot az EP-ben, amely kifejezte az éhségsztrájkjal és a humanitárius helyzettel kapcsolatos európai aggodalmat. Ugyanebben az évben az Európai Parlament egy munkacsoportot is felállított az északír helyzet vizsgálatára és javasolta a gumilövedékek használatának betiltását a tartományban. London mindezt természetesen ellenezte, de nem tudta megakadályozni, hogy a testület egyre nagyobb mértékben foglalkozzon az északír eseményekkel. Az EP 1983-ban felhatalmazta a Politikai Ügyek

⁵¹⁶ Goodman (In: Catterall-McDougall): 223. p.

⁵¹⁷ Spiral of Violence Follows Long Kesh Breakout. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974belfas00176, 1974. november 11.

Bizottságát, hogy vizsgálatot indítson a válsággal kapcsolatban. Az 1984-ben napvilágra került, és az EP által támogatott jelentés sürgette, hogy Írország és Nagy-Britannia működjön együtt a tartomány helyzetének megoldásában, amivel egyben hallgatólágosan elutasította, hogy a kérdés pusztán brit belügy lenne, és elismerte az ír állam érdekeltségét. Ez áttérés volt, és elősegítette az 1985-ös Angol-Ír Egyezmény megkötését, ami egyben London számára azt a pozitív hatást is elhozta, hogy a probléma ezután kisebb hangsúllyal maradt az európai napirenden.⁵¹⁸

IX/4. Egyéb tényezők: a Pápai Állam és az ENSZ szerepe

Dublin hagyományosan rendkívül közeli kapcsolatokat ápol a Szentszékkal, és ezt igyekezett kihasználni a válság során. A kérdésről rendkívül jól tájékozott Róma diplomáciailag az ír nemzeti ügy egyik legelkötelezettebb támogatója lett 1969 után. A Szentszék számos alkalommal fejezte ki aggodalmát Londonnak az észak-írországi helyzet miatt, és sokszor vállalta akár a diplomáciai összeütközést is a britekkel a kérdésben. A Vatikán magatartása ugyanakkor ambivalens volt Észak-Írország tekintetében, és időnként összeütközésbe került a liberálisabb ír kormányzatokkal is. Garret FitzGerald véleménye szerint a hetvenes-nyolcvanas években a pápai nunciusnak és az amerikai-ír vallási vezetőknek kifejezetten republikánus szimpátiái voltak, morális háttérrel adtak az IRA-nak.⁵¹⁹ Róma befolyása az ír állam liberalizálásának akadályozásában ugyancsak nem segített a konfliktus feloldásában. A hetvenes évek második felében a kormányzat megpróbálkozott a protestánsok által kifogásolt vegyesházassági rendelkezések (a gyerekeknek katolikusnak kellett lenniük egyes kapcsolatokban is) és a fogamzásgátlás kérdésében engedményeket tenni, de ez a Szentszék makacs ellenállásába ütközött.⁵²⁰

A hivatalos ír külpolitika mellett az IRA/Sinn Féin is megpróbálta Róma befolyását felhasználni a nemzeti célok támogatására, saját legitimitásának erősítésére. Tomas O’Fiaich bíboros, az ír egyház Armaghban székelő feje erősen republikánus érzelmű volt, és támogatta a békefolyamat kezdetén kiemelkedő szerepet játszó párbeszédet a katolikus egyház és az IRA között. Ez természetesen nem történhetett volna meg a Szentszék jóváhagyása nélkül.⁵²¹ Végso soron tehát a Vatikán a békefolyamat elindulásában a szürke eminenciás a szerepét töltötte be, utat nyitott az IRA/Sinn Féin

⁵¹⁸ Finnegan-McCarron: 339-340. pp.

⁵¹⁹ FitzGerald: 189. p., 579. p.

⁵²⁰ FitzGerald: 185-187. pp.

⁵²¹ Ld. Moloney: 233-238. pp.

Adams-féle szárnyának a pánnacionalista stratégia megvalósítása, és amerikai kapcsolatainak kiterjesztése felé.

Az ENSZ szerepe, mivel Nagy-Britannia a Biztonsági Tanács tagja, és bármilyen intézkedést megvétőzhat, nem volt központi az ír nemzetstratégiában. 1969-ben a Lynch kormány hivatalosan felkérte Londont, hogy hívjon be ENSZ békefenntartó erőket Észak-Írországra. A kezdeményezést megismertették U Thanttal, az ENSZ főtitkárával is, de a világszervezet nem tudott lépéseket tenni, igaz a főtitkár (jelképesen kifejezve szimpátiáit) fogadta Bernadette Devlint. Ennél valamivel nagyobb hatású volt, hogy 1974 májusában Írország három fő kivételével a teljes katonai kontingensét kivonta az közel-keleti UNEF és a ciprusi UNFICYP műveletből, áttételesen a romló észak-írországi helyzetre hivatkozva.⁵²² Az üzenetet vette ugyan a világszervezet, de leginkább csak belpolitikai előnyök kovácsolására volt alkalmas a gesztus. Az ír hozzájárulás nem volt olyan jelentős, hogy valódi problémákat okozzon a nemzetközi közösségnek, vagy, hogy növelje egy beavatkozás esélyeit az esetleges északi polgárháborúban. Ezzel együtt tény, hogy az amerikaiak nem örültek annak, hogy kevesebb nyugati szimpátiájú alakulat lesz az UNEF-ben, tehát legalább Washington figyelmét sikerült valamilyen mértékben felkelteni.⁵²³ Valódi hatással az ENSZ a propaganda területén volt Írország számára. Az ENSZ Közgyűlésében olyan fórumot kaptak, amelyen keresztül az egész világgal megismertethették álláspontjukat Észak-Írország kérdésében. Egyes tagállamok, mint India és más el nem kötelezett országok időnként tettek is gesztusokat, egy időben pedig a Gibraltár miatt a briteken fogást kereső spanyol delegáció együttműködött az ír lobbistákkal az ENSZ-ben. A spanyolok végül visszavonulót fújtak,⁵²⁴ de a külföldi kormányzatok lépései a világszervezetben mindenképpen hatással volt Londonra, bár ennek mértékét nem szabad túlbecsülni.

X. Sunningdale (1973-1974)

Az első kísérlet, amikor London és Dublin, az unionisták és az alkotmányos nacionalisták egy asztalhoz ültek, és érdemi tárgyalásokat folytattak Észak-Írország jövőjéről a sunningdale-i folyamat volt. Azt, hogy egyáltalán elindulhatott egy ilyen

⁵²² Irish Withdrawal of UNEF Contingent. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974usunn01892, 1974. május. 21

⁵²³ International Peacekeeping Forces, Foreign Policy Position. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin01027, 1974. augusztus 11.

⁵²⁴ Paid to Hurt Image of Ulster – Lawyer Suing Spain for his Fees. Belfast Telegraph, 1970. augusztus 17.

folyamat, két tényező tette lehetővé: Chichester Clark bukása északon és a Fianna Fáilé délen. A sunnindale-i kísérlet még a Stormont felfüggesztése előtt kezdődött, és érdekes módon nem Dublinból, Londonból vagy az északi katolikus kisebbség köreiből indult, hanem az unionisták pragmatikus szárnyától. Faulkner (bár retorikájában keményvonalas) Clarknál nyitottabb volt a megegyezésre, és 1971-ben nem sokkal hatalomra kerülése után informális úton közölte a katolikusokkal, hajlandó a hatalom megosztására valamilyen formában. A mérsékeltként ismert Fine Gael Észak-Írország specialistát, Garret FitzGeraldot kerestette meg egy miniszterével, aki ismerte az ír politikust. FitzGerald (John Hume egyetértésével) három alapvető pontban fogalmazta meg az ír feltételeket: a brit kormány hívja össze az ellenzéket és az unionistákat, és állapodjanak meg az arányos képviselétről a választásokon, bocsássák szabadon az internáltakat, végül pedig jöjjön létre egy Írországi Tanács Észak és Dél között elsősorban a gazdasági kooperáció kérdéseinek kezelésére.⁵²⁵ Ez a három javaslat lett Sunningdale alapja.

Az első próbálkozás 1971-72-ben mérsékelt sikerrel járt, sem az SDLP, sem az unionisták, de még a republikánusok visszaszorulása miatt a korábbinál jóval kompromisszumkészebb Lynch-kormányzat sem állt készen rá. Amikor a britek megpróbálták háromoldalú találkozót szervezni az ír, brit és északír miniszterelnökök részvételével a politikai folyamat beindítására, az megbukott Lynch és az SDLP ellenállásán. Lynch 1973 elején, túlbecsülve a Fine Gael egyébként nagyon is valós belső zavarait, előrehozott választásokat hirdetett meg, amit a párt elvesztett. Ezzel külügyminiszterként az a Garret FitzGerald jutott a déli külpolitika formálásában főszerephez, akit az unionisták már 1971-ben partnernek láttak egy megegyezéshez. Mivel az új Cosgrave kormány forradalmi változásokat hozott az Észak-Írországot illető déli dogmarendszerbe, érdemes megvizsgálni összetételét és fontosabb szereplőit.

X/1. A Cosgrave-kormány és az új politika

A Fine Gael nacionalizmusa tradicionálisan kevésbé volt erőteljes a Fianna Fáilénál, bár az éppen a megelőző koalíciós időszak idején, 1948-1951 és 1954-57 között tetőzött a pártban. A hatvanas évek végén a korábbi erőteljesen konzervatív és klerikális beállítottság változóban volt, kialakult egy liberális szárny, amely társadalmi változásokat akart. Ennek prominens tagja volt Garret FitzGerald. FitzGerald nacionalista családból

⁵²⁵ FitzGerald: 99. p.

származott, szülei együtt küzdöttek de Valérával és Patrick Pearse-szel 1916-ban. Családja érdekesen példázta az ír sorsot, míg anyja elkötelezett republikánus volt és elutasította a megegyezést a britekkel, apja 1922-ben nem de Valéra, hanem Collins oldalára állt és a Szabadállam külügy-, majd védelmi minisztere lett. FitzGerald azok közé tartozott, akik az Észak-Írország stratégiában már az ötvenes évek végétől egy új, a tradicionális anti-particionista megközelítést túlhaladó politikát kívántak bevezetni az unionisták félelmeinek csökkentésére. FitzGerald elképzelési kifejezetten liberálisak voltak. Az ír nyelv újjáélesztésére tett kísérlet szerinte lehetetlenné tette az egyesülést, és az egyház szerepének visszaszorítását is kívánatosnak tartotta mind belpolitikai szempontból, mind pedig a felosztás ügyét tekintve. FitzGerald elfogadta Észak-Írország különállásának jogát addig, amíg azt a többség kívánja, sőt szorgalmazta az északi adminisztráció elismerését. Észak-Írországgal kapcsolatban elsősorban a kisebbségi jogok érdekelték, hogyan lehet kiszűrni a diszkriminációt a közszolgálatban és a magánszektor munkahelyein. Elképzeléseinek egy részét 1970-ben sikerült a párt hivatalos politikájaként elfogadtatni Cosgrave-vel. Ezt az is elősegítette, hogy a Fine Gael ekkor már kapcsolatban állt John Hume-mal és Austin Currie-vel, akik hasonló véleményen voltak. A Fine Gael lett tehát így az első ír párt, amely az újraegyesülést csak az északi többség beleegyezésével tartotta lehetségesnek, bár a Labour hamarosan követte. Külügyminiszterként egyik első intézkedése volt, hogy minisztériuma az unionistákkal vegye fel, az SDLP-vel pedig újítsa fel a Hilery idején elsovadt kapcsolatot.⁵²⁶

FitzGerald mellett a kormány másik nagyon erőteljes elképzelésekkel rendelkező minisztere Conor Cruise O'Brien volt, a koalíciós partner, a Labour egyik erős embere. A protestáns oktatásban részesült, karrierje kezdetén a külügyminisztériumban dolgozó, és a hagyományos anti-partíciós propagandáért felelős O'Brien ekkor már a szimbolikus politika leghatározottabb ellenzői közé tartozott az ír politikai palettán, mivel azt tartotta, az csak a másik oldal szélsőségeit erősíti. A Labour programjába eleve beletartozott számos olyan elem, amely (bár nem ez volt elsődleges célja) megnyugtató lehetett az északi protestánsok számára. Ilyen volt a katolikus hierarchia elleni fellépés, az állam világi jellegének erősítése, a fogamzásgátlás engedélyezése.⁵²⁷ Ezt az alapot fejlesztette tovább Cruise O'Brien egy kifejezetten újszerű, radikális politikává. Az ír nemzetstratégiában az első volt, aki felhívta a figyelmet arra az alapvető dologra Észak-

⁵²⁶ FitzGerald: 116. p.

⁵²⁷ UWC Leader Praised in Republic. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00942, 1974. július 16.

Írországgal kapcsolatban, hogy nem pusztán egy a brit imperializmus által kreált képződményről van szó.

A felosztás nem természetellenes. De a határban van valami természetellenes. Ha egy pártatlan bizottság húzta volna meg, a határ mentén nagy területek, jelentős lakossággal a Szabadállamhoz kerültek volna. Ma Észak-Írország kisebb lenne, de valószínűleg stabilabb.⁵²⁸

Hírközlési miniszterként elméletileg nem sok köze volt a területhez, de mivel korábban a Munkáspártban az ő portfóliója volt Észak-Írország, a kormányban ő képviselhette pártját a témában. A kérdés mély ismeretével fokozatosan nagy befolyásra tett szert az ír kormány Észak-Írország politikájára, illetve a dublini diplomáciai testületre.⁵²⁹ Bár mindketten a Fianna Fáil megközelítésmódjától radikálisan eltérő álláspontot képviseltek, melyben több volt a közös pont, mint az eltérés, FitzGerald és Cruise O'Brien nem volt jó személyes viszonyban, sok mindenben nem értettek egyet, a sajtó kezelése ügyében vitájuk például Cosgrave-ig jutott, de ellentéteik gyorsan kiélesedtek Észak-Írország kérdésében is.⁵³⁰

Bár hagyományosan a Taoiseach-e volt a legfőbb felelősség az Észak-Írország politikában, Liam Cosgrave, W.T. Cosgrave fia és politikai örököse két markáns miniszteréhez képest a háttérbe szorult. Ez nem jelentette azt, hogy ne lett volna erőteljes és helytálló véleménye a kérdéstről:

Észak-Írország megosztott, mert benne két, egymással kétségkívül összeférhetetlen törekvésekkel rendelkező közösség létezik. Bármelyik végérvényes kielégítése magával vonná a másik tábor vereségét. Ezzel mindkét fél tisztában van. Mindenki tudja, hogy egy végleges rendezés az egyik vagy másik közösséget állandó kisebbségi helyzetbe hozná egyik esetben az Egyesült Írország, másik esetben egy tartósan az Egyesült Királysághoz tartozó Észak-Írország keretében. Egyrésről ötven év tapasztalata, másrésről az elmúlt négy-öt év bizonytalansága mindkét oldalon kiélezte a helyzetet és növelte a félelmet, hogy véglegesen alárendelt helyzetbe kerülnek a másikkal szemben. Kiemelt

⁵²⁸ O'Brien (1994): 152. p.

⁵²⁹ Cruise O'Brien's Version of Northern Ireland Policy. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin01345, 1974. szeptember 26.

⁵³⁰ FitzGerald: 174. p. és 197. p.

feladatunk, hogy megteremtsük a békét északon, illetve Északkal, ami nem azt jelenti, hogy el kellene felednünk vagy le kellene mondanunk eddigi törekvéseink politikai megvalósításáról. Az Észak-Írországból élők beleegyezésével az egység, melyben reménykedünk, létre fog jönni: az egység, mely fél évszázadnyi baklövés-sorozat ellenére is számos területen létezik (...).⁵³¹

A Cosgrave kormány radikálisan új politikája nem váratott magára, a kabinet megalakulása után gyorsan jelentős gesztusokat tettek a briteknek. Elvi szinten ilyen volt annak a nyílt elismerése, hogy a brit hadsereg jelenléte szükséges Észak-Írországból. Cosgrave ellenzékéből még a hadsereg szakaszos kivonását követelte a tartományból. Az ír kormány hosszú távon továbbra is a britek távozását tartotta kívánatosnak, de most már azt vallotta, hogy belátható időn belül a hadsereg jelenti a katolikus közösség biztonságának garanciáját. A kormány azt is kijelentette, hogy a Heath-kormányzat nem ellenséges, hanem konstruktív szándékú tényező a békefolyamatban. Gyakorlati lépésként pedig jelentős volt, hogy a kínzások miatt Nagy-Britannia ellen indított pert októberig elhalasztották. Bár mind Lemass, mind Lynch jóval nyitottabb volt de Valéra-nál, az alábbi lépésekre egy Fianna Fáil kormányzat alighanem képtelen lett volna a párt republikánus szárnya miatt.

X/2. A „border poll”-tól Sunningdale-ig

Az első hónapokban a gesztusokért cserébe várt gesztusok elmaradni látszottak. Mivel a brit hadsereg nem volt képes minden katolikus enklávé megvédeni (egyes parancsnokok és egységek nem is igazán akarták), tovább nőtt a menekültek száma 1973 elején, előbb 60, majd 100 ezerre. Az utóbbi számból 85 000 volt katolikus, ami azt jelentette, hogy a kisebbségi lakosság több mint 10 százaléka elvesztette otthonát.⁵³² A brit politika által beígért 1973. március 8-i népszavazás Észak-Írország jövőjéről (az ún. border poll) egyértelműen az unionisták megnyugtatót szolgált, és a papírforma eredményt hozta. Alacsony, 58,6 százalékos részvétel mellett (az átlag 1945 óta 72% volt) 98.1% a Nagy-Britanniában maradásra, 1,1% az ír egységre szavazott, 41.4 százalék viszont nem vett részt a választásokon. Az egyik oldálnak ez óriási győzelem volt, a másikkal viszont

⁵³¹ PM Cosgrave Speech on Island-Wide Reconciliation. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1973dublin00816, 1973. június 22.

⁵³² FitzGerald: 208. p.

csupán annak bizonyítéka, hogy a protestánsok többségben vannak. Leginkább az valószínűsíthető, hogy a katolikus választók túlnyomó többsége nem ment el szavazni. 10-15% még így is marad, akik megszavazták a britekkel való maradást.⁵³³ Az ír kormánynak nem sikerült eredményt elérnie sem a rendőrségi reform, sem pedig az állami tisztviselők pozitív diszkriminációja terén. FitzGerald javaslata az volt, hogy a katolikusok bizalmát teljesen elvesztett RUC kapjon más elnevezést és helyi alapon szerveződjön. Heath legfeljebb arra volt hajlandó, hogy a katolikus tisztviselők arányának növelése terén tegyen kisebb lépéseket.⁵³⁴

De nemsokára meglett a gesztusok eredménye. A hatalommegosztás rendszerét, és az ír dimenziót a tartomány helyzetéről a britek által kiadott, de Dublin inputjait figyelembe vevő Fehér Könyv javasolta 1973. márciusában. Az unionisták közül Faulkner elfogadta a javaslatokat, Craig viszont nem, és új pártot alapított, a Vanguard-ot (VUPP).⁵³⁵ A szakadás már a folyamat kezdetén megmutatta a várható erős lojalista ellenállást. Az SDLP is ambivalensen tekintett a javaslatra, elsősorban azt sérelmezte, hogy az internálás fennmaradt és nem volt ajánlás a változásra a nemzeti jelképekről szóló törvényben.⁵³⁶ Az SDLP-nek emellett el kellett fogadnia, hogy a republikánus és nacionalista doktrínákkal ellentétben az önrendelkezés bázisa csak Észak-Írország, nem mind a 32 megye. A déli kormányzat alapvetően elégedetten fogadta a tervezetet, és annak alapján indult el a kompromisszum keresése. A demokratikus alapzatot egy új, arányos választási rendszeren alapuló (a vagyoni cenzus eltörlésével a szavazati joggal rendelkezők száma 25%-al nőtt, ami a katolikusoknak kedvezett jobban) Nemzetgyűlés jelentette, az SDLP számára elfogadhatatlan Stormont-parlament helyett. A választásokat június 28-án tartották meg. Faulkner „hivatalos” unionistái alkották a legnagyobb erőt 29%-kal, az SDLP 22%-ot szerzett, a Szövetség Párt, az APNI⁵³⁷ 9-et, a NILP pedig 3%-ot. A Fehér Könyvet elutasító unionisták összesen 33%-ot kaptak.⁵³⁸

A hatalom megosztás elve és a választási eredmények figyelembe vételével július 2-án Faulkner megegyezett Cosgrave-vel arról, hogy a UUP – APNI – SDLP koalíció lesz a kormányzat alapja. Dublin megpróbálta gesztusokkal megerősíteni az unionisták mérsékelt számnyát. Kiállt a brit csapatok maradása mellett, mivel kivonásuk recept lenne a

⁵³³ Border Poll Results. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1973belfas00043, 1973. március 12.

⁵³⁴ FitzGerald: 174. p.

⁵³⁵ Vanguard Unionist Progressive Party (VUPP)

⁵³⁶ Nationalist Reactions to White Paper. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1973belfas00049, 1973. március 23.

⁵³⁷ Alliance Party of Northern Ireland, röviden Alliance Party. A továbbiakban az APNI rövidítést használom.

⁵³⁸ Hennessey: 220. p.

polgárháborúra és elutasította mind Észak és Dél gyors egyesülését, vagy az újrafelosztásnak a lehetőségét.⁵³⁹ Lynch támogatta a kormány politikáját és a békefolyamat mellé állt, bár a Fianna Fáil republikánusabb érzelmű köreit, akik szemében Cosgrave kőbe vésett alapelveket feszegetett, nem tudhatta maga mögött. Az ellenzék vezetője vörös vonalként az egyesülést, mint végső cél fenntartását jelölte meg, és gesztust téve saját belső ellenzéke felé óvott a „békét minden áron” megközelítéstől.⁵⁴⁰ Az amerikai diplomáciát különösen a republikánus szimpátiákkal vádolt Haughey erősödése aggasztotta,⁵⁴¹ de ő a háttérben maradt.

A folyamat a szélsőséges protestánsokat félelemmel töltötte el, Heath ugyan igyekezett megnyugtatni a lojalistákat,⁵⁴² de kevés sikerrel. Faulkner pártjában október 8-án lemondásra szólították fel, és bár győzött, többsége nem volt meggyőző. A nehézségek ellenére november végén bejelentették az új végrehajtó hatalom (amit nem hívtak kormánynak) összetételét. Ennek vezetője Faulkner lett, helyettese az SDLP elnöke, Gerrard Fitt, de helyet kapott John Hume is és a liberális APNI vezetője, Oliver Napier is. Ezzel az SDLP és Dublin egyik célját elérte, a hatalommegosztás megtörtént. A republikánusok, mivel a kompromisszum messze nem közelítette meg az általuk elvárt minimumot, negatívan fogadták a hírt. A Westminsterben a republikánusokhoz közel álló Bernadette McAliskey (Bernadette Devlin) és Frank McManus nem üdvözölte a megegyezést, az IRA pedig kollaborációnak bélyegezte azt és előrevetítette az aláíását.⁵⁴³ A katolikus közösség ekkor nagy optimizmussal nézett a jövőbe, csak 37 százalékuk gondolta úgy, hogy húsz év múlva Észak-Írország még mindig Nagy Britannia része lesz.⁵⁴⁴ A tárgyalási folyamat az alkotmányos nacionalizmust erősítette, a BBC 1974. áprilisi felmérése szerint katolikus oldalon szinte teljes volt az SDLP politikájának támogatása, és az erőszak alternatívájának elvetése. A válaszadók 96 százaléka utasította el

⁵³⁹ Cosgrave Visit to London. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1973london07994, 1973. július 12.

⁵⁴⁰ Opposition Leader Lynch Endorses Irish Government Stand on Northern Ireland. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1973dublin00872, 1973. július 5.

⁵⁴¹ Government Wins Important by-Election. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1973dublin01576, 1973. november 30.

⁵⁴² Heath Visit to Cosgrave. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1973belfas00139, 1973. szeptember 10.

⁵⁴³ Northern Ireland Reaction to Formation of Executive Designate. SDLP Leader and Deputy Chief Executive-Designate Gerry Fitt. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1973belfas00168, 1973. november 23.

⁵⁴⁴ A többségi közösség 68% gondolta így, bár 10% elképzelhetőnek tartotta az Egyesült Írország létrejöttét is.

az erőszak használatát politikai célok elérésére, és csak 2%-a támogatta.⁵⁴⁵ Az IRA érezhetően meggyengült, mivel a tárgyalás ekkor már hatásosabb eszköznek látszott a fegyvernél.

Az ír dimenziót illetően 1973 december 6-9. között az angliai Sunningdale-ben folytattak tárgyalásokat. A két kormány, az SDLP, az APNI és Faulkner hivatalos unionistái végül egy olyan kompromisszumban állapodtak meg, melyet elméletileg mind a két fél győzelemként könyvelhetett el. Dublin elismerte, hogy nem lehet változás Észak-Írország státuszában a többség beleegyezése nélkül és elkötelezte magát a biztonsági együttműködés mellett, beleértve akár a kiadatás lehetőségét is. Informálisan jelezte, hogy mindent megtesz az 1937-es alkotmány 2. és 3. cikkelyének olyan módosításáért, hogy az ne tartalmazzon többé területi követelést Észak-Írországra nézve. Cserébe a britek megígérték az internálás mielőbbi megszüntetését és létrejöhetett az Észak és Dél összetartozását szimbolizáló Írországi Tanács (Council of Ireland). A Tanács két részből állt volna: a hét ír és hét északír kormánytagból álló Minisztertanácsból illetve a Dáil Éireann és az Észak-Ír Nemzetgyűlés 30-30 tagjából álló konzultatív testületből. A briteknek nem jutott volna semmilyen szerep, jelezve, hogy a tartomány nem exkluzívan brit. FitzGerald, mint mindig, igyekezett a praktikus problémákra koncentrálni, az Írországi Tanácsot is a gyakorlatban használható intézménnyé kívánta fejleszteni. Bizonyos témákban valódi döntéshozói jogköröket terveztek, mint az EK csatlakozással kapcsolatos kérdések vizsgálata (pl. közös határmenti programok), a kereskedelem, a turizmus és a mezőgazdaság kérdése.⁵⁴⁶ Az írek elérték, hogy a funkciók nyitottak, bővíthetők maradtak. Ennek ellenére a Tanácsnak annyi valódi hatalma lett volna, amennyit Észak-Írország, ezen belül pedig a többségi protestáns közösség enged.⁵⁴⁷

Az ír tárgyalók ezzel gyakorlatilag megkapták a reálisan elvárható maximumot, bár az eredmény messze volt az SDLP 1972-es követeléseitől. A következő fél évben az összes fenti pont viták kereszttüzébe került az egyre erősödő unionista ellenállás miatt, megterhelve elsősorban Dublin és az SDLP kompromisszumkézségének határait.

X/3. A hatalommegosztás öt hónapja

⁵⁴⁵Northern-Ireland Catholic Support for SDLP. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974belfas00050, 1974. április 25.

⁵⁴⁶The Sunningdale Agreement (December 1973). <http://cain.ulst.ac.uk/events/sunningdale/agreement.htm>

⁵⁴⁷ Good Dublin Reaction to Tripartite Conference Results. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1973dublin01626, 1973. december 10.

A Brian Faulkner vezette kormányzat 1974. január 1-én lépett hivatalba, a Westminsteről megkapva a hatalmat a szociális gazdasági ügyek intézésére. Ezzel a közvetlen uralom véget ért, de a biztonsági kérdések továbbra is Francis Pym miniszter felügyelete alatt maradtak.⁵⁴⁸ Faulknernek radikális ellenállással kellett megküzdenie az első napoktól kezdve. Paisley burkoltabban, Craig nyíltabban fenyegetőzött polgárháborúval, amely a republikánusok kiirtásához vagy elűzéséhez vezetne.⁵⁴⁹ A megegyezésben elrejtett aknák kezdtek felrobbanni. Az Írországi Tanács létrejötte az SDLP egyik alapvető követelése volt, és már a kezdetektől 22-es csapdája-szerű helyzetet hozott. Ha nincs Írországi Tanács, az SDLP teszi tönkre a hatalommegosztási kísérletet, ha van, akkor Faulkner keményvonalas ellenzéke.⁵⁵⁰ A protestánsok túlnyomó többsége elhitte, hogy a gyenge jogosítványokkal bíró Írországi Tanács az Egyesült Írország előszobája. Ebben Olivier Napier megalapozottnak tekinthető véleménye szerint megint az irracionális szimbolikába kapaszkodás jelent meg, de elősegítették a győzedelmes reakciók is egyes ír orgánumokban.⁵⁵¹ Tény, Dublinban is sokan azt hitték, hogy az Írországi Tanács ad egy struktúrát az egyesülés eléréséhez. Mások pusztán a republikánusok pacifikálásának eszközt láttak benne. Cosgrave a február végi Dáil-vitában Sunningdale-ről megpróbálta továbbítani az üzenetet északra, hogy a bilaterális fórum nem az egyesülés eszköze.⁵⁵² Miután az unionista többség 453-373 arányban elvetette az Írországi Tanácsot, Lord O'Neill kérte, hogy addig halasszák el a Tanács létrehozását, amíg Észak-Írország lakossága hozzá nem szokik a hatalommegosztás gondolatához. Az SDLP azonban a tagság elvárásai miatt nem volt abban a helyzetben, hogy lassítson, Austin Currie elutasította a javaslatokat.⁵⁵³

Eközben a mérsékelt unionista vezetés mögül tömegesen dezertáltak a vidéki szervezetek. Faulkner január 7-én lemondott pártelnöki tisztjétől, bár megmaradt parlamenti vezetőnek. Az unionisták közötti vita gyorsan elfajult. Faulkner Harry Westet a

⁵⁴⁸ N.I. Executive Takes Office and Starts Work. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974belfas00002, 1974. január 2.

⁵⁴⁹ Mivel mindkét protestáns vezető számára a katolikus közösség túlnyomó többsége a „republikánus” kategóriába tartozott, gyakorlatilag etnikai tisztogatással fenyegetőztek. Loyalists Form New Council to Oppose Northern-Ireland Constitution Act. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1973belfas00178, 1973. december 10.

⁵⁵⁰ Bloomfield on Sunningdale, Executive and Loyalists. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london06578, 1974. május 28.

⁵⁵¹ Alliance Leader on Sunningdale and Executive. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london02198, 1974. február 19.

⁵⁵² Dáil Split on Northern-Ireland Policy. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám:

1974dublin00280 1974. február 28.

⁵⁵³ Loyalist No-Confidence Motion will be Defeated. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974belfas00033, 1974. március 15.

„fasiszta viselkedési elemeket felmutató Dr. Paisley bábjának nevezte. A pártelnökké választott Harry West viszont hiába próbálta visszahívni Paisley-t és Craig-et, akik ekkorra már létrehozták az Egyesült Ulsteri Unionista Tanácsot, az UUUC-t⁵⁵⁴, egy politikai ernyőszervezetet, amiben az Orange Order is részt vett. A Craigavon és Brookeborough alatt fenntartott egység maradványai is szétestek ezzel.⁵⁵⁵ Az UUUC hamarosan alkalmat kapott arra, hogy a protestáns ellenállás erejét megmutassa. Az 1974. februári Westminster-választás a legrosszabbkor jött a koalíció számára. A kormányzó pártok próbálkoztak bizonyos együttműködéssel a választások előtt a lojalisták és a republikánusok visszaszorítására. Az SDLP jelöltet indított Frank McManus és Bernadette McAliskey (Devlin) ellen, azt kockáztatva, hogy az ír közösség elveszíti ezeket a helyeket. Végül ez is történt, a lojalista UUUC szerezte meg 1-et kivéve Észak-Írország mind a 12 parlamenti helyét. Egyedül Gerry Fitt győzött a Sunningdale-párti jelöltek közül. A választások új helyzetet teremtettek. A lojalisták a szavazatok 51%-át szereztek meg, a republikánusok 9-et. Az SDLP 22%-kal jól teljesített, de a mérsékelt unionisták nem, így összesen a Sunningdale párti erők csupán 40%-ot kaptak. Az általános vélemény az volt, hogy a választások az Írországi Tanács, sőt a hatalommegosztás elutasítását jelentik. Egyes lojalista vezetők, mint Austin Ardill és John Laird, hajlandónak mutatkoztak a hatalommegosztás elfogadására, de az Írországi Tanácsra nem. Mások, mint Paisley, a hatalommegosztást sem tudták elfogadni. A Faulknerhez lojális unionisták ebben a helyzetben elutasítottak minden továbblépést a Tanács létrehozása ügyében addig, amíg Dublin el nem ismeri Észak-Írország alkotmányos státuszát.⁵⁵⁶

Ezzel azonban súlyos gondok voltak a déli politikai élet megosztottsága miatt a nemzeti kérdésben. A Fianna Fáil volt minisztere, Kevin Boland keresetet nyújtott be a Sunningdale-i kommuniké 5. pontja ellen, azon az alapon, hogy a megállapodás ütközik az 1937-es alkotmánnyal, mert elismeri Észak-Írországot. A Fianna Fáil sem tudta elfogadni a kormány „megbékéltetési” politikáját, Lynch azzal vádolta meg Cosgravet, hogy „de jure” jogot ad a protestánsoknak a felosztás fenntartására. A kormány azzal védekezett, hogy a szerződéssel nem ismerte el Észak-Írországot, ügyvédei kijelentették, hogy Sunningdale semmilyen mértékben sem módosítja az alkotmányt.⁵⁵⁷ Amikor azonban ez kikerült a

⁵⁵⁴ United Ulster Unionist Council.

⁵⁵⁵ Faulknerite Unionists to Organize on Precinct Level. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london01597, 1974. február 4.

⁵⁵⁶ Loyalist Landslide in Northern Ireland. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974belfas00027, 1974. március 4.

⁵⁵⁷ Sunningdale Spirit Dissipating. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00068, 1974. január 15.

sajtóba, hatalmas felháborodást keltett északon.⁵⁵⁸ Március 13-án Cosgrave a Sunningdale-i megegyezés 5. paragrafusának betűjén és szellemén is túllépve, az ír kormány nevében elismerte, hogy Észak-Írország de facto Nagy-Britannia része, és aláhúzta, hogy annak státuszán csak az ulsteri lakosság többségének beleegyezésével lehet változtatni. A "de facto" elismerés nem volt "de jure" elismerés, mert azzal a kormány szembe ment volna az Alkotmánnyal. A Fianna Fáil megosztotta a kérdést, a Lynchet helyettesítő George Colley a párt nevében elfogadta és üdvözölte Cosgrave nyilatkozatát, de Vivion de Valéra vezetésével a tradicionalisták erős fenntartásaikat fejezték ki. Bár London és Faulkner üdvözölte a nyilatkozatot, a lojalisták azt nem tekintették jelentősnek.⁵⁵⁹

Hiába rendeződött a státuszkérdés, az Alkotmány ügye megmaradt szimbolikus inzultusnak a protestánsok számára. Az unionista érvelés az volt, ha Dublin azért nem tart népszavazást a kérdésről, mert fél, hogy a népesség azt elutasítja, az csak azt bizonyítja, hogy az írek nem képesek olyan áldozatok vállalására, mint a protestánsok. A továbblépés lehetőségét Dublin komolyan megfontolta, a protestánsok követelésének teljesítésén túl a kor polgárjogi színvonalának elérése (válás, emberi és szociális jogok) is motiválta a kabinetet. Úgy akarták átvágni a gordiuszi csomót, hogy az 1937-es szöveg megváltoztatása helyett egy teljesen új alkotmányt alkotnak. Az ambíciókat hamar lelohasztotta a tény, hogy ehhez szükség lett volna az ellenzék támogatására, és „egy nagy adag történelem elfelejtésére, amit az írek nem könnyen tesznek meg” – állapította meg egy amerikai megfigyelő.⁵⁶⁰ FitzGerald felvetette, hogy meg lehetne próbálni, a Fianna Fáil támogatása nélkül a választók elé vinni a kérdést. A közvélemény-kutatások szerint a választók 51 százaléka ellenezte a 2. és 3. cikkely eltörlését, és csak 11%-a támogatta. Az ír népesség körében ekkor még erőteljesen élt a hagyományos ideológia, erőteljes ellenzéki támogatás nélkül a kormány javaslata elbukott volna egy népszavazáson. Lynch maga rugalmas lett volna, Vivion de Valéra viszont erőteljesen ellenezte az apja nevéhez fűződő alkotmányszöveg megváltoztatását, és elég képviselőt gyűjtött maga köré, hogy a merevebb álláspont kerekedjen felül.⁵⁶¹

Belpolitikai szempontból az Alkotmány mellett a legkényesebb kérdést a délre menekült IRA-tagok kiadásának ügye jelentette. Az ír kormány nem tudott engedni a

⁵⁵⁸ Collins: 178. p.

⁵⁵⁹ All Parties Accept "Factual Position" of Northern Ireland within UK. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00343, 1974. március 15.

⁵⁶⁰ New Constitution Being Drafted. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1973dublin00551, 1973. április 30.

⁵⁶¹ Current British Views on Sunningdale. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london03534, 1974. március 20.

kiadatás kérdésében, mert az észak-írországi bíróságok elfogultságával kapcsolatban hosszú történelmi tapasztalatokra visszanyúló és mély gyanakvás élt az ír közvéleményben. A kérdés Sunningdale végrehajtásának legnagyobb akadályává vált. Cosgrave végül egy áthidaló megoldással próbálkozott meg. A javaslat az volt, hogy a politikai gyilkosságokat elkövetők (az IRA tagjai), akiket elfognak Írországbán, különleges bíróságok elé álljanak. Így elkerülhető lett volna az a hagyományos bíróságoknál viszonylag gyakori jelenség, hogy az északiak ügyével szimpatizáló esküdtzések felmentették az IRA-tagokat. A kompromisszum részeként az írek feladták volna követelésüket a RUC reformjára.⁵⁶²

Faulkner márciusban még azt gondolta, hogy elfogadtathatja a *quid pro quo*t, hogy az Írországi Tanácsért cserébe Dublin változtat álláspontján az IRA-tagok kiadatásában. Az SDLP viszont továbbra is ragaszkodott a teljes Sunningdale csomaghoz, melyet az Egyesült Írországhoz vezető első lépésnek láttak. Sokan úgy vélték, hogy miután a párt egy éven át folyamatos sikereket aratott, eljött az ideje, hogy feladjon valamit. A hangulat azonban nem ez volt a vezetésen belül. Az SDLP miniszterei közmegelégedésre dolgoztak, kompetenciájuk kétségtelen volt, és nem érezték úgy, hogy annak a közösségnek kellene engednie a siker órájában, amely ötven éven át volt elnyomott kisebbség. Ezekben a hetekben valós félelem volt, hogy az SDLP visszavonul a kormányból, ha túl nagy nyomás nehezedik rá az Írországi Tanács ügyében.⁵⁶³ Az IT megmentésére olyan ötlet is felmerült, hogy lassan, szinte észrevétlenül hozzák létre. Előzetes bejelentés nélkül, hogy a Tanács létrejött, egyre gyakrabban tartanának déli és északi miniszterek közös üléseket gyakorlati kérdésekben. Az SDLP-nek azonban pont a szimbolikus tartalom miatt fontos volt felmutatni a Tanácsot, mint eredményt.⁵⁶⁴ London sem könnyítette meg az SDLP dolgát, nem gyorsították fel az internáltak elengedését.⁵⁶⁵

Amikor az unionista vezető meggyengülése már elérte a kritikus mértéket, a Heath-et (akitől a 11 unionista képviselő megvonta a támogatást, így nem tudott újra kormányt alakítani) felváltó Wilson megpróbálta megerősíteni Faulkner-t. A brit miniszterelnök áprilisi észak-írországi látogatásán figyelmeztetett a következményekre, ha a kísérlet megbukik, az elszalasztott lehetőséghez nagyon nehéz lesz visszatérni. Wilson

⁵⁶² Northern Ireland: British Post-Mortem on Sunningdale Conference. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1973london14783, 1973. december 14.

⁵⁶³ After Election: Loyalists State Program, Faulkner Backs away from Sunningdale. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london02850, 1974. március 6.

⁵⁶⁴ Impasse Over Implementation of Sunningdale Agreement. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00608, 1974. május 10.

⁵⁶⁵ Responding to Northern-Ireland Election Results: An Analysis Following Transmitted by Consulate General Belfast. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london03777, 1974. március 26.

jól látta, hogy a közvetlen uralom egyirányú, politikailag sehova sem vezető zsákutca.⁵⁶⁶ Ez ugyanúgy nem járt sikerrel, mint amikor a munkáspárti miniszterelnök O'Neill mögé állt 1969-ben. Faulkner Callaghan külügyminiszter egy beszédére utalva azzal próbálta zsarolni a keményvonalasokat, hogy az ellenállással Észak-Írország pozícióját veszélyeztetik Nagy Britannián belül.⁵⁶⁷ Ez sem ért el eredményt. A protestáns népesség és politikai elit jelentős része 1974 tavaszára ugyanolyan élesen állt szemben a hatalommegosztással, mint a katolikus kisebbség a Stormonttal. A legradikálisabb választ, ahogy az íreknél is, a protestánsoknál is a munkásosztály adta.

X/4. A protestáns betonfal: Sunningdale bukása

Harry Murray, az Ulsteri Munkástanács, az UWC⁵⁶⁸ elnöke nem tipikus, felső-középosztálybeli lojalista politikus volt, mint Paisley, Craig, Taylor vagy West. Nem az ír hagyományokat utasította el (állítása szerint Wolfe Tone tisztelői közé tartozott), nem az SDLP-vel való együttműködést, hanem a protestáns közösségre rákényszerített megegyezést.⁵⁶⁹ Ami pedig mögötte állt, az az unionista elit részéről 1969 óta folyamatosan visszavonulást érzékelő, kemény, elkeseredett lojalista munkásosztály és kisember volt. Erről a társadalmi csoportról a brit politikai elitnek nagyon rossz véleménye volt. Amerikai diplomáttákkal folytatott magánbeszélgetéseiben Merlyn Rees „nagyon keménynek” nevezte a protestáns alsóbb rétegeket, akik a katolikusokat idegennek és alsóbbrendűnek tekintik. A protestáns gyűlöletet valósnak, törzsinek és nehezen kiirthatónak nevezte, jobban elterjedtnek és mélyebbnek tartotta, mint a hasonló jelenséget a katolikusoknál.⁵⁷⁰ Ehhez képest nehezen érhető, hogy Rees, a brit kormány, de Dublin és az SDLP is, hogyan becsülhette le a protestáns munkásosztály ellenálló erejét és képességét Sunningdale-lel kapcsolatban.

Áprilisban Sunningdale ratifikációja tovább húzódott. A mérsékelt unionistákat és az APNI-t továbbra is nagyon zavarta a kiadatás kérdésének megoldatlansága, csak akkor tudtak volna engedni, ha cserébe az SDLP és Dublin enged az Írországi Tanács

⁵⁶⁶ Northern Ireland: the Continuity of British Policy NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london04954, 1974. április 22.

⁵⁶⁷ Impasse Over Implementation of Sunningdale Agreement. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00608, 1974. május 10.

⁵⁶⁸ Ulster Worker's Council.

⁵⁶⁹ UWC Leader Praised in Republic. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00942, 1974. július 16.

⁵⁷⁰ Views of Northern Ireland Secretary Rees. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin01068, 1974. augusztus 9.

ügyében.⁵⁷¹ Az Írországi Tanács „felvizezése” márciusban kezdődött meg, amikor bejelentették, hogy két részletben fogják bevezetni. Először csak konzultatív szerepe lenne, végrehajtó hatalmat csak a következő választások után kapna. A kompromisszummal sem az unionisták, sem az SDLP nem volt elégedett. Trevelyan prófétai módon úgy értékelte, hogy a katolikus engedmény túl későn jött, az UWC elutasítása várható volt.⁵⁷²

Május közepén már nem lehetett tovább halasztani a lojalisták javaslatának napirendre tűzését Sunningdale újratárgyalásáról. Az UWC Sunningdale teljes elutasítását kérte, amit a hivatalos unionisták, az APNI és az SDLP május 15-én elutasított. Válaszul az Ulsteri Munkástanács által előre jelzett sztrájk azonnal megindult.⁵⁷³ A pártok május 22-én megállapodtak Sunningdale végrehajtásában, de közben Észak-Írország kezdett megbénulni, a sztrájk a várakozásokon felül hatásosnak bizonyult. Május 23-án kérték a brit kormányt, hogy vesse be a katonai erőket az alapvető szolgáltatások fenntartására. A belső törések a nyomás alatt gyorsan kimélyültek. Roy Bradford környezetvédelmi miniszter és számos másodvonalbeli unionista politikus a sztrájkolókkal való tárgyalást javasolta, amit Faulkner megtagadott. Wilson nehéz helyzetbe került. A brit hadsereg határozottan ellenezte, hogy kényszerítő eszközöket kelljen alkalmaznia a sztrájkolók ellen, Dublin viszont pontosan ezt követelte. FitzGerald lojalista „felkelésről” beszélt.⁵⁷⁴ Az SDLP miniszterei közül Paddy Devlin és Ivan Cooper lemondással fenyegetőzött, ha a katonaság nem lép. A hadsereg viszont vonakodott kétfrontos háborút nyitni, május 27-én tett ugyan lépéseket az üzemanyag-ellátás fenntartására és több tucat protestáns rendezőjét letartóztattak, de hiányzott a valódi akarat. Az is kétséges volt persze, hogy a hadsereg, ha igazán akarta volna, meg tudta volna e oldani a helyzetet. Az UWC május 28-án az elektromos ellátás jelentős, 20-30%-os csökkentésével válaszolt, és jelezte, hogy a sztrájk a közvetlen uralomhoz való visszatéréssel érhet véget.⁵⁷⁵ A protestánsok megtalálták azt az egyensúlyt, ahol még a lakosság szenvedése nem volt túl nagy, de a sztrájk hatásosan megbénította az országot. A kormányzó pártok tettek még egy utolsó kísérletet a kompromisszumra: megegyeztek, hogy kiegyensúlyozzák Sunningdale-t, ami a

⁵⁷¹ Post-Election Debate on Sunningdale Still Unfinished. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974London04407, 1974. április 8.

⁵⁷² Northern Ireland Situation: Sunningdale Agreements Modified. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974London06469, 1974. május 23.

⁵⁷³ Deeper Polarization Over Sunningdale. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974London06283 1974. május 20.

⁵⁷⁴ Irish Government Views on Seriously Deteriorating Situation in Northern Ireland. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00684, 1974. május 24.

⁵⁷⁵ Northern Ireland Situation Deteriorates. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974London06617, 1974. május 28.

meghárítás politikai eufémizmusa volt. Dublin és az SDLP fájdalmas engedményekre is hajlandó volt a hatalommegosztási kísérlet megmentése érdekében, és ezt még a Fianna Fáil is elfogadta.⁵⁷⁶ Amikor a kompromisszum nem ért el eredményt, Faulkner lemondott, és Sunningdale ezzel gyakorlatilag megbukott, bár a Nemzetgyűlést 1975 márciusáig nem oszlatták fel.

Hume rendkívül keserűen emlékszik vissza a munkáspárti kormány meghárítására. Éles ellentétbe állítja a konzervatívok határozottságával Wilson mentalitását. A katolikus vezető szerint át lehetett volna vészelti a sztrájkot, ha egyetlen szektorban, az áramszolgáltatás terén biztosítja a hadsereg az ellátást.⁵⁷⁷ Garret FitzGerald viszont – szintén keserűen – arra mutatott rá, hogy a brit hadsereg ellenezte ezt, és tudatosan ásta alá a Wilson kormány politikáját mind taktikai, mind stratégiai szinten. Cosgrave visszafogottan reagált, és megemlítette az IRA által játszott szerepet a lojalisták provokálásában.⁵⁷⁸ Ez egyébként nem volt jelentős – a források nem hangsúlyozzák, mint fő okot. A Sunningdale-folyamat idején, 1973 márciusától 1974 nyaráig a republikánus támadások nem Észak-Írországra, hanem Angliára koncentráálódtak.⁵⁷⁹

Kérdés, hogy ír részről korai engedményekkel meg lehetett volna kötni egy kompromisszumot? Sokan érzékelték, hogy a katolikusok eltökéltsége a protestáns ellenállás megmerevedéséhez, sőt az egész rendszer megsemmisüléséhez vezethet, de Sunningdale az ír közösség számára önmagában is nagy kompromisszum volt. Az SDLP-Cosgrave stratégia (mert az határozta meg a protestánsok szempontjából problematikus pontokat) tehát egyszerre volt túl kevés és túl sok. Az ír nacionalizmus szempontjából forradalmi volt a Cosgrave kormány megközelítése, hogy elfogadták az „egység csak északi egyetértéssel” formulát (Lynch ezt nem tudta elérni a Fianna Fáillal), a protestáns keményvonalasoknak viszont túl kevésnek bizonyult.⁵⁸⁰ Egy elemzés szerint Sunningdale támogatói maguknak keresték a bajt. Létrehozták a hatalommegosztás rendszerét, amire az 1973. júniusi választások nem adtak felhatalmazást. Úgy fogadták el az Írországi Tanácsot, hogy teljesen figyelmen kívül hagyták a lojalisták fenntartásait, elutasították az új választások gondolatát, aztán pedig nem vették figyelembe a február 28-i általános választások eredményét, amikor a Westminsterbe egy kivétellel csak lojalista jelöltek

⁵⁷⁶ Sunningdale Agreement to be "Rebalanced". NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00652, 1974. május 28.

⁵⁷⁷ Hume: 59. p.

⁵⁷⁸ FitzGerald: 199. p.

⁵⁷⁹ Andrew J. Wilson: 82. p.

⁵⁸⁰ Performance Assessment, 1974. NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám: 1974dublin00390, 1974. március 26.

kerültek be. Lesöpörték az asztalról a lojalisták minden alkotmányos próbálkozását, végül pedig elutasították a tárgyalást a sztrájkolókkal.⁵⁸¹ A bukás alapvető oka azonban valószínűleg nem az ír taktika merevsége, hanem az volt, hogy a két közösség szinte homlokegyenest ellenkezően gondolkodott. Az északi katolikus kisebbség 46 százaléka ekkor (37 ellenében) az Egyesült Írországot támogatta. A protestánsok viszont 58-38 arányban vissza akartak térni a régi egypárti uralmi rendszerhez, amit a másik közösség 7-87 arányban elutasított. A hatalommegosztást a protestánsok 18, a katolikusok 90%-a támogatta. Az Írországi Tanácsot az előbbiek nagy többséggel (52-26) vetették el, a katolikusok 72-4 arányban támogatták.⁵⁸² A két közvélemény nagyon messze állt egymástól, és ilyen háttérrel kétséges, hogy a Paisley-Craig-UWC tengely bármit elfogadott volna az 1973-as kompromisszumcsomagból. Terence O'Neill volt északír miniszterelnök véleménye az volt, ha nem lett volna az Írországi Tanács, Ian Paisley és a keményvonalasok találtak volna valami mást a hatalommegosztás ellehetetlenítésére.⁵⁸³ A későbbiek, az 1976-os és 1985-ös protestáns ellenállás fényében ez igen valószínűnek tűnik. Az eseményekhez hozzájárult Dublin habozása a protestánsok számára fontos kérdésekben,⁵⁸⁴ szerepe volt az IRA erőszaknak, de Sunningdale és az utána következő kísérletek bukását alapvetően a tárgyalásos megoldásra nem kész protestáns politikai elit és népesség okozta.

XI. Alternatívakeresés és stagnálás Sunningdale után (1974-1979)

Az 1974-es kudarc után a konfliktus minden szereplője alternatívakeresésbe kezdett. Dublin egy egészen új stratégiát próbált ki, majd annak sikertelensége után 1979-ig a mérséklet és távolságtartás politikájának egyvelegét folytatta Cosgrave és az öt követő Lynch. Az SDLP radikalizálódott, a baloldali Fittel szemben a „nacionalistább” John Hume erősödött meg. A szélsőségesek pedig mindkét oldalon elméleti síkon úttörő, bár működésképtelen alternatívákat dolgoztak ki Sunningdale-re. A Sunningdale utáni első két

⁵⁸¹ Sunningdale Parties Should Agree to New Assembly Election. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london06316, 1974. május 21.

⁵⁸² Northern-Ireland Opts for Moderation in BBC Poll. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974belfas00048, 1974. április 22.

⁵⁸³ Lord O'Neill Expects British Withdrawal Within Five Years. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin01615, 1974. november 12.

⁵⁸⁴ Unionist Council Rejects Council of Ireland: Faulkner Resigns as its Leader. NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám: 1974belfas00008, 1974. január 10.

év ezért gazdag volt az új ötletekben, de azok bukása után, 1976-1979 között a stagnálás korszaka köszöntött be.

XI/1. A Sunningdale-mínusz terv és a protestáns alternatívák

A London által 1974 nyarán kiadott új Fehér Könyv fenntartotta a közösségek közötti hatalommegosztás tervét, de az ír dimenziót lecsökkentette. Ugyanakkor burkoltan utalt rá, ha a protestánsok nem lesznek hajlandók a hatalommegosztásra, az a brit pénzügyi segélybe kerülhet. Összességében egy Sunningdale-mínuszt tartalmazott, ami a lojalisták sikerét jelezte.⁵⁸⁵ Dublin és az SDLP negatívan fogadta a kompromisszum felvezetését. Az ír kormány véleménye szerint:

A tény az, hogy még a teljes Sunningdale is alig lett volna elegendő arra, hogy a katolikusoknak teljes egyenlőséget adjon a protestánsokkal. Minden, ami kevesebb Sunningdale-nél a katolikusok felkérésével egyenlő arra, hogy fogadják el a másodrendű kisebbség státuszát, ami nyilvánvalóan nehéz választott politikusok számára.⁵⁸⁶

Dublin ekkor egy liberális stratégiával próbálkozott a protestánsok megnyugtatására. Az SDLP és a Fianna Fáil időlegesen radikálizálódott, az északi párt radikálisabb politikusai, mint Paddy Duffy a Fianna Fáil republikánusainak felhívása mögé csatlakoztak, kérve, hogy Nagy-Britannia jelentse ki szándékát a visszavonulásra Észak-Írországból. Az SDLP viszonya rendkívüli módon megromlott a korábban szövetségesnek számító brit Munkáspárttal. Az előbbi kettős mércével vádolta a kormánypártot, míg az utóbbi nacionalizmussal az SDLP-t.⁵⁸⁷ Ezzel egy olyan szövetség szakadt meg egy időre az angol és ír baloldal között, ami korábban sokat segített a kisebbség helyzetén. A Fianna Fáil eleve ambivalensen viszonyult a Sunningdale-ben megtestesülő kompromisszumhoz, és Lynchnek ezután nagyobb nehézséget okozott a párt republikánus vonalának kordában

⁵⁸⁵ New British White Paper on Northern Ireland. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00874, 1974. július 5.

⁵⁸⁶ Government of Ireland Assessment of Northern Ireland Situation. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00800, 1974. június 20.

⁵⁸⁷ Drower: 73. p.

tartása.⁵⁸⁸ A problémát azonban nem a katolikus sértődöttség, hanem a mély protestáns ellenállás jelentette.

A katolikus közösség megint hajlik a kompromisszumot szorgalmazó politikusok megválasztására (majdnem hogy bármilyen változás nyereség lenne a katolikus számára). A nagyobb protestáns közösség hasonlóképpen valószínű, hogy a változással szembenállókra adja a voksát. (bármiféle változást is veszteségként értékelné a legtöbb protestáns.) Egy keményvonalas protestáns politikusok által uralt gyűlés kevés lehetőséget adna egy békés politikai megoldást szorgalmazó mozgalomnak. A folytatódó pathhelyzet a legtöbb, mi elvárható.⁵⁸⁹

Az elemzés helytállónak bizonyult. A brit tervezetnek megfelelően létrehoztak egy Alkotmányozó Konvenciót, de a legnagyobb erő a UUUC lett, a szavazatok 54,2%-val. A Konvenció 1975 őszén ült össze. London nyomása csak az UUUC egy részét készítette engedményekre, Craig szimbolikusan, rövid távra szólóan hajlandó lett volna megfontolni a hatalommegosztást az SDLP-vel. Bár a javaslatot a szélsőséges félkatonai szervezet, az UDA támogatta, Paisley és az UUUC nagy többsége kategorikusan elvetette.⁵⁹⁰ Ezután a VUPP-ot kizárták az UUUC-ből. A protestáns javaslat elutasította a hatalommegosztást és az ír dimenziózt, azt pedig, hogy ezek nélkül jöjjön létre egy belfasti kormány az SDLP és London utasította el. A Konvenció 1976 márciusában a siker reménye nélkül ért véget, és ezzel 1982-ig, azaz hat évig lekerült a napirendről az alkotmányos kísérletezés. 1977-ben a protestáns keményvonalasok (az UUP nem támogatta az elképzelést) általános sztrájkjal próbálkoztak meg visszaállítani a Stormontot, de Paisley kezdeményezése sikertelen maradt, és az UUUC is felbomlott.⁵⁹¹

Sunningdale alatt és után a nagy nyomás hatására a protestánsok körében számos ötlet merült fel a hatalommegosztás elkerülésére, amelyek érdekes ferde tükörben reflektálták a katolikus stratégiákat. Ezek közül a legradikálisabb és legmeglepőbb Desmond Boalé és az UVF-é volt, mely elfogadni látszott az egyesített Írországot. „Az

⁵⁸⁸ Rees Consults Party Leaders. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974belfas00067, 1974. május 31.

⁵⁸⁹ Assessment of Irish Troubles - Dangerous Stalemate. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin01380, 1974. október 3.

⁵⁹⁰ Dennis Cooke: Persecuting Zeal. A Portrait of Ian Paisley. Brandon Books Publishers, Dingle, 1997. 183. p. A továbbiakban Cooke.

⁵⁹¹ Duncan Morrow: Northern Ireland 1972-1995. In: Artur Aughey-Duncan Morrow: Northern Ireland Politics. Longman, London, 1996. 24. p.

UVF támogatja az egységes, független Ulstert, vagy akár egy föderális Írországot is.” – mondta ki a szervezet egy 1974 elején kiadott közleménye,⁵⁹² amit később Boal bontott ki. Boal szélsőséges, de viszonylag befolyásos politikus volt, egykori parlamenti képviselő, Ian Paisley jobbkeze a DUP-ban. Boal kevés részt vállalt a politikában azóta, hogy 1973-ban Paisley csatlakozott Craig-hez a brit kormány Fehér Könyve elleni harcában, de közel állt az UVF-hez.⁵⁹³ Boal felvetette, hogy a lehetséges brit kivonulás fényében le kellene ülni tárgyalni a Déllel egy egyesített Írországról. Az új államon belül Ulster olyan önkormányzatot kérhetne magának, amely protestáns identitását megvédené, sőt megmaradna az északi protestáns hegemonia. Javaslat nagy visszhangot váltott ki a Köztársaságban. Miután 1974. február 3-án a belfasti Sunday News-ban a napvilágra került, 4-én az már a legtöbb dublini újságban is megjelent. Különös izgalmat keltett az IRA/Sinn Féin vezetésében, mert az sok hasonlóságot vélt felfedezni Boal és saját Éire Nua tervszöve⁵⁹⁴ között, mely lehetővé tette volna a teljes 9 megyényi Ulster tekintélyes autonómiával való felruházását egy föderális Írországon belül.⁵⁹⁵ A Sinn Féin-nel közeli kapcsolatban álló Frank McManus Fermanagh – Dél-Tyrone-i Westminster-képviselő találkozott is Belfastban Boallal, de eredmény nélkül.⁵⁹⁶ Az ötlet természetesen komolyabb támogatást protestáns részről nem kapott.

1974 augusztusában leült tárgyalni a katolikusokkal, ez esetben a mérsékelt SDLP-vel, a szélsőséges paramilitáris szervezet, az Ulsteri Védelmi Szövetség, az UDA is. A kísérlet gyorsan véget ért, az UDA nem tudta elfogadni, hogy a tárgyalópartner távlatilag Írország egyesítésére törekszik.⁵⁹⁷ A protestáns többség számára a kiegyezésnél jóval vonzóbb megoldást kínált a teljes integráció Nagy-Britanniába vagy Ulster függetlenségének kikiáltása, esetleg bizonyos határmenti területek feladásával kísérve. Ezek közül az előbbi bírt több realitással. Az integráció lehetőségét egy BBC-interjú során 1973. szeptemberében Heath is megemlítette, tehát valamilyen szinten a brit politika felső szintje végiggondolta a kérdést, de az gyorsan lekerült a napirendről, Harold Wilson erős

⁵⁹² UVF Calls For Destruction of Council of Ireland, Creation Of "Council Of Ulster". NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám: 1974belfas00022, 1974. február 4.

⁵⁹³ UVF Statement: Reactions and Comments. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london01731, 1974. február 7.

⁵⁹⁴ Éire Nua. The Sinn Féin Policy - The Social, Economic and Political Dimensions. <http://cain.ulst.ac.uk/issues/politics/docs/sf/sinnfein79.htm>

⁵⁹⁵ Catholic and Protestant Extremists Discuss Similar Solutions. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00184, 1974. február 5.

⁵⁹⁶ Provos to Stop Killing UDR? NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám: 1974london01455, 1974. január 31.

⁵⁹⁷ Exploratory UDA-SDLP Talk Fails. NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám: 1974belfas00099, 1974. augusztus 2.

támadása magyarázkodásra kényszerítette a miniszterelnököket. A két nagy brit ellenzéki erő, az írországi pártok, északon az SDLP és a teljes katolikus közösség, de sok protestáns is ellenezte ezt a megoldást.⁵⁹⁸ Paisley viszont támogatta volna, hogy a kérdést népszavazáson döntsék el, mivel az „unionizmus legmagasabb formája a teljes integráció.” A Vanguard hasonló véleményen volt.⁵⁹⁹ A másik ötlet az unionista képviselő John Taylortól származott (bár sok kevésbé fontos politikai szereplő, illetve egyes félkatonai szervezetek is felvetették). Eszerint Észak-Írország függetlenségét Nagy-Britannia és Írország garantálta volna. Taylor verziójában a kisebbség megfelelő jogokat kapott volna, és elképzelhetőnek tartotta a kanton-rendszert is. A függetlenséggel összekapcsolva a határmódosítás vagy újrafelosztás mindenképpen érdekes opció lehetett volna a protestánsok számára, hiszen így egyes határmenti katolikus területek feladásával megszabadulhattak volna a probléma egy részétől, és közben megerősíthették volna a katolikus demográfiai expanzió miatt csökkenő többségüket. Taylor a határmódosítást, mivel az óhatatlanul nagy népességmozgásokhoz vezetett volna (ugyanúgy, mint a brit kormányzat 1972-ben) elvetette.⁶⁰⁰ A kérdés azonban ott volt a protestáns, sőt a brit gondolkodás margóján is, mert nem sokkal Taylor után a jóval fajsúlyosabb Enoch Powell is megemlítette egy sajtótájékoztatóján, természetesen kizárva a lehetőséget.⁶⁰¹

A szélsőséges UVF verziója egy olyan független Észak-Írországot akart, amire sem Nagy-Britannia, sem Írország nincs befolyással, de a katolikusok egyenlők lehetnek, ha lojálisak Ulsterhez.⁶⁰² Felállítottak volna egy Ulsteri Tanácsot („Council of Ulster”) amelyben a két közösség kiegyezett volna a fontos kérdésekben. A protestáns munkásság egy jelentős része ekkorra kiábrándult az unionista elitből, az egyes vélemények szerint a két nemzetet konfliktusban tartó felső középosztályból⁶⁰³, és új utakat keresett, ami ilyen gesztusokban nyilvánult meg. Bár ez messze nem jelentette a katolikus követelések teljesítésére való hajlandóságot, a Sinn Féin-IRA örömmel fogadta, mert beleillett ideológiájába. A republikánus politikai vízió fontos eleme volt, hogy a két közösség

⁵⁹⁸ Heath Remarks on Ulster Integration into UK Cause Confusion. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1973london10768, 1973. szeptember 20.

⁵⁹⁹Heath Statement(s) on Integration of Northern-Ireland in Great Britain. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1973belfas00144, 1973. szeptember 19.

⁶⁰⁰ Third Force and People's Army. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin01106, 1974. augusztus 16.

⁶⁰¹First Press Conference by Powell as Ulster Candidate for Parliament. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974belfas00118, 1974. szeptember 5.

⁶⁰² UVF Statement: Reactions and Comments. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london01731, 1974. február 7.

⁶⁰³ UVF Calls for Destruction of Council of Ireland, Creation of "Council of Ulster". NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974Belfast00022. 1974. február 4.

munkásosztálya összefog, és úgy alkot meg egy új Észak-Írországot, mely aztán része lenne a föderális Írországnak. A hetvenes években olyan teóriák is voltak, hogy az IRA-t támogató líbiai vezető, Kadhafi ezredes finanszírozná egy független Ulster létrehozását. Ennek az adott különös hátteret, hogy egy szélsőséges protestáns félkatonai szervezet, az Ulsteri Védelmi Szövetség (Ulster Defense Association - UDA) képviselőiben Glenn Barr ült le tárgyalni a tripoli-i vezetéssel. A kezdeményezést persze kevesen támogatták, Barrt saját pártja, a Vanguard és a másik protestáns paramilitáris szervezet, az UVF is elítélte.⁶⁰⁴ Akkoriban az IRA is elítélte az ötletet, és a tripoli-i tárgyalásokon nem vett részt hivatalosan. Ennek ellenére 1976-ban újra felmerült a kérdés, amikor az IRA részéről a volt vezérkari főnök, és a líbiai kapcsolat fő szervezője, Joe Cahill vezette delegáció leült tárgyalni egy szélsőséges lojalista szárny képviselőivel, hogyan lehetne a független Észak-Írország elképzelését összhangba hozni a Sinn Féin Éire Nua programjával. A találkozó hosszabb tárgyalássorozathoz vezetett Desmond Boal és Seán MacBride között, egészen addig, amíg az ír kormány részéről Conor Cruise O'Brien meg nem torpedózta azt. O'Brien a tárgyalások tényének nyilvánosságra hozásával készítette visszavonulásra a protestánsokat. Az ötletnek azért volt némi utóélete, Andy Tyrie és a már említett Glenn Barr vezetésével az UDA égisze alatt létrejött az Új Ulster Politikai Kutatócsoport (New Ulster Political Research Group - NUPRG), melynek célja a független Ulster létrehozásának vizsgálata volt. Terveik szerint az önálló Észak-Írország rendjének garانتálója az Amerikai Egyesült Államok lett volna, ám koncepciójuk minden reális alapot nélkülözött. A protestánsok túlnyomó többsége elutasító volt, Észak-Írország gazdaságilag és politikailag is képtelen volt az önállóságra, az USA nem érdeklődött a gyámi szerep iránt, London pedig már 1972-ben határozottan kijelentette: nem finanszírozná egy ilyen kísérletet.⁶⁰⁵

XI/2. Ír félelmek a brit jelenléttel kapcsolatban

Az ír stratégia, legyen az alkotmányos vagy fegyveres, dublini vagy belfasti, évtizedek óta azt célozta meg, hogy a britek hagyják el Írországot, hogy a két közösség külső befolyásolás nélkül egyezhessen meg az együttélésről. 1973-ban a Cosgrave

⁶⁰⁴ Furor over UDA Visit to Libya. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974belfas00186 1974. november 15, és Libyan Bank Rumor and UDA Aspirations. NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám: 1974belfas00190, 1974. november 18.

⁶⁰⁵ The Future of Northern Ireland – A Paper for Discussion. Her Majesty's Stationery Office, London, 1972. 32. p.

kormányzat változtatott ezen a politikán, 1974-re a helyzet pedig gyökeresen megváltozott. Dublin egyik legkomolyabb félelme az lett, hogy London visszavonul.

Nem kellemes belegondolni a brit visszavonulás következményeibe: a Falls Road azonnali felégetése, és valószínűsíthetően az összes belfasti IRA-bázis megsemmisítése. Ez a képlet nem vezethet sem békéhez, sem egységhez.⁶⁰⁶

- írta a Guardian még 1972-ben, és ez 1974-re több lett spekulációnál. 1974. április 24-én egy szakszervezeti gyűlésen a brit védelmi miniszter, Roy Mason felhívta a figyelmet, hogy növekszik a nyomás a kormányra, hogy vonja ki csapatait Észak-Írországból.⁶⁰⁷ Mason nem teljesen a levegőbe beszélt, bár gyorsan „tisztázta” szavait, és Wilson is kijelentette, hogy kivonulásról nincsen szó. Tény, a brit Munkáspárton belül létezett egy kicsi, de ekkoriban egyre erőteljesebb csoport, amely a csapatok azonnali visszavonását támogatta, és a közvélemény is egyre inkább befáradt a konfliktusba.⁶⁰⁸ Kisebbségi véleményként volt unionista körökben is olyan vélekedés, hogy a brit kivonulás elvonná az IRA létezésének fő okát, és rákényszerítené a két közösséget a tárgyalásra. Lehetnének ugyan erőszakos cselekmények, de hosszabb távon ez a taktika kevesebb áldozattal járna, mint a katonai jelenlét fenntartása.⁶⁰⁹ Lord Terence O'Neill viszont megkongatta a vészharangot. Észak-Írország volt miniszterelnöke nagyon is elképzelhetőnek tartotta, hogy a brit visszavonulás és a protestáns uralomhoz történő visszatérés katasztrofális eredménnyel járna. A június 3-i vitán a Westminsterben Rees világossá tette a kormány álláspontját: kizárta a hadsereg kivonulásának lehetőségét, és Észak-Írország teljes integrációját Nagy-Britanniával.⁶¹⁰ Heath és a liberális vezető, Jeremy Thorpe támogatta a kormányt, de Thorpe megjegyezte, számos képviselő örülne, ha megjelölnének egy dátumot a brit csapatok kivonására.⁶¹¹

⁶⁰⁶ The Division Deepens. The Guardian, 1972. február 1.

⁶⁰⁷ Furor over Defense Secretary Statement on British Troops in Northern Ireland. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london05128, 1974. április 25.

⁶⁰⁸ Labor Party Conference: Northern Ireland Question. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london15705, 1974. december 2.

⁶⁰⁹ Northern Ireland Fears of British Troop Withdrawal Remain Despite Wilson's Assurances. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london05208, 1974. április 29.

⁶¹⁰ Commons Debate on Northern Ireland. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london06955 1974. június 4.

⁶¹¹ Northern Ireland Debate Concludes: No Solution but Problems Better Understood. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london07055, 1974. június 5.

Mason elszólása botrányt keltett, és széleskörű reakciókat váltott ki, szavait csak a PIRA és az OIRA politikai szervezetei üdvözltek. Az IRA Sunningdale bukása után annyira biztos volt a kivonulásban, hogy O' Bradaigh Sinn Féin-elnök nyilvánosan kérte fel az angolokat, ne vonuljanak megfelelő tervek és előkészítés nélkül vissza, nehogy egy Belga Kongóhoz hasonló helyzet álljon elő, amikor a biztonsági vákuum ellenőrizhetetlen erőszakhoz vezetett.⁶¹² Egy amerikai elemzés ironikusan megjegyezte, hogy alighanem ez volt az első alkalom az ír történelemben, amikor egy szélsőséges republikánus azt javasolta, hogy a britek akár egy másodperccel is elhalasszák távozásukat.⁶¹³ Az ír kormány szerint az IRA-ban attól tartottak, hogy azonnali kivonulás esetén nem tudják megvédeni a katolikus gettókat.⁶¹⁴ A szervezetben valószínűleg több vélemény ütközött, Dáithí O'Connell hasonlóan nyilatkozott a BBC-nek, mint O' Bradaigh, de úgy értékelte, nem lesz polgárháború a brit kivonulás után, és az IRA jobban képes a nacionalista népesség megvédésére a brit hadseregnél akkor is, ha azt támadás érné.⁶¹⁵

A két IRA szárnyon túl az ír oldalon mindenki elítélte az ötletet. Az SDLP is attól tartott, hogy a kivonulás vérfürdőhöz vezetne, és a katolikusok lennének a fő áldozatok. A lojalisták inkább azt támogatták volna, ha a hadsereg marad és keményebben fellép az IRA ellen.⁶¹⁶ Az ír kormány a brit csapatok maradását illetően az őszre már rendkívül pesszimista volt, legrosszabb lehetőségként elképzelhetőnek tartották a Palesztina-modell bekövetkeztét is, totális háborúval a közösségek között.⁶¹⁷ Mivel 1000 főt nem sokkal később a brit hadsereg ki is vont Belfastból és Armaghból⁶¹⁸ Írorszában ekkorra a brit visszavonulás elmélete már annyira általánossá vált, hogy azt még a diplomata közösség is elképzelhető forgatókönyvek tartotta.⁶¹⁹ Cruise O'Brien észak-írországi helyzetértékelése a lehetséges kivonulással kapcsolatban szeptember végén szivárgott ki a lapokba, és különleges betekintést adott a politikai gondolkodásába. Az általa felvázolt

⁶¹² Provisional Sinn Féin Convention Summary. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin01368, 1974. október 1.

⁶¹³ Impasse over Implementation of Sunningdale Agreement. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám 1974dublin00608, 1974. május 10.

⁶¹⁴ Government of Ireland Assessment of Northern Ireland Situation. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00800, 1974. június 20.

⁶¹⁵ IRA Leader Threatens Increased Violence in Britain. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london15040, 1974. november 18.

⁶¹⁶ Northern Ireland Fears of British Troop Withdrawal Remain Despite Wilson's Assurances. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974london05208, 1974. április 29.

⁶¹⁷ Government of Ireland Assessment of Northern Ireland Situation. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00800/1974. június 20.

⁶¹⁸ One Thousand British Troops to be Withdrawn. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974belfas00114, 1974. szeptember 3.

⁶¹⁹ Lord O'Neill Expects British Withdrawal Within Five Years. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin01615, 1974. november 12.

vészforgatókönyv a szélsőséges lojalisták észak-írországi hatalomátvételét, a brit csapatok ezt követő visszavonását és egy polgárháború kitörését vetítette előre. Az elemzés a teljes nyugati területen UDA/UVF megszállást várt, az IRA csak egyes enklávékban tudta volna tartani magát, amelyeket könnyen blokád alá lehetett volna vonni. A polgárháború súlyos áldozatokkal járt volna a katolikus közösségben, de délen is a harcok átcsapása miatt. Cruise O'Brien a menekültek várható számát negyedmillióra becsülte. Úgy vélte, az ír hadsereg nem tudná megvédeni az északiakat, az ENSZ legfeljebb pedig a megszállóduló frontvonalakon őrködne.⁶²⁰ Az etnikai tisztogatás után nagyjából négy tartomány maradt volna meg protestánsnak, kettő pedig katolikusnak.⁶²¹

Az anyag kiszivárgása jelentős öngól volt, meggyengítette Cruise O'Brien pozícióját az északi politika formálásában. Az ír hadsereg lehetőségeinek leértékelése az észak-írországi katolikus közösség védelmében jelentős felháborodást keltett. Tény, hogy a belfastiakért sokat nem tehettek volna, de a határterületeken amerikai értékelés szerint biztosítani tudták volna a kisebbség védelmét. Az SDLP immár sokadszorra került szembe Cruise O'Brien-el. Úgy érezték, a munkáspárti politikus a szélsőségeket segíti, az IRA-t és a lojalistákat. O'Brien-nek azonban nem ez a lépése keltette a legnagyobb vihart az ír nemzetpolitikában.

XI/3. Conor Cruise O'Brien liberális kísérlete az ír stratégia „nemzettelenítésére”

Az ír kormányt sokkolta a britek meghátrálása az UWC sztrájk előtt, úgy érezték, hogy Írország és a katolikus közösség szinte teljesen feladta tárgyalási pozícióját, és ezzel sem ért el eredményt.⁶²² De sokkolta a protestánsok ereje is. FitzGerald maga is elismeri, az unionisták hajlandóságát illetően a reformokra túlzottan optimista volt.⁶²³ A kormányzat, az északi katolikusokhoz hasonlóan, elsősorban Wilson határozatlanságát kárhoztatta, visszasírták az írekkel kevésbé szimpatizáló, de keményebb Heath politikáját. A leginkább elfogadható számukra is a közvetlen uralomhoz való visszatérés volt.⁶²⁴ Dublin befolyása, formális szerepének megszűnésével, jelentősen csökkent Észak-Írországban. Voltak olyan vélemények, hogy az egész kérdés reménytelen, Írország nem

⁶²⁰ Cruise O'Brien's Version of Northern Ireland Policy. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin01345, 1974. szeptember 26.

⁶²¹ O'Brien: 180. p.

⁶²² Irish Government Views on Seriously Deteriorating Situation in Northern Ireland. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00684, 1974. május 24.

⁶²³ FitzGerald: 89. p.

⁶²⁴ Northern Ireland Executive Collapse Leaves No Easy Alternatives. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00700, 1974. május 29.

tehet semmit. Kialakult egy radikális megoldást javasló vonal is a kormányon belül, amelynek vezetője Conor Cruise O'Brien volt.

O'Brien szerint a sikertelenségért az ír oldal is nagymértékben felelős volt, John Hume és az ír kormány egyes tagjai tudatosan próbálták kijátszani Londont az unionistákkal szemben, ahelyett, hogy a protestánsokkal való megállapodásra törekedtek volna.⁶²⁵ Mivel a Labour politikus volt az egyetlen a kormányban, aki előre jelezte az unionista ellenállás erejét, helyzete, mint Észak-Írország szakértő Sunningdale bukása után megerősödött FitzGeraldéhoz képest. Az 1974 nyarán előállt kaotikus helyzetben így megpróbálkozhatott azzal, hogy saját megoldási modelljét fogadtassa el a kormánnyal. Ennek alapvető része volt a szimbolikus politizálás teljes visszaszorítása. Nem provokálni, hanem megnyerni kívánta a protestáns közösséget, az ő javaslatára vezették be a „visszafogottság” politikáját Észak-Írország irányában és nagy szerepe volt az IRA elleni mozgósításban is. A kormány O'Brien javaslatára elfogadta az „ír dimenzió” szerepének csökkentését, amíg azt a protestáns közösség ellenzi. Amikor azonban megkísérelte, hogy az egységes Írországra való törekvés hangsúlyozása teljesen kerüljön le a napirendről, falakba ütközött mind a Fine Gael, mind pedig az SDLP részéről, sőt, a javaslat kormány két munkáspárti minisztere, Justin Keating és Conor Cruise-O'Brien között is feszültséget keltett. Maga Cosgrave eleinte mintha támogatta volna az ötletet, kijelentve, hogy az erőszak „megöli” az érdeklődést az Egyesült Írország iránt, de nem foglalt erőtlenül állást.⁶²⁶

Az ellenállást FitzGerald külügyminiszter és személyes jóbarátja Keating vezette. FitzGerald – későbbi visszaemlékezése szerint – úgy látta, hogy a protestánsoknak tett gesztusok az északi nacionalistákat akkora mértékben provokálhatják, hogy az az IRA jelentős megerősödéséhez vezethet az SDLP kárára.⁶²⁷ A külügyminiszter persze nem csak ideológiai, hanem hatalmpolitikai okokból sem hagyhatta, hogy a külpolitika e fontos szeletén Cruise O'Brien befolyása legyen a legnagyobb.⁶²⁸

Lynch továbbra sem támadta élesen Cosgrave-et, de az ír egységre vonatkozó kijelentése mellett nem tudott elmenni, és felhívta a figyelmet, hogy Dublin visszavonulása vákuumot hagyhat maga mögött. A zűrzavart csak növelte Cooney igazságügyi miniszter „személyes” javaslata, hogy tartsanak népszavazást az alkotmány 2. & 3. cikkelye

⁶²⁵ O'Brien: 176. p.

⁶²⁶ Cruise O'Brien's Version of Northern Ireland Policy. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin01345, 1974. szeptember 26.

⁶²⁷ FitzGerald: 192. p.

⁶²⁸ Northern Ireland Policy Causing Divisions in Government. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00891, 1974. július 9.

eltörléséről.⁶²⁹ Ez csak tovább vadította a Fianna Fáil republikánus szárnyát, amely a kérdésre nyitottabb Jack Lynch mögött volt. Déli belpolitikai egyetértés híján a javaslatot elutasította Cosgrave is. Északon minden korábbinál nagyobb és általánosabb volt a felháborodás. A Sinn Féin és az IRA heves támadásai nem voltak meglepőek, de az SDLP-ben is sokan úgy érezték, és nem csak a republikánusokhoz közel állók közül, hogy Conor Cruise O'Brien ideologikus vonala és a kormány általános határozatlansága az ír érdekvéonyesítő képességet csökkentti. John Hume szolidabban, Seamus Mallon keményebben támadta az O'Brien és végső soron az egész kormány politikáját.⁶³⁰

Az O'Brien által felvetett stratégiai kérdés ettől függetlenül jogos volt. Melyik taktika működhet az ilyen típusú nemzeti ellentétek kezelésekor? Amit délen ő, északon pedig az APNI képviselt, hogy egyszerűen nem beszélünk az ellentétekről, megpróbáljuk eltemetni a megosztó szimbolikus kérdéseket, vagy amit ekkoriban karakteresen az SDLP vallott: a nemzeti ideológiát megtartva próbálni meg egy modus vivendit kiépíteni a másik oldal mérsékeltjeivel? A problémát az jelentette, hogy a másik oldalt sértő álláspontok ilyen típusú feladása önkéntelenül a saját közösség ellenállásához vezetett, és ez történt Cruise O'Briennel is. O'Brien abban is tévedett, hogy Dublin gesztusai és visszahúzódása bármiféle hatással lettek volna a protestáns keményvonalasokra. A lojalisták számára nem az volt a kérdés, hogy a gyakorlatban mit tesz Dublin, pusztán érveket kerestek az együttműködés ellen. Dublin visszafogottságának semmiféle érzékelhető hatása sem volt a lojalista álláspontokra.⁶³¹

A kísérlet vereségét ideológiai doktrínérsége hozta el. A liberális ír gondolkodók részéről irreális elképzelés volt, hogy egy konfliktus közepén reformálják meg az ír nemzettudatot. A közvélemény ekkor még határozottan kiállt a történelmi ideálok mellett. 1974-ben az ír népesség 36%-a erőteljesen támogatta, 25%-a támogatta az egyesülést Észak-Írországgal. 14% képviselt semleges álláspontot, 12% ellenezte, 4% erősen ellenezte 9% pedig nem válaszolt a kérdésre. Ugyanezen felmérés szerint 51% meg kívánta tartani az 1937-es alkotmány 2. és 3., az északra irányuló területi igényt kifejező cikkelyét, és csak 11% támogatta eltörlésüket, 38% nem válaszolt. Ez azt mutatja, hogy az erőszakhullám nem csökkentette ekkor még jelentősen a tradicionális nemzeti mitológia

⁶²⁹ Justice Minister Proposes Dropping Claim on North. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD: 1974dublin01316, 1974. szeptember 23.

⁶³⁰ Dublin Articulates Low-Profile Line Toward Northern Ireland. NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám: 1974dublin00841, 1974. június 28.

⁶³¹ Northern Ireland Policy Causing Divisions. NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám: 1974dublin00891, 1974. július 9.

vonzerejét az átlag ír számára.⁶³² A nemzeti mítoszok elleni támadások csak belpolitikai zűrzavart keltettek, kiélezték az ellentéteket.⁶³³ A Cosgrave-kabinet nehezen tudta megtalálni az egyensúlyt a protestánsok provokálásának elkerülése és a saját pozíciók aláásása között:

A jószándék a legtöbb, amit el lehet mondani a dublini kormány politikájáról. Semmit sem ért el, és a nyilvánosság számára is homályos. Dublin állítja, hogy csak háttérszerepet tölt be a protestáns közösség további provokálásának elkerülése céljából. De a kabinet erős megosztottsága köztudott, és úgy tűnik, hogy képtelen egy egységes politika kialakítására. A két miniszternek a nemrég „személyes” megnyilatkozása egyaránt bosszantotta a protestánsokat és a katolikusokat is. Néhány északi katolikus úgy érzi, hogy a déliek magukra hagyták őket, aláásva a felelős északi katolikus pártot (SDLP). A déli tartózkodó politika vonzónak tűnik a nyilvánosság azon része számára, mely úgy gondolja, hogy ignorálhatja az északi problémákat. Sajnos ez pusztá struccpolitika: a sziget egyik oldalán lévő problémák elkerülhetetlenül kihatással vannak a másikra is.⁶³⁴

Az 1974-es fiaskó után, bár kormánytag maradt, O'Brien befolyása visszaszorult. A Cosgrave kormányzat ezután az IRA felszámolására fordította energiáit, kiélelve a belpolitikai viszonyokat, és elősegítve a republikanizmus megerősödését a Köztársaságban, áttételesen pedig megmentve Charles Haughey karrierjét.⁶³⁵

Ide, a liberális kísérletek közé kívánczik a pacifista Női Békemozgalom (Women's Peace Movement – WPM) említése is. Ez O'Brien-ével ellentétben nem felülről induló, hanem valódi társadalmi kezdeményezés volt. Az 1976-78-ban Észak-Írországban időlegesen tömegeket megmozgató WPM sikerét az erőszakkal való megcsömörlésnek köszönhette. Katolikus gyökerű volt, de a protestánsokat is elérte, két kezdeményezője,

⁶³² Opinion Poll. NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám: 1974dublin01530, 1974. október 25.

⁶³³ Government Under Fire for "Benign Neglect" of North. NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám: 1974dublin01187 1974. augusztus 30.

⁶³⁴ Ld. Assessment of Irish Troubles - Dangerous Stalemate. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin01380, 1974. október 3.

⁶³⁵ A Fine Gael-Labour által bevezetett 1976-os törvénykezési szigorítás, amely Sunningdale egyik utolsó maradványa volt, lehetővé tette, hogy Írországban is bíróság elé állítsanak máshol elkövetett terrorista jellegű bűncselekményért IRA tagokat. A Köztársasági Hadsereg támadásokkal fenyegette meg azokat a személyeket, akik a törvényt alkalmazzák. Joyce –Muirtagh: The Boss – Charles J. Haughey in Government. Poolberg Press, Dublin, 1983. 203. p. A továbbiakban Joyce-Muirtagh.

Mauread Corrigan és Betty Williams 1977-ben béke Nobel-díjat kapott. Az USA-ban Williams-t fogadta Edward Kennedy és Carter elnök levélben támogatta a mozgalmat. Finnegan és McCarron megállapítása szerint azonban a két közösség kollektív emlékezetét nem tudta megváltoztatni a WPM, ezért fokozatosan elsorvadt. A végső csapást az 1980-81-es éhségsztájkokat követő társadalmi polarizáció mérte a kísérletre, amely ezután egy kis belfasti közösségi intézményként élt tovább, de befolyása az eseményekre a továbbiakban nem volt.⁶³⁶

XI/4. Tárgyalási kísérlet, aktív abszентizmus és a „hosszú háború” stratégiája

Sunningdale bukása után, érezve London és az unionisták közötti kapcsolat mély zavarait, az IRA megpróbálkozott a tárgyalásos megoldás keresésével. Ennek két lépcsőfoka volt: először a protestánsok, majd a britek. Az IRA ideológiai alapon mindig nyitott volt a másik közösséggel való tárgyalásra – mivel úgy vélték, ők is a nemzet részei. 1974 decemberében szinte a teljes IRA/Sinn Féin vezetés⁶³⁷ részt vett metodista, anglikán és presbiteriánus vezetőkkel folyó megbékélési tárgyalásokon az írországi Feakle-ben.⁶³⁸ Ezek a kísérletek, ugyanúgy, mint Joe Cahill már említett próbálkozásai, nem vezettek a két közösség megbékéléséhez. A republikánusok hajlamosak voltak eltúlozni a valóban meglévő protestáns sértettséget az angolokkal szemben. Ez ugyan létezett, de ahogy egy éles szemű amerikai megfigyelő megjegyezte, messze nem olyan volt erős, hogy a katolikusok iránt érzett félelmet és lenézést ellensúlyozza.⁶³⁹ Az IRA harca szociológiai felmérések szerint csak tovább mélyítette az árkokat. Erősödött ugyan a katolikusok ír identitása, de ezzel párhuzamosan felgyorsult a protestáns elidegenedés az „írségtől”. Növekedett azok száma, akik „britként” definiálták magukat – 1968-ban ez 29% volt, 1978-ban már 67 százalék.⁶⁴⁰ Annak az esélye, hogy a két közösség külső beavatkozás nélkül megállapodik, kevesebb volt, mint 1921 óta bármikor: gyakorlatilag a nullával volt egyenlő.

Úgy tűnt viszont, a Londonnal való tárgyalásnak van perspektívája. A britek, akiknek a protestáns delegáció átadta a republikánus békefeltételeket, az 1974-es

⁶³⁶ Finnegan-McCarron: 315. p.

⁶³⁷ Ruairi O' Bradaigh, Maire Drumm, Jimmy Drumm, Seamus Loughran, Dáithí O Conaill, Seamus Twomey, Kevin Mallon és Joseph O'Hagan.

⁶³⁸ Protestant Leaders Meet with Provos. NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám: 1974dublin01790, 1974. december 18.

⁶³⁹ Kilbrandon Report. NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám: 1973belfas00160, 1973. november 7.

⁶⁴⁰ Hennessey: 248. p.

karácsonyi IRA-tűzszünet alatt kezdeményezőleg léptek fel, és azt a látszatot keltették, készek a kivonulásra. Ruairi O' Bradaigh szerint a republikánusok üzenetet kaptak, mely szerint London kész megvitatni a távozás pontos módozatait. Máig vita folyik arról, vajon valódi tárgyalási szándék állt emögött, vagy csak a republikánus mozgalmat megosztani szándékozó kísérlet volt. Brit részről a mai források szerint pusztán a hadsereg a belső rendfenntartásban való részvételének megszüntetését, a laktanyákba való visszavonását ajánlották, ha a republikánusok a fegyveres ellenállás helyett a politika felé indulnak el.⁶⁴¹ A kor hangulatát ismerve (ld. XI/2. fejezet) azonban nem kizárható, hogy opcióként jelen volt a brit kormányzó elitben a távozás Észak-Írországból. Az IRA mindenesetre arra a következtetésre jutott, hogy Wilson valóban fontolgatja a kivonulást, ezért 1974 vége és 1976 januárja közötti hosszú tűzszünet alatt több tárgyalási próbálkozás is volt. A republikánus szempontból sikeres 1974-es esztendőt az IRA megint a „győzelem évének” nevezte, és a Ruairi O' Bradaigh-Billy McKee vezető páros némi okkal hihette, az ajánlat komoly. Tény, a brit kormány – az ideiglenes fegyverszünet megkötése után – fontos gesztusokat tett. Internáltakat engedtek el, majd az egész intézményt megszüntették, azt pedig a kivonulás első jelének is lehetett értelmezni, hogy csökkentették a brit járőrök számát republikánus területeken. Ennél is jelentősebb volt, hogy lehetővé tették a körözött IRA-tagok szabad mozgását Észak-Írországbán, a parancsnokok legálisan fegyvert is viselhettek és forródrótkon keresztül kapcsolatba léphettek a britekkel vitás kérdések felmerülése esetén. Szimbolikus gesztus volt, hogy leállították a Harland and Wolff hajógyár államosítását, ami az IRA számára a hosszú távú brit berendezkedés jelképe lett volna.⁶⁴² Ezzel London gyakorlatilag tárgyaló félnek ismerte el a republikánusokat, bár olyan magas szintű találkozók, mint a Whitelaw-MacStiofáin csúcs nem voltak, Ruairi O' Bradaigh és Billy McKee brit tisztségviselőkkel próbált megoldásra jutni.⁶⁴³ Dublin a folyamatot erős ellenérzéssel nézte, a Cosgrave-FitzGerald-O'Brien vezető hármas számára az IRA-val való tárgyalás nehezen emészthető tény volt.

London azonban a kivonulás ellen döntött, és ezzel a fegyverszünet okafogyottá vált. A másik ok, ami az IRA-t a háború folytatására ösztönözte, az volt, hogy a lojalista terrrorszervezetek, amelyek ellenezték a republikánusok tárgyalásait Londonnal, felerősítették a katolikusok válogatás nélküli támadását. Az SDLP és Dublin kiegyezési kísérletét passzív lojalista ellenállás akadályozta, az IRA kísérletét a kiegyezésre lojalista

⁶⁴¹ O'Duffy (In: Catterall-McDougall):115. p.

⁶⁴² Moloney: 144. p.

⁶⁴³ Clarke-Johnston: 105. p.

terror. A provokáció sikeres volt, 1976. január 23-án az IRA felmondta a tűzszünetet. A lojalista kampány nagyon mély nyomokat hagyott az ír közösség tudatában, és a tárgyalásos megoldást illető hitében. Az UDA 1972-77 között 440 katolikust gyilkolt meg, de a szervezetet 1992-ig nem helyezték törvényen kívül, ezzel szemben az IRA mindkét szárnya (PIRA, OIRA), az „ideiglenesekhez” kötődő Sinn Féin, a Cumann na M'ban és Fianna na h'Éireann (IRA női és ifjúsági szervezete), az INLA, a Saor Éire (egy kisebb republikánus terrorcsoport), már régen be volt tiltva. Egyes magyarázatok szerint a brit hatalom attól tartott, hogy növelné a protestáns populáció nagyobb csoportjaival történő összeütközés veszélyét, így a biztonsági erők két tűz közé kerülnének,⁶⁴⁴ de nagyon valószínű, hogy a brit biztonsági szervezetek és egyes lojalista paramilitarista csoportok között együttműködés és összejátszás is volt.⁶⁴⁵

A tűzszünet kudarca a radikális elemeket erősítette meg a republikánus ellenálláson belül. Az IRA ebben az időszakban jelentősen meggyengült, a republikánizmus, mint tömegmozgalom, komoly hanyatlásnak indult, elszürkült a „győzelem éve” szlogen. Seamus Twomey 1976-ban még a kampány lezárását is fontolgatta. A szervezet megrendülésének egyik okát a kisebbséget támogató intézkedések jelentették, melyek 1972 és 1974 között jelentek meg, és ekkorra a katolikusok egy része már érezte a diszkrimináció csökkenését.⁶⁴⁶ Az erősödő brit katonai nyomás és az IRA által elkövetett atrocitások is szerepet játszottak abban, hogy a korábbiaknál kevesebb pénz, társadalmi támogatás és önkéntes állt a rendelkezésre. A balsikerek hatására fokozatos hatalmi eltolódás történt az északi politikai frakciók felé, aminek prominens képviselője volt az ekkor még húszas éveiben járó Gerry Adams, Danny Morrison és Martin McGuinness. Néhány év alatt (a republikánus mozgalom történetében először) a hatalom túlnyomó része Belfastba és Derrybe összpontosult Dublin helyett. Adams radikális szocialista eszmerendszere érdekes módon megfért McGuinness jóval merevbb katolicizmusával, a szervezet baloldali jellege ideiglenesen ismét jelentősen megerősödött. A két férfi egy kölcsönös megbecsülésen alapuló, rendkívül jól működő párost alakított ki, amely egészen máig nem engedte ki kezéből a republikánus mozgalom vezetését. Adams a politikai, Martin McGuinness a katonai szárny legtekintélyesebb alakja lett.⁶⁴⁷

⁶⁴⁴ Whitelaw Proscribes Two Loyalist Groups. NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám: 1973belfas00164, 1973. november 15.

⁶⁴⁵ Számos esetben koordináltak tünik a biztonsági erők és az UDA/UVF IRA ellenes fellépése. Ld. Moloney: 320-323. pp.

⁶⁴⁶ McIntyre (In: Wilford): 214. p.

⁶⁴⁷ Brian McCabe szerint nincs szenioritás a két vezető között, nagyjából hasonló súlyúak a mozgalomban. Interjú Brian McCabe-el. (2008. 05. 7.)

Az Adams-csoport a helyzetet elemezve leszámolt a gyors győzelemmel és két tervet dolgozott ki a „felszabadító háború” folytatására. Az első projekt, Adams megfogalmazásában az „aktív abszentizmus”, a passzív ellenállás stratégiájához való részleges visszatérést jelentette: egy párhuzamos republikánus adminisztrációt kívántak létrehozni a nacionalista területeken. A hetvenes évek elején az ír ellenállás jelképei voltak az IRA az általa formálisan is ellenőrzött zónák az ún. „tiltott területek.”⁶⁴⁸ Ilyen volt a Martin McGuinness vezette „Free Derry” (London) Derry Bogside negyedében (ld. 1.sz. fotó) és több katolikus gettó Belfastban. Ezekben a zónákban a brit államhatalom nem érvényesült, az ír zászlók, republikánus jelképek kijelölte területeken az IRA jelentette a törvényt. Az újságírók a szervezettől kaptak akkreditációt, az IRA-tagok szabadon jártak, míg a RUC be sem tehetette a lábát. Bogside saját tűzoltósággal és elsősegélynyújtó-helyekkel is rendelkezett. A teljes formális katonai ellenőrzéssel (helyenként őrzött barikádok is voltak) azonban megadták a lehetőséget, hogy a britek ezen enklávék köré csoportosítsák erőiket, és felszámolják azokat. A brit haderő Motorman fedőnevű művelete keretében, amely Szuez óta a legnagyobb angol katonai akció volt, ez történt 1972. július 31-én. Az IRA megalázó vereséget szenvedett, a barikádokat többnyire harc nélkül adták fel, a statikus védelem öngyilkosság lett volna a 12 000, páncélozott járművekkel támogatott brit katonával szemben.⁶⁴⁹

Az új terv ennél rugalmasabb volt: lokális alternatív adminisztratív struktúrák kiépítését, és a helyi politizálás elindítását jelentette volna. Adams Kadhafi Líbiájától kölcsönözte a modellt. A Sinn Féin/IRA közgyűléseket állított volna fel a nacionalista területeken történő ügyintézésre, amelyek küldötteket választanak egy „népi kongresszusba.” Az ötlet, ha végigvizsik, végső soron akár egy párhuzamos ír államocska kialakulásához is vezethetett volna Észak-Írországbán, de az érdeklődés a fegyveres ellenállásra berendezkedett „ideiglenes” republikanizmusban csekély volt a passzív ellenállás ezen formája iránt. 1979-re az alternatív kormányzat kiépítése lekerült a napirendről, az aktív abszentizmusból a Sinn Féin megerősítése és az ún. Adminisztratív IRA maradt. Ez az IRA által nyújtott „rendőri-bírói”, postai és taxi szolgáltatásokat takarta. Az utóbbi kettő részleges volt, bizonyos állami struktúrák még a legkeményebb gettóknban is megmaradtak, a rendőrség-bíróság szerepét viszont a republikánus körzetekben szinte 100%-ban átvette a Köztársasági Hadsereg. Bár a RUC vezetője a hetvenes évek első felében katolikus volt, a kisebbség köréből rendkívül kevesen csatlakoztak a szervezethez.

⁶⁴⁸ Angolul No-go area.

⁶⁴⁹ Clarke-Johnston: 93. p.

A lakosság köztörvényes esetekben sem fordult a hatósághoz. A rendőrség „beceneve” SS-RUC volt, ami mutatta a katolikus bizalom nullához közeli szintjét. Az általános hit az volt, hogy szélsőséges lojalista elemek alkotják a rendőrség többségét, és tömegek inkább az IRA-hoz fordultak biztonságért és a bűncselekmények megtorlásáért.⁶⁵⁰ A gyorshajtóktól kezdve a tolvajokig és a drogkereskedőig széles volt az a spektrum, amelyet a szervezet figyelt és üldözött. Mivel a bírói folyamat is kimaradt, a bűnözőket az IRA büntette. A gyorshajtók pénzbüntetést kaptak, a gondatlan szülöket kitiltották a kocsmákból, a vagyon elleni bűncselekményekért verés, kábítószeres terjesztéséért lábonlövés járt, de a notórius visszaesőket akár meg is ölhették.⁶⁵¹ A republikánus körzetek az igazságszolgáltatáson túl a lakbér és közüzemi díjfizetést (1980-ban a félmilliósfélföldi Belfastban 60 ezer bérlőnek volt lakbér, 57 ezernek közüzemi tartozása) és az 1981-es népszámlálást is sikeresen bojkottálták – ez utóbbi eredménye jól látható a 3. sz. táblázatban a mellékletekben.⁶⁵² Conroy kiválóan mutatja be, hogyan erősödött fel az ír tudat és az ellenállás szelleme a gettóban. A börtönben ülő republikánusok családtagjai az ablakokba tették a szeretteik által készített kelta kereszteteket, terjedtek az ír zászlók, a gyerekek pedig semmit sem tanultak az iskolákban, ami Nagy-Britanniához köthetné őket. A békefalak (ld. 13.sz. fotó) fizikailag is megerősítették a szegregációt, Nyugat-Belfastból szinte egy zárt közösség alakult ki, ahonnan sokan évekig ki sem léptek.⁶⁵³

A másik, (megvalósított) terv a hosszú távú gerilla-terrorista hadviselés volt. Az IRA kézikönyve, így jellemezte a stratégiát: „Egy kis nemzet, mely a szabadságért harcol, csak abban reménykedhet, hogy gerillaháború segítségével sikerül legyőznie a zsarnokot, vagy a megszálló erőket.”⁶⁵⁴ Az ebben az időszakban modernizált IRA kézikönyv, az ún. Zöld Könyv⁶⁵⁵ 5 pontban fogalmazta meg az új stratégiát a „32 megyéből álló szocialista Írország” elérésére: háború az ellenség élőereje ellen, gazdasági háború az anyagi kimerítésére, a „Hat megye” kormányozhatatlanná tétele, nemzeti és nemzetközi propagandakampánnyal külső támogatás szerzése, a bűnözők és kollaboránsok megbüntetése.⁶⁵⁶ Valódi újdonságot csak az utolsó két pont jelentett, illetve az a belátás, hogy a célok eléréséhez hosszú idő kell. A gerillaháború, a britek politikai-anyagi

⁶⁵⁰ Sectarian Killings and SDLP Embarrassment. NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám: 1974dublin01569, 1974 november 5.

⁶⁵¹ Clarke-Johnston: 86. p.

⁶⁵² Colm Keena: Gerry Adams – a Biography. Mercier Press. Dublin, 1990. 71. p. A továbbiakban Keena.

⁶⁵³ Conroy: 9. p.

⁶⁵⁴ Handbook for Volunteers of the Irish Republican Army. Boulder, Paladin Press, 1985. 5. p.

⁶⁵⁵ Green Book – szintén Kadhafi inspirációja.

⁶⁵⁶ Irish Republican Army „Green Book”. 7. p. Az új változatnál hivatalosan kiadott példányról nem tudok. Elektronikus változat: Brian McCabe magányújteményéből.

kimerítésének időtartalmát informálisan Adams köreiből húsz évre becsülték, ami bizonyos értelemben be is vált.⁶⁵⁷ A sajtónak arról beszéltek, hogy a háború addig tart, amíg a britek ki nem vonulnak, legyen az harminc, negyven vagy ötven év.⁶⁵⁸ Bár a szakirodalom 1975-re teszi megszületését, az ötlet nem volt új, egyes republikánus elemzőknek már 1972-ben világos volt, hogy a háború jóval hosszabb lesz a vártnál.⁶⁵⁹

A „hosszú háború - long war”⁶⁶⁰ stratégiának hivatalossá válását Jimmy Drumm 1977. június 15-i bodenstowni beszéde jelezte. Az új harcmodornak megfelelően 1977-től sejtyszerűen szerveződött újjá a mozgalom, ez egyben lépés volt az átalakulásban a gerillaszervezethez a terrrorszervezet felé.⁶⁶¹ Az IRA-sejt, az ún. Aktív Szolgálati Egység⁶⁶² általában 4 tagból állt, egyedül a vezető ismerte felettébe kilitétét. A beszivárgások, illetve a tagok elfogása és kihallgatása a biztonsági erők által így jóval kevesebb kárt okozott a szervezet egészének. A szervezeti reform megerősítette az IRA-t, amelynek régi struktúráját ekkorra alaposan megismerte a brit hírszerzés. Lehetővé tette a szervezet elitizálását, az IRA-hoz való csatlakozásig számos alkalmassági szűrőn vezetett az út, a jelentkezők csak egy töredékét vették fel teljes jogú tagnak. A „harcoló” létszám jelentősen lecsökkent: 1988-ban 300 aktív tagra volt tehető a szervezet, támogatóik száma pedig 3000-re.⁶⁶³ Rudi Nicholas Wertheim ezredes véleménye szerint az átszervezéssel az IRA sokkal professzionálisabbá vált, a bűnözői hajlamú, vagy fegyelmetlen jelentkezőket ki tudták szűrni. A Brit Hadsereg 1977 után kalkulálónak, óvatosnak és hatékonynak látta a republikánus szervezetet, a korábbi huligán imázs jórészt eltűnt.⁶⁶⁴

A „hosszú háború” stratégiája valódi és realizisztikus politikai stratégia nélkül (az a remény, hogy a briteknek egyszer majd elege lesz a költségekből és áldozatokból nem stratégia) az 1939-1945-ös és 1956-1962-es kampányhoz hasonlóan terrorisztikus⁶⁶⁵ volt, sem a Sinn Féin partikuláris, sem pedig az ír nemzeti kisebbség általános céljait nem

⁶⁵⁷ Moloney: 150. p.

⁶⁵⁸ Conroy: 55. p.

⁶⁵⁹ Ld. Kissie Woolie: Ireland for the Irish. Irish People, 1972. augusztus 5.

⁶⁶⁰ Hivatalos nevén „Long Term Armed Struggle”.

⁶⁶¹ Raymond Corrado-Rebecca Evans: Ethnic and Ideological Terrorism in Western Europe. In: Michael Stohl (szerk.): The Politics of Terrorism. New York, 1988. 402. p.

⁶⁶² Active Service Unit- ASU.

⁶⁶³ Vittorfranco Pisano: Terrorist Dynamics: A Geographical Perspective. Arlington, 1988. 76. p.

⁶⁶⁴ A szerző beszélgetése Rudi Nicholas Wertheim ezredessel (2006. 10. 12.).

⁶⁶⁵ A gerillaharcok elsődleges célja valamilyen katonai-politikai cél elérése, a terrorista csoport közvetlen célja, hogy félelmet és zűrzavart keltsen a civilek között annak reményében, hogy aláaknázza a bizalmat a kormány politikai és katonai erőinek céljait illetően. Amíg a gerillaharcok magukban foglalják a területek és végső célként akár a hatalom megszerzésének kísérletét, addig a terrorizmus gyengesége miatt inkább félelemkeltésre, a politikai rendszer erodálására törekszik. A terrorizmus fogalmáról részletesebben ld. Dr. Kőszegvári Tibor ny. vezetőrnagy: A nemzetközi terrorizmus elleni harc elméleti és gyakorlati kérdései, Hadtudományi Tájékoztató, 2004/2

szolgált. Az IRA szó szerint kezdte bebetonozni a korábban szinte nyitott határt, a mellékutakat elvágták, őrtornyok emelkedtek ki a földből a brit oldalon. A déliek egyre kevesebbet merészkedtek északra, tovább gyengültek az összekötő kapcsolatok. Bár nem volt cél a civilek válogatás nélküli gyilkolása, elrontott merényletekben még mindig sokan haltak meg. A „fegyveres ellenállás” tradícióját a céltalan terrorizmussá válástól a brit hatalom „mentette” meg. London 1976-ban, megismételve a hetvenes évek elején bevezetett internálás propaganda kudarcát, bevezette a kriminalizáció programját. Korábban az IRA elítélt tagjai politikai jellegű státuszt kaptak a börtönökben, 1976 után azonban ezt megvonták az újonnan elítéltektől, Margaret Thatcher alatt pedig a régiektől is. Ez hosszú tiltakozási hullámhoz vezetett, végül a börtönkérdés az 1980-81-es éhségsztrájkban csúcsosodott ki, amely feltámasztotta a hetvenes évek második felében jelentősen meggyengült republikanizmust.

XII. A nyolcvanas évek krízise

Az 1976 utáni időszak meddő stagnálásnak két politikai szereplő feltűnése vetett véget 1979-ben. Dublinban az új Taoiseach, Charles Haughey kezdte kiformálni a későbbi békefolyamat egyes elemeit, északon viszont az új brit kormányfő, Margaret Thatcher és a republikánusok konfliktusa a hetvenes évek elejéhez képest is elmérgesítette a viszonyokat. Míg biztonsági szempontból az 1970-1974-es időszak volt a legrosszabb, politikai szempontból a nyolcvanas évek eleje jelentette a mélypontot Észak-Írorszáiban

XII/1. Charles Haughey alkotmányos republikanizmusának szerepe

A Fine Gael vezette koalíció választási veresége az 1977-es, idő előtt kiírt választásokon váratlan volt, és nagyban kihatott Dublin Észak-Írország politikájára. Örökre véget vetett például Conor Cruise O'Brien politikai karrierjének, aki megalázó vereséget szenvedett körzetében, nem jutott be a Dáilba sem. O'Brien maga is úgy látta, hogy Észak-Írországgal kapcsolatos radikális nézetei vezettek vereségéhez.⁶⁶⁶ Ez azért ironikus, mert erre az időszakra a megerősödött ír középosztály urbánus része egyre kevésbé volt nyitott a régi típusú ír nacionalizmusra, terjedt az ír történelem O'Brien nevével is fémjelzett revizionista értelmezése. 1977 után újságíróként, íróként, egyetemi tanárként folytatta

⁶⁶⁶ Anthony Jordan: *To Laugh or to Weep. A Biography of Conor Cruise O'Brien*. Blackwater Press, Dublin, 1994. 129. p.

közeleti tevékenységét, és az északi kérdés tekintélyes, de vitatott, sőt republikánus oldalon gyűlölt megfigyelője maradt,⁶⁶⁷ a kormányzati politikára viszont többé nem volt komolyabb hatással.

A romantikus nacionalizmus térvesztése a nagypolitikában egyáltalán nem jelent meg. A Fianna Fáil győzelme jelentős volt, és utat nyitott Charles Haughey-nak. Haughey a fegyverszállítási botrány után is megőrizte befolyása elemeit, republikánus tendenciái pedig nem gyengültek. 1976-ban ő támadta legélesebben a Fianna Fáilból az IRA-ellenes törvénykezés kibővítését, és tekintélyes bázist épített fel magának a párt jobbszárnyán.⁶⁶⁸ A Fianna Fáil tagságának jelentős része továbbra is hitt a republikánus ideálokban – egy részük még az IRA-t is támogatta anyagilag vagy logisztikailag:⁶⁶⁹ ennek a rétegnek lett Haughey a vezetője. A britek, akik ezzel tisztában voltak, megpróbálták megakadályozni, hogy miniszteri pozícióhoz jusson az új kormányban,⁶⁷⁰ de nem jártak sikerrel. Immár egyértelműen ő volt az öregedő Lynch egyik legesélyesebb utódjelöltje, és hamarosan eljött a napja. Lynch a tervezettnél korábbi visszavonulását részben az északi konfliktus váltotta ki. 1979 augusztusában Warrenpointnál (pontosabban a településtől egy kilométerre lévő Narrow Water erődjénél - ld. 17.sz. fotó) 18 brit katona vesztette életét egy IRA-támadásban. Ugyanezen a napon robbantották fel brit királyi családhoz tartozó Lord Mountbatten hajóját,⁶⁷¹ majd valamivel később az IRA a BBC Panorama újságírói számára a brit csapatok orra előtt elfoglalta Carrickmore falut.⁶⁷² Válaszul Lynch jóváhagyásával tárgyalások kezdődtek a Thatcher-kormánnyal az ír-brit együttműködés erősítéséről biztonsági kérdésekben. Ez a Fianna Fáil republikánus szárnyának ellenállásába ütközött, Síle de Valéra, Eamon de Valéra unokája indított támadást Lynch ellen. A Taoiseach érzékelve a republikánus szárny erősödését előrehozta lemondásának időpontját, hogy rontsa Haughey megválasztási esélyeit, de nem járt sikerrel, a nemzeti kártya győzött. Haughey miniszterelnökké választása másnapján új retorikát vezetett be az északi kérdésben, pontosabban visszahozta a régi, 1972 előtti. A brit-ír viszonyban ez az első időszakban még nem csapódott le, a hasonló habitusú Haughey és Thatcher első találkozója jól alakult, és utána egy ideig még folytatódott a kooperáció biztonsági

⁶⁶⁷ Egyik IRA-közei interjúalanyom így jellemezte: „ez az ember nem is ír.”

⁶⁶⁸ Joyce-Mürtagh: 204. p.

⁶⁶⁹ Moloney: 324. p.

⁶⁷⁰ A Cosgrave kormányzat bukását a republikánusok ugyanakkora lelkesedéssel fogadták, mint Jack Lynchét korábban. Különösen a republikánus-szimpatizáns Haughey kormányba kerülésének örültek. Charlie Haughey Scares Them! Irish People, 1977. július 2.

⁶⁷¹ Az UDA tagjai bosszúból három hét alatt 19 katolikust öltek meg. Ld. Max Arthur: Northern Ireland - Soldiers Talking, London, 1987. 158. p.

⁶⁷² Coogan (1993): 239. p.

kérdésekben.⁶⁷³ Haughey megoldás-vízója ekkor a London-Dublin együttműködésen alapult, a két kormányzat a „bukott politikai entitás” Észak-Írország politikai erői megkerülésével jutott volna eredményre.⁶⁷⁴ Ennek első lépése lett volna a két miniszterelnök által létrehozott Brit-Ír Kormányközi Konferencia. A politikai megállapodásért cserébe London további biztonsági kooperációt kapott volna, tehát az erőszak – áttételesen – része volt Haughey stratégiájának, mint nyomásgyakorló tényező.⁶⁷⁵

Mindez jelentősen megváltozott az ellenzéki periódus és a második Haughey kormány alatt. Thatcher egyrészt másként értelmezte az 1980-81-es találkozók eredményeit, és nem konzultált a Taoiseach-al az Észak-Írországot illető kérdésekben, másrészt az éhségstrájk alatt visszautasította Haughey kompromisszumos javaslatait. A felfokozott a nacionalista hangulatban aztán a sértett Haughey ismét elég erősnek érezte magát a republikánus ideálok visszahozására.⁶⁷⁶ Ez belpolitikai szempontból is jó volt számára. Az éhségstrájk alatt találkozott a strájkolók rokonaival, míg FitzGerald ezt elutasította. Ezután Haughey megpróbálta az ellenzékét a „nemzetietlen” skatulyába helyezni, támadást intézett elődje ellen, hogy az a „britek pártját fogja” a konfliktusban, sőt brit sugalmazásra cselekszik.⁶⁷⁷ Nem volt persze minden téren sikeres, nem sikerült leváltania a liberálisaként ismert washingtoni nagykövetet, Seán Donlont, de az ír-brit viszonyban újra megjelent a szimbolikus politika, az egységes Írország és a brit csapatok visszavonásának követelése.

Nyilvánvaló, hogy sokan azok közül is, akik elsődlegesen a huszadik századi államhoz kötődnek, mintsem a tizenkilencedik századi nemzethez, haboznak feladni a területi követelést Észak-Írországra. Ez a perspektíva leginkább Fianna Fáilban volt hangsúlyos, Charles Haughey (1979-92) vezetése alatt, akinek nacionalizmusa családjá északi gyökereit tükrözte.⁶⁷⁸

Haughey ennek ellenére, vagy éppen ezért, az egyik megalapozója lett a békefolyamatnak, mivel olyan szimbolikus megoldásokat tudott felvetni, amelyeket a

⁶⁷³ Joyce-Múrtagh: 209. p.

⁶⁷⁴ Coakley (In: Wilford): 231. p.

⁶⁷⁵ O'Duffy (In: Catterall-McDougall): 118. p.

⁶⁷⁶ Joyce-Múrtagh: 209. p.

⁶⁷⁷ Haughey Labels Fine Gael Brit Lovers. Irish People, 1982. november 27.

⁶⁷⁸ Coakley (In: Wilford): 231. p.

fegyveres ellenállást követő legradikálisabb republikánus ideológia is megértett, és elfogadott. Britellenességével, aminek jelképes eleme volt, hogy az 1982-es falklandi háborúban a többi EK-taggal ellentétben nem állt London mellé, és azzal, hogy kinevezte az SDLP helyettes vezetőjét, Seamus Mallont az ír szenátusba, megnyerte az északi kisebbség szimpátiáját.⁶⁷⁹

XII/2. A Margaret Thatcher faktor és az 1980-81-es éhségstrájk

Azon a tavaszon Margaret Thatcher átvette Ian Paisley szerepét, mint az IRA valaha volt legnagyobb toborzója.⁶⁸⁰

John Conroy

A konfliktus kiéleződésének egyik motorját az 1979-ben hatalomra jutott brit miniszterelnök, Margaret Thatcher alkotta, a másikat pedig az IRA és az INLA tíz tagja, akik készek voltak meghalni a hetvenes évek elején a börtönökben még meglévő politikai státuszuk visszanyeréséért. Thatcher Wilsonnal és Callaghannal ellentétben kevés megértést és szimpátiát táplált Dublinnal és az ír kisebbséggel szemben. A Sunningdale típusú hatalommegosztást elutasította, ezen túl viszont nem rendelkezett kifinomult stratégiai vízióval a kérdésről. Míg a Munkáspárt köreiben, sőt a Foreign Office jelentős részében is az a vélekedés élt, hogy az ír egység hosszú távon brit érdek, a toryk nem így vélekedtek, és a párton belül a kérdésben az új miniszterelnök a héják közé tartozott.⁶⁸¹ Az Észak-Írországgal kapcsolatban meglehetősen lakonikus pártprogram előre jelezte a fő prioritásokat: a terrorizmus elleni küzdelmet és az Unió fenntartását.⁶⁸² Thatcher nem csak az IRA, de az ír nacionalizmus mérsékeltebb ágai, köztük az SDLP számára is maga volt az élő provokáció. A brit konzervativizmus keményebb-ideologikusabb ágát képviselte, hajtotta az Unió megőrzésének és az IRA megsemmisítésének gondolata, ösztönei, mint más esetekben is, a radikális megoldásokra tették hajlamossá. Észak-Írorszáért felelős

⁶⁷⁹ Moloney: 267. p.

⁶⁸⁰ Ld. Conroy: 181. p.

⁶⁸¹ Douglas Hurd: Memoirs. Little-Brown, London, 2004. 302. p. A továbbiakban: Hurd.

⁶⁸² „Fenntartjuk, Nagy-Britannia és Észak-Írország unióját, összhangban a tartomány többségének óhajával. Jövője még mindig a terrorizmus legyőzésén és a törvényes rend helyreállításán múlik. Ennek továbbra is a legmagasabb prioritást biztosítjuk – a biztonsági erők bátorságának, határozottságának és mérsékletének segítségével. Az elitelt terroristáknak nem lesz amnesztia. Delegált jogkörű kormányzat hiányában arra fogunk törekedni, hogy felálljon egy vagy több választott regionális tanács, széles körű jogosítványokkal a helyi szolgáltatások felett. Elismerjük, hogy Észak-Írország ipara továbbra is kormányzati támogatásra szorul.” In: Nagy-Britannia átalakulása az 1980-as években. Tájékoztató füzetek 1., Budapest, 1993. 39. p.

minisztere, Douglas Hurd szerint újra meg újra előjövő elképzelése a határ újrarajzolása volt. A hetvenes években már felmerült Newry és Derry városa, illetve Fermanagh és Tyrone egyes részeinek feladása, de mint arról volt szó, az ötletet elvetették, mint megvalósíthatatlant. Nem voltak tiszta elválasztó vonalak a közösségek között, azokat csak etnikai tisztogatás hozhatta volna létre. Thatcher ennek ellenére úgy érezte, hogy a megoldás a nacionalista tömbterületek feladása, és egy szilárdan lojalista többségű Ulster létrehozása hozhatja talán meg.⁶⁸³

Ez a Thatcher került szembe a bebörtönzött republikánusok mozgalmával. A halálig tartó éhségsztrájk a republikánus ellenállás régi eleme volt. Az IRA bebörtönzött tagjai alkalmazták engedmények kicsikarására a brit és az ír kormányzattal szemben is. Az 1981-es méretében (tíz főt érintett), hosszában (217 nap) és következményeiben is különleges volt. Az éhségsztrájk nem az IRA vezetőségének politikája volt, nem tervezték meg előre hatásait, mégis az 1921-1998 közötti időszak legnagyobb hatású eseménye volt a katolikus kisebbség belső erőviszonyaira nézve a Nacionalista Párt 1969-es összeomlása után. A Sinn Féin északon hosszú idő óta először szerzett gyakorlati tapasztalatokat a választások terén (délén indultak az önkormányzati választásokon), és kiderült, a fegyelmet katonai gépezet a politikában is működik.⁶⁸⁴ Egy ideig úgy látszott, a Sinn Féin átveszi a vezető katolikus erő szerepét Észak-Írországból az SDLP-től, ami súlyos aggodalmat keltett Londonban és az ír baloldalon.⁶⁸⁵ Az éhségsztrájkolók közül Bobby Sandset a Westminsterbe, két másik sztrájkolót pedig a Dáilba választottak meg. Amikor egyikük meghalt, Dublinban a kormánynegyedben a zászlókat félárbocra eresztették. Az éhségsztrájkkal az északír kérdés soha nem látott publicitást kapott Írországból, de a világban is. Sandsről utcát neveztek el Párizsban, Tripoliban és Iszlamabadban, képe máig prominens a New York-i Szent Patrick napi parádén,⁶⁸⁶ sírja a belfasti Milltown temető republikánus parcellájában emlékhely (ld. 9.sz. fotó). Az IRA/INLA rabok végül majdnem mindenben elérték, amit akartak. London komoly propaganda vereséget könyvelhetett el.

A disszertáció témája, az ír nemzeti stratégiák szempontjából legnagyobb hatása azonban a republikánus stratégia a fegyveres ellenállás felől az alkotmányos politizálás irányába elmozdulásának volt. A sikerek miatt ekkor vetődött fel először, hogy a Dáil tekintetében a Sinn Féin feladja az abszентizmust,⁶⁸⁷ és a republikánusok 1973-al vagy

⁶⁸³ Hurd: 302. p.

⁶⁸⁴ Keena: 93. p.

⁶⁸⁵ FitzGerald: 462. p.

⁶⁸⁶ A szerző megfigyelése, 2007. március 17., New York.

⁶⁸⁷ Keena: 100. p.

1976-al ellentétben 1982-ben úgy döntöttek, hogy részt vesznek az új nemzetgyűlés felállítását célzó választásokon, és 10,2%-os eredményt értek el. Az PIRA új stratégiáját Adams egyik tanácsadója Danny Morison kérdése foglalta össze a legtökéletesebben: „Ellenzi-e valaki, hogy egyik kezünkben szavazócédulával, a másikban pedig egy Armalite-tal vegyük át a hatalmat Írországból?”⁶⁸⁸ Bár az elnyert helyeket deklaráltnak nem foglalták el, ezután mégis a szavazatok 10-15%-át kapták meg, ami a katolikus közösség 30-40%-át jelentette.

A sztrájk délen is drámaian megnövelte a republikánusok támogatottságát, bár az 1981-es választási siker ironikus módon a Fine Gael, és az IRA egyik legkíméletlenebb ellenfelét, Garret FitzGeraldot juttatta hatalomhoz, mivel a szavazókat a Fianna Fáil-tól vették el. Jelentősen javult a katolikus egyház és az IRA viszonya. A klérus nagy része, bár számos időnként nagyon magasrangú kivételt lehetne említeni, a hetvenes évek elejétől fogva IRA ellenes volt. Bár az Egyesült Írország ügyét túlnyomórészt támogatták, az erőszak használatát elítélték. Az éhségstrájk alatt szorosabbak lettek a kapcsolatok, papok, egyházi vezetők vettek részt a közvetítésben. O' Fiaich kardinális, az ír egyház feje, nemcsak, hogy nem volt hajlandó öngyilkossággént elítélni az éhségstrájkot, de kifejezetten megvédte a sztrájkolókat.⁶⁸⁹ Mint később látni fogjuk, a nyolcvanas években a katolikus egyház szerepe jelentősen kiterjedt, sőt de facto résztvevő a pánnacionalista szövetségben, aminek érzelmi megalapozását részben az 1980-81-es események adták.

A republikánus politikai nyitás egyik legérdekesebb fejleménye a brit Munkáspárt balszárnyával történő kapcsolatfelvétel volt. Adams (akit még ugyanebben az évben megválasztották a Sinn Féin elnökévé) 1983 nyarán találkozott Ken Livingstone-nal.⁶⁹⁰ Livingstone volt az egyike azoknak, akik 1981-ben elérték, hogy a Munkáspárt kinyilvánítsa: aktívan támogatja az Egyesült Írország létrejöttét.⁶⁹¹ Ez a találkozó volt az első lépés annak a kapcsolatrendszernek a kiépítésében legitim politikai erőkkkel, amely később nagyban segítette a republikánus nemzetstratégiát a kilencvenes években.

XII/3. A Hume-Haughey stratégia eredménye: Hillsborough

1982 végén (Haughey alig pár hónapos második miniszterelnöksége után) ismét Garret FitzGerald lett a Taoiseach egy Fine Gael/Labour koalíció élén, amely egészen

⁶⁸⁸ Keena: 105. p.

⁶⁸⁹ Conroy: 179. p.

⁶⁹⁰ Keena: 110. p.

⁶⁹¹ Clarke-Johnston: 151. p.

1987 márciusáig kezében tartotta kormányrudat. Az északi kérdés kezelésében elsődleges célja az IRA/Sinn Féin elszigetelése volt, mivel a probléma gyökerét az erőszakban látta. FitzGerald személyesen is nagy szerepet játszott abban, hogy a britek minden párbeszédet megszakítsanak a republikánusokkal.⁶⁹² A kezdeményezés azonban ekkor a nemzeti kérdésben nem a dublini kormányé, hanem az északi kisebbségé volt.

A Hillsborough-hoz vezető politikai folyamatot az SDLP és elsősorban a párt új erős embere, John Hume indította el. Az SDLP létezésének első évtizedében meglehetősen heterogén volt, számos hasonló súlyú vezető egyéniséggel. Hume olyan, általában szocialista irányultságú, a tradicionális nacionalizmust elutasító személyiségekkel fogott össze 1970-ben, mint Ivan Cooper, Paddy Devlin, Austin Currie és Gerry Fitt, míg ő maga nyitottabb volt a hagyományosabb megközelítésre.⁶⁹³ 1979-ig az erősen baloldali, a brit Munkáspárttal jó kapcsolatokat ápoló Fitt volt a párt elnöke, és legfontosabb személyisége. Kizárta az összefogást az IRA/Sinn Féinnel, és alapvetően egy baloldali alternatívában gondolkodott az ír egység megteremtésére. A párt szavazótáborában azonban konzervatívabb volt, így Hume megközelítése lett fokozatosan az uralkodó. Fitt végül, aki kész volt az unionistákkal és a Thatcher kormánnyal a tárgyalásokra az ír dimenzió nélkül is, az SDLP jobbratolódása, a szociális radikalizmus elvesztése miatt mondott le 1979-ben.⁶⁹⁴

Bár a párt Hume vezetése alatt is egy alapvetően baloldali-progresszív erő maradt, új, erőteljesebb taktikát fogalmazott meg a nemzeti kérdésben. Hume a republikánusokhoz hasonlóan ekkoriban elutasította az unionista vétó gondolatát, és nagyon keményen kritizálta Londont. Az SDLP 1981-ben úgy döntött, nem kívánt részt venni a brit kormány kezdeményezésében a decentralizáció visszaállítására, ami a tanácsadó jogkörtől kezdve egy fokozatos devolúciót (az ún. rolling devolution) képzelt el az új nemzetgyűlés számára. A párt az éhségstrájk után ugyanúgy bojkottálta a választásokat, a hatalommegosztás fokozatos kiépítésére irányuló brit kísérletet (1976 óta az első próbálkozást a politikai megoldásra), mint a Sinn Féin.⁶⁹⁵ Ennek csak részben volt oka az, hogy a kezdeményezés nem tartalmazott ír dimenziót, és a tárgyalások a katolikus népesség számára rendkívül ellenszenves Thatcher kormánnyal csak még jobban aláásták volna támogatottságát. A Hume-féle SDLP stratégia tudatosan Dublinon keresztül akarta befolyásolni Londont. A párt új vezetői az 1974-es és 1976-os kísérletek bukásából azt a következtetést vonták le,

⁶⁹² Moloney: 233. p.

⁶⁹³ O' Brien: 176. p.

⁶⁹⁴ Arthur Aughey: *Political Parties: Structures and Platforms*. In: Artur Aughey-Duncan Morrow: *Northern Ireland Politics*, Longman, London, 1996. 80. p. A továbbiakban Aughey (In: Aughey-Morrow).

⁶⁹⁵ Duncan Morrow: *Northern Ireland 1972-1995*. In: Artur Aughey-Duncan Morrow: *Northern Ireland Politics*, Longman, London, 1996. 25. p.

hogy tartományon belüli megoldás nincsen. Az unionizmus önmagától sohasem fogja megadni a jogegyenlőséget a katolikusoknak, mert alapvető, megkerülhetetlen jellemzője a dominanciára való törekvés. Ahogy 1983-as szűzbeszédében a Westminsterben aláhúzta: a fundamentális probléma a lojalizmus. Ez gyakorlatilag ugyanaz volt, mint Charles Haughey következtetése: csak egy Dublin-London megegyezés hozhat megoldást az unionisták kizárásával.⁶⁹⁶

Hume javaslata egy fórum létrehozása volt az összes északi és déli ír párt részvételével (Új Írország Fórum - New Ireland Forum), akik elfogadják a politikai megoldás keresését. FitzGerald és a liberális ír stratégia nem mindenben értett egyet a Hume-Haughey elképzeléssel. A Taoiseach az unionisták felé legalább elméletileg nyitott fórumot akart, azonban Hume tekintélyét nem áshatta alá, mivel taktikai célja ebben az időben az IRA támogatásának aláaknázása, az SDLP megerősítése, és a Fianna Fáilról való leszakítása volt. A Fine Gael miniszterei többsége viszont ellenezte, hogy ismét belesodródjanak az északi politikai örvényekbe. A nyolcvanas évek első harmada gazdasági szempontból nehéz volt Írország számára, sokan mindenekelőtt a belső problémákat akarták megoldani, így először leszavazták FitzGerald kezdeményezését Hume javaslatának támogatására. Miután azonban valószínűvé vált, hogy Charles Haughey ki fog állni a fórum mellett, a kormány megváltoztatta véleményét.⁶⁹⁷ A Fianna Fáiltól való félelem volt tehát a motor, ami ezúttal előrehajtotta a munkáspárti-Fine Gael koalíciót a nemzeti kérdésben. A két párt közötti viszony ekkor rendkívül rossz volt. A pártvezetők 1982 végén kezdet sem ráztak a kamerák előtt választási vitájukon. FitzGerald önéletrajzában bevallotta, hogy alapvető nemzeti érdeknek tartotta Haughey távoltartását a kormányrúdtól, belpolitikája, gazdaságpolitikája és nem utolsósorban erőteljes nacionalizmusa, a Londont a falklandi válság során oktanul provokáló politikája miatt, ami lehetetlenné tette a Fianna Fáil számára a brit konzervatívokkal egy normális viszony kialakítását. Ez persze egy erősen elfogult vélemény volt, de jól megmutatta az elidegenedés nagyságát a két erő és a két vezető között.⁶⁹⁸

A Fórum 1983. május 30-án nyílt meg, a Fine Gael, a Labour, a Fianna Fáil és az SDLP részvételével, tehát az ír politikai élet összes jelentősebb tárgyalásos megoldást kereső ereje felsorakozott. Bár azt minden résztvevő megerősítette, hogy közös céljuk az ír egység elérése, a két nagy párt közötti szakadék már FitzGerald és Haughey első

⁶⁹⁶ Aughey (In: Aughey-Morrow): 80. p. és Hennessey: 265. p.

⁶⁹⁷ Stephen O' Brynes: Hiding behind a Face, - Fine Gael under FitzGerald. Gill and Macmillan, Dublin, 1986. 305. p.

⁶⁹⁸ FitzGerald: 425. p.

beszédeiben megmutatkozott. A volt Taoiseach a brit visszavonulást jelölte meg fő célként, utódja viszont azt, hogy megfelelően garantálva legyen a sziget két identitásának, az „ír-írmek” és a „brit-írmek” (az unionistának) a szabadsága önmaga kifejezésére. FitzGerald üzent az IRA/Sinn Féin-nek is: Írország jövőjét a szavazólap, csakis a szavazólap fogja meghatározni.⁶⁹⁹ A Fórum gazdasági szekciója sokkoló volt a hagyományos ír nacionalizmus számára: meggyőzően bemutatásra került, hogy az Egyesült Írország a déli huszonhat megye számára rendkívül jelentős terhet jelentene, mivel az életszínvonalat Észak-Írországban a brit szubvenciók tartották viszonylag magasán. Haughey válasza az volt, hogy az ír egység finanszírozásába Nagy-Britanniának be kell szállnia. A jelentést végül nem vették be a záró következtetések közé.⁷⁰⁰

Az anyaország belpolitikai küzdelmei az SDLP-ben is lecsapódtak, a párt nem volt egységes: Hume inkább a Fine Gael, helyettese Seamus Mallon pedig a republikánusabb Fianna Fáil felé húzott. A legliberálisabb álláspontot a Labour képviselte. Az ellentét a zárónyilatkozatban is meglátszott, ahol három opciót vázoltak fel a megoldásra: az ír egységállamot, a föderációt vagy a közös fennhatóságot a britekkel. A Fianna Fáil egyértelműen az első megoldást támogatta, míg a Fine Gael számára bármelyik megfelelt volna, de a britek felé csak a harmadik opció lehetőségét vetették fel.⁷⁰¹ A javaslat Richard Kearney és Bernard Cullen 1983 decemberében a Fórum számára benyújtott tervezetén alapult. Eszerint mindkét identitásnak teljes egyenlőséget kell kapnia. Az új keretek között két himnusz, két nemzeti zászló, gyakorlatilag két teljes szimbólumkör létezett volna párhuzamosan egymás mellett. Lehetővé vált volna a kettős állampolgárság, az ír nyelv egyenlő használata. A javaslat legambíciózusabb része északon és délen egy közös rendőrség és bírói rendszer létrehozására irányult, továbblépve pedig egy megosztott szuverenitás megteremtésére. Mindezért cserébe a nacionalisták örökre lemondtak volna az Egyesült Írországról, mint célról.⁷⁰² Már az első lépés, a szimbolikus egyenlőség is a politikai fantázia világába tartozott, de a Fine Gael nem engedhette meg magának, hogy a Fianna Fáil teljesen kisajátítsa a nemzeti párt szerepét. Emellett az is tény, hogy emlékirataiból ítélve FitzGerald időnként inkább a vágyak, mint a valóság területére tévedt ekkoriban Észak-Írország kérdésében. Jelentős illúziói voltak például azzal kapcsolatban, Margaret Thatcher mit tud és akar megtenni. FitzGerald először a

⁶⁹⁹ Keena: 123. p.

⁷⁰⁰ Arnold (1993): 219. p.

⁷⁰¹ FitzGerald: 461. p.

⁷⁰² Richard Kearney-Bernard Cullen: Rethinking Ireland – A Proposal for a Joint Sovereignty Solution. In: Richard Kearney: Postnationalist Ireland – Politics, Culture, Philosophy. Routledge, London, 1997. 70-91.pp

könnyebb feladattal próbált megbirkózni: közös nevezőt akart kialakítani Londonnal, mielőtt az unionistákkal tárgyalna. Thatcher azonban nehezebb diónak bizonyult, mint Heath vagy Wilson. Külpolitikai ösztönei a keményvonalas megközelítés felé hajlottak, és ezt a Peter Carrington vezette Foreign Office, amely hajlott az írekkel való tárgyalásra, csak részben tudta ellensúlyozni.

A két miniszterelnök 1984 novemberében találkozott, hogy többek között a Fórum eredményeit is megvitassák. Margaret Thatcher nyilvános reakciója a három opciót illetően rendkívül sértő volt: kizárva, kizárva, kizárva.⁷⁰³ Kiderült, hogy a briteket nem érdekli az ajánlat egy átfogó megoldásra. A 2. és 3. cikkely feladása London számára nem jelentett sokat, tisztában volt azzal, hogy ez az unionisták gyanakvását, bár követelik ezt a gesztust, nem csökkentené nagymértékben a Köztársaság iránt. Számukra fontosabb volt, hogy Dublin elismerje a „beleegyezés” elvét Észak-Írország lakossága többségének részéről,⁷⁰⁴ illetve a biztonság kérdésében kívántak előrelépni. Thatcher ismét előhozta elképzelését Észak-Írország újrafelosztására a nemzetiségi vonalak mentén. A katolikusok helyzetét a szudétánemetekéhez hasonlította,⁷⁰⁵ bár az 1938-as analógia csak annyiban felelt meg az ír helyzetnek, hogy mindkét esetben egy jelentős kisebbség törekedett az elszakadásra egy olyan országtól, amelybe akarata ellenére belekényszerítették. FitzGeraldot és a liberális ír megközelítést a nemzeti kérdésben lehangolta a brit miniszterelnök, a megalázottság nagy hullámokat keltett Írországban. Első alkalommal kérdőjelezték meg, hogy a Taoiseach alkalmas-e a feladatára. Hume „szélsőségeséssel” vádolta Thatchert, és megmozgatta amerikai kapcsolatait, hogy gyakoroljanak nyomást a brit miniszterelnökre (ld. IX/1. fejezet).

A hideg brit fogadtatáson a Sinn Féin növekvő ereje és az IRA sikerei változtattak. Ahogy Clarke és Johnston megfogalmazta: „a katonai sikerek hajlamossá tették a briteket engedmények tételére az SDLP-nek.”⁷⁰⁶ Thatchert az apparátus meggyőzte, hogy valamit mindenképpen lépni kell az alkotmányos nacionalizmus megtámogatására, mert különben a republikanizmus fegyveres stratégiája veheti át a főszerepet. A miniszterelnök 1985 elején találkozott Hume-al, aki Dublinhoz irányította.⁷⁰⁷

⁷⁰³ A híres „out, out, out”. A teljes idézetet ld. Keena: 124. p.

⁷⁰⁴ Hurd: 303. p.

⁷⁰⁵ Thatcher valószínűleg nem érezte, hogy ezzel a Német Birodalomhoz hasonlítja Írországot. Hurd visszaemlékezése szerint FitzGerald sápadtan hallgatta végig az eszmefuttatást. A Taoiseach emlékirataiban nem említette a brit miniszterelnök felvetését, amely annyira szembement saját elképzeléseivel. Az a pillanat mindenesetre elmúlt, ami a hetvenes évek elején talán megvolt, amikor a határ újrarajzolása lehetséges lett volna. Hurd: 306. p.

⁷⁰⁶ Clarke-Johnston: 140. p.

⁷⁰⁷ Drower: 115. p.

1985 júniusi milánói találkozójukon FitzGerald immár Conor Cruise O'Brien-éhez hasonló apokaliptikus víziót vázolt fel, egy Kadhafi Líbiája által finanszírozott IRA-ról és polgárháborúba sülyedő Észak-Írországról, ami Thatcher eltűzöttnek talált ugyan, de már nem vetette el a megállapodást. London számára a kiindulási alap a még Haughey idején kialakult kompromisszum, a Brit-Ír Kormányközi Konferencia volt, amelynek gyengén meghatározott jogkörei nagyon messze voltak az Új Írország Fórum három megoldási javaslatától, FitzGerald megosztott szuverenitásától vagy éppen Hume föderális és Haughey unitáris ír államától.⁷⁰⁸ Az Angol-Ír megállapodás, amelyet 1985. november 15-én írtak végül alá, egy olyan kompromisszum lett, amely mindkét fél jelentős engedményein alapult.

Fontosabb eredményei ír szempontból a következők voltak: létrehozott egy Kormányközi Konferenciát, amely az Észak-Írországgal kapcsolatos politikai, biztonsági, jogi és határmenti együttműködési kérdésekkel foglalkozott. Kiemelt szerepet kapott munkájában a diszkrimináció-elleni küzdelem, a két közösség jogainak és identitásának, kulturális örökségének védelme, az utóbbiba beleértve a zászlók és szimbólumok használatát. Arra az esetre, ha helyi politikai erők megállapodásának hiányában nem sikerül visszaállítani Észak-Írország hatalommegosztáson alapuló önkormányzatát, az ír kormány jogot kapott arra, hogy a kisebbséget érintő kérdésekben politikai intézkedéseket vagy akár törvényeket javasoljon. Ezzel London de facto elismerte, hogy Írországnak van szerepe a tartomány problémáinak megoldásában. Az ügyek intézésére létrejött egy angol-ír titkárság is Maryfieldben, Belfast mellett, tehát Dublin fizikailag is megvetette a lábát északon. A hasonló Sunningdale-i formulán éppen csak túllépve Írország elismerte, hogy a tartomány státuszában csak a lakosság többségének akarata hozhat változást, és hogy ez nincsen meg. London elfogadta, hogy ha a jövőben ez az akarat meg lesz, el fogja fogadni az Egyesült Írországot.⁷⁰⁹

Az egyezményt Thatcher Hurd visszaemlékezése szerint később megbánta,⁷¹⁰ mégis ez volt egész miniszterelnökségének legfontosabb előrelépése Észak-Írországbán. A reakció a tárgyalásokból kizárt lojalisták és a republikánusok részéről mereven elutasító volt. Ian Paisley, aki már az 1980-as angol-ír találkozó óta gyanakodott a miniszterelnökre, az Unió kiárúsítását látta a brit politikában, és Brian Faulkneréhez hasonló sorsot (korai halált) jósolt Thatchernek, FitzGeraldot pedig „liberális maszkot” viselő

⁷⁰⁸ Jackson: 392. p.

⁷⁰⁹ Ld. Anglo-Irish Agreement between the Government of Ireland and the Government of the United Kingdom (1985), <http://cain.ulst.ac.uk/events/aia/aiadoc.htm>

⁷¹⁰ Hurd: 259. p.

protestánsgyűlölőnek nevezte.⁷¹¹ Olyan nagyobb elismertségnek örvendő politikusok is, mint Enoch Powell, elmerültek konspiráció-elméleteikben a Dublin, London és Washington között (Írország az egyesülésért cserébe Powell szerint belépett volna a NATO-ba, ezért álltak ki Dublin mellett az amerikaiak),⁷¹² abban az időszakban, amikor a brit kormányzat Reagan részéről jóval elnézőbb, sőt kifejezetten támogató elbánásban részesült a Carter-korszakénál. A lojalista félkatonai szervezetek nevében Glen Barr terrorral fenyegetett:

A lojalisták megcsömörlöttek és megdöbbentek. Hogyan várható el tőlük egy olyan megegyezés támogatása, melyben egy idegen hatalomnak is döntési kompetenciája van? A vég közeleg. A kapcsolat az Egyesült Királyság és Észak-Írország között megszűnt. Elmondom önnek – anélkül hogy ez számomra különösebb örömet okozna – hogy amire a lojalista félkatonai alakulatok készülnek az újraegyesült Írországban ugyanaz, mint amit az IRA művelt az elmúlt 15 évben Észak-Írországban.⁷¹³

Az SDLP és a katolikus kisebbség nagyobbik fele pozitívan fogadta a megegyezést, kivéve az IRA/Sinn Féint – amelynek csökkent is a támogatottsága 1985 után (bár ebben szerepet játszott az SDLP erősödő nacionalizmusa is, nem csak Hillsborough).⁷¹⁴ Martin McGuinness így kommentálta Hillsborough-ot:

Véleményünk szerint az egész folyamat nem más, mint a dublini és londoni kormány kísérlete, hogy a nacionalista népesség elfogadja a brit jogi, bírói és adminisztratív rendszert. Ez a megállapodás egyenes következménye volt a Sinn Féin sikerének és az IRA katonai küzdelmének. Itt minden arról szól, hogy vereséget mérjenek a republikánus ellenállásra. Komolyan vesszük ezt a próbálkozást, azonban ez a jövőben nem lehet sikeres, mert ami ma történt, nem vette figyelembe a felosztást, mint alaproblémát és emiatt a mi támogatottságunk továbbra is erős marad.⁷¹⁵

⁷¹¹ Cooke: 2. p.

⁷¹² Hurd: 308. p.

⁷¹³ The Anglo - Irish Agreement-Bogside Expects Little Change. The Guardian, 1985. november 16.

⁷¹⁴ Drower: 117. p.

⁷¹⁵ The Anglo - Irish Agreement-Bogside Expects Little Change. The Guardian, 1985. november 16.

McGuinness elemzése közel negyed százados távlatból is helytállónak tűnik. Az IRA politikai szárnyának választási előretörése egyértelműen megerősítette London tárgyalókészségét. Dublin és az északi alkotmányos nacionalizmus bizonyos értelemben tehát a az IRA/Sinn Féin sikereire támaszkodva érte el az 1985-ös kompromisszumot, az első valódi stratégiai előrelépést 1973 óta. Ugyanakkor az unionisták kihagyását az ír liberalizmus olyan képviselői, mint Mary Robinson, hibának tartották, az egész megbékélési folyamat szempontjából.⁷¹⁶ Tény, ez volt a maximum, amit a Haughey-stratégia (a két kormány közötti megállapodás, az érintett közösségek nélkül) el tudott érni, és a jövőben az ír stratégia elsődleges célja az unionista ellenállás kezelése kellett, hogy legyen.

XIII/4. A szocialista, a marxista-republikánus és a liberális alternatívák

Az IRA jelentette fegyveres és az alkotmányos nacionalista stratégia mellett a nyolcvanas évekig létezett egy szocialista, egy marxista-republikánus, a kilencvenes évek végéig pedig egy liberális alternatíva is: mindhárom a nemzeti konfliktus meghaladásában, egy új ír paradigmában látta a megoldást.

A szocialista alternatívát az 1924-ben alapított, nagy hagyományokkal rendelkező Észak-Írországi Munkáspárt, a NILP jelentette. A párt 1962-ben érte el befolyásának csúcspontját, amikor a szavazatok 26%-át szerezte meg,⁷¹⁷ ezután azonban támogatása áldozatul esett az éleződő közösség-közi viszonyoknak. Katolikus támogatói az SDLP, a protestánsok pedig a Demokratikus Unionista Párt és az APNI irányába vándoroltak el. A párt 1972-es programja elfogadta az Írországgal való kapcsolatok erősítését, és az Egyesült Írországra való törekvést, mint legitim aspirációt,⁷¹⁸ de a felfokozott nemzeti hangulatban nem tudott komolyabb eredményt elérni az 1973-as választásokon. A párt 1976-os és 1982-es támogatottsága pedig olyan alacsony volt, hogy a NILP 1987-ben egyesült több kisebb baloldali-liberális szervezettel, így önálló erőként megszűnt létezni. Az utódszervezet, a Labour Party 1987-ben sem bizonyult sikeresnek, és 1990-ben feloszlott.⁷¹⁹

⁷¹⁶ John Horgan: Mary Robinson – A Woman of Ireland and the World. Roberts Rinehart Publishers, Niwot, 1998. 114-115. pp. A továbbiakban Horgan (1998).

⁷¹⁷ Jackson: 360. p.

⁷¹⁸ Northern Ireland Labour Party: Proposals for the The Future Government of Northern Ireland. In: The Future of Northern Ireland – A Paper for Discussion. Her Majesty's Stationery Office, London, 1972.

⁷¹⁹ Aughey, Arthur: Political Parties: Structures and Platforms, In: Artur Aughey-Duncan Morrow: Northern Ireland Politics, Longman, London, 1996. 80. p.

A marxista-republikánus stratégia a hatvanas évek Goulding-i kísérletének a folytatása volt. Ideológiailag az ír forradalom befejezetlenségéből indultak ki, és ebbe beleértették a területi befejezetlenséget is, azt, hogy Észak-Írország Nagy-Britannia része maradt.⁷²⁰ Bár a törést okozó Cathal Goulding némileg háttérbe szorult, de Tomas MacGiolla vezetése alatt fennmaradt a rossz viszony az „Ideiglenes” Sinn Féin-nel és a PIRA-val. A „hivatalosok” szerint a folytatódó PIRA-erőszak csak elidegenítette a brit munkásosztályt és erősítette a radikális jobboldali erőket. Egyes vezetők úgy gondolták, hogy a „katolikus mártíromság” hosszútávon csak elősegítené a hatalom megszerzését és az egységes marxista állam megteremtését.⁷²¹ A hetvenes évek elején a „Hivatalos” Sinn Féin és az OIRA a fegyveres kampány gyengülésével, majd teljes leállításával párhuzamosan veszített befolyásából Észak-Írországban. Olyan jelszavakkal, mint „Béke, Demokrácia, Osztálypolitika” nem tudott a polarizált északír társadalomban jelentősebb eredményeket elérni. A befektetők, sokszor amerikai cégek ellen intézett támadások a Köztársaságban nem helyettesíthették a britek elleni harcot, mozgósító hatásuk a tömegek számára csekély volt.⁷²² 1974-ben a „Hivatalos” Sinn Féin döntött arról, hogy nem csak részt vesz, de a megnyert helyeket el is foglalja az észak-írországi választásokon, amivel egy alapvető republikánus tételt szegett meg végleg. Tomas MacGiolla ugyanebben az évben már úgy fogalmazta meg a „Hivatalos” Sinn Féin elképzelését a konfliktusról, hogy az az osztályharcról szól. Eszerint a lojalista és republikánus munkásságnak össze kell fognia és meg kell döntenie a középosztály uralmát.⁷²³ 1977-ben a párt új nevet kapott: Sinn Féin The Workers Party, amely ugyan a Dáil Éireannba bekerült és a nyolcvanas években viszonylag komoly sikereket is aratott, de északon nem tudott gyökeret eresztetni, bár az Egyesült Írországot, mint békésen elérendő célt a baloldali pártprogram mellett megtartották.⁷²⁴ 1982-ben a Sinn Féin nevet is elhagyták, a párt The Workers Party néven élt tovább, amíg 1992-ben egy az OIRA-hoz kötődő botrány miatt teljesen eljelentéktelenedett.

A „Hivatalos” Sinn Féin/OIRA nem volt olyan stabil képződmény, mint az „Ideiglenes” Sinn Féin/PIRA, a hetvenes években egy jelentős csoport szakadt ki belőle, az

⁷²⁰ Bew-Gibbon-Patterson: 18. p.

⁷²¹ Cleeve: 38. p.

⁷²² Anti-Imperialist Festival. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00994, 1974. július 26.

⁷²³ Extremist Groups Define Positions at Open Conference. NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin01548, 1974. október 30.

⁷²⁴ Ld. Goodman (In: Catterall- McDougall): 221. p.

Ír Nemzeti Felszabadító Hadsereg, az INLA.⁷²⁵ Az ír szélsőbaloldali-republikánus félkatonai szervezet 1974. december 8-án alakult meg, akárcsak a politikai szárny, az Ír Republikánus Szocialista Párt (IRSP).⁷²⁶ Az IRSP-hez csatlakozott a hatvanas évek végének hőse, Bernadette McAliskey (Devlin). Az INLA alapítói a Seamus Costello köré szerveződött aktivisták voltak, akik elhagyták, vagy akiket arra kényszerítettek, hogy elhagyják az „Hivatalos” IRA-t az OIRA 1972-es tüzzszüntetést követően. Costello egy tradicionális republikánus militarizmusból és trockista elemekkel átszőtt marxista elképzelésekből álló politikát tett magáévá. A várt forradalom azonban, melyben egyesült volna a protestáns és katolikus munkásság, nem jött el, sőt, a marxizmus befolyása 1945 óta a legalacsonyabb szintre csökkent, egy megfigyelő szerint a politikai és intellektuális kihálás szélére jutott.⁷²⁷ Ennek részben a testvérháború is oka volt. Nem sokkal a megalakulás után az INLA-t támadás érte az OIRA részéről, ami véres harchoz vezetett a két ír republikánus-marxista szervezet között. Az INLA hímvénben gyorsan az OIRA fölé nőtt, a legnagyobb befolyással az 1970-es évek végén, és az 1980-as évek elején bírt, mivel az INLA tagjai részt vettek az 1980-as és 1981-es éhségsztrájkokban, melyek során három tag meghalt.⁷²⁸ Az 1980-as években az INLA gyakorlatilag összeomlott a saját berkeiben történt szakadásoknak és bűnözésnek következtében, csakúgy, mint számos tagjának elítélése és bebörtönzése miatt.

Bár Észak-Írország jelentős és jól szervezett munkásosztállyal rendelkezett, a hetvenes-nyolcvanas években pedig a korábbiaknál is nagyobb volt a munkanélküliség,⁷²⁹ a baloldali alternatívának ekkor ugyanúgy nem volt esélye a nemzeti megosztottságon alapuló törésvonalak áthidalására, mint a harmincas vagy hatvanas években. Észak-Írországban a politika a nemzeti identitáson alapul, nem osztálykérdéseken, ez végleg bebizonyosodott. A választók hajlandóak voltak saját táboron belül mozogni két párt között, de a másik nemzet oldalára nemigen tévedtek át.⁷³⁰ A baloldali alternatívát kínáló katolikus gyökerű republikánus marxistákat saját oldalon megtévedteknek, esetleg árulóknak tartották, a munkásosztálybeli protestánsok esküdt ellenségnek. Ulster kérdésében a marxista megközelítés nem tudott, ideológiai korlátok miatt valószínűleg nem is tudhatott hatékony politikai taktikákat megfogalmazni.⁷³¹

⁷²⁵ Irish National Liberation Army. Írül: Arm Saoirse Náisiúnta na hÉireann

⁷²⁶ Irish Republican Socialist Party.

⁷²⁷ Bew-Gibbon-Patterson: 2. p.

⁷²⁸ Patsy O'Hara, Kevin Lynch és Michael Devine.

⁷²⁹ Például Nyugat-Belfastban az aktív korú férfiak 55% volt 1982-ben munkanélküli.

⁷³⁰ Doherty (In: Aughey- Morrow): 199. p.

⁷³¹ Bew-Gibbon-Patterson: 2. p.

A liberális kísérlet letéteményese az APNI volt az északír politikai rendszerben. A párt, amely a marxista képződményekkel ellentétben eredetileg inkább unionista gyökerű volt (az O'Neill-féle liberális unionista tradíció volt egyik bázisa),⁷³² a két közösség között pozicionálta magát: se unionista, sem nacionalista, sem katolikus, sem protestáns nem volt krédója szerint. 1970-es megalakulása után a párt a két nagy közösség közötti hídszeret tűzte ki céljául, de képviselni igyekezett a társadalom kisebbségi csoportjait is (zsidók, kínaiak, indiaiak). Támogatottsága arányaiban általában a katolikus közösség részéről volt nagyobb, de megtartott egy hasonló méretű protestáns szavazói kört is. Az APNI alapvetően támogatta az Unió fenntartását, de programja szerint elismerte a többség akarátát, akár az Egyesült Írországot is.⁷³³ A hetvenes években 10% körüli eredményeket ért el, támogatottsága 1977-ben érte el a csúcsot 14%-kal, a WPM, a női békemozgalom tetőzésével párhuzamosan (ld. XI/3. fejezet). A nyolcvanas évekre, mivel az 1981-es éhségstrájk után sokan az SDLP-hez pártoltak, ez 7-10%-ra csökkent, a 90-es évekre 7% alá, 1998 után pedig 3%-ra. Az APNI gyengesége az volt, hogy elsősorban csak a középosztálybeli rétegekre tudott hatni a két nagy közösségben, azokra is csak részlegesen, elsősorban Belfast elit negyedeinek kozmopolitább légkörében.⁷³⁴ A liberális kísérlet sikeréhez ugyanúgy túl mély volt a közösségek közötti árok, mint a marxista alternatíva esetében. Dr. John T. Alderdice, a párt egyik nyolcvanas-kilencvenes évekbeli vezetőjének visszaemlékezése szerint az unionisták általában árulónak, a nacionalisták pedig álcázott unionistáknak tartották az APNI-t.⁷³⁵ A kísérletnek akkor lett volna csak esélye a sikerre, ha jelentős protestáns tömegeket tud megmozgatni, ezzel ellentétben szavazóinak többsége (arányaiban) általában katolikus volt. A párt így a katolikus népesség tömegei számára nem lehetett alternatíva, mint ahogy az alkotmányos nacionalizmusnak sem lehetett erős szövetségese: csak a nacionalista szavazatokat osztotta volna meg.

XII/5. Az IRA/Sinn Féin békestratégiájának kezdetei

1984-re a fegyveres ellenállás ír kormányzati becslés szerint 11 milliárd dollár kárt okozott Nagy-Britanniának. Ez jelentkezett a biztonsági erők többletköltségeiben, a megsemmisült üzletek, ipari létesítmények tulajdonosainak kompenzációjában, a

⁷³² Jackson: 374. p.

⁷³³ Arthur Aughey: Political Parties: Structures and Platforms. In: Artur Aughey-Duncan Morrow: Northern Ireland Politics, Longman, London, 1996. 81. p.

⁷³⁴ Finnegan-McCarron: 310. p.

⁷³⁵ Dr. John T. Alderdice beszéde 1994. február 1-én New Yorkban. In: Conference on Northern Ireland, National Committee on American Foreign Policy Inc. New York, 1994. 6. p.

sérülteknek adott (általában jelentős összegű) segélyekben és az elmaradt befektetésekben és turizmusban.⁷³⁶ A halottak száma több volt, mint kétezer. Ugyancsak 1984-ben Thatcher miniszterelnököt és kabinetjét majdnem megölte egy IRA bomba Brightonban. A republikánusok üzenete konzervatív ellenfelüknek bevonult a történelembe: „Ma nem volt szerencsénk, de ne felejtse, nekünk mindössze egyszer kell szerencsésnek lennünk. Önnek viszont mindig. Adjon Írországnak békét és akkor nem lesz háború.”⁷³⁷ Mindez, mint Hillsborough esetében láttuk, elgondolkodtatta, és kompromisszumokra készítette a brit politikai elitet. A republikánusoknál lassabb volt a tanulási folyamat. Az IRA/Sinn Féin többsége ekkor még a tradicionális feltételek teljesítésében látta a béke esélyét: a brit kivonulásban, és az Egyesült Írország gyors megteremtésében. Gerry Adams és köre viszont érzékelti kezdte a „hosszú háború” hiábavalóságát és már ekkor új stratégia kidolgozásán dolgozott Charles Haughey ötleteinek felhasználásával.

A folyamat Moloney szerint 1982-ben indult, Adams és a katolikus egyház egyes körői kapcsolatfelvételével, de a később dominánssá váló pánnacionalista stratégiát a Sinn Féin elnöke először a párt 1984-es áprilisi értekezletén említette meg nyilvánosan, hangsúlyozva, hogy az unionista vétő legyőzéséhez az összes ír párt együttműködése szükséges. Ez, tekintve, hogy a többi ír politikai erő az erőszakra alternatívát nem kínáló republikánusokkal aligha állna szóba, egyben a békestratégia első rejtett említése is volt. 1985 februárjában közvetlenül John Hume-ot szólította fel egy egységes nacionalista megközelítés kidolgozására a britekkel szemben. Mindez gyakorlatilag Adams magánkezdeményezése volt, az IRA vezetése nem tudott a kiépült egyházi kapcsolatokról és a Sinn Féin elnök valódi céljairól.⁷³⁸ A békestratégia legfőbb eleme a republikanizmus átpolitizálása volt; a Sinn Féin felemelése és az IRA fegyveres harcának háttérbe szorítása. Mint láttuk, Adams már a hetvenes évek közepétől úgy látta, hogy a politikai bojkott nem szolgálja a nemzeti érdeket, és a passzív helyett aktív abszентizmust javasolt.⁷³⁹ A tervzetből nem sok minden valósult meg, de most nagyobb befolyással már az abszентizmus részleges feladását, nem különálló IRA-állam építését, hanem a meglévő déli államba való bekapcsolódást tervezte. Ezért hívták össze 16 év után először, 1986 szeptemberében az IRA-GAC-t, az Általános Katonai Gyűlést,⁷⁴⁰ ami a szervezet legfőbb döntéshozó szerve. Gerry Adams az új stratégiát illetően csak egy rendkívül nehéz és

⁷³⁶ Conroy: 56. p.

⁷³⁷ Cabinet Survives IRA Hotel Blast. The Guardian, 1984. október 13.

⁷³⁸ Moloney: 239. p.

⁷³⁹ Keena: 71. p.

⁷⁴⁰ General Army Convention (GAC).

hosszadalmas folyamat során tudta meggyőzni az IRA katonáit, de végül a GAC elfogadta az indítványt (a szükséges kétharmados többséggel), amely engedélyezte, hogy az IRA tagjai támogassák az abszентizmus feladását az ír parlament tekintetében.⁷⁴¹ A republikánus mozgalom katonai szárnya gyűlését a politikai szárny pártkonferenciája követte. Adams érvelése logikus és meggyőző volt: abból indult ki, hogy a republikánus szavazók többsége ha északon nem is, de délen elvárja, hogy megválasztott képviselők elfoglalják helyüket a parlamentben. A párt akár a mérleg nyelve is lehet, mint 1981-ben Haughey és FitzGerald között. Nem lehet hagyni, hogy a britek megnyerjék maguknak a Köztársaságot, mint az republikánus értelmzésben Hillsborough-ban történt. McGuinness aláhúztta, hogy a Westminsterben és a Stormontban soha nem fogják elfoglalni helyeiket.⁷⁴² Az 1986. novemberi Sinn Féin ard fheis elfogadta, hogy megválasztott képviselői elfoglalhatják helyüket a Dáil Éireann-ban. A fundamentalisták, akik vesztek mindkét gyűlésen, megalapították saját politikai pártjukat, a Republikánus (Republican) Sinn Féint és fegyveres szervezetét, a CIRA-t,⁷⁴³ de nagyobb befolyással nem tudtak lenni az eseményekre. Adams sikeresen, és a mozgalom egységének majdnem teljes fenntartásával terelte az abszентizmus részleges feladásának, és az alkotmányos stratégia részleges elfogadásának útjára a republikánusokat. Erre 1921 óta nem volt példa, ez sem Michael Collinsnak, sem Eamon de Valérának nem sikerült.⁷⁴⁴ Sikeres volt az amerikai támogató szervezet, a Noraid majdnem teljes egybenntartása is. Bár az alapító, az idős Michael Flannery lemondott és a Republikánus Sinn Féin-t támogató új szervezetet alapított, nagyon kevesen követték, a szakadás nem érintette sem a Noraid pénzügyi erejét, sem politikai befolyását.⁷⁴⁵

A döntés után adta ki a Sinn Féin „A Scenario for Peace” című programját. Sokan ezt a dokumentumot tartják a békefolyamat első valódi jelének, ami a szöveget elemelve nem egyértelmű. A program megismételte, hogy a felosztás fő oka Nagy-Britannia, és hogy a lojalisták csupán eszközök annak fenntartásában. Fő célként a brit kivonulást jelölte meg, és az Új Írország Fórumon felmerült félelmekre reagálva gazdasági támogatást követelt Londontól Észak- és Dél-Írország egyesülésének finanszírozására.⁷⁴⁶ Ami a sokat ígérő címen túl újszerűvé tette a dokumentumot, az a kontextus volt, az új politikai

⁷⁴¹ Keena: 132. p.

⁷⁴² Keena: 129-133. pp.

⁷⁴³ Az új IRA szárny magának követelte a jogot, hogy ő az Ír Köztársasági Hadsereg törvényes utódja, ezért IRA-nak hívta magát, de az ún. Continuity Irish Republican Army (CIRA) néven vált ismerté.

⁷⁴⁴ Moloney: 288. p.

⁷⁴⁵ Andrew J. Wilson: 278. p.

⁷⁴⁶ A Scenario for Peace (1987), <http://www.sinnfein.ie/peace/document/53> [Sinn Féin, 1987]

kezdeményezések délen és északon. Adams ekkoriban próbálkozott meg első ízben kooperálni a Hume vezette SDLP-vel: azt a javaslatot tette, hogy a két párt működjön együtt az önkormányzati választásokon. John Hume azt válaszolta: csak az IRA katonai tanácsával tárgyal, mivel a valódi döntéseket nem a Sinn Féin, hanem az Ír Köztársasági Hadsereg vezetése hozza. A találkozó végül nem jött létre, mint ahogy a választási együttműködés sem, de előrevetítette a jövőt.⁷⁴⁷

A fegyveres ellenállás, amelyet a szervezet jókora többsége továbbra is támogatott, eközben folytatódott. A Líbiával kialakított kapcsolat révén az IRA nagy mennyiségű fegyverhez jutott. A támogatás nagyságrendekkel múlta felül a hetvenes években az Egyesült Államokból és Írországból érkezteteket, két teljes gyalogos zászlóalj felszereléséhez elég könnyűfegyverzetet jelentett. Az AK-47-es gépkarabélyokon túl hozzájutottak föld-levegő rakétákhoz, páncéltörő eszközökhöz és nagy mennyiségű robbanóanyaghoz. Az anyagi támogatás kétmillió dollárra rúgott. Az utolsó, legnagyobb szállítmányt azonban a francia hatóságok elfogták, így a meglepetés-tényező elvesztésével és a szükséges nehézfegyverzet hiányában az IRA nem tudott átmenni a tervezett gerilla offenzívába, amelynek során Észak-Írország jelentős területeit vették volna ellenőrzésük alá Dél-Armagh-ban és Tyrone-ban. Az elképzelés a harmincas évek Barry-tervezetére emlékeztetett és Martin McGuinnessnek a hetvenes évek vége óta dédelgetett terve volt.⁷⁴⁸ Az ír „Tet offenzívaként” becézett elképzelés elsősorban politikai csapást akart mérni Londonra, hogy annak ügyanyag elmenjen a kedve a megszállás folytatásától, mint az USA-nak Vietnámban az egyébként a Vietkong számára katonai vereséggel végződött eredeti Tet után. Egyes források szerint a szállítmányt az IRA/Sinn Féin legmagasabb köreiből árulták el, megmentve a békestratégiát.⁷⁴⁹ A beérkezett több mint száztonnányi fegyverzet azonban elég volt ahhoz, hogy az IRA még nagyon sokáig folytassa kampányát, és ezt London az Eksund elfogása után már pontosan tudta. A nyolcvanas évek végén egy katonailag minden korábbiánál erősebb IRA állt a tárgyalásokra készülő Gerry Adams és a Sinn Féin vezetés mögött, aminek fenyegetését és képességeit a kilencvenes években ki is használták Nagy-Britanniával szemben. Hamarosan már nem az Egyesült Írország elérésért a végsőkig folytatott harc volt a cél, a fegyveres ellenállás taktikai elemmé lett a tárgyalások során. Ez a zsarolási potenciál jóval nagyobb szerepet adott a republikánus mozgalomnak a politikai folyamatokban, mint amennyire 10-13%-os támogatottsága

⁷⁴⁷ Drower: 118. p.

⁷⁴⁸ Clarke-Johnston: 188. p.

⁷⁴⁹ Moloney: 24-25. pp.

feljogosította volna. A Sinn Féin gyakorlatilag vétőt gyakorolhatott bármilyen kezdeményezéssel szemben, amiből kizárták, és így a katolikus oldalon a legfontosabb szereplővé vált.

XIII. A békefolyamat (1988-1998)

A békefolyamatot Észak-Írorszában a katolikus politikai erők indították el, amiben számos tényező játszott szerepet. A kisebbséget védő törvények, munkaügyi intézkedések eredményeképpen csökkent a katolikusok elleni diszkrimináció. Az ír közösség egyre több teret kapott az államigazgatásban, életszínvonala kezdte elérni a protestánsokét, az érdeksérelmek olyan területen, mint például a lakáshoz jutás, jelentősen csökkentek. Ezek a tényezők minden bizonnyal növelték a katolikus kompromisszumkészséget, és ez előbb-utóbb a politika terén is lecsapódott. A legfontosabb elem azonban valószínűleg az egyéni kezdeményezés volt. Az előző fejezetben látott, Gerry Adams által elindított tapogatózó lépések sokáig rejtve maradtak a külvilág számára, a felszínen a fordulópontnak számító 1988-as év sem hozott jelentősebb változást Észak-Írország helyzetében. Októberben a UUP, a DUP, az APNI és az SDLP Duisburgban találkozott, de, bár a Sinn Féin áttételesen jelezte szándékát a politikai folyamatba való bekapcsolódásba, az unionista ellenállás miatt áttörést nem értek el. Az ugyancsak ebben az évben megindult Hume-Adams tárgyalások, és az IRA/Sinn Féin titkos 1987-es kapcsolatfelvétele a Haughey kormánnyal viszont olyan irányba vitték el az eseményeket, amelyek végül az Adams által 1984-ben felvázolt pánnacionalista szövetség létrejöttéhez vezettek.

XIII/1. A pánnacionalista stratégia alapjai

A pánnacionalista stratégiát alapvetően az tette lehetővé, hogy északon, és részben délen is alapvető egyetértés alakult ki a nemzeti célokak illetően. Délen a békefolyamatot elősegítette, hogy a Conor Cruise O'Brien-féle, a republikánusokat persona non grata-nak tartó liberális vonal visszaszorult, és olyan befolyásos liberális-baloldali politikusok, mint Mary Robinson, akiket Észak-Írorszában a kisebbség nem kedvelt, unionista-pártinak tartott, jelentős gesztusokat tettek. Robinson 1970-ben még kezdő politikusként azzal

keltett feltűnést, hogy az ír alkotmány 2. és 3. cikkelyét támadta,⁷⁵⁰ 1985-ben pedig, mint láttuk azon kevesek közé tartozott, akik az unionisták kihagyása miatt elleneztek az Angol-Ír Egyezményt. Írország köztársasági elnökeként viszont 1990-1997 között 18-szor látogatott északra. Ez több volt, mint összes elődje látogatásainak száma összeadva, és Robinson a protokolláris elemek helyett (mint például Armagh, az egyházi központ meglátogatása) az emberekre helyezte a hangsúlyt. Legfontosabb lépése az volt az ír liberalizmus és a kisebbség közötti jeges viszony enyhítésében, hogy 1993 júniusában az első magas pozíciót betöltő politikus volt, aki az ír ellenzék és a brit kormány rosszallásával nem törődve találkozott és kezét rázott Gerry Adamsszel.⁷⁵¹ Bár a Fianna Fáil és a republikánus gyökerű Charles Haughey vagy éppen Bertie Ahern ragaszkodott bizonyos szimbólumokhoz, míg a Fine Gael és a Labourt ez kevésbé érdekelte, és továbbra is rendkívül gyanakvóan néztek a Sinn Féin/IRA-ra, viszonylagos egyetértés alakult ki a nemzeti kérdésben, a Nagy-Britanniához fűződő kapcsolatban. FitzGerald visszavonulásával a Fine Gael éléről eltűnt az IRA Conor Cruise O'Brien után a legeltökéletbb, és mindenképpen legbefolyásosabb ellensége. Utóda, John Bruton ugyan a „John az Unionista” becenévre hallgatott republikánus körökben, de FitzGerald-dal ellentétben nem utasította el teljesen az IRA/Sinn Féin-el való kapcsolatokat, támogatta a Hume-Adams folyamatot.⁷⁵² A kilencvenes években tehát kisebbek voltak azok a történelmi terhek, és pártközi ellentétek, amelyek 1973-1974-ben megnehezítették az ír kormány dögát az unionisták mérsékelt szárnyának gesztusokkal történő támogatásában, vagy éppen a Fine Gael kormányzatok alatt 1973-1987 között lehetetlenné tették az IRA/Sinn Féin-el való tárgyalást.

Északon a két fő politikai erőt közelítő folyamatok jóval erősebbek voltak. A nyolcvanas évek végére 70. évéhez közeledett az ír republikánusok és alkotmányos nacionalisták küzdelme Észak-Írország státuszának megváltoztatásáért. A végcél tekintetében a Sinn Féin és az SDLP álláspontja nem változott. Hume úgy vélte, a fegyveres ellenállás stratégiája értelmetlen, politikai úton sokkal többet elérhet a kisebbség. A megoldást a területi szemléleten való túllépésben látta: „az embereknek vannak jogai, nem területeknek, nem „Írország a megosztott, hanem az emberek.” A szociáldemokratá politikus szerint:

⁷⁵⁰ Horgan (1998): 31. p.

⁷⁵¹ Lorna Siggins: Mary Robinson. Mainstream Publishing, London, 1997. 167. p.

⁷⁵² Drower: 135. p.

Az unionista világkép (...) bizonyos értelemben az Afrikaner világkép. Az önvédelmet úgy képzelik el, hogy az összes hatalmat a kezükben összpontosítják, mindenki mást kizárva. Ez széleskörű diszkriminációhoz vezet, végül pedig konfliktushoz.(...) A nacionalista világkép territorialis – ez a mi földünk ahol ti, unionisták kisebbség vagytok és nem tudjátok megakadályozni az egyesülést.⁷⁵³

A két csoport közötti megosztottságon az unionisták félelmeinek csökkentésével próbált átlépni, nem annyira egy egységes Írországra, mint egy „kiegyezésen alapuló Írországra” hitt. 1992-ben azt javasolta, hogy Észak-Írországot egy hat fős kormány vezesse, három főt a lakosság válasszon meg, 1-1 főt Írország és Nagy-Britannia delegáljon, 1 tagot pedig az Európai Közösség. Az unionisták azonban határozottan elutasították az ötletet, akárcsak Dublin és London.⁷⁵⁴

Ezek a radikális gondolatok azonban nem feltétlenül álltak gyökeresen szemben a Sinn Féin/IRA vezetőinek véleményével. Hume már a kezdetektől fogva hajlamosabb volt a pánnacionalista stratégiára, az IRA/Sinn Féin-el való együttműködésre, mint az SDLP korai vezetőinek többsége, a hetvenes évek elején többször vállalt közvetítést az IRA és a britek között.⁷⁵⁵ Gerry Fitt kilépésével, Austin Currie Írországra távozásával ő maradt a párt domináns személyisége, így a nyolcvanas évek második felében, amikor Gerry Adams nyitni akart, gyorsan partnerre találhatott. A pragmatikus republikánus vezetés egy 32 megyéből álló egyesült szocialista Írországot akart, de ennek elérési módzataiban nagy rugalmasságot mutatott. Adams személyében a republikánizmus elismerte, hogy az unionisták voltaképpen nem írek, hanem egy „nemzeti kisebbség”, ezzel utolsóként szakított az ír nemzeti ideológia egykori alaptételével.⁷⁵⁶

A Sinn Féin mérséklődésével, és az SDLP nyitottabbá válásával a republikánusok felé lehetővé vált tehát a kiegyezés a két északi tradíció között a cél érdekében, ami nagyon hasonló volt. Bár gyakran Adamshez kötik, aki mint láttuk Haughey inspirációi alapján az egész folyamatot elindította, a pánnacionalista stratégia megfogalmazója legalább annyira John Hume volt. Sőt, Hume víziója ennél tovább ment, a megoldásban ott látta a főbb ír politikai erőknél túl a briteket, az Egyesült Államokat, és az európai integrációt is (ld. IX.

⁷⁵³ Drower: 37. p.

⁷⁵⁴ Jackson: 407. p.

⁷⁵⁵ MacStiofáin: 264. p.

⁷⁵⁶ Hennessey: 300. p.

fejezet). A meghatározóbb a Hume-Adams kapcsolatban O'Brien szerint Adams volt,⁷⁵⁷ és tény, ő mutatkozott a dinamikusabb partnernek. Hume adta viszont a nemzetközi befolyást, a pedigérét, sokáig pedig az amerikai kapcsolatot is. Deaglán de Bréadún találóan jegyzi meg, hogy bár a baszkoknak van ETA-ja, de nincs Hume-ja, így a nemzeti célok kizárólag a terrorizmus prizmáján át, azzal eltorzítva jelennek meg a nemzetközi közvélemény előtt.⁷⁵⁸ Az ír kisebbségi stratégia erősségét az adta, hogy volt egy nemzetközileg respektált vezetője, Hume, de volt egy a szélsőségesek által tisztelt vezetője is, Adams.

Adams tisztában volt azzal, hogy amit kapni fognak, az nem lesz az, amiért a republikánusok harcoltak. Ugyanakkor, Michael Collins szellemében, szabadságot kapnak a szabadság kiharcolására. A stratégia magját a Fianna Fáil és a két északi párt által közösen vállalható program alkotta, amelyet az amerikai ír közösség befolyása támogat meg. Az ír nacionalista egységfront a terv szerint meggyőzte volna Londont, hogy aztán a pánnacionalista szövetség és London együttesen győzze meg az unionistákat.⁷⁵⁹ Adams megfogalmazása szerint:

Úgy hisszük, napjaink unionistáinak beleegyezése egy idő után (...) elnyerhető az újraegyesítéshez, ha a két kormány, és elsősorban a brit kormány ezt politikája alapjává teszi, Ezért szeretnék a nacionalisták, ha Britannia csatlakozna a „rábeszélők” csoportjához.⁷⁶⁰

Az unionista vétő kérdésében (amelynek elutasítása republikánus alapdogma) a Sinn Féin vezetője egy rendkívül innovatív formulát talált ki. A protestánsoknak nem lehet vétőjoguk a brit politika fölött, egyetértésük ugyanakkor alapvető a békéhez (azaz az Egyesült Írország létrejöttéhez – bár ezt Adams ekkoriban még nem merte kimondani.)⁷⁶¹

A pánnacionalista stratégiában elképzelt széleskörű koalíció egyben arra is alkalmas volt, hogy lassan, fokozatosan rávegye a fegyveres ellenállás híveit a harc feladására és a politikai eszközök használatára. A békefolyamat tehát az ír stratégia szemszögéből jelentősen más volt a kilencvenes években, mint a hetvenes években.

⁷⁵⁷ O'Brien: 179. p.

⁷⁵⁸ Deaglán de Bréadún: *The Far Side of Revenge – Making Peace in Northern Ireland*. The Collins Press, Cork, 2001. 18-19. pp.

⁷⁵⁹ Jackson: 392. p.

⁷⁶⁰ Idézi Hennessey: 300. p.

⁷⁶¹ Gerry Adams beszéde 1994. február 1-én New Yorkban. In: *Conference on Northern Ireland*, National Committee on American Foreign Policy Inc. New York, 1994. 20. p.

Létrejött egy nacionalista tengely, Észak és Dél, az alkotmányos és fegyveres tradíciók együttműködése, amit Haughey, Hume és Adams neve fémjelzett.

Az északi kisebbség nemzeti stratégiájára hatott egy régóta meglévő folyamat is, amiről szólni kell: a demográfiai változás. Mivel Észak-Írországbán a politika nemzeti alapon definiált, az APNI nem túl jelentős kivételével, a népességarányok alapvető hatással vannak a választások kimenetelére, az önkormányzatoktól a Westminsterig.⁷⁶² Ennek fényében fontos tényező, hogy az észak-írországi etnikai viszonyok a vizsgált időszakban jelentősen megváltoztak. 1961-ben a katolikusok aránya 34.9% volt, de a gyerekek fele került ki a közösségből. A hetvenes évek elején nagyjából 2010-re tették a katolikusok többségbe kerülését. Az 1991-es népszámlálás ugyan a vártnál kevesebb katolikust talált a tartományban (1991-re számuk 38,4%-ra nőtt),⁷⁶³ de a katolikus nők átlagban még mindig 40%-kal több gyermeket szültek, mint a protestánsok. A kilencvenes évek közepére a kisebbség számaránya így elérte az 1991-re várt 40%-ot, és a további növekedés igen valószínűnek tűnt. Eközben a protestáns felekezetekhez tartozók száma az 1921-es bő abszolút többségről szűk abszolút többségre, 50,6%-ra zsugorodott. A növekvő létszám, növekvő öntudattal és hittel járt, olyan politikusok, mint Hume nagyon is tudatában voltak annak, és ki is használták, hogy ez jelentősen megerősíti a katolikus közösség tárgyalópozícióit.⁷⁶⁴ Ezzel pontosan szemben állt az a protestáns tudat, hogy nagyobb születési rátája miatt a katolikus népesség hosszú távon többségbe kerül. Terence O'Neill, a hatvanas évek reformista miniszterelnöke így jellemezte a kérdést: „Az észak-írországi protestánsok alapvető félelme az, hogy a római katolikusok túlszaporodják őket. Ez ilyen egyszerű.”⁷⁶⁵ A negyvenes években Brooke még nyugodtan mondhatta: a folyamat „nem fog változtatni a helyzeten a mi életünkben.”⁷⁶⁶ Ez az 1990-es években már nem volt igaz, egy emberöltőn belül lehetőséggé, ha nem is bizonyossággá vált a katolikus többség.

XIII/2. London csatlakozása a békefolyamathoz

Charles Haughey 1990 végéig, az ír nacionalisták által nem kedvelt Margaret Thatcher távozásáig várt azzal, hogy megossza a britekkel véleményét: a republikánusokat rá lehet venni, hogy a fegyverek használata helyett a politikai megoldást keressék. John

⁷⁶² Doherty (In: Aughey- Morrow): 199. p.

⁷⁶³ Doherty (In: Aughey- Morrow): 208. p.

⁷⁶⁴ Fionnuala O' Connor: Breaking the Bonds – Making Peace in Northern Ireland, Mainstream Publishing, London, 2002. 43. p. A továbbiakban O'Connor.

⁷⁶⁵ Terence O'Neillt idézi Adams: 30. p.

⁷⁶⁶ Idézi Barton (In: Catterall-McDougall): 67. p.

Major pragmatikusabbnak és rugalmasabbnak bizonyult elődjénél, ezért a korábban is meglévő, egyébként Thatcher által engedélyezett titkos csatornákon felerősödtek a tárgyalások az IRA-val. A konzervatív vezetés a nyolcvanas évek elejéhez képest, amikor Thatcher hibák sorozatát követte el, jelentősen előrelépett a republikánusok megértésében. Az erre tett komoly erőfeszítést az a felismerés diktálta, hogy katonai győzelemre nincs esély. Brit részről talán a leghatásosabb taktika az volt a fegyveres ellenállás stratégiájával szemben, hogy a szervezet politikai szerepvállalását nem akadályozta meg, a politika felé tapogatózó vezetőit, Gerry Adamsszel és Martin McGuinness nem támadta (sőt egyes források szerint már a korai időktől kezdve védelmezte is), míg a radikális csoportokkal különleges erők (SAS) és lojalista terrorszervezetek felhasználásával kíméletlenül leszámolt.⁷⁶⁷ Nem hivatalos csatornákon a britek már ekkor, 1991-ben ígéretet tettek az IRA-nak, hogy ha feladja az erőszakot, a Sinn Féin bekapcsolódhat a békefolyamatba.⁷⁶⁸ Válaszul Adams levélben gratulált John Majornek megválasztásához, és felkérte, csináljon történelmet azzal, hogy kivonul Észak-Írországból. Az, hogy a politikai vezetés örült annak, hogy Thatcher nincs többé, nem akadályozta meg az IRA-t abban, hogy ne próbálja megölni az új brit miniszterelnököt (aki éppen válaszolni akart Adamsnek), egy aknatámadás a Downing Street ellen majdnem sikerrel járt.⁷⁶⁹ A politika és békepárti többség az IRA-n belül nagyon törékeny volt, ha egyáltalán létezett ekkor.

1991-ben Hume és Adams elkészítette az első változatát a későbbi Downing Street-i nyilatkozatnak, amit Haughey némileg megváltoztatva átadott John Majornek dublini találkozójukon 1991 decemberében. 1992 elején egy belpolitikai botrány miatt Albert Reynolds vette át a Fianna Fáil vezetését és a miniszterelnöki pozíciót. Reynolds bizonyos szempontból alkalmasabb volt a békéltetői szerep betöltésére, mint Haughey. Kinevezése előtt nem sokat foglalkozott Észak-Írországgal, de Haughey-val ellentétben nem volt provokatív személyiség az unionisták számára. Az is fontos volt, hogy Major és Reynolds jó munkakapcsolatot alakított ki.⁷⁷⁰ Az 1992-es brit parlamenti választások, illetve a jelentős eltérések miatt az Adams és Major által vállalható minimumban azonban a folyamat elhúzódott. A britek tettek gesztusokat, megszüntették az ír utcanevek használatának törvényi tiltását, a republikánusok pedig enyhítettek feltételeiken a brit

⁷⁶⁷ Demkó Attila: Az Ír Köztársasági Hadsereg stratégiája napjaink gerillaháborúinak tükrében. Kül-Világ – A nemzetközi kapcsolatok folyóirata, 2007. 3/4. szám, <http://www.freeweb.hu/kulvilag/2007/0304/demko.pdf>, 106. p.

⁷⁶⁸ A Historic Opportunity We Cannot Afford to Miss. Secret IRA Contacts Revealed. The Observer, 1993. november 28.

⁷⁶⁹ Clarke-Johnston: 210. p.

⁷⁷⁰ Tim Ryan: Albert Reynolds – The Longford Leader. Blackwater Press, Dublin, 1994. 174. p. A továbbiakban Ryan.

kivonulást illetően.⁷⁷¹ 1993 februárjában az IRA jelezte a briteknek, hogy készen áll a tűzszünetre, áprilisban pedig Hume és Adams újabb változatot adott át a nyilatkozatra. Egy elejtett félmondat a titkos csatornákon felbátorította az IRA/Sinn Féint. Azt hitték, azt jelzi, hogy az angolok elkerülhetetlennek tekintik az Egyesült Írországot. 1993 októberében Major azonban formálisan is elutasította a Hume-Adams dokumentumot, mivel az az unionistákra történő nyomásgyakorlásra szólította fel Londont (az Adams-féle „persuaders of unity” formula). Ennek hátterében jelentős részben a brit belpolitika állt, Majornek szüksége volt az unionista szavazatokra a számos konzervatív által ellenzett Maastrichti-szerződés elfogadtatása érdekében.⁷⁷²

Ezek után Major és Reynolds a maga kezébe vette a szövegezést. A Taoiseach célja az volt, hogy így is azon a határon maradjon, amit az IRA/Sinn Féin elfogadhat. Az öt pontból álló, alig két oldalas dokumentum csak 1993 decemberére lett készen. Megváltoztatott formában, de még felismerhető módon tartalmazta azokat az alapelveket, amelyek a Hume-Adams folyamat során megfogalmazódtak. Ír szempontból a legfontosabb a 4. pont következő része volt:

A miniszterelnök a brit kormány nevében megerősíti, hogy az Észak-Írország lakosságának nagyobb része által támogatott demokratikus kérést támogatni fogják, legyen az akár az Egyesült Királyságban maradás, akár a független szuverén Írországhoz csatlakozás. Ezen alapulva [a miniszterelnök] a brit kormány nevében kijelenti, hogy [Nagy Britanniának] nincsenek önös stratégiai vagy gazdasági érdekei Észak-Írországban. Legfőbb érdeke a béke, a stabilitás, és a megbékélés, amit a[z Ír] szigeten élő lakosok közötti megegyezés biztosít, és együtt fog működni az ír kormánnyal egy ilyen megegyezés megvalósításáért, ami majd magába foglalja a kapcsolatok összességét.⁷⁷³

A brit kormány Peter Brooke Észak-Írorszáért felelős miniszter 1990 novemberi nyilatkozatában már jelezte, hogy Londonnak nincsenek önző stratégiai érdekei a tartomány megtartására, ezzel most miniszterelnöki megerősítésre került, hogy az egyik alapvető republikánus dogma nem áll fenn, nem a britek az akadályai az ír egységnek. A Downing Street-i Nyilatkozat London és a Fianna Fáil kormányzat részéről nyílt üzenet

⁷⁷¹ Clarke-Johnston: 214. p.

⁷⁷² Drower: 158. p.

⁷⁷³ Részlet a 4. pontból. A teljes szöveget ld.: The Downing Street Declaration.(Joint Declaration on Peace), cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/dsd151293.htm

volt a fegyveres ellenállást követő republikánizmusnak: a tartós IRA-fegyverszünetért cserébe a tárgyalások lehetőségét és politikai befolyást ajánlottak a Sinn Féin-nek. Az unionisták, ahogy Ian Paisley egy reagálásában megállapította, ezt az erőszak gyümölcseinek tartották (violence pays) és mereven elutasították.⁷⁷⁴ A valóságban a Sinn Féin ennél is kedvezőbb ajánlatot kapott. Reynolds a pánnacionalista stratégiát kifejező személyes találkozón túl rendszeres konzultációkat és London és Washington tekintetében diplomáciai segítséget ígért a republikánusoknak. Dublin még arra is utalást tett, hogy akár kiáll azért is, hogy a brit kivonulás a napirendre kerüljön, ami 1974 óta egyszer sem merült fel déli kormányzat részéről.⁷⁷⁵ Az ír amerikai lobbizási igéretet tett, hogy segít az FBI által végzett megfigyelés beszüntetésében, az USA-ban lévő IRA-foglyok amnesztiájának elérésében, egy washingtoni Sinn Féin-iroda megnyitásában, és a párt vezetői számára vízumok megszerzésében, illetve anyagilag támogatja a republikánusokat.⁷⁷⁶

Ennek hatására az IRA jelentős belső viták után 1994. augusztus 31-én átmenetileg beszüntette akcióit. Ez persze nem az volt, amit Reynolds kért, aki határozatlan idejű tűzszünetet akart, de a legtöbb, amit Adams el tudott érni az IRA katonai vezetőivel szemben. Mivel néhány héttel később az INLA, és (részben amerikai közvetítéssel)⁷⁷⁷ a protestáns milíciák is csatlakoztak a megállapodáshoz, 1968 óta nem látottan alacsony szintre csökkent az erőszak. A pánnacionalista stratégia szimbolikus megvalósulásának pillanata 1994. szeptember 6-a volt, amikor néhány nappal az IRA-tűzszünet után Albert Reynolds és John Hume kezét fogott Gerry Adamsszel. Ez fejezte ki Dublin, az SDLP és a Sinn Féin új szövetségét a nemzeti célok elérésére.⁷⁷⁸

1994 decemberében a 100 napos fegyverszüneti próbaidő után az IRA/Sinn Féin és a brit kormány képviselői tárgyalóasztalhoz ültek, de megegyezés a Sinn Féin bekapcsolódásáról a folyamatba nem történt. A két kormány az északír erők nélkül (bár az SDLP szoros kapcsolatban volt Dublinnal) közösen dolgozott a békefolyamat sarokkövein, így született meg az 1995. február 22-én publikált két nagy jelentőségű dokumentum, az ún. Framework Documents a megegyezés alapelveiről. Az első, a két kormány által szignált dokumentum számos olyan megfogalmazást tartalmazott, amely a végső megegyezésbe is bekerült, ezért ezekről ott lesz szó. Annyit azonban érdemes itt aláhúzni,

⁷⁷⁴ Ian Paisley (DUP) beszéde 1994. április 12-én New Yorkban. In: Conference on Northern Ireland Part II., National Committee on American Foreign Policy Inc. New York, 1994. 12. p.

⁷⁷⁵ Moloney: 426. p.

⁷⁷⁶ A republikánusoknak nem is kellett csalódnuk, az anyagi támogatás éves szinten több volt, mint egymillió dollár, messze felülmúlva a Noraid legjobb teljesítményét. Clery: 145. p.

⁷⁷⁷ Clery: 154. p.

⁷⁷⁸ Ryan: 2. p.

hogy a rendezés alapját a két kormány teremtette meg, a tárgyalási folyamat során az észak-írországi felek ugyan módosítottak fontos részeket, de a Framework Documents nyomai a Belfasti-megállapodásban is jól felismerhetőek maradtak. A nacionalisták számára a legfontosabb újdonságot az észak-déli intézményekkel foglalkozó, viszonylag jól kidolgozott rész jelentette.⁷⁷⁹ A második dokumentumot csak a brit kormány jegyezte, de abban láthatóan ott voltak az ír inputok is. Ez a belső rendezés elveit fogalmazta meg, egy kilencvenfős, arányos rendszerrel megválasztott nemzetgyűlést képzelt el, és szerepeltek benne a leendő észak-déli intézmények szervezeti alapjai.⁷⁸⁰

A két dokumentum (bár mivel nem nemzetközi szerződés volt, közvetlen változást önmagában nem jelentett) az Angol-Ír Egyezményhez képest nacionalista szempontból jelentős előrelépéseket hozott. Az unionisták ennek megfelelően felháborodással fogadták a tervet, ami a DUP szerint egyirányú utcát jelentett Dublin felé. A republikánus állásponttól ugyanakkor szintén igen messze volt. Adams számára azonban nem ez jelentette a legkomolyabb problémát, hanem az, hogy 1995 márciusában London mereven aláhúzta: amíg az IRA meg nem kezdi fegyvereinek leadását, a szervezet politikai szárnyaként ismert Sinn Feinnek nincs helye a békefolyamatban. Ez viszont elfogadhatatlan volt az IRA számára. Gerry Adams nyíltan kijelentette, nem érti, miért várják az IRA-tól, hogy leadja fegyvereit, amíg protestáns ellenfeleik és a többségükben protestánsokból álló RUC nem teszi ugyanezt. Az IRA számára teljesíthetetlen követelés hatására a békefolyamat hosszú időre megfeneklett.⁷⁸¹

Mi vezetett ehhez a válsághoz? Kétségtelen, hogy John Major számára elsőrendű kérdés volt az északír probléma megoldása. Négyfős parlamenti többséggel azonban kiszolgáltatott volt az unionistáknak, akik a békefolyamat szempontjából a britek szerint is a legnagyobb akadályt jelentették.⁷⁸² Protestáns oldalon a kilencvenes évek közepén jobbratolódás volt tapasztalható. Az Ulsteri Unionista Párt új vezetője, David Trimble a keményvonalasok közé tartozott, a hetvenes években William Craig Vanguard-jában kezdte politikai karrierjét. A választást valószínűleg a portadown-i Orange Order a helyi katolikus közösség által vitatott felvonulási jogának támogatásával nyerte meg, a

⁷⁷⁹ The Framework Documents - A New Framework For Agreement, 22 February 1995. <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/fd22295.htm>

⁷⁸⁰ The Framework Documents - A Framework For Accountable Government In Northern Ireland, 22 February 1995, <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/fd22295b.htm>

⁷⁸¹ Hugo Young: The Fate of Unimportance. Newsweek, 1996. február 19. 12. p.

⁷⁸² A Historic Opportunity We Cannot Afford to Miss. Secret IRA Contacts Revealed. The Observer, 1993. november 28.

vezetésével úgy tűnt, hogy a párt stílusában és politikájában is közeledni fog Paisley DUP-jához.

Major parlamenti kényszerhelyzetéhez ráadásul hozzájárult a pánnacionalista szövetség meggyengülése a Fianna Fáil vezette kormányzat 1994 végi bukásával. Bár Hume továbbra is Adams mellett állt, a Reynoldsot felváltó új Taoiseach, John Bruton jóval kisebb nyomást gyakorolt Londonra, mint elődje, a kompromisszum elősegítésére. A Fine Gael-Labour kormányzat összekötője az a Seán Donlon lett, aki washingtoni ír nagykövetségként (amellett, hogy hatékonyan lobbizott a Reagan-adminisztrációnál) mindent megtett az IRA ellehetetlenítésére. A legnagyobb csapást a folyamatra az mérte, hogy az új Taoiseach elutasította, hogy egy Hume-Bruton-Adams találkozón erősítsék meg a pánnacionalista stratégiát. Elvárta azt is, hogy az IRA lépjen előre a leszerelés terén, amivel gyakorlatilag Major álláspontját támogatta. Bruton hozzáállása feszültséget keltett a Fianna Fáillal és az amerikai-ír lobbival is,⁷⁸³ a nemzeti koalíció széthullani látszott.⁷⁸⁴ A George Mitchell volt amerikai szenátor vezette nemzetközi testület (ld. XIII/3. fejezet) 1996. januárjában azt a kompromisszumos amerikai formulát próbálta sikerre vinni (a Fehér Ház középutas állásponton volt), hogy a leszerelés párhuzamosan haladjon a tárgyalásokkal, de egyben minden résztvevő véglegesen adja fel az erőszakot, mint eszközt.⁷⁸⁵ Ezt már John Bruton támogatta és az egyedül maradt Major is elfogadta azzal, hogy előbb kerüljön sor választásokra Észak-Írországbán a tárgyalók demokratikus legitimációjának megerősítésére. Ez egyébként David Trimble ötlete volt, a UUP az időt kívánta húzni.⁷⁸⁶ Az IRA/Sinn Féin, bár az amerikai javaslatot közvetlenül nem merte elutasítani, nem kívánta kiadni kezéből azt a tényezőt, amely erősokszorozóként működött a számára: fegyvereit. A leszerelést emellett sokan a megadással azonosították a republikánusok közül, olyan gyakorlati politikai és szimbolikus kérdés volt ez, amin nem tudtak túllépni.⁷⁸⁷ A tárgyalások megkezdésének újabb halasztását látva a fegyveres ellenállást támogató szárny kerekedett felül, és a szervezet megszakitva a csaknem 17 hónapos fegyverszünetet 1996 februárjában bombát robbantott a dél-londoni Canary Wharf toronynál.

⁷⁸³ Amely 25. 000 dollárba kerülő egész oldalas New York Times hirdetéssel igyekezett nyomást gyakorolni Major-re, hogy változtasson álláspontján.

⁷⁸⁴ Ken Whelan-Eugene Masterson: Bertie Ahern – Taoiseach and Peacemaker. Blackwater Press, Dublin, 1999. 190. p. A továbbiakban Whelan-Masterson.

⁷⁸⁵ George J Mitchell: Making Peace. University of California Press, Los Angeles, 2000. 30-35. pp. A továbbiakban Mitchell.

⁷⁸⁶ Clery: 231. p.

⁷⁸⁷ Clarke-Johnston: 234. p.

XIII/3. Az amerikai kapcsolat és a nemzetközi tényezők szerepe a békefolyamatban

Elérkezett a békéltetők ideje Észak-Írországból, és az Egyesült Államok támogatja őket.⁷⁸⁸

Bill Clinton, Derry, 1995 novembere

Guelke megállapításával, hogy a 90-es évek békefolyamatában az ír nemzeti stratégia az öt fontosabb külső tényezőt tudott kihasználni, aligha lehet vitatkozni: 1. változás a stratégiai környezetben (hidegháború vége); 2. a dél-afrikai hatás példája; 3. az amerikai kapcsolat szerepe; 4. európai integráció erősödése; 5. az emberi és kisebbségi jogi normák fejlődése.⁷⁸⁹

De a befolyás távolról sem volt egyenlő mértékű. Az világos, hogy a hidegháború vége jóval kisebbre csökkentette Nagy-Britannia számára Észak-Írország fontosságát, mint amilyen akkor volt, amikor német (vagy potenciálisan) szovjet tengeralttjáró-falkáktól kellett félni az Atlanti-óceán tengeri közlekedését. Ugyanígy lecsökkent Nagy-Britannia fontossága az USA számára. A dél-afrikai hatás példája a Sinn Féin és az IRA belső dinamikája szempontjából volt fontos. Mivel az IRA/SF ideológiájában önmagát az Afrikai Nemzeti Kongresszussal (ANC) azonosítja, az unionistákat pedig az apartheid rezsimmel, így Nelson Mandela megállapodása de Klerk dél-afrikai elnökkel jól használható érv volt a békepolitika támogatói számára az alkotmányos út járhatóságának bizonyítására a kételkedőkkel szemben. Az ANC ezen felül politikai segítséget is nyújtott a Sinn Féin-nek, és Mandela nemzetközi téren hozzájárult a párt szalonképessé tételéhez. Az emberi és kisebbségi jogi normák erősödése inkább hangulati aláfestést adott. Azzal, hogy lehetetlenné vált a foglyok nagyarányú állami bántalmazása (ami a hetvenes években a katolikusok elidegenedésének egyik motorja volt), csökkent a kisebbség és a brit állam közti súrlódás. Az európai integráció politikai szerepe nem volt túl jelentős. A Maastrichti-szerződés, a régiók szerepének növekedése, a határok fontosságának csökkenése ugyanúgy nem hozott posztzionalista alternatívát az ír kérdésben, ahogy más kisebbségi kérdésekben sem. Hume már bemutatott elképzelései, vagy Richard Kearney tervezete az autonóm, a Brit-szigetekhez, Írországhoz és Európához egyaránt intézményileg kötődő

⁷⁸⁸ Bill Clinton: Életem. II. Kötet, Ulpius Ház, Budapest, 2004. 237. p.

⁷⁸⁹ Guelke (In: Wilford): 245. p.

Észak-Írországról⁷⁹⁰ a politikai fantáziák világába tartoztak. Jacques Delors az Észak-Írország Központ 1991-es brüsszeli megnyitóján realistán azt húzta alá, hogy a megoldásnak elsősorban a tartományon belülről kell jönnie. Európa abban segíthet, hogy a felek a problémákat ne egy zéró összegű játék részeként lássák. Ennek megfelelően az EU mindenekelőtt a határon túlnyúló projektek finanszírozásával, és egy éves szinten 100 millió eurós, tehát a tartomány méretéhez képest igen jelentős békeprogrammal nyújtott segítséget a kilencvenes években. Az EBEE által 1992-ben létrehozott kisebbségügyi főbiztosi intézmény nem játszott különösebb szerepet, az ilyen irányú jelentős brit félelmek ellenére.⁷⁹¹

Aligha lehet vitatni, hogy a legnagyobb külső hatással a békefolyamatra messze az Amerikai Egyesült Államok, és természetesen az amerikai-ír lobbi bírt. Az ír érdekcsoportok ereje régóta nyugtalanította a protestánsokat. A hetvenes években Ian Paisley például amerikai diplomákkal beszélve feltűnően érdeklődött Edward Kennedy elnökké választásának esélyei iránt.⁷⁹² Ez az aggodalom sokáig alaptalan volt. Az írek amerikai elnökök sorába vetették reményüket, Wilsontól kezdve Kennedyt, Nixontól Reaganig, de mindannyiukban csalatkoznuk kellett. Ennek részben belső okai voltak. Mint a IX/1. fejezetben arról már volt szó, a hatvanas évektől az amerikai-íreket élesen megosztotta az IRA fegyveres stratégiájának értékelése, jelentős rétegek támogatták azt, mások viszont határozottan elleneztek. A Martin Galvinhoz hasonló radikálisok közel akkorra energiát fordítottak Dublin politikájának támadására, mint Londonéra. A hivatalos ír diplomáciához kötődő amerikai-ír lobbi energiáinak jelentős részét ezzel szemben az IRA és a Noraid kötötte le. Ez változott meg a kilencvenes évek elejére, nem kis részben Adams pánnacionalista stratégiájának eredményeképp. A Sinn Féin egységet akart létrehozni az amerikai ír közösségben is, így elkezdte a radikálisokat a mérséklet felé terelgetni, és nyitott a hivatalos lobbi felé. 1994 után azokat, akik nem álltak be a sorba, mint például Galvin, marginalizálták.⁷⁹³ Az új, a korábbinál egységesebb ír lobbi nagyobb erővel rendelkezett, ami pozitív alapot adott ahhoz, hogy kihasználjanak egy sokkal fontosabb tényezőt. Bill Clinton személyes megközelítése a korábbi elnökökéhez képest (talán Kennedy kivételével) más volt, más világpolitikai helyzetben. Érdeklődése és ír szimpátiája még a hatvanas évek végén, a válság kezdetén eltöltött oxfordi éveiből fakadt,

⁷⁹⁰ Richard Kearney: *Postnationalist Ireland – Politics, Culture, Philosophy*. Routledge, London, 1997. 16-17. pp.

⁷⁹¹ Guelke (In: Wilford): 259-260. pp.

⁷⁹² Ian Paisley on Constitutional Convention. NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám: 1974dublin01153, 1974. augusztus 26.

⁷⁹³ Clery: 153. p.

⁷⁹⁴ ehhez a személyes szálhoz jól illett választási érdeke az ír közösség megnyerésére. Clinton maga erről így ír:

Az egyik legfontosabb és legmaradandóbb „etnikai” találkozóm az volt, amelyik az írekkel zajlott le. (...) Hosszas vita után (...) megígértem, hogy kiállok az észak-írországi katolikusokat érő gazdasági és egyéb diszkrimináció ellen. Bár tudtam, hogy ezzel magamra haragítom a briteket, és feszültséggel terhelem a viszonyunkat legfontosabb ócéánon túli szövetségeseünkkel, egyre inkább meg voltam győződve róla, hogy az Egyesült Államok a maga népes ír lakosságával, sorai közt olyan emberekkel, akik pénzt juttatnak el az Ír Köztársasági Hadseregnek, képes lehet rá, hogy áttörést érjen el.⁷⁹⁵

Az ír lobbizás után a kötelezettségvállalás után Clinton mögé állt a választási kampányban, és megalakult az Ír-Amerikaiak Clinton/Gore-ért (Irish Americans for Clinton/Gore) kampányszervezet. A csoport az elnökjelölt győzelme után az ANIA⁷⁹⁶ nevet vette fel. Ezt a kapcsolatrendszert egészítette ki Clinton mély ellenszenva a Major kormány iránt. A brit konzervatívok azon túl, hogy szakértőkkel támogatták a Bush kampányt, a választások előtt az angliai tartózkodása idején begyűjtött adatokat is átadtak politikai ellenfeleinek.⁷⁹⁷ Szerepet játszott az ír ügygel a hetvenes évek óta behatóan foglalkozó Edward Kennedyvel kialakult barátsága is. Kennedy szenátor egyik tanácsadója, Nancy Soderberg lett Clinton külpolitikai csapatának az ír kérdéssel leginkább foglalkozó munkatársa, Jean Kennedy Smith, a nővére pedig az amerikai nagykövet Dublinban.⁷⁹⁸

Az ANIA lobbistái az üzleti életből ismert „Doboz” (Box) elméletet kívánták alkalmazni stratégiájukban. Eszerint Észak-Írország egy zárt doboz, szilárd, nehezen mozduló belső viszonyokkal a fontosabb szereplők között. Ha azonban bármelyik belső szereplő erős kapcsolatot épít ki a dobozon kívülről egy fontos szereplővel, ahhoz a többieknek is alkalmazkodniuk kell, és a stagnáló viszonyok dinamikussá alakulhatnak át.⁷⁹⁹ Amerika ezt a külső lökést kellett, hogy megadja, és Clinton erre kész is volt.

⁷⁹⁴ Clery: 23. p.

⁷⁹⁵ Bill Clinton: Életem. I. Kötet, Ulpius Ház, Budapest, 2004. 387. p.

⁷⁹⁶ Americans for a New Irish Agenda – Amerikaiak Egy Új Ír Napirendért.

⁷⁹⁷ Clery: 31. p.

⁷⁹⁸ O’Connor: 32. p.

⁷⁹⁹ Clery: 51-52. pp.

Az új washingtoni külpolitika legfontosabb jellemzője az volt, hogy nem csak az alkotmányos ír nacionalizmust, de (fenntartásokkal) a republikanizmust is partnerként kezelte. Az ANIA 1993-ban vette fel a kapcsolatot a Sinn Féinnel, amely a lobbisták segítségével és Clinton elnökségével kilépett az SDLP árnyékából Amerikában is.⁸⁰⁰ 1994-ben, Clinton a választási kampány során tett ígéretének megfelelően, még az IRA tűzszünete előtt vízumot kapott Gerry Adams az USA-ba. Ilyen gesztusra terrorizmussal vádolt személy esetében, egy jelentős szövetséges ellenkezésével szemben, már régen nem volt példa. Dublin, John Hume⁸⁰¹ és az amerikai íreket támogató politikusok (Kennedy, Christopher Dodd és John Kerry szenátorok) segítsége instrumentális volt abban, hogy Adams az FBI, a Warren Christopher vezette Külügyminisztérium és a brit nagykövetség ellenállása dacára második próbálkozásra megkapja az amerikai vízumot.⁸⁰² Reynolds személyesen hívta fel Clintont a kérdésben. Ez Garret FitzGerald vezetése alatt lehetetlen lett volna (és John Bruton, a későbbi Fine Gael Taoiseach is ellenezte a vízum megadását), ami önmagában is mutatja a Fine Gael-Fianna Fáil váltás pozitív hatását a békefolyamatban a kilencvenes évek elején. A Sinn Féin elnök nem sokkal később egy nagy tekintélyű, vezetésében az ANIA-hoz is kötődő külpolitikával foglalkozó nem-kormányzati szervezettel⁸⁰³ személyre szabott meghívására ment New Yorkba, ahol komoly sikert aratott beszédével, ami egyebek mellett kiemelte az amerikai kapcsolat szerepét.⁸⁰⁴ Ugyanekkor nem hivatalos, de közvetlen kapcsolatfelvétel is történt Kennedy szenátor ír ügyekkel foglalkozó munkatársa és a Sinn Féin elnök között. A kapuk kezdtek kinyílni.

A következő néhány hónapban a Fehér Ház szinte teljesen átvette a kérdés kezelését a Külügyminisztériumtól, Washingtonban a közel-keleti békefolyamathoz hasonlóan fontos ügy lett Észak-Írország. Az 1994-es tűzszünet elősegítésére újabb vízumokat adtak ki fontos IRA-tagoknak, ami segítette Adamsszel abban, hogy elfogadtassa a keményvonalasokkal: egyedi történelmi lehetősége van a republikanizmusnak céljai legalább részleges elérésére egy jóindulatú kormányzattal Washingtonban és Dublinban a háta mögött.⁸⁰⁵ A tűzszünet után Kennedy szenátor személyesen fogadta az Amerikába érkező republikánus vezetőket, aki találkozott Rudy

⁸⁰⁰ O' Connor: 22. p.

⁸⁰¹ Aki egyébként Adams támogatásával saját pártja rivalizálását is támogatta, és ezért egy ideig habozott a kérdésben.

⁸⁰² Amikor Adams 1993-ban külső segítség nélkül próbálkozott, a Clinton adminisztráció elutasította. Clery: 99. p.

⁸⁰³ Az ún. National Committee on American Foreign Policy.

⁸⁰⁴ Gerry Adams beszéde 1994. február 1-én New Yorkban. In: Conference on Northern Ireland. National Committee on American Foreign Policy Inc. New York, 1994. 20. p.

⁸⁰⁵ Clery: 161. p.

Giulianitól (aki akkor New York polgármestere volt) Tom Foley-ig vagy éppen George Mitchell szenátusi többségi vezetőig számos befolyásos politikussal, és felhívta Al Gore alelnök is. 1994 decemberében eljutott a Fehér Házba, 1995. március 17-én a képviselőház elnöke (ekkor Newt Gingrich) által adott hagyományos Szent Patrick-napi ebéden pedig találkozott Clinton elnökkel is. Mindez a brit kormányzat határozott és jól kifejezett ellenzése dacára történt, Major napokig nem fogadta Clinton telefonhívásait. A lobbizás természetesen nem csak egy irányba működött, azaz nem csak a Sinn Féin, az SDLP, vagy Dublin befolyásolta Washington, hanem az amerikai külpolitika is az ír pozíciókat – elsősorban a republikánusokét, a Sinn Féin-nek, ami ekkor már irodát is nyithatott az amerikai fővárosban, azonban csak szerény engedményeket kellett tennie.⁸⁰⁶ 1995 májusában az USA tető alá hozott egy Észak-Írországot illető gazdasági kérdésekkel foglalkozó konferenciát Washingtonban, ahol egy asztalhoz ültették Adamsszel Sir Patrick Mayhew északír ügyekért felelős brit miniszterrel. 1995 őszén pedig, az érezhető brit obstrukció ellenére, Clinton személyesen látogatott Észak-Írországba. Belfastban találkozott és a nyilvánosság előtt kezét rázott Gerry Adamsszel, Martin McGuinness Derryben ugyancsak kiemelt protokolláris kezelést kapott. Persze nem minden a republikánus forgatókönyv szerint alakult, az amerikai elnök egyértelműen felszólította őket a fegyverek végleges letételére. Az út mégis az ír, és nem kis részben a republikánus nemzetstratégia sikere volt. Adams partnerként való elfogadtatásával az ír lobbinak a történelemben először sikerült befolyásosabbá válnia az angol kormányzatnál Washingtonban. Rövid két év alatt persona non grata-ból szalonképessé lett a reformálódó republikanizmus vezetője a világ egyetlen megmaradt szuperhatalma számára, Dublin pedig olyan erőszorosozót kapott, amivel a világ kisebb államai közül csak Izrael büszkélkedhetett. Ennek különleges jelentősége volt. Amikor 1995 novemberében a megakadt békefolyamat elősegítésére felállt egy nemzetközi bizottság, az USA a Clintonhoz közel álló, fajsúlyos politikusként elismert George Mitchell volt szenátort jelölte annak vezetőjének. Ezzel az Egyesült Államok befolyása a békefolyamat legbelső körébe is belekerült. A maronita katolikus, apai ágon ír, anyai ágon libanoni származású Mitchell már szenátusi visszavonulása óta az elnök különleges tanácsadója volt az észak-ír kérdésben, és amellet, hogy az ír lobbi támogatta, a britek sem ellenézték kinevezését – bár az unionisták igen.

⁸⁰⁶ Clery: 198-199. pp.

Az amerikai-ír lobbij jelentősége túlment az eredmények pusztja elérésénél, azok megőrzésében is tudott segíteni. A folyamat nehéz időszakaiiban pajzsként működött az IRA/Sinn Féin részére,⁸⁰⁷ és hogy mennyire jól sikerült elfogadtatni Adamsszet az mutatta meg legjobban, hogy a különleges amerikai kapcsolat az IRA tüzszünetének vége után sem szakadt meg 1996-ban. Az amerikaiak közvetlen kapcsolataik révén látták a meg hasonlást az IRA/Sinn Féinben belül, így a republikánus politikai vezetés, amely előre figyelmeztette a Fehér Házat az eseményről, megőrizte hitelességét.⁸⁰⁸ George Mitchellnek hála az amerikai szerep csúcsa nem 1994 vagy 1995, hanem 1998 lett: a Belfasti-megállapodás.

XIII/4. A fegyveres stratégia utolsó fellángolása és a tárgyalások megindulása

A hetvenes évek elején az IRA tagsága és vezetése egyaránt őszintén hitt abban, hogy hamarosan eljön az a nap, amikor az ír trikolór fog lengeni a „Hat megye” felett. A nyolcvanas évek végére ez a hit megrendült. Három fő vonulat volt az IRA/Sinn Féin-ben. Egy kisebbség a fegyveres harc mindenáron való folytatását támogatta. Az elit, Adams és köre készen állt a váltásra, a küzdelem kizárólag politikai úton való folytatására. Az aktivisták többsége pedig elfogadta ugyan a tüzszünetet, de a teljes leszerelést és a fegyveres harc végleges feladását nem. Számukra Martin McGuinness volt a garancia, hogy a folyamat nem megy túl messzire; Adamsszet túlzottan hajlandónak találták a kizárólag politikai megoldásra.⁸⁰⁹ Az igazság az volt, hogy bár a nyolcvanas évek végéig a derry-i vezető radikálisabb elképzelésekkel rendelkezett,⁸¹⁰ ekkorra McGuinness és Adams koncepciója már nagyon hasonló volt. A korábban létező „héja” – „galamb” szerepmegosztás mögött már nem volt komoly különbség, együtt vezették az alkotmányos politizálás felé a republikánizmust.⁸¹¹ Ezen az úton azonban eszközként nem hagyták el az erőszakot sem, sőt azt az IRA bizonyos értelemben új szintre emelte.

Ez részben a korábbinál kegyetlenebb terrort jelentett. Az IRA egyik 90-es évek elején használt módszere a „proxy bomba” volt, ahol az áldozatot elrabolták és arra kényszerítették, hogy belevezessen egy autóbombát az általuk kijelölt célba. 1990 októberében Derryben, az Ideiglenes IRA leláncolt egy katolikus civilt egy robbanószerrel megrakott autóba, és családját fogva tartva kényszerítették, hogy vezesse el a kocsit a

⁸⁰⁷ Guelke (In: Wilford): 255. p.

⁸⁰⁸ Clery: 247. p.

⁸⁰⁹ O’ Connor: 59. p. és 77. p.

⁸¹⁰ Clarke-Johnston: 188. p.

⁸¹¹ Moloney: 402. p.

hadsereg egyik ellenőrző-áteresztő pontjához, ahol a bomba felrobbant, megölve a vezetőt és további öt katonát. Aznap még egy katonát megölt egy ilyen bomba. A hasonló támadásokat azonban leállították, mert visszatetszést keltettek a nacionalista közösségben. Egy másik új IRA módszer jóval figyelemreméltóbb volt. A szervezet arra már az 1939-1945-ös kampányában rájött, hogy a helyi incidenseknek jóval kisebb a hatása Londonra, mint az Angliában bekövetkezőknek, így a kilencvenes évek előtt is sokszor támadtak célpontokat a brit főszigeten. Az új taktika azonban minden korábbinál nagyobb pusztító erejű robbanóeszközöket használt, amit az 1986 folyamán Líbiából beérkezett támogatás tett lehetővé. A harcmodor sikerrel járt, az 1992-1996 közötti négy nagy anyagi kárt okozó merénylethez hasonló anyagi veszteségeket korábban egyik IRA akció sem eredményezett.⁸¹² Az 1992. április 10-i Baltic Exchange-i támadás London belvárosában, amellettt hogy három embert megölt, 800 millió fontos kárt okozott, 200 millió fonttal többet, mint az összes korábbi, több mint 10 000 támadás, 1969 óta együttvéve. A bishopsgate-i robbantás szintén London belvárosában már közel 1 milliárd fontos,⁸¹³ más források szerint 1.45 milliárd fontos⁸¹⁴ kárt okozott, és a City világgazdasági szerepét fenyegette, számos cég a Frankfurtba való áttelepülést fontolgatta.⁸¹⁵ 1994 márciusában három alkalommal is (nem éles töltetekkel) aknatámadást hajtottak végre a Heathrow repülőtér ellen, aminek következtében a hatóságok kénytelenek voltak átmenetileg bezárni azt. Az IRA az 1994-96-os tűzszünet alatt csak Észak-Írországból folytatott alacsony szintű tevékenységet, hogy aztán annak 1996 februári végét egy hatalmas londoni robbantással hozza a világ tudomására. Júniusban Manchesterben támadt az IRA egy hasonló erejű szerkezettel. A támadások 411 millió, illetve 170 millió fontnyi kárt okoztak. Mivel előre jelezték az akciókat, az áldozatok száma a bombák méretéhez képest csekély volt, a politikai hatásuk viszont óriási.⁸¹⁶

Az új típusú IRA erőszak szerepének vizsgálatakor figyelembe kell venni azt a tényezőt, hogy a békefolyamatot elindító IRA/Sinn Féin-politikai szárny (Adams és köre) nagy befolyású, de nem mindenható volt a szervezeten belül.⁸¹⁷ A katonai szárny nem egyszer a politikai szárnytól függetlenül cselekedett, tehát nem feltétlenül arról van szó, hogy az erőszak kiegészítette a politikai stratégiát. Azt is látni kell, hogy nincsen meg a

⁸¹² Az IRA alkalmazta a hagyományos módszereket is. 1993. április 22-én a dél-armaghi IRA alakulat elfoglalta Cullaville falut, és két órán keresztül meg is tartotta, szeptemberben pedig több civilt megölték Belfastban, miközben az UDA-ra kívántak csapást mérni.

⁸¹³ Ciarán De Baróid: *Ballymurphy and the Irish War*. Pluto Press, London, 2000. 325. p.

⁸¹⁴ Moloney: 411. p.

⁸¹⁵ O'Duffy (In: Catterall-McDougall): 124. p.

⁸¹⁶ O'Duffy (In: Catterall-McDougall): 123. p.

⁸¹⁷ A RUC vezetőjének véleményét idézi Mitchell: 30. p.

történelmi távlat, és nincsenek meg azok az archívumi források, melyek bizonyítanák, hogy közvetlenül befolyásolták London döntéseit ezek a nagyméretű támadások. Másodlagos források ugyanakkor léteznek. Moloney szerint annak oka, hogy a britek az 1980-as évek végén felújították a tárgyalásokat az IRA-val, az a felismerés volt, hogy a szervezet katonai tekintetben egy új szintre lépett, és akár évtizedekig folytathatja gerilla-terrorista háborúját.⁸¹⁸ O'Duffy ennél tovább megy, egyenesen kimondja, hogy a jelentős anyagi kárt okozó merényletek hatással voltak a Downing Street-i Nyilatkozat megszületésére.⁸¹⁹

A már említett 1996. februári Canary Wharf-i robbantás is fókuszáló hatással volt a politikára. Három héttel később (ahogy George Mitchell szenátor megjegyzi, másfél év időhúzás után „rossz időzítéssel”) Major és Bruton bejelentette, hogy a választások után júniustól megkezdődnek a tárgyalások, amelyeken a Sinn Féin is részt vehet, ha az IRA tűzszünetet hirdet. Brit tisztségviselők le is ültek Martin McGuinness-el tárgyalni a Stormontban, miközben folyt a terrorkampány. Ezt a tényt, és a rövid határidőt a párt bevonására (amit a sajtó purgatóriumnak becézett) annak a fényében is érdemes nézni, hogy a Hivatalos IRA/Sinn Féinnek öt évet kellett várnia a politikai elfogadásra 1972-es tűzszünetük után. A republikánusok ebből azt a következtetést vonták le, hogy megint sikerült a „tárgyalóasztalhoz bombázni” a brit kormányt.⁸²⁰ Ez így persze nem volt igaz, a Westminsterben unionista szavazatoktól függő Major kabinet nem engedhetett meg magának nagyobb engedékenységet, nyílt tárgyalásokat az IRA/Sinn Féinnel,⁸²¹ de az valószínűnek tűnik, hogy a Sinn Féin viszonylag gyorsan a tárgyalóasztalhoz kerülhetett volna. Mitchell visszaemlékezései szerint Major kifejezetten igyekezett elérni az IRA-tűzszünetet.⁸²² A Sinn Féin választási eredményeit nem érintette negatívan a fegyveres ellenállás folytatása. A párt az 1996. májusi választásokon 15,5%-ot ért el, ami a legjobb eredménye volt 1982 óta, majdnem beérték az SDLP-t. 1996 nyarán azonban megerősödött legitimációjuk, és a brit nyitási kísérlet ellenére a republikánusok nem kívántak bekapcsolódni a George Mitchell vezette tízpárti fórum felállításával formális kereteket öltő békefolyamatba. Pontosabban június 15-én a Martin McGuinness vezette delegáció felvonult a Stormonthoz, de fegyverszünet hiányában nem foglalhatott helyet. Az IRA öt

⁸¹⁸ Moloney: 406. p.

⁸¹⁹ O'Duffy (In: Catterall-McDougall): 123. p.

⁸²⁰ Mitchell: 42. p.

⁸²¹ Bár a nyilvánosság kizárásával folytak tárgyalások a brit kabinet és a republikánusok között. Ld.

Moloney: 456. p.

⁸²² Mitchell: 89. p.

nappal ezután hajtotta végre a már említett manchesteri robbantást.⁸²³ Bár a Fianna Fáil ellenzékbe szorulásával a pánnacionalista tengely törött volt, arra, hogy a 15.5%-os eredmény után Dublin és az SDLP a Sinn Féin nélkül egyezzen meg az unionistákkal és Londonnal, csekély volt az esély. Hume nem is kívánta felrúgni a pánnacionalista stratégiát, Dublin pedig legitimáció hiányában egyedül nem léphetett a két északi kisebbségi párttal szemben, még ha az Brutonnak szándékában is állt volna. A távolmaradás fő oka azonban az volt, hogy az Adams-McGuinness páros pozíciója megrendült a tűzszünet sikertelensége miatt. Az utóbbi egy tárgyaláson arra utalt a briteknek, hogy itt már az életük kerülne veszélybe, ha továbblépnének. A radikális szárny erejéből, vagy éppen Michael Collins sorsából ítélve ez nem volt túlzás. A Sinn Féin elnöke és elnökhelyettese csak 1996 őszén erősítette meg annyira pozícióit a párton belül és az IRA-ban (mindketten visszakerültek a Katonai Tanácsba), hogy a tűzszünet egyáltalán szóba jöhetett, de még kívártak: a brit és az ír kormányzat is igen instabil volt már ebben az időszakban. Ez az elhatározás republikánus szempontból, de az ír nemzeti érdekek szemszögéből is helyes döntésnek bizonyult.

A két utolsó legfontosabb mozaik az Adams komponálta pánnacionalista stratégiában két szerencsés politikai fordulat volt: a John Major vezette konzervatív, és a John Bruton vezette Fine Gael-kormányzat bukása volt 1997 májusában és júniusában. Nagy-Britanniában a Munkáspárt, Írországbán a Fianna Fáil nyerte meg a választásokat. A Sinn Féin jól szerepelt, Adams mellett Martin McGuinness is bejutott a Westminsterbe, meglepetést okozó vereséget mérve unionista ellenfelére. Nem sokkal később az önkormányzati voksoláson már 16.9%-ot értek el, a republikánus demokratikus legitimáció erősebb volt, mint valaha.⁸²⁴ Az ír választásokon jóval gyengébben szerepeltek, de ott külön szerencse volt a Sinn Féin/IRA számára, hogy az új Taoiseach, Bertie Ahern republikánus családból származott, apja IRA- tag, édesanyja a mozgalom keményvonalas támogatója volt. 1969-ben személyesen látta a katolikusok elleni pogromok eredményét Belfastban, és egyszerre volt Haughey és a pragmatikus Lemass híve.⁸²⁵ Ahern már a Fianna Fáil elnökeként jó kapcsolatot alakított ki Adamsszel. Az 1995-ös válság során, amikor Major a lefegyverzést szorgalmazta, a Fianna Fáil az IRA mellé állt. Ahern szinte a

⁸²³ Clarke-Johnston: 239. p.

⁸²⁴ Clarke-Johnston: 244. p.

⁸²⁵ Whelan-Masterson: 9. p.

republikánusok ügyvédjeként működött, követelte a Sinn Féin bevonását a tárgyalásokba, míg a tartózkodóbb Bruton elfogadta a brit álláspontot.⁸²⁶

A Munkáspárt fölényes győzelme hasonlóan fontos volt, mert az unionisták Major alatt meglévő zsarolási potenciálja megszűnt, és olyan erő került hatalomra Londonban, amely tradicionálisan közelebb állt a katolikusokhoz, mint a protestánsokhoz. Az SDLP a hetvenes évek óta a Munkáspárt parlamenti szövetségese volt, a Sinn Féin pedig a nyolcvanas évek óta kapcsolatokat ápol a párt balszárnyával. A Munkáspártot emellett nem kötötték olyan történelmi és ideológiai kapcsok az unionistákhoz, mint Major konzervatívjait, bár a kisebbségben lévő Callaghan kormányzat alatt (1976-79) a parlamenti szükségszerűség miatt együttműködtek velük. Mindezek a különbségek nagyon jól láthatóak voltak a Munkáspárt hozzáállásában 1997 kora nyaratól. 1996-ban Tony Blair még arról írt, hogy ahhoz, hogy a Sinn Féin minisztériumi szintű tárgyaláson részt vegyen, az erőszak minden formájával szakítania kell.⁸²⁷ A gyakorlatban viszont az IRA egy két rendőrt meggyilkoló támadását feltűnően rövid mosolyszünet követte, és míg Major nem volt hajlandó a nyílt kapcsolatfelvételre a Sinn Féinnel, addig Blair miniszteri szintű találkozót ajánlott. A munkáspárti miniszterelnök választása a brit főtárgyalót illetően kitűnőnek bizonyult. Mo Mowlam személyében olyasvalaki lett az északír ügyek brit minisztere, aki gyorsan megnyerte magának a nacionalista népességet (az unionistákat már kevésbé), és Martin McGuinness Sinn Féin-főtárgyalóval politikai barátságot alakított ki.⁸²⁸

Miután Londontól és Dublintól ígéretet kapott, hogy a Sinn Féin szeptember 15-től részt vehet a tárgyalásokon, az IRA július 20-án tűzszünetet hirdetett. A párbeszéd elindításának, Mowlam elképzelésének megfelelően, nem volt feltétele a leszerelés megindítása, csak kötelezettségvállalást kellett tenni, hogy arra a jövőben majd sor kerül. Az IRA engedményeket kapott a bebörtönzött tagjaival kapcsolatban is, hamarosan megkezdődött a brit fősziqeten lévőq átszállítása Észak-Írorszáqba. Az IRA fenntartotta a toborzást, a fegyverek beszerzését és a gyakorlatozást, azaz az erőszakhoz történő gyors visszatérés opcióját.⁸²⁹ Ezt nem lehetett nem nyomásqyakorló tényezőnek nevezni. Azt, hogy a békefolyamat mennyire a Sinn Féinről szólt, jól jelzi, hogy amikor a republikánusok miatt a második legnagyobb párt, az Ian Paisley tiszteletes vezette Demokratikus Unionista Párt kivonult, Mitchell úgy ítélte meg, hogy a radikális unionista

⁸²⁶ Whelan-Masterson: 184. p.

⁸²⁷ Tony Blair: Új-Britannia – Ahogy én képzelem. Alexandra, Pécs, 2004. 275. p.

⁸²⁸ Moloney: 457. p.

⁸²⁹ Clarke-Johnston: 246. p.

párthoz hasonló nagyságrendű szavazót képviselő Sinn Féin helyfoglalása átfogóbbá teszi a békefolyamatot, mint előtte volt.⁸³⁰ A tárgyalóteremben maradt unionisták tiltakozását a leszerelés elmaradásával kapcsolatban az ír és brit kormány félresöpörte. Az USA Madeline Albright külügyminiszter döntése alapján, McGuinness személyes kérésére, leállította hat IRA-tag kiadatását Nagy-Britanniának.⁸³¹ A republikánusok Dublintól is megkapták, amit akartak. Brutonnal ellentétben Ahern szimbolikusan találkozott Hume-mal és Adamsszel, a pánnacionalista tengely helyreállt. 1997 őszén Ahern tárgyalásokba kezdett az UUP vezetőjével, David Trimble-lel, és ezek után Blairrel együtt ő töltötte be a közvetítő szerepét az unionisták és a Sinn Féin-SDLP között. Mivel elsősorban az unionistákat kellett meggyőzni, megvalósult Hume és Adams terve: gyakorlatilag London is csatlakozott a pánnacionalista tengelyhez. Ezt formálisan az koronázta meg, hogy október elején Tony Blair nyilvánosan kezét rázott Gerry Adamsszel és Martin McGuinness-el.⁸³²

Az IRA-t mindez a fegyveres harc a tárgyalás közötti végső választásra kényszerítette. A szervezeten belül továbbra is voltak erők, amelyek folytatni kívánták a háborút, míg az Adams-McGuinness vonal határozottan a békefolyamat mellé állt. 1997. október 10-én az IRA a radikálisok által kikényszerített Katonai Gyűlésén a befolyásos Michael McKevitt, a Katonai Tanács tagja a fegyverszünet beszüntetésére és az északír békefolyamatból való kilépésre szólított fel. Ebben azonban kevesen támogatták, igaz köztük volt Bobby Sands húga, Bernadette Sands-McKevitt. Sands-McKevitt tökéletesen kifejezte a republikánus csalódottságot, amikor felhívta a figyelmet, hogy testvére nem végrehajtó hatalommal rendelkező ír-északír testületekért vagy azért halt meg, hogy a nacionalisták egyenlők legyenek a brit állampolgárokkal az északír államon belül.⁸³³ 1997 novemberében McKevitt és más disszidensek megalakítottak egy új politikai pártocskát, a 32 Megye Szuverenitási Mozgalmat (32 County Sovereignty Movement) és egy szakadár IRA szervezetet, a Valódi IRA-t, a RIRA-t,⁸³⁴ de a békefolyamatot nem tudták megállítani. A Sinn Féin szeptemberben elfoglalta helyét a kerekasztalnál, októbertől pedig érdemi tárgyalásokon vett részt. Az is a republikánusok kívánságainak felelt meg, hogy Mitchell egy viszonylag rövid folyamatot vázolt fel, április 9-ét adta meg végső határidőnek.⁸³⁵ Ez nem csak fókuszálta a feleket, hanem lehetővé tette a republikánusok politikai szárnyának

⁸³⁰ Mitchell: 109. p.

⁸³¹ Clarke-Johnston: 250. p.

⁸³² Whelan-Masterson: 203. p.

⁸³³ McIntyre (In: Wilford): 210. p.

⁸³⁴ Real Irish Republican Army, vagy másként a Real IRA (RIRA).

⁸³⁵ Mitchell: 103.p., 126. p.

a katonai szárny megnyugtatótását: vagy lesz egy elfogadható megállapodás, vagy rövid időn belül visszatérhetnek a fegyveres ellenálláshoz. Erre végül nem kellett, hogy sor kerüljön, mert London, Dublin, az USA és az északi katolikus pártok együttes nyomása David Trimble-t kompromisszumra kényszerítette.⁸³⁶ Ezzel persze csak a protestáns közösség fele mondott igent, a másik nagy párt, Paisley DUP-je ellenezte a megállapodást. De az áttörés így is megtörtént.

XIV. A Belfasti-megállapodás ír szemszögből

A Belfasti-megállapodás,⁸³⁷ amely általánosan ismert Nagypénteki megállapodásként is,⁸³⁸ az északír békefolyamat legfontosabb politikai fejleménye. A megállapodást 1998. április 10-én, Nagypénteken írta alá a brit és az ír kormány Belfastban, és a legtöbb északír politikai párt jóváhagyta. Szerteágazó volta miatt itt csak a disszertáció témájával közvetlenül érintkező részei kerülnek elemzésre. Az egyezményrel kapcsolatban az ír nemzeti célok szempontjából a legfontosabb kérdés, hogy az pusztán egy lépcsőfok az egységes Írország felé, vagy egy végső kompromisszum az északi katolikus népesség kisebbségi jogainak biztosítására? Röviden az is elemzésre kerül, hogy az elmúlt tíz év melyik verziót támasztja alá.

XIV/1. Győzelem vagy vereség, végső kompromisszum, netán lépcsőfok?

A fenti kérdés eldöntéséhez először is meg kell vizsgálni, hogy az ír politikai erők milyen engedményeket tettek, és ehhez képest milyen engedményeket kaptak. A megállapodás az alábbi táblázatban látható fontosabb alapelveket tartalmazta (az, hogy ki tett engedményeket, a szerző értékelése. Az „unionista” kifejezésbe beleértendők a lojalista pártok is, kivéve, ahol az külön jelezve van):

| Ki tette az engedményt? | Mi az engedmény? |
|-------------------------|--|
| Sinn Féin | Az Észak-Írország alkotmányos jövőjével kapcsolatos döntésekhez (egyesülés Írországgal) az északír lakosság többségének szavazata szükséges. |
| Sinn Féin, | Minden párt kötelezi magát, hogy kizárólagosan békés és |

⁸³⁶ Mitchell visszaemlékezése egyértelmű abban a tekintetben, hogy elsősorban a protestáns vezetőit, illetve pártját kellett meggyőzni. Mitchell: 179-181. pp.

⁸³⁷ Belfast Agreement, írül Comhaontú Bhéal Feirste. Néha a Stormont Agreement-nevet is használják.

⁸³⁸ Good Friday Agreement, írül: Comhaontú Aoine an Chéasta.

| | |
|---|---|
| lojalisták | demokratikus módszereket fog használni. |
| Sinn Féin | A törvényhozó hatalommal rendelkező Észak-Írországi Nemzetgyűlés megalakítása. |
| Unionisták | A Nemzetgyűlés minden fontos döntésénél vegyék figyelembe mindkét közösség véleményét. |
| Unionisták | A két közösség közötti hatalommegosztáson alapuló kormányzat létrehozása úgy, hogy a D'Hont módszert alkalmazva a miniszteri helyeket arányosan osztják meg a pártok között. |
| Unionisták | Az Észak-Dél Miniszteri Tanács és az Észak-Dél Végrehajtó Testületek megalakítása, hogy határokon átvívelő együttműködés jöjjön létre Észak és Dél között. |
| Unionisták | Egy Brit-Ír Kormányközi Konferencia létrehozása (az Angol-Ír megállapodásban [Anglo-Irish Agreement] létrehozott Angol-Ír Konferencia helyett), amely az Ír Köztársaságnak tanácsadói szerepet biztosít azokban a kérdésekben, amelyeket nem ruháztak át az Észak-Írországi Nemzetgyűlésre. |
| Sinn Féin/SDLP | Egy Brit-Ír Tanács megalakítása az írországi, észak-írországi és a brit kormány képviselőiből, a közös ügyek megvitatására. |
| Brit és unionista, részben Sinn Féin ⁸³⁹ | Azon félkatonai szervezetekhez tartozó rabok feltételes szabadon bocsátása 2 éven belül, amelyek betartják a fegyverszünetet. |
| Unionisták | Az Észak-Írországi Emberi Jogi Bizottság megalapítása. |
| Sinn Féin/lojalisták | Célkitűzés: két év alatt leszerelni a félkatonai szervezetek fegyverzetét. |
| Brit és unionista | A brit parlament eltörli az 1920-as Government of Ireland Act-et. |
| Sinn Féin/SDLP/Dublin | Írország Észak-Írországra vonatkozó területi követelésének az eltörlése az alkotmányának 2. és 3. cikkelyének módosításával. |
| Brit és unionista | Új törvények az emberi jogok és az egyenlőség erősítésére. |
| Brit és unionista | A tartomány életének normalizálása, a felesleges katonai bázisok bezárása. |
| Brit és unionista | Rendőrségi reform a Patten-bizottság irányításával. |
| Brit és unionista | Minden etnikai közösség egyenlő szociális, gazdasági és kulturális jogainak biztosítása, pl.: hivatalos elismerése annak, hogy az ír és ulsteri-skót nyelvek egyenlők az angollal. |
| Brit, unionista és Sinn Féin | Észak-Írország minden lakójának azon születéstől való jogának elismerése, hogy identitásukat szabadon meghatározzák, legyen az ír vagy brit, vagy mindkettő. |
| Unionisták/Sinn Féin | Annak a megerősítése, hogy a jogot, hogy mind brit, mind ír állampolgársággal rendelkezzen valaki, mindkét kormány elismeri, és erre nem lesz semmilyen hatással Észak-Írország státuszában bekövetkező semmilyen jövőbeli változás. |

Coakley megállapítása szerint a megállapodással kapcsolatos politikai reakciók jelentős része (ellenséges és szimpatizáló egyaránt) azt a felfogást képviselte, miszerint ez már félút az ír egységhez. Ezek az álláspontok az egyezmény három fő jellegzetességét emelik ki: az „ír egység” brit elfogadása, ha annak többségi támogatása van Észak-

⁸³⁹ A republikánusok sokáig egy éves határidőt követeltek.

Írországbán, a felosztás megszüntetése felé tett mechanizmusok létrehozása és végül egy kezdetleges, teljes szigetre kiterjedő politikai entitás létrehozása az új észak-déli intézmények által.⁸⁴⁰ Sokan vannak, akik ezzel az állásponttal értenek egyet. Danny Morrison szerint, noha az IRA nem nyert, nem is veszített katonailag, politikailag viszont, bár sok mindent feladott, inkább nyert. A megállapodást az ír miniszterelnök, Bertie Ahern így jellemezte: ez „egy pontos mechanizmusa az Egyesült Írország megvalósításának...”⁸⁴¹ Vannak ugyanakkor olyan elemzések is, hogy ez távolról sincs így. O’ Connor aláhúzza, hogy a legnagyobb elmozdulást eredeti álláspontjához képest az Sinn Féin/IRA tette.⁸⁴² Tony Blair így vélekedett az egyezményről:

az minden kulcsfontosságú unionista követelésre választ ad, amelyet csak a nyolcvan évvel ezelőtti felosztás óta tettek. A hozzájárulás elvét, tehát hogy Észak-Írország alkotmányos helyzetében nem következhet be változás, amíg a többség jóvá nem hagyja. Az ír alkotmányt megváltoztatták (...) Autonóm nemzetgyűlés és kormány Észak-Írországnak (...). Amikor miniszterelnökként először jöttem Észak-Írországba, ezek a követelések az unionisták tényleges igényeként neheztek rám. És én mindet teljesítettem.⁸⁴³

Harris keményebben fogalmaz:

Nézzék, a Sinn Féin harminc éve küzd. Olyan, mint egy gyerek, aki biciklit akar karácsonyra. A bicikli, amit akar: az Egyesült Írország. Nem kapta meg a biciklit. Kérem, adjanak neki néhány matricát.⁸⁴⁴

McIntyre szintén a cél/eredmény irányból közelíti meg a kérdést, és amint mond, az ténszerű. Az Ideiglenes IRA politikai célja egy brit szándéknyilatkozat kikényszerítése volt a kivonulásról: nem sikerült. A brit állam célja az volt, hogy rákényszerítse az ideiglenes IRA-t, hogy elfogadja, Nagy Britannia nem hagyhatja el Írországot, amíg a többség északon hozzá nem járul egy ilyen lépéshez: ez viszont sikerült. McIntyre szerint

⁸⁴⁰ Graham Walker: The British-Irish Council. In: Rick Wilford (szerk): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001. 232. p.

⁸⁴¹ Idézi: John Clark: A Balanced Approach to Amnesty, Reconciliation and Reintegration. Military Review, 2008. január-február, 40.p. <http://smallwarsjournal.com/blog/fastsearch?tag=MR>

⁸⁴² O’ Connor: 11.p.

⁸⁴³ McIntyre (In: Wilford): 216.p

⁸⁴⁴ McIntyre (In: Wilford): 204. p.

az igazi győzelem az Ideiglenes IRA felett politikai céljainak szinte teljes megghiúsítása. A republikánusok majdnem mindent visszavontak, amit a hetvenes, nyolcvanas években megcéloltak, és végül beérték kevesebbel, mint amit az SDLP kapott 1973-ban, amire akkor úgy tekintetnek, mint árulásra. Merlyn Rees, aki Sunningdale bukásakor volt Észak-Írorszáért felelős miniszter, szintén azt húzza alá: az IRA semmivel sem kapott többet, mint 1973-74-ben kaphatott volna. A megállapodást látva a korábbi miniszterelnök, Edward Heath is azt jegyezte meg, hogy az új egyezményt kidolgozásánál visszatekintettek a Sunningdale-i megállapodásra, és többé-kevésbé lemásolták azt.⁸⁴⁵ Clarke és Johnson szerint a különbségek olyan kicsik a két egyezmény között, hogy akár morálisan vagy logikával indokolni lehessen a hatalmas veszteséget és az elvesztegetett két és fél évtizedet. Az egyetlen különbséget abban látják, hogy Sunningdale után a Sinn Féin aligha ért el volna olyan befolyást, mint amit jelenleg tapasztalni.⁸⁴⁶

Véleményem szerint mind a két gondolati vonal erősen átpolitizált, önigazoló és leegyszerűsítő. Az IRA győzelméről természetesen nincs szó, de az ír nemzeti célok teljes vereségéről sem. McIntyre-nek a brit-republikánus ellentétpárban igaza van, de a megállapodás valójában a két közösségről szól, az unionistákról és a kisebbségi katolikusokról, ami egészen más fénybe helyezi az értékelést. Azt állítani pedig, hogy az ír közösség nem kapott többet Sunningdale-hez képest, amint arra Heath célzó, illetve Rees és McIntyre teszi, alapvetően téves. Sunningdale-t ugyanis (elsősorban⁸⁴⁷) a protestáns ellenállás megbuktatta. A többségi társadalom képviselői sem 1976-ban, sem 1982-ben, sem 1985 után nem látszottak késznek egy az 1973-ashoz hasonló kompromisszumra. Mivel nem valósult meg, Sunningdale legfeljebb visszavont ajánlatnak tekinthető. A vezérelvek szintjén persze igaz, hogy az 1998-as kompromisszum az 1973-asra épült, de egyszerre több és kevesebb (ld. 2. sz. táblázat). Tény, hogy kimaradt egy a katolikusok számára szimbolikus fontosságú elem, a két parlament képviselőiből felálló ún. Összírországi Gyűlés.⁸⁴⁸ Az is tény, hogy az unionisták követelésére az Észak-Dél együttműködés lehetséges területeit lecsökkentették, de a megmaradt 12 kulcsfontosságú terület, mint a turizmus, ide tartozó EU-programok, vidékfejlesztés, a mezőgazdaság/oktatás/egészségügy kérdése.⁸⁴⁹ A 1974-ben annyi vitát keltő Írországi

⁸⁴⁵ McIntyre (In: Wilford): 205-214. pp.

⁸⁴⁶ Clarke-Johnston: 275. p.

⁸⁴⁷ Bár természetesen szerepet játszott az IRA tevékenysége és az ír belpolitika ellenkezése egyes szimbolikus kérdésekben.

⁸⁴⁸ All-Ireland Consultative Assembly. Erről Sunningdale-ben megegyeztek, de a Belfasti-megállapodásban csak jövőbeli lehetőségként szerepel.

⁸⁴⁹ Adams: 346. p.

Tanács tehát részlegesen megjelenik 1998-ban is. Más területeken viszont Belfast egyértelműen többet ad, mint Sunningdale, mint később látni fogjuk.

Persze ha az eredeti kiindulópontot vesszük, legyen az az alkotmányos nacionalizmusé vagy a fegyveres erő tradíciójáé, nézzük akár a Nacionalista Párt, akár a Sinn Féin, akár a déli politikai erők Egyesült Írországot követelő programjait, akkor a Belfasti-megállapodás mindenképpen inkább vereség az ír nacionalizmus számára. Ebben az értelemben feltétlenül az ír nacionalizmus, elsősorban pedig a republikanizmus engedett többet, hiszen elfogadták az Ír-sziget egyesítése feltételének a többségi elvet Észak-Írországon belül. Sunningdale idején az unionista vélemény az volt, hogy brit és ír nyomás alatt a protestánsok számukra traumatikus változásokat fogadtak el, de cserébe nem kaptak békét. Elfogadták az Írországi Tanácsot, de nem kapták meg a de jure elismerést a 2. és 3. cikkely eltörlésével. Belfastban ezeket mind megkapták. A tiszta politikai realitásokból kiindulva viszont az ír nacionalizmus olyan valamiről mondott le, amit nem érhet el: Írország erőszakos egyesítéséről. Ezzel a fegyveres erő tradíciója, ami már úgysem hozhatott eredményt, kikerült az eszköztárból, de a politikai eszközöknek a Belfasti-megállapodás szabad utat engedett, elismerte az Egyesült Írország, mint cél legitimitását.

A gyakorlati kérdéseket nézve sem tűnik úgy, hogy az ír vereség kodifikálásáról lenne szó. Az egyezmény szövegét megvizsgálva jól látható, hogy sok helyen, ahol elméletileg egyensúly van a két közösség között, a paritás csak látszólagos. A megállapodás harmadik része, és különösen a Brit-Ír Tanács (British-Irish Council – BIC)⁸⁵⁰ bevallottan az ulsteri unionisták megnyugtatására jött létre. A BIC, ismertebb nevén a 'Szigetek Tanácsa' képezi a Kelet-Nyugat közötti kapcsolatot, ami intézményi egyensúlya az Észak-Dél Miniszteri Tanácsnak. Bár a BIC elfogadása alapvető volt az Ulsteri Unionista Párt számára a teljes csomag elfogadásához, ez aligha jelenti ugyanazt szimbolikus szinten, mint a Sinn Féin és az SDLP számára a kapcsolat Írországgal. Sőt egyes megfigyelők szerint a BIC inkább a brit identitás haldoklását jelképezi, nem erejét – az unionizmus egy olyan unióhoz ragaszkodik, amely a szétesés felé halad.⁸⁵¹ Hasonló szerepet tölt be az egyezményben az ír mellé az ulsteri-skót beemlése egyenlő nyelvnék az angollal. Az ulsteri-skót számos megfigyelő szerint pusztán egy dialektus, de ha nem is az, semmiképpen sem a britség kifejezője abban a formában, amiben az ír az ír nemzethez tartozásé. A republikánusok ragaszkodása a jelképekhez ebben a kontextusban különösen

⁸⁵⁰ Ld. The Agreement Reached in the Multi-Party Negotiations (10 April 1998) Article 2/iii, <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/agreement.htm>

⁸⁵¹ Graham Walker: The British-Irish Council. In: Rick Wilford (szerk.): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001. 129-131. pp.

jól érthető. Az ír zászló használata, a kétnyelvű utcanév-táblák kérése (a gyakorlatban persze a republikánus területeken már több helyen egynyelvű, ír, utcanév-táblák vannak)⁸⁵² az ír nyelv támogatása⁸⁵³ nem egyszerűen szimbolikus, hanem alapvető hatalmi kérdés. A két közösség paritása az egykori uralkodó közösség nagyon is gyakorlati vereségével egyenlő, a formai paritás a kisebbségi csoport számára már önmagában győzelemnek tekinthető.

Az egyik kulcsparagrafus is a kompromisszum jelképesen féloldalas voltát mutatja. A két kormány:

elismeri, hogy az Ír-szigeten élő emberek kizárólagos joga, a két országrész közötti megegyezés alapján és külső beavatkozás nélkül, hogy gyakorolhassák önrendelkezési jogukat egyidejűleg és szabadon adott hozzájárulás alapján, Északon és Délen, egy egységes Írország létrehozásáért.⁸⁵⁴

Ez ugyan az észak (és dél)-írországi többség jogává teszi a végleges döntést az Egyesült Írországról (ami egyébként is beleértendő a fegyveres stratégia feladásába), de cserébe az unionista közösség elismeri az egység, mint cél legitimitását. A szimbolizmus féloldalasságát még jobban kiemeli az, hogy az egyezségnek megfelelően a brit kormány hatályon kívül helyezte az Írország kormányzásáról szóló 1920-as törvényt, amit számos nacionalista 'felosztási szerződésenként' gyűlölt, de ami az unionisták számára államuk megteremtője volt. Az ír Alkotmány 2. és 3. cikkelyének módosítása viszont csak részleges engedménynek tekinthető. Bertie Ahern a tárgyalások során ragaszkodott ahhoz, hogy ne egy huszonhat megyés ír nemzet definiálódjon a módosított alkotmányban.⁸⁵⁵ Az új 2. cikkely szerint bárkinek, aki az Ír-szigeten vagy ír szülőktől született, joga van arra, hogy az ír nemzet része legyen, persze kényszerrel hangsúlyozottan szó sincsen. Az új 3. cikkely pedig a Belfasti-megállapodásnak megfelelően, de kifejezi az ír nemzet törekvéseit az egységes Írország létrehozására. Ilyen értelemben az Alkotmány nacionalista szelleme nem változott.

⁸⁵² W. Harvey Cox: From Hillsborough to Downing Street. In: Peter Catterall-Sean McDougall (szerk.): The Northern Ireland Question in British Politics, London, 1997. 220. p.

⁸⁵³ The Agreement Reached in the Multi-Party Negotiations (10 April 1998), Economic, Social and Cultural Issues, 4. pont, <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/agreement.htm>

⁸⁵⁴ The Agreement Reached in the Multi-Party Negotiations (10 April 1998) Constitutional Issues 1/ii, <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/agreement.htm>

⁸⁵⁵ Whelan-Masterson: 184. p.

Az egységhez vezető folyamat egyébként nem csak elvileg került meghatározásra, Ahern megállapításának megfelelően pontos mechanizmust is kapott az egyezményben. Az Észak-Írorszáért felelős brit miniszternek a megállapodás alapján joga van arra, hogy népszavazást írjon ki akkor, ha valószínűsíthető, hogy a szavazók többsége az Egyesült Írországra voksolna. Sikertelenség esetén csak annyi kitétel van, hogy hét évig kell várni a következő referendumra.⁸⁵⁶ 1998-ban az akkori demográfiai trendeket értékelve ez erős ígéretnek tűnt az Egyesült Írországra.

Sunningdale-ből kiindulva természetesen a kulcskérdés a kisebbség szempontjából az volt, hosszú távon végrehajtható-e a kompromisszum a tartomány mindennapi életében. Ebből a szempontból nagyon fontos, hogy a Belfasti-megállapodás a szélsőségesek bevonására épült. Sunningdale-t az unionista-lojalista erők széleskörű összefogása torpedózta meg, erre 1998 után jóval kevesebb esély volt. Csak egyetlen nagy párt, a Paisley-féle Demokratikus Unionista Párt ellenezte a megállapodást. Az unionista vétó esélyét az is nagyban csökkentette, hogy Sunningdale kudarca a közvetlen hatalom újra-bevezetését jelentette, azaz egy olyan eredményt, melyet az unionista közösségből sokan szívesebben fogadtak, mint a hatalommegosztást. A Belfasti-megállapodás kudarca viszont azt jelentheti, hogy az Egyesült Királyság és az Ír Köztársaság megegyezhet az Észak-Írország feletti közös szuverenitásban. Ez viszont egy olyan eredmény, amit az unionisták nem szeretnének látni.⁸⁵⁷

A másik vetület az, hogy lehet-e a megállapodást a történelem egyfajta lezárásának tekinteni. Az unionisták természetesen ezt szeretnék. Hume és az alkotmányos nacionalizmus is láthatóan megelégedett az egyezménnyel, hiszen az sok tekintetben az SDLP elképzelésein alapult (a fejezet elején látható táblázatban az engedményt tevő erők között az SDLP fordul elő legritkábban, nem véletlenül).⁸⁵⁸ Gerry Adams viszont így nyilatkozott: „ír republikánusként, Írország állampolgáraként, látni akarom a brit uralom végét ebben az országban. Ez be is fog következni. Folytatom munkámat ennek érdekében, amíg realitássá nem válik.”⁸⁵⁹ A Sinn Féin számára az egyezés tehát nem vége az Egyesült Írországot megcélzó stratégiának, csak egy állomása. Ahogy Clarke és Johnston megjegyzi, ez a retorika kísértetiesen hasonlít Michael Collins 1921-es bonmot-jához, aki a

⁸⁵⁶ The Agreement Reached in the Multi-Party Negotiations (10 April 1998) Schedule 1 Polls for the Purpose of Section 1. <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/agreement.htm>

⁸⁵⁷ Stefan Wolff: Context and Content: Sunningdale and Belfast Compared. In: Rick Wilford (szerk.): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001. 23. p. A továbbiakban Wolff (In: Wilford).

⁸⁵⁸ Wolff (In: Wilford): 20. p.

⁸⁵⁹ Adams: 376. p.

Szabadállamot létrehozó egyezményt jellemezte csupán egy lépésnek, ami szabadságot ad a szabadság kivívására.⁸⁶⁰ A Belfasti-megállapodást bizonyulhat egy jól sikerült menedzselő mechanizmusnak is, de egy állomásnak is a végső megoldás felé, ami akár lehet az Egyesült Írország.

XIV/2. A Belfasti-megállapodás következményei és kitékintés

Sunningdale-hez képest jelentős demokratikus legitimációt adott a megállapodásnak, hogy azt 1998. május 22-én Észak-Írország és Írország szavazói is jóváhagyták – az utóbbiak az Alkotmány 2. és 3. cikkelyének módosításába is beleegyeztek. A népszavazások előtt, a rendkívüli amerikai szerep méltó lezárásaként, Bill Clinton rádióbeszédet intézett Észak-Írország lakosságához, az „igen”-re buzdítva őket.⁸⁶¹ Északon végül a lakosság 71%-a (tehát a protestánsok többsége is) délen 90%-a támogatta a Nagypénteki-megállapodást.

Néhány nappal korábban, május 6-án az IRA Katonai Tanácsának döntése lehetővé tette a Sinn Féinnek az elnyert helyek elfoglalását a belfasti nemzetgyűlésben (bár a Westminsterben nem).⁸⁶² Ezzel 76 évvel a Fine Gael, és 72 évvel a Fianna Fáil után az eredeti Sinn Féin harmadik ága, a modern Sinn Féin is az alkotmányos politizálás mellett tette le a voksot. Egy korszak gyakorlatilag véget ért az ír politikában. A népszavazási eredmény, ami a katolikus közösség túlnyomó támogatását mutatta, önmagában is legitimálta a Sinn Féin vezetés politikáját, hogy aztán az 1998. augusztus 15-i omagh-i (ld. 18.sz. fotó) RIRA-merénylet még jelentősebb vízválasztó legyen a fizikai erőszak hagyománya számára. Az egész háború legvéresebb incidense⁸⁶³ a katolikus többségű Tyrone megyében, egy jórészt katolikus városban megerősítette az elhatározást az ír közösségben, hogy a fegyver kikerül a nemzeti célok megvalósításának eszközei közül. Az INLA 1998. augusztus 22-én jelentette be a tűzszünetet. Az erőszak persze folytatódott 1998 után, ha alacsonyabb szinten is, de már elsősorban protestáns forrásból. Miután a kilencvenes években a lojalista terror beérte, 1999-től már meg is előzte a republikánus megfelelőjét.⁸⁶⁴ Ami a fizikai erő hagyományából maradt katolikus oldalon, igen csekély. A RIRA és a CIRA létezik, elszórtan erőszakos akciókat hajt végre. A két szervezet máig

⁸⁶⁰ Clarke-Johnston: 255. p.

⁸⁶¹ Clinton: 332. p.

⁸⁶² John Mullin: Secret IRA Move Gives Adams Hope. The Guardian, 1998. május 6.

⁸⁶³ A bomba 29 embert, többségében katolikust megölt, 220 másikat pedig megsebesített.

⁸⁶⁴ O'Connor: 52. p.

nem jelentett be tűzszünetet vagy egyezett bele a fegyverzet-leszerelésben való részvételbe. Erejük azonban apró töredéke annak, ami az IRA egykor volt. Ez utóbbi is létezik még, de leszerelte arzenálja nagy részét. Jelen van a katolikus közösségekben, de visszatérése a fegyveres harchoz ma már kizárható. Ez mindenképpen nagyon pozitív fejlemény. A fegyveres ellenállás stratégiájának, az arra adott lojalista és brit válasszal együtt, hatalmas ára volt. A közel harminc éves konfliktus nagyon komoly veszteségeket okozott a tartományban. A több mint 3300 halotton és a több mint 47 000 sebesültön túl nagy veszteség volt a 190 000 kivándorló, akik általában a társadalom legmobilibb, legjobban képzett rétegéből kerültek ki.⁸⁶⁵ Mind a nacionalista, mind az unionista társadalmat érintette a kriminalizálódás, ami egyértelműen a konfliktusnak köszönhetően szabadult el. A legtöbb fiatal, aki börtönben végezte, nem került volna oda, ha nincs a háború.⁸⁶⁶

A békefolyamat az elmúlt tíz évben számos visszaesést élt meg, de jelenleg, 2008-ban már visszafordíthatatlannak tűnik. 2007-ben a két legnagyobb politikai erő, a Demokratikus Unionista Párt vezetője, Ian Paisley és Gerry Adams, a Sinn Féin elnöke személyesen találkozott és elkötelezte magát az együttműködés mellett. A politikai folyamat az észak-írországi nemzetgyűlés 2007. május 8-ai visszaállításával, a katonai megszállás pedig a brit katonai biztonsági műveletek 2008. júliusi befejezésével végződött.

Az ír politikai mezőben a megállapodás elsődleges következménye az SDLP, az északi alkotmányos nacionalizmus lágyabb verziójának, amit Hume már poszt nacionalizmusnak nevezett, háttérbe szorulása volt. A Sinn Féin szavazatainak száma először a 2001-es Westminster választásokon múlta felül az SDLP-ét, azóta a különbség egyre nagyobb, 2007-ben a párt 26.2%-os eredményével már több, mint 10%-ot vert szociáldemokrata riválisára.⁸⁶⁷ Az immár szintén alkotmányos nacionalista stratégiát követő Sinn Féin sikerét nem csak az adta, hogy feladta az erőszakot, mint politikai eszközt és elkötelezte magát az alkotmányos módszerek mellett, nem csak az, hogy a konfliktus polarizálta a közösségeket, hanem az is, hogy jobban szervezett, kompetensebb és elkötelezettebb volt ellenfelénél. Az első alkalom, amikor felmerült, hogy az IRA/Sinn Féin át tudja-e venni az SDLP helyét, mint Észak-Írország katolikusainak legfőbb képviselője, 1974-ben volt, Sunningdale összeomlása után. Akkor egy ír tisztviselő azt mondta, bármilyen jól teljesített is az SDLP, a gyökerei nem nyúlnak mélyre az ír

⁸⁶⁵ Hume: 150. p.

⁸⁶⁶ John Clark: A Balanced Approach to Amnesty, Reconciliation and Reintegration. Military Review, 2008. január-február, 44.p. <http://smallwarsjournal.com/blog/fastsearch?tag=MR>, 44.p.

⁸⁶⁷ Six County Assembly Election 2007. http://www.sinnfein.ie/elections/6_county_assembly

közösségben.⁸⁶⁸ Az IRA/Sinn Féin mögött viszont ma már évszázados hagyomány van, és olyan romantikus szubkultúra, amit csak Derry vagy Belfast falfestményei előtt lehet megérteni. Az elmúlt évtizedben bebizonyosodott, hogy az IRA-val egy gyökerekből fakadó Sinn Féin, két legendás IRA- vezetővel az élén, versenyképes a politikai életben, akár még a Köztársaságban is. A békefolyamat Adamsszet a második legnépszerűbb politikussá tette Írországbán.⁸⁶⁹ A párt emelkedésének a jövőben komoly hatása lehet a kisebbség nemzeti stratégiáira.

A közösségi kapcsolatok terén az egyezmény nem hozott áttörést. A tartomány távolról sem lépett át a poszt nacionalista korbba. Kijelenthető, hogy a vallásos kötődés gyengülése, amely Észak-Írországbán is tapasztalható, nem jelenti a nemzeti identitás gyengülését. A katolicizmus vagy a protestantizmus vallásos tartalmát elveszítve is megmarad a fiatalabb generációk körében a nemzeti identitás jelképeként. Az ún. interface konfliktusok, azokon a pontokon, ahol a két közösség érintkezik, nem halványultak el, sőt bizonyos pontokon kiéleződtek. A parádék, különösen a portadown-i és a dél-belfasti unionista parádék, továbbra is megosztják a társadalmat, évente közel 3000 van belőlük a tartomány szinte minden településén.⁸⁷⁰ Ma is falfreskók jelölik meg a rivális nemzeti csoportok területét. A lojalista területeken kint lobognak a brit zászlók, falfestményeken ott vannak az összetartozás jelképei, (ld. 15.sz. fotó) a királyi család tagjai, de mint az Douglas Hurd kiválóan megállapította: a szimbólumok nem annyira a Nagy-Britannia iránti lojalitásról, hanem a katolikusok kirekesztéséről szólnak.⁸⁷¹ A republikánus zónák ír zászlói bizonyos értelemben szintén exkluzív területet jelölnek ki, de szimbolikusan talán kevésbé kirekesztők. Az ideológiának továbbra is része a protestánsok felé való elméleti nyitottság, a narancssárga szín pedig egyértelműen jelzi a másik tradíció létjogosultságát – persze az Egyesült Írországon belül.

Ír nacionalista szempontból akár eredményként is felfogható, hogy az önbizalomvesztés unionista oldalon általánosnak mondható. A protestánsok a Kevin Toolis által megfogalmazott forgatókönyvtől félnek:

(...) nem lesz egyik napról a másikra történő hatalomátadás (...) a hatalom először apró patakként, majd folyamként áramlik a koronától a

⁸⁶⁸ Sunningdale Agreement To Be "Rebalanced". NARA RG 59-CFPF-SNF-PD dokumentum szám: 1974dublin00652, 1974. május 28.

⁸⁶⁹ O' Connor: 48. p.

⁸⁷⁰ Jennifer Lynn Edwards: Construction and Maintenance of Power through Ritual: The Orange Order and Orange Parades in Northern Ireland. Oklahoma State University, PhD diss, 2004. 145. p.

⁸⁷¹ Hurd: 301. p.

nacionalista Írország felé, amíg az egyensúly annyira eltolódik a republikánusok irányába, hogy az unionista közösség egy része szakít a többiekkel és megállapodik az ősi ellenséggel. Azzal, hogy Nagy-Britannia magára hagyja az unionistákat, már önmagában is megindít egy erőziót. A hosszú távú perspektíva hiányában azok, akik britek kívánnak maradni, lassan, de fokozódó ütemben a kivándorlás útjára lépnek az „anyaországba”, a többiek viszont lassan belenyugodnak abba, hogy nemzeti kisebbség lesznek Írországban.⁸⁷²

Vannak jelei, hogy mindez elkezdődött. Egy 1999-es a felmérés kimutatta, hogy bár erőteljes a megegyezés támogatása – a válaszadók 67%-a ismételten igennel szavazna, összehasonlítva az 1998. májusi népszavazással, ahol 71% döntött így – a protestánsok élesen megosztottak. Ha a szavazást újra meg kellene ismételni, 48% voksolna nemmel és 47% igennel, a maradék tartózkodna. Azt tehát, hogy ki érzi magát győztesnek és vesztesnek, látható: a protestánsok eleve negatívabb véleménye még rosszabbá vált a szavazás óta, míg a katolikusok szilárdan kitartanak a megállapodás mellett.⁸⁷³ Ennek fényében nem meglepő, hogy elsősorban a protestáns közösségek kéri a békevonalak, az elválasztó falak erősítését szerte Észak-Írországban. A békefolyamat nem megállította, hanem felgyorsította a protestánsok a hetvenes években megindult⁸⁷⁴ önszegregációs folyamatát, az észak-írországi lakosság elkülönülése csendben továbbra is folytatódik. A szegregáció sok helyen közel 100%-os, Belfastban a katolikusok és protestánsok többsége fél átmenni a másik közösség negyedébe még nappal is, kevés jele van a megbékélésnek.⁸⁷⁵ Már 1991-ben a lakosság fele olyan területeken lakott, melyeknek 90 százaléka protestáns vagy 95 százaléka katolikus volt,⁸⁷⁶ ezek az adatok azóta csak romlottak. Az unionista szórványokból felgyorsult a kiköltözés, Derry nyugati partján például 1.5%-ra csökkent a protestánsok száma. A történelmi jelentőségű erőd alatt már csak egy kis enklávét, a Fountain képviseli a protestantizmust a katolikus tengerben, ahol általános az elhagyatottság érzése.⁸⁷⁷ A közeli Bogside-on büszkén lobognak az ír zászlók, sorakoznak az IRA és az INLA, illetve az összeccsapások áldozatainak emlékművei.

⁸⁷² The Guardian, 1994. november 18.

⁸⁷³ Rick Wilford (szerk.): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001. 8. p.

⁸⁷⁴ Doherty (In: Aughey- Morrow): 202. p.

⁸⁷⁵ Anne Bennett Journal Letter No. 1. November 2004

http://www.quakerhousebelfast.org/attachments/File/AB_journal_1.pdf

⁸⁷⁶ Neal Ascherson: Ulster Says Yes, But Peace in Northern Ireland Has to Built on its Divisions, Not on a Fiction of Unity Which Does Not Yet Exist. The Observer, 1998. május 24.

⁸⁷⁷ Szerző beszélgetése a helyi lakosokkal és Heatley: 112-113. pp.

Terjednek a kétnyelvű, vagy csak kizárólag ír utcanévek, feliratok. 2008 tavaszán Észak-Írországból járva a szerzőnek közel száz kilométer kellett megtennie az első brit zászlóig, amely Coleraine-nél lobogott. Derry felé útközben szinte minden táblán át volt húzva a London(derry) felirat, folyik a hivatalos küzdelem is a névváltoztatásra.⁸⁷⁸ Eközben az unionisták körében felmerült a „két város” megoldás, a nyugati part legyen ír katolikus Derry, keleti part pedig protestáns Londonderry.⁸⁷⁹ A protestánsok város-város után vesztik el többségi helyzetüket, ez történt Limavadyban, sőt Belfast is közel áll ahhoz, hogy katolikus többségű legyen. „Nagy-Shankill” negyed, a legerőteljesebben lojalista belfasti kerület lakossága 1969 és 1996 között 72 000-ről 20 000-re csökkent, Észak-Belfastra nézve pedig 20 000 fő az összcsökkenés. Ez jelentős részben persze a kertvárosokba való kiköltözéssel magyarázható, de a tényen nem változtat: Belfastnak már volt katolikus polgármestere.⁸⁸⁰

A katolikus győzelem érzését azonban nagyban csökkenti az a tudat, hogy a közel 80 éven át tartó felosztás megtette hatását, az anyaországban erősen elhalványult a 32 megyét magában foglaló Írország álma. Az ír nacionalizmus, mely egészen a hatvanas évekig megőrizte tradicionális jellemzőit, a kilencvenes évekre kétségtelenül átalakult. A generáció, amely számára az egységes Írország élő emlék volt, gyakorlatilag eltűnt. Olyan kormányközi képződmények, mint az Írországi Tanács, már Sunningdale tárgyalásokor bürokratikus ellenállásba ütköztek. A sziget kettéosztása belevésődött az intézményrendszerbe, és a déli minisztériumok is elleneztek jogosítványaik egy részének átadását egy közös testület részére.⁸⁸¹ Seán Cronin a nyolcvanas évek elején figyelte meg, hogy az ír politikai elit kezdi feladni azt a nacionalista politikát, amely megteremtette az Írországot.⁸⁸² Átalakult a jelképrendszer. Coakley szerint feltűnő különbség aközött az energia és lelkesedés között, mellyel az állam az 1916-os húsvéti felkelés 50. évfordulóját ünnepelte 1966-ban, és jóval szerényebb ünnepség melyet 1991-ben rendeztek a 75. évfordulóra. A felkelés hivatalos, éves megemlékezését a hetvenes években mindenestül eltörölték. A hivatalos beszédek elmozdultak a múlt nacionalista felemlegetésétől, és az állami média nyomás alá került a radikális nacionalista tradíciók elhallgattatása érdekében.⁸⁸³ Azt a szót, hogy Írország, ma már inkább a szűk értelemben használták, az ír tudatban a nemzet inkább a huszonhat megyére terjed ki, nem a harminckettőre, mint

⁸⁷⁸ A szerző megfigyelése, 2008. május 10.

⁸⁷⁹ Heatley: 122. p.

⁸⁸⁰ Heatley: 64. p.

⁸⁸¹ FitzGerald: 203. p.

⁸⁸² Cronin: 31. p.

⁸⁸³ Coakley (In: Wilford): 230. p.

korábban. Az eltérő tapasztalati minták az oktatási-, jóléti rendszerben, politikai életben és a szociális infrastruktúra egyéb területein komoly kulturális különbségekhez vezettek a határ két oldala, a két ír nemzetrészt között. Kialakult valami, amit Coakley huszonhatmegyés nacionalizmusnak nevez.⁸⁸⁴ Fitzgerald is egyetért azzal, hogy az alapvető hűség már a déli államra vonatkoztatódik, a legtöbb embernek ez fontosabb, mint a hűség egy eszmei, absztrakt Egyesült Írországhoz.⁸⁸⁵ Természetesen megmaradt egyfajta vágy az egyesítésre, 1999. december közepén rendezett közvélemény-kutatás ugyan azt mutatta, hogy 96% azok közül, akik kifejezték álláspontjukat az ügyben, szeretne egy Egyesült Írországot, de határozatlan időintervallumban: „valamikor a jövőben”.⁸⁸⁶ A német egyesítés rossz példájából kiindulva előtérbe kerültek a gazdasági aggodalmak, amelyek a keverednek az egymillió protestáns kisebbség integrálásának nehézségeitől való félelemmel. A politikai, alkotmányos felfordulásnak a Kelta Tigris fizetné meg az árát. A folyamat a XXI. század elejére odáig jutott, hogy egyes ír politikusok immár pragmatikusabbnak tartanák, ha Észak-Írország megmaradna Nagy-Britannia keretei között, természetesen széleskörű kapcsolatok fenntartásával az anyaországgal. Mivel a Belfasti-megállapodás értelmében délen is népszavazást kell rendezni, ez azt jelenti, hogy fennáll akár egy déli vétő lehetősége is.⁸⁸⁷

Annál is szorongatóbb ez a kérdés a republikánusok számára, mert a katolikus népszaporulat a protestáns szint felé való kitartó csökkenése megkérdőjelezi (a teljes nivellálódást 2015-re várják),⁸⁸⁸ hogy a kisebbség egy emberöltőn belül többségbe kerülhet-e, ami korábban elkerülhetetlennek tűnt.⁸⁸⁹ A 2001-es népszámláláson a lakosság 45.5%-a vallotta magát protestánsnak, míg a katolikusok aránya 40.3%-ra nőtt, a lakosság 14%-a nem jelölt meg vallást. A nem nyilatkozó 14% származás szerinti katolikus/protestáns/bevándorló megoszlását megbecsülő adatok szerint 2001-ben a lakosság 50% volt protestáns, 46%-a katolikus. Mivel mindkét oldalon nagyjából a lakosság kétharmada azonosul teljes egészében a nacionalista és unionista álláspontokkal, de a katolikusoknál az arány némileg rosszabb, ezért az unionista többség viszonylag stabil, nem lehet előrejelezni, hogy várható-e a tartományban a protestánsok kisebbségbe kerülése. A jövőre nézve azért támpontot jelent, hogy a XXI. század elején 173 000

⁸⁸⁴ Coakley (In: Wilford): 227-229. pp.

⁸⁸⁵ Irish Times, 1998. május 9.

⁸⁸⁶ Coakley (In: Wilford): 223. p.

⁸⁸⁷ Coakley (In: Wilford): 238. p.

⁸⁸⁸ Doherty (In: Aughey- Morrow): 204. p.

⁸⁸⁹ Heatley: 182-183. pp.

katolikus, 146 000 protestáns, és 22 000 más nemzetiségű járt Észak-Írország iskoláiba.⁸⁹⁰ Kérdés, a két nagy közösségen kívül lévők hova fognak állni, ha egyszer népszavazásra kerül a sor? A kínai, indiai kisebbség valószínűleg inkább Nagy-Britannia mellé. Itt azonban érdekes fejleményt jelent a katolikus közép- és kelet-európai országokból való bevándorlás: a nagyszámú lengyel és litván vendégmunkás vajon letelepszik-e és asszimilálódik-e a katolikus ír közösségbe, tesz fel aggódnva a kérdést a protestánsok?⁸⁹¹ Martin McGuinness nem egyszer jósolta meg az egységes Írország elérését a demográfiai változásoknak hála 2016-ra.⁸⁹² Ebből már biztosan nem lesz semmi, évtizedes távlatban a demográfia még nem fogja elhozni az Egyesült Írországot, de az is biztos, hogy az északi ír közösség legnagyobb pártja, a Sinn Féin továbbra is ezen dolgozik. Az is valószínű azonban, hogy a mai Ír Köztársaság nem feltétlenül várja tárt karokkal 1921-ben elveszített hat megyéjét.

XV. Következtetések

A bevezetésben meghatározott célkitűzéseknek megfelelően a disszertáció két alapkérdésre kereste a választ:

- 1) Az Ír Szabadállam/Köztársaság, mint anyaország mennyiben járult hozzá az észak-írországi katolikus kisebbség érdekvédelméhez, és milyen lehetőségei voltak a kinyilatkoztatott nemzeti cél, az egységes Írország létrehozásának elősegítésére?
- 2) Az ír nemzeti mozgalom stratégiái Észak-Írországban mennyiben járultak hozzá a katolikus kisebbségi érdekvédelemhez és a nemzeti cél eléréséhez?

Három alapstratégia került felvázolásra: a fegyveres ellenállás, a távolmaradás-passzív ellenállás, illetve az alkotmányos érdekvédelem-államközi diplomácia. (Észak-Írországon belül a politikai eszközökkel, Írország által pedig a diplomáciai úton történő nemzeti érdekvédelem). 1921 után egy négycentrumú hatalmi játék alakult ki Észak-Írország kapcsán, amit mind az anyaállam, mind a kisebbség nemzeti stratégiáinak

⁸⁹⁰ O'Connor: 233. p.

⁸⁹¹ Interjú Nicola Bowerman-al, Amnesty International. (Belfast, 2008. 05. 12.)

⁸⁹² Clarke-Johnston: 292. p.

figyelembe kellett vennie. Az első időszakban a két főszereplő London és Dublin volt, az északi unionisták és katolikusok mellékszereplők. Az amerikai írek (időnként meglepően nagy) befolyásukkal Washington és Dublin politikájára, illetve az IRA-ra, ugyancsak jelentős hatással bírtak az eseményekre.

A disszertáció véleményem szerint bebizonyította, hogy az Ír Szabadállam/Köztársaság lehetőségei Észak-Írország integrálására, vagy pusztán a katolikus kisebbség védelmére az 1921-1939 közötti időszakban csekélyek voltak. Az unionizmus természetéről kialakult téves percepció téves megoldás-kereséshez vezetett hosszú évtizedeken át az ír politikában, de egy jobb helyzetértékelés sem hozhatott volna áttörést az objektív akadályok, az unionisták a kompromisszumoktól való majdnem teljes elzárkózása miatt. 1921-1923 között a katonai megoldást lehetetlenné tette a brit hadsereg jelenléte és a Szabadállam belső megosztottsága. A legtöbb, amelyet ideális esetben a fegyveres stratégiával elérhettek volna valószínűleg nem jelentősebb, mint egyes határmenti területek megtartása/megszerzése – ez azonban feltehetően a városi enklávék és a szórványpésség a protestánsok általi részleges vagy teljes kiűzésével járt volna. Maga a polgárháború nem az északi kérdésről szólt, de közelről érintette a felosztás problémáját, mivel nagyban elősegítette az északi állam megszilárdulását. Michael Collins halála végleg levette a napirendről a kérdés a déli állam katonai ereje által történő megoldását, ezt utána minden déli kormányzat elutasította. 1921-1925 között a diplomáciai stratégiával sem remélhetett Dublin többet, mint hogy a Határkijelölő Bizottság révén egyes kisebb térségek az anyaországhoz kerülnek.

A képlékeny időszak lezárultával, 1925-1939 között semmilyen esélye nem volt a status quo Dublin általi megváltoztatásának. A második világháború adott olyan alkalmat az Eamon de Valéra vezette Szabadállamnak, amely valós lehetőséget kínálhatott a nemzeti kérdés megoldására. Lehetetlen azt megmondani, hogy ha de Valéra igent mond Chamberlain majd Churchill ajánlatára, a háború végeztével London be tudja-e váltani ígéretét. De még a legrosszabb forgatókönyv szerint is jóval közelebb került volna egymáshoz Észak- és Dél-Írország, mint 1921 után valaha volt, és igen valószínű, hogy a kisebbség helyzetén jelentősen javítani lehetett volna. Az más kérdés, hogy háborús áldozatokban ezért a Szabadállamnak mekkora árat kellett volna fizetnie. A negyvenes-ötvenes évek szimbolikus politizálása a nemzetközi helyzet, a brit politika és Észak-Írország belső viszonyainak rossz felmérésén alapult, nem javította, hanem rontotta a kisebbség helyzetét és az újraegyesítés esélyeit. Seán Lemass kapcsolattépési kísérlete a

hatvanas években viszont sokat ígérő volt. A felosztáson ugyan távlatilag sem tudott volna változtatni, de a kisebbség helyzetét már rövidtávon is javította.

1945 után Írország kívülről az unionista ellenállást nem törhette meg a Nagy-Britanniával szemben fennálló hatalmi deficit miatt, és nem is merült fel olyan történelmi anomália, mint a Harmadik Birodalom felemelkedése. Ennél is fontosabb, hogy a demokratikus intézményrendszer további erősödésével a második világháború után elmúltak azok az idők, amikor a két északír közösség feje felett meg lehetett volna egyezni, így a megoldáshoz már négy centrum egyetértése kellett, de bármelyik blokkolhatta azt, kivéve talán az Ír Köztársaságot. Olyan forgatókönyv ugyanis egészen a disszertáció által vizsgált korszak végéig nehezen volt elképzelhető, amikor London, Belfast és a katolikus kisebbség megegyezik az Egyesült Írországról vagy a hatalommegosztásról, és azt éppen Dublin vétőzza meg. Az Ír Köztársaságnak 1969-1998 között tehát jelentősen kisebb szerep jutott a korábinál, a nemzeti stratégiát egyre inkább a kisebbség határozta meg, mint John Hume kezdeményezése az Új Írország Fórumra, vagy a Hume-Adams folyamat.

Észak-Írország katolikus kisebbsége számára az 1921-től az 1960-as évek közepéig tartó időszak volt az, amikor cselekvési lehetőségei korlátozottak voltak. A kisebbségi stratégiák közül a legkönnyebb a passzív ellenálláson belül az abszентizmus mérlegét megvonni. A politikai élettől való távolmaradás, Griffith modellje téves alapokon nyugodott. Még a harminckét megyét magában foglaló Írország tekintetében sem lehetett sikeres a „magyar politika”, mert Dublinnak sohasem volt akkora súlya a Brit Birodalmon belül, mint Pest-Budának a Habsburg monarchiában. Magyarország passzív ellenállása relatív méreteinél (a lakosság és terület közel fele) fogva jelentős hatással volt Bécsre, Írországnak viszont nem volt megfelelő súlya Londenal szemben. 1921 után a helyzet még tovább romlott, hiszen a katolikusok Észak-Írország lakosságának is csupán harmadát alkották, a rendszer a kisebbség nélkül is működött. Az Észak-Írország születésétől sok tekintetben egészen a hatvanas évekig uralkodó abszentista megközelítés bukása már a húszas években nyilvánvalóvá vált, hiszen azzal, hogy a katolikusok nem vettek részt az állam kialakításában, illetve később nem szerveződtek ellenzékké, tovább csökkentették a diszkriminatív államhatalommal szembeni játéktérüket. Ez a játéktér persze, az Észak-Írország kialakulása utáni néhány képlékeny év kivételével, igen csekély volt. A protestáns hatalom nem volt nyitott a kompromisszumokra, a kisebbség próbálkozásai a párbeszédre merev falakba ütköztek. A passzív ellenállás másik eleme, a nem-engedélyezett utcai tüntetésekkel, házfoglalásokkal is operáló NICRA-PD féle polgárjogi kampány már jóval eredményesebb volt a nyomásgyakorlásban, és hozzájárult a hatvanas években a

katolikusok állami diszkriminációjának csökkenéséhez. A sokszor provokatív elemeket tartalmazó taktika, és a rá adott kemény válasz a hatalom részéről segített London figyelmét felerősíteni, és növelte a protestáns kormányzat reformkényszerét. Egyrészt azonban a polgárjogi kampánynak és polgári engedetlenségnek szüksége volt a demokrácia bizonyos szintjére, hogy egyáltalán létrejöhessen, tehát 1960 előtt eszközként aligha lett volna alkalmazható. Másrészt az erőszakot alkalmazó protestáns reakció után hatékonysága megkérdőjeleződött, a nyomást az államhatalomra pusztán passzív módszerekkel aligha lehetett már növelni, ha a másik oldalon fegyveres stratégia volt a nyomásgyakorló tényező.

A legvitatottabb a fegyveres ellenállás republikánus stratégiája, illetve az alkotmányos nacionalizmus stratégiájának hasznossága. Ez az elemzés Írországból sem zárult le igazán, a közelemben máig vita tárgya 1916 vagy 1969 szerepe. A republikánus hagyományban a Húsvéti Felkelés az ír nemzet spirituális megújódását hozta el, míg a liberális megközelítés szerint hiba volt: Írország békés, fokozatos fejlődés útján is eljuthatott volna a teljes függetlenségig, mint Kanada vagy Ausztrália. A nacionalista vélemény szerint viszont nem létezett ilyen automatizmus, ráadásul Írországnak részt kellett volna venni Nagy Britannia háborúiban, ami nagy véráldozattal járt volna.⁸⁹³ Ugyanez a dilemma merül fel az 1921-1998 közötti időszakban is. Bár a korai (1921-1922-es) fegyveres harc Észak-Írországból eredmény nélkül elbukott, akárcsak az IRA 1939-1945-ös és 1956-62-es kampánya, kérdés, hogy létrejöhetett volna-e a Belfasti-megállapodás, a hatalommegosztás az Ideiglenes Ír Köztársasági Hadsereg terrorakciói és fegyveres harca nélkül, avagy a fegyveres ellenállás és az általa létrehozott légkör előadta a megegyezést? Volt-e alternatívája a közösségek gettósodásának, az egyértelműen etnikai alapú pártstruktúra kialakulásának? Egyes kedvező időszakokban támaszkodhatott volna egy „lojális”, együttműködő katolikus kisebbség Londonra a protestánsokkal szemben?

Az IRA politikai végcélja, az Ír-sziget erőszakos eszközökkel történő egyesítése 1921-1998 között végig irreális volt. A fegyveres ellenállás stratégiájának hatásosságával kapcsolatban azonban mindenképpen elgondolkodtató a tény, hogy 1969 után három évvel már nem létezett az autonóm unionista dominanciájú Észak-Írország, öt évvel később pedig, ha rövid időre is, de a katolikusok bekerültek a kormányzatba. Cronin az IRA 1919-1921-es gerillaháborújával kapcsolatban fogalmazta meg a gondolatot: „az IRA harminc hónap alatt elérte azt, mit az (Ír) Parlamenti Pártnak majdnem ötven évig nem sikerült:

⁸⁹³ Finnegan-McCarron: 53-55. pp. A vitát republikánus szemzőgből ld. 1916 Was it All a Mistake? Irish People, 1974. április 27.

kikényszerítette az ír kérdés rendezését.”⁸⁹⁴ Ezt az 1969-es IRA-kampánnyal kapcsolatban is el lehet mondani: a republikánusok a fegyveres ellenállással öt év alatt (jelentős részben) elérték, amiért a Nacionalista Párt ötven évig küzdött. McIntyre az erőszak hatásosságát a hatalmi pozíciók megváltozásában méri: „Az IRA hadjárata segített lecsökkenteni az erőegyenlőtlenséget a domináció struktúrái és a domináltak között.”⁸⁹⁵ Egyszerűbben szólva: a hetvenes évek elején a republikánizmus, a passzív ellenállás bizonyos elemei, mindenekelőtt a polgári engedetlenség segítségével, „odabombázza” elsősorban Londont, de az unionista kormányzatot is a tárgyalóasztalhoz. Azt, hogy az erőszak hozzájárult a Sunningdale-i kompromisszum eléréséhez a korabeli politikai vezetők közül kevesen mondták ki, de az SDLP vezetője, Gerry Fitt ezek közé tartozott: „A mindkét közösségből kiinduló és mindkét közösségre irányuló erőszak vezetett ehhez a fejleményhez.”⁸⁹⁶ James Callaghan munkáspárti miniszterelnök ugyanezt így fogalmazta meg: „Egy válság kellett ahhoz, hogy a szükséges lépéseket meg tudjuk tenni.”⁸⁹⁷ Az más kérdés, hogy a kisebbség sorsát javító intézkedések, majd a protestáns egypárti uralom bukása és a Sunningdale-ben megfogalmazódó megosztott uralom nem volt az Egyesült Írország, és az IRA nem fogadta el győzelmének részlegességét, de ettől még elsősorban az erőszak játszott szerepet abban, hogy a folyamat egyáltalán létrejött. Sunningdale jelentőségét a katolikus közösség számára aligha lehet túlbecsülni: az általa létrehozott végrehajtó hatalom minden hibájával együtt Észak-Írország első olyan kormánya volt, amely valódi beleszólást adott a kisebbségnek. A Sunningdale-i folyamat közben és után az önmagában álló fegyveres stratégia jórészt elvesztette instrumentális szerepét, az IRA-t a lendület és az erőszak spirálja hajtotta előre. A hetvenes évek végén, nyolcvanas évek elején az Ír Köztársasági Hadseregnek nem volt valódi terve a nemzeti célok megvalósítására, a „hosszú háború” stratégiáját követte, abban reménykedett, hogy a britek előbb-utóbb kimerülnek és kivonulnak. Margaret Thatcher ezirányú nézeteit ismerve érdekes teoretikus kérdés, mi lett volna, ha az IRA egy Collins-i típusú újrafelosztást teszi meg politikai céljává. Az erőszak elfajulása miatt a brit kormányzat a hetvenes-nyolcvanas években többször is fontolgatta Észak-Írország katolikus és protestáns részre való felosztását, és az ír többségű rész átengedését Írországnak. Egy ilyen korlátozott politikai célnak esetleg lett volna realitása, de mivel ellentétben állt a republikánizmus alapvető elveivel, a mozgalomban komolyan

⁸⁹⁴ Cronin: 132. p.

⁸⁹⁵ McIntyre (In: Wilford): 215. p.

⁸⁹⁶ Northern Ireland Reaction to Formation of Executive Designate. SDLP Leader and Deputy Chief Executive-Designate Gerry Fitt. NARA RG 59-CFPF-SNF dokumentum szám: 1973belfas00168, 1973. november 23.

⁸⁹⁷ Coogan (1995/Hutchinson): 33. p.

nem merült fel.⁸⁹⁸ A teljes Észak-Írország megszerzésére irányuló „hosszú háború”, amint arra Gerry Adams és Martin McGuinness a nyolcvanas években rájött, viszont nem vezetett sehova. A republikánus erőszak persze az 1985-ös Angol-Ír Egyezményben és az 1990 utáni békefolyamatban is szerepet játszott. Ahogy Jackson megfogalmazza: „A politikai kezdeményezések gyakran a növekvő erőszakban gyökereztek, vagy az mozdította elő őket (ez történt 1972-ben vagy a kora 80-as, 90-es években)”. Jackson ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy a közösségek közt így tovább mélyülő árkok egyben megnehezítették a megegyezést.⁸⁹⁹

Az alkotmányos nacionalizmus stratégiáját, az eredmények politikai együttműködéssel történő elérését illetően a hatvanas években a polgárjogi mozgalmak terjedése, a demokrácia erősödése adott alkalmat a nagyobb aktivitásra, de a demokratikus kibontakozás lehetőségét (részben persze a polgárjogi mozgalom balszárnya által provokálva) a protestáns társadalomból kiinduló erőszakos válasz szétűzta. A pusztá parlamentarizmusnak csekély jelentősége volt. Észak-Írországon belül a demográfiai viszonyok miatt a katolikus kisebbség az örök ellenzék pozíciójába volt szorítva, és ezen a protestáns többség önszegregációs hajlama miatt a pártszerkezet változása sem nagyon segített volna. A parlamentarizmus a Londonnal való alkudozásban még annyi jelentőséggel sem bírt, mint északon. Az 1921-1998 közötti időszakban csak egyszer, 1973/74-ben fordult elő, hogy a mérleg nyelvét (legalábbis részben) az északi katolikusok adták a brit parlamentben, amikor a Munkáspárt 319 hellyel csupán 3 fős többséget szerzett. Ekkor az SDLP egy képviselője és egy nem unionista független elméletileg befolyással lehetett volna a kormányra, de a skót és walesi nacionalista pártok képviselői miatt a gyakorlatban csak minimális zsarolási potenciállal bírtak. Az unionisták ennél jóval többször kerültek a Westminsterben mérleg nyelve pozícióba. Heath helyzetét a Sunningdale-ellenes lojalisták lehetetlenítették el 1974-ben, de egyes időszakokban Callaghan és Major is a protestáns pártoktól függött. Az SDLP hiába reménykedett abban, hogy valahogy sikerül rávenni az unionistákat a hatalommegosztásra, ahhoz komoly kényszerítő erők kellettek.

A parlamentarizmus viszonylagos kudarcának és a fegyveres ellenállás viszonylagos sikerének az oka az, hogy a négycentrumos konfliktuson belül a leghajlíthatatlanabbak az unionisták voltak a status quo-t mindenáron őrizni akaró, a hatalommegosztást erőteljesen, az Egyesült Írországot kategorikusan elutasító

⁸⁹⁸ Interjú Brian McCabe-el. (2008. 05. 7.)

⁸⁹⁹ Jackson: 396. p.

álláspontjukkal. Ahogy Surányi megjegyzi: „Az unionisták a válság 30 éve során egyszer sem kezdeményezték a konfliktus megoldását.”⁹⁰⁰ Egyedül Brian Faulkner számíthat kivételnek, aki Sunningdale elindításában részt vett, de saját pártja ellenállása gyorsan véget vetett politikai karrierjének. Ez a merevség, ha a tudati, társadalmi és szociális tényezőket nézzük, nem meglepő. A protestáns és katolikus elit közötti pozícióharc Észak-Írországból zéróösszegű játék, vagy legalábbis a két közösség nagy része annak látja.⁹⁰¹ A szimbolikus és gyakorlati szinten sem mindegy, hogy van egy vezető közösség, vagy két közösség osztozik a hatalmon. Nem lehet több állami vagy vállalati pozíciót létrehozni pusztán azért, hogy az ír katolikus közösség megfelelő arányban részesüljön ezekből a helyekből. Bizonyos mesterséges beavatkozásra ugyan van lehetőség, de az aránytalanságok teljes kiküszöbölésére nem. A gazdasági fejlődés, az egész társadalom emelkedése ugyan növelheti a pozíciókból kiszorított feltörekvő csoport anyagi jólétét, de a másodrendű státusz érzését nem csökkentheti. Bármiféle kiegyenlítődés tehát az uralkodó közösség elitjének komoly érdeksérelmével jár. Ahogy azt James Molyneaux, az Ulsteri Unionista Párt elnöke⁹⁰² megfogalmazta (nem pontosan ebben a kontextusban, de igen képletesen) a protestánsok annak a veszélyétől félték/félnek, hogy a Herrenvolkból Gastarbeiterek lesznek, uralkodó fajból vendégmunkások, egy új uralkodó faj, az írek vendégmunkásai.⁹⁰³

Ha az egyik oldal nem, vagy csak minimális mértékben képes a kompromisszumokra, akkor egyáltalán nincs, vagy csak csekély lehetősége van a tárgyalásos megoldásnak. Az ír kontextusban ez azt jelentette, hogy az unionista/lojalista ellenállás önmagában is képes volt megakadályozni bármilyen kompromisszumot. Az egyenlet, ami a Sunningdale-i megegyezés sorsát megpecsételte, egyszerű volt: szinte bármilyen változás nyereség volt a katolikusoknak, míg a legkisebb engedmény is veszteség a protestánsoknak korábbi teljhatalmukhoz képest. Az IRA-erőszak szerepe az volt, hogy ennek a gyakorlati és szimbolikus vezető pozíció árát olyan magasra emelje a protestáns elit számára, hogy annak meg kelljen gondolnia, nem olcsóbb-e a kiegyezés és a hatalom megosztása. Ezt pusztán passzív ellenállás nem érthette volna el, hiszen a protestáns elitet nem zavarta, van-e a Stormontnak valódi demokratikus legitimációja. De

⁹⁰⁰ Surányi Róbert: Az északír válság politikai rendezési kísérletei: nemzeti probléma, nemzetközi vonatkozásokkal (1968-2002). In: Hartvig Gabriella-Kurdi Mária-Vő Gabriella (szerk.): Az irlandisztika nemzetközisége – Az ír kultúra, történelem, politikai és gazdasági élet kérdései összehasonlító megközelítésben. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2002. 50. p.

⁹⁰¹ Jackson: 375. p.

⁹⁰² 1995-ig, utána David Trimble váltotta a párt élén.

⁹⁰³ Sean McDougall: The Projection of Northern Ireland to Great Britain and Abroad, 1921-39. In: Peter Catterall-Sean McDougall (szerk.): The Northern Ireland Question in British Politics, London, 1997. 44. p.

még közel harminc év háború, a tartomány gazdasági leszakadása sem lett volna önmagában elég az unionisták meggyőzésére: ahhoz kellett egy szilárd koalíció.

Az bizonyosan téves elképzelés, hogy a békét az IRA legyőzése hozta el. Az Egyesült Királyság biztonsági apparátusa sem a harcot nem nyerte meg, sem az IRA-t nem győzte le, az katonai gépezetük az sértetlen maradt.⁹⁰⁴ Ezt, egyes brit körökből hallatszó utólagos triumfalizmus ellenére⁹⁰⁵ katonai elemzők is elismerik: „Fel kellene ismerni, hogy a hadsereg nem „nyert” egyetlen felismerhető módon sem; inkább (...) lehetővé tette a politikai folyamatnak, hogy a megfélemlítés elfogadhatatlan szintje nélkül megvalósuljon”.⁹⁰⁶ Egyszerűbben szólva: a biztonsági apparátus nyomása abban volt pusztán eredményes, hogy számos IRA-vezetőnek a tárgyalásos választás sokkal vonzóbbnak tűnt, mint az ellenállás folytatása. De az Ír Köztársasági Hadsereg nyomása is szerepet játszott abban, hogy a brit kormányzat is elérte azt a pontot, ahol a tárgyalás volt a számára legmegfelelőbb. A protestáns ellenállást pedig végül egy koalíció győzte le, amelyben a pánnacionalista stratégia részeként ott volt Dublin, az északi alkotmányos nacionalizmus, a republikánusok és az amerikai írek. Bizonyos értelemben a koalíció része volt a Blair-kormányzat, melyet a konzervatívokkal ellentétben nem kötött érzelmi-politikai kapocs az unionistákhoz. A Munkáspárt az ír kérdéshez, és a két baloldali irányultságú kisebbségi párthoz a Sinn Féin-hez és az SDLP-hez másként viszonyult, mint az Egyesült Királyságot mindenképpen egyben tartani kívánó toryk. Tony Blair politikai bátorsága és London határozott állásfoglalása nélkül aligha sikerült volna megtörni a UUP ellenállását. Az így megszületett Belfasti- (Nagypénteki-) megállapodás a Gerry Adams elindította folyamatból indult ki, de nem az ír republikanizmus, persze nem is az unionizmus győzelme, hanem egy olyan középút a kettő között, amely leginkább a mérsékelt ír alkotmányos nacionalizmus Hume-féle programjára emlékeztet. Ez az ír közösség Észak-Írországon belüli egyenlőségének programja, még akkor is, ha a republikánusok deklaráltan a megállapodásra akarják építeni a jövő Egyesült Írorságát.

A disszertáció eredményei arra a tényre is rávilágítottak, hogy az ír stratégia (mind az alkotmányos, mind a fegyveres) fontos vetülete volt a konfliktus internacionalizálása, ezzel jelentős eredményeket értek el. Messze a legfontosabb az

⁹⁰⁴ Aughey (In: Wilford): 204. p.

⁹⁰⁵ A szerző ennek számos alkalommal tanúja volt a terrorizmus kérdésével foglalkozó nemzetközi konferenciákon. A Rudi Nicholas Wertheim ezredessel folytatott beszélgetések során a forrás megerősítette, ez elterjedt nézet a Brit Hadseregben. Wertheim ezredes utalt arra is, hogy véleménye szerint a brit hírszerzés a legmagasabb szinten beépült az IRA-ba a kilencvenes évekre, és Martin McGuinness-re célzott, mint az egyik fő forrásra.

⁹⁰⁶ John Clark: A Balanced Approach to Amnesty, Reconciliation and Reintegration. Military Review, 2008. január-február <http://smallwarsjournal.com/blog/fastsearch?tag=MR>, 44. p.

Egyesült Államok szerepe volt, sokáig az ír közösségtől a republikánus ellenállást támogató jelentős anyagi források, majd az USA kormányzatának hathatós, és az ír oldallal szimpatizáló beavatkozása miatt a kilencvenes években. A Belfasti-megállapodás aligha jöhetett volna létre a Clinton adminisztráció nélkül, ha nincs az internacionalizálási taktika, akkor talán még ma is dörögnének a fegyverek Észak-Írországból. A Vatikán szerepe sem volt lebecsülhető. A Szentszék többször igyekezett nyomást gyakorolni a britekre az északi katolikusok érdekében, néha erősebben is, mint a hivatalos ír politika. A fegyveres stratégiát követőket illetően ugyanez igaz Líbiára is. Tripoli fegyversegei nélkül az IRA jóval kevésbé lett volna hatékony a hetvenes és nyolcvanas években. Az európai kontextus fontos volt, de túlbecsülni hiba lenne. Az Európai Unió belül a nemzeti önállóság erodálódása egyre jelentősebb mértékben teszi lehetővé a külső aktorok bekapcsolódását egyebek mellett a kisebbségi kérdések kezelésébe is. Az Ulster hat keleti megyéjében élő ír katolikus közösség esete az egyik első példáját adja annak, hogy az EU-n (akkor Európai Közösségen) belül hogyan érvényesülhetnek az etnikai lobbik, és hogy ilyen módon lehet befolyásolni Brüsszelt. De az európai integráció önmagában nem jelenthetett választ a konfliktusra, bár ír szemszögből pozitív szerepet játszott.

Ami az alternatív út lehetőségeit, a túllépést a nemzeti koordinátarendszeren, illeti, erre a disszertáció három komolyabbnak nevezhető próbálkozást talált. Az első lehetőséget a baloldali alternatíva jelentette, hiszen Észak-Írország jelentős és jól szervezett munkásosztállyal rendelkezett. A harmincas években az IRA-n belül Peadar O'Donnell és köre marxista irányvonalat követett, és egy olyan szocialista republikánizmust akart, mely nem fókuszál kizárólag a partíció kérdésére. A hatvanas években ugyanezzel próbálkozott a Goulding-Johnston páros is: mindkét esetben a republikánizmuson belüli marginalizálódás lett az eredmény. 1924-1987 között alternatívát jelenthetett volna a NILP is, amely egyes időszakokban vonzani tudta mind a katolikus, mind pedig a protestáns munkásosztály jelentős részét. A NILP az 1960-as években szerzett pozícióit azonban gyorsan elsodorta 1969 zűrzavara, mivel tagságának protestáns túlsúlya miatt nem tudott a polgárjogi mozgalom élére állni.⁹⁰⁷ Hasonló sorsa jutott egy évtizeddel később a Sinn Féin – Workers Party is. A baloldali alternatívának nem volt esélye a nemzeti megosztottságon alapuló törésvonalak áthidalására, az osztálytudatnál jóval erősebbnek bizonyult a nemzeti közösséghez való lojalitás.

⁹⁰⁷ Terry Cradden: Labour in Britain and the Northern Ireland Labour Party, 1900-70. In: Peter Catterall-Seán McDougall (szerk.): The Northern Ireland Question in British Politics. London, 1997. 71. p.

Egyes vélemények szerint az egyetlen lehetőség Írország egyesítésére az lett volna, ha délen elfelejtik, hogy a felosztás megtörtént és együttműködnek az Északkal.⁹⁰⁸ Az anyaország politikai köreiből ki is indult egy intellektuálisan rendkívül merész liberális kísérlet, amely a nacionalizmuson való túllépésben látta az utat. Ez Conor Cruise O'Brien nevéhez fűződik, aki talán az egyik legellentmondásosabb azok közül a politikusok közül, akik részt vettek a dublini északír politika formálásában. O'Brien arra a következtetésre jutott, hogy az ír nemzeti stratégia, ezen belül elsősorban a fegyveres stratégia vezetett a két közösség közötti viszony elmérgesedéséhez, a politikai viszonyok stagnálásához és a hetvenes években a legkomolyabb rendezési kísérlet, Sunningdale bukásához. O'Brien elképzelései egyes elemeiben reálisak voltak, a szimbolikus politika kétségtelenül a másik oldal szélsőségeit erősítette. De a nemzeti mítoszok elleni totális támadás, az unionisták érzékenységeinek a saját kisebbség nemzeti érzékenysége elé helyezése olyan nagy károkat okozott az ír belpolitikában, illetve az anyaország és a kisebbség viszonyában, amely már rövidtávon is ellehetetlenítette a kísérletet. O'Brien politikailag gyorsan megbukott. A hasonló nézetek ugyan részlegesen tovább éltek Garret FitzGerald, majd John Bruton miniszterelnöksége alatt, de a rendezéshez semmivel sem járultak hozzá, inkább akadályozták azt. Észak-Írország politikai rendszerének is volt egy liberálisnak mondható próbálkozása, az 1971-ben létrejött centrista APNI. A párt szavazatai többségét, a nemzetiségi arányokat figyelembe véve, általában katolikus közösségtől kapta, de nagy számban voltak protestáns támogatói is. Az APNI azonban sohasem tudott valódi befolyást szerezni a politikai rendszerben, ugyanazokból az okokból, ami miatt a baloldali kezdeményezéseknek sem volt esélyük: Észak-Írországban a nemzeti törésvonalak túl nagyok voltak ahhoz az egész vizsgált időszakban ahhoz, hogy liberális vagy baloldali alternatívák működni tudjanak.

Összefoglalva elmondható, hogy harmadik út nem létezett sem az anyaország, sem a kisebbség számára, és mind Dublinnak, mind az északi katolikus politikai pártoknak nagyon hosszú időre volt szüksége, hogy a kisebbség érdekvédelméhez és a politikai realitások keretein belül mozgó nemzeti célok (tehát nem az Egyesült Írország) eléréséhez, a legjobb módokat megtalálják. Az 1998-as Belfasti-megállapodás sikere, az, hogy a katolikus kisebbség valós egyenlőséget tudott elérni a tartományon belül, és elméletileg demokratikus eszközökkel nyitott az út az Egyesült Írország létrehozására is, azonban azt mutatja: ez végül megtörtént.

⁹⁰⁸ Horgan: 274. p.

MELLÉKLETEK

A DISSZERTÁCIÓBAN ELŐFORDULÓ FONTOSABB RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AFIN - American Friend of Irish Neutrality/Ír Semlegesség Amerikai Barátai

ANIA - Americans for a New Irish Agenda/
Amerikaiak Egy Új Ír Napirendért

APL - Anti Partition League/Felosztás Elleni Liga

APNI - Alliance Party of Northern Ireland
/Észak Írországi Szövetség Párt

ASU - Active Service Unit/Aktív Szolgálati
Egység (IRA)

CSJ - Campaign for Social Justice/Kampány a
Szociális Igazságért

DUP - Democratic Unionist Party/
Demokratikus Unionista Párt

INC - Irish National Caucus/ Ír Nemzeti
Kaukus

INLA - Irish National Liberation Army/Ír
Nemzeti Felszabadító Hadsereg

IPP - Irish Parliamentary Party/Ír Parlamenti
Párt

IRA - Irish Republican Army/Ír Köztársasági
Hadsereg

IRB - Irish Republican Brotherhood/Ír
Republikánus Testvériség

IRSP - Irish Republican Socialist Party Ír
/Republikánus Szocialista Párt

NICRA - Northern Ireland Civil Rights
Association /Észak-Írországi Polgárjogi
Egyesület

Noraid - Irish Northern Aid Committee/Ír
Északi Segélybizottság

NUPRG - New Ulster Political Research
Group/Új Ulster Politikai Kutatócsoport

NP – Nationalist Party/Nacionalista Párt

NILP - Northern Ireland Labour Party/
Észak-Írországi Munkáspárt

OIRA - Official IRA/Hivatalos IRA

UDA- Ulster Defense Association/Ulsteri
Védelmi Szövetség

UUUC - United Ulster Unionist Council/
Egyesült Ulsteri Unionista Tanács

UUP - Ulster Unionist Party/Ulsteri
Unionista Párt

UPV - Ulster Protestant Volunteers/Ulsteri
Protestáns Önkéntesek

UVF -Ulster Volunteer Force/Ulsteri
Önkéntes Erő

UWC - Ulster Worker's Council/Ulsteri
Munkástanács

PD- People's Democracy/Népi
Demokrácia (mozgalom)

PIRA - Provisional IRA/Ideiglenes IRA

RIRA - Real Irish Republican Army/Valódi
Ír Köztársasági Hadsereg

RUC -Royal Ulster Constabulary/Ulsteri
Királyi Rendőrség

SDLP - Social Democratic Labour Party/
Szociáldemokrata Munkáspárt

WPM- Women's Peace Movement/ Női
Békemozgalom

TÁBLÁZATOK

1. sz. táblázat: előnyben részesített jövőkép Észak-Írország számára vallási megoszlás szerint (%) (1996)

| | 1989 | 1990 | 1991 | 1993 | 1994 |
|--|------|------|------|------|------|
| <i>Protestánsok</i> | | | | | |
| Nagy-Britannia része maradni | 93 | 93 | 92 | 90 | 90 |
| Egyesült Írország | 3 | 5 | 4 | 5 | 6 |
| Más lehetőség | 2 | 1 | 1 | 4 | 3 |
| Nem tudja | 2 | 1 | 1 | 1 | 1 |
| Nem válaszolt | 0 | 0 | 1 | 0 | 0 |
| <i>Katolikusok</i> | | | | | |
| Nagy-Britannia része maradni | 32 | 33 | 35 | 36 | 24 |
| Egyesült Írország | 56 | 55 | 53 | 49 | 60 |
| Más lehetőség | 4 | 5 | 2 | 5 | 7 |
| Nem tudja | 7 | 6 | 7 | 10 | 8 |
| Nem válaszolt | 1 | 1 | 2 | 1 | 1 |
| <i>Mások</i> | | | | | |
| Nagy-Britannia része maradni | 81 | 72 | 79 | 74 | 66 |
| Egyesült Írország | 13 | 19 | 13 | 13 | 15 |
| Más lehetőség | 4 | 5 | 4 | 6 | 14 |
| Nem tudja | 3 | 2 | 4 | 7 | 5 |
| Nem válaszolt | 0 | 2 | 0 | 0 | 0 |
| Forrás: Northern Ireland Social Attitudes Survey 1995-1996, The Fifth Report, 35. p. | | | | | |

2. sz. táblázat: Sunningdale és a Belfasti-megállapodás összehasonlítása

| | Sunningdale | Belfast |
|---------------------------------|--------------------|----------------|
| Alapelvek elfogadása | X | X |
| Önrendelkezés | O | X |
| Rendőrségi reform | X | X |
| Elítéltek | X | X |
| Bill of Rights | X | X |
| Lemondás az erőszakról | X | X |
| Biztonsági együttműködés | X | X |
| Határmenti együttműködés | X | X |
| Mindkét identitás elismerése | O | X |
| Kormányok közötti együttműködés | X | X |
| Szerep az ír kormányban | X | X |
| Hatalommegosztás | (X) | X |
| Szigeten belüli együttműködés | O | X |
| Decentralizálás | X | X |

X – a megállapodás a kérdés érinti

(X) – a megállapodás kérdést áttételesen érinti

O – a megállapodásban a kérdés nem szerepel

Forrás: Stefan Wolff: Context and Content: Sunningdale and Belfast Compared. In: Rick Wilford (szerk.): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001. 13. p.

3. sz. táblázat: Észak-Írország népességének vallási megoszlása (1861-1991)

| Év | Teljes népesség | Római katolikus (%) | Protestáns (%) | Nem vallásos (%) | Nem besorolt (%) |
|-------------|------------------------|----------------------------|-----------------------|-------------------------|-------------------------|
| 1861 | 1 396 453 | 40,9 | 59 | - | 0,1 |
| 1871 | 1 359 190 | 39,3 | 60,7 | - | 0 |
| 1881 | 1 304 816 | 38 | 61,9 | - | 0,1 |
| 1891 | 1 236 056 | 36,3 | 63,5 | - | 0,2 |
| 1901 | 1 236 952 | 34,8 | 65,1 | - | 0,1 |
| 1911 | 1 250 531 | 34,4 | 65,4 | - | 0,2 |
| 1926 | 1 256 561 | 33,5 | 66,3 | - | 0,2 |
| 1937 | 1 279 745 | 33,5 | 66,3 | - | 0,2 |
| 1951 | 1 370 921 | 34,4 | 65,2 | - | 0,4 |
| 1961 | 1 425 042 | 34,9 | 63,2 | - | 1,9 |
| 1971 | 1 519 640 | 31,4 | 59,2 | - | 9,4 |
| 1981 | 1 481 959 | 28 | 53,5 | - | 18,5 |
| 1991 | 1 577 836 | 38,4 | 50,6 | 3,7 | 7,3 |

Forrás: Paul Doherty: The Numbers Game: The Demographic Context of Politics. In: Artur Aughey-Duncan Morrow: Northern Ireland Politics. Longman, London, 1996. 201. p.

4. sz táblázat: A konfliktus áldozatainak száma Észak-Írországbán, 1969-2003

| Év | RUC | RUC/ Tartalékosok | Brit Hadsereg | UDR | Civil | Összesen |
|-----------------|------------|----------------------|------------------|------------|-------------|-------------|
| 1969 | 1 | 0 | 0 | 0 | 13 | 14 |
| 1970 | 2 | 0 | 0 | 0 | 23 | 25 |
| 1971 | 11 | 0 | 43 | 5 | 115 | 174 |
| 1972 | 14 | 3 | 105 | 26 | 322 | 470 |
| 1973 | 10 | 3 | 58 | 8 | 173 | 252 |
| 1974 | 12 | 3 | 30 | 7 | 168 | 220 |
| 1975 | 7 | 4 | 14 | 6 | 216 | 247 |
| 1976 | 13 | 10 | 14 | 15 | 245 | 297 |
| 1977 | 8 | 6 | 15 | 14 | 69 | 112 |
| 1978 | 4 | 6 | 14 | 7 | 50 | 81 |
| 1979 | 9 | 5 | 38 | 10 | 51 | 113 |
| 1980 | 3 | 6 | 8 | 9 | 50 | 76 |
| 1981 | 13 | 8 | 10 | 13 | 57 | 101 |
| 1982 | 8 | 4 | 21 | 7 | 57 | 97 |
| 1983 | 9 | 9 | 5 | 10 | 44 | 77 |
| 1984 | 7 | 2 | 9 | 10 | 36 | 64 |
| 1985 | 14 | 9 | 2 | 4 | 26 | 55 |
| 1986 | 10 | 2 | 4 | 8 | 37 | 61 |
| 1987 | 9 | 7 | 3 | 8 | 68 | 95 |
| 1988 | 4 | 2 | 21 | 12 | 55 | 94 |
| 1989 | 7 | 2 | 12 | 2 | 39 | 62 |
| 1990 | 7 | 5 | 7 | 8 | 49 | 76 |
| 1991 | 5 | 1 | 5 | 8 | 75 | 94 |
| 1992 | 2 | 1 | 4 | 2 | 76 | 85 |
| 1993 | 3 | 3 | 6 | 2 | 70 | 84 |
| 1994 | 3 | 0 | 1 | 2 | 56 | 62 |
| 1995 | 1 | 0 | 0 | 0 | 8 | 9 |
| 1996 | 0 | 0 | 1 | 0 | 14 | 15 |
| 1997 | 3 | 1 | 1 | 0 | 17 | 22 |
| 1998 | 1 | 0 | 1 | 0 | 53 | 55 |
| 1999 | 0 | 0 | 0 | 0 | 7 | 7 |
| 2000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 18 | 18 |
| 2001 | 0 | 0 | 0 | 0 | 17 | 17 |
| 2002 | 0 | 0 | 0 | 0 | 13 | 13 |
| 2003 | 0 | 0 | 0 | 0 | 8 | 8 |
| Összesen | 200 | 102 | 452 | 203 | 2392 | 3349 |


Forrás: Police Service of Northern Ireland (PSNI). (2003) Deaths due to the Security Situation in Northern Ireland 1969-2003 (http://www.psni.police.uk/index/departments/statistics_branch.htm)

DOKUMENTUMOK

1. sz melléklet: Ír lobbitevékenység az Egyesült Államokban az 1956-1962-es IRA kampány alatt. (Forrás: US National Archives RG 59 (General Records of the Department of State) Central Foreign Policy Files, Subject Numeric Files, Political and Defense.)

DIVISION No. 2, MONROE COUNTY

| | | | |
|--------------------|---------------------|----------------------|--------------------------------|
| W. JAMES C. LANE | Chaplain | JOHN C. CROWLEY | Junior Past President |
| WALTER A. ANDERSON | President | JOHN C. CROWLEY | Chairman of Irish History |
| PATRICK J. O'HARA | Vice-President | PAUL J. SHANNON | Chairman of Standing Committee |
| EARL T. MONAHAN | Recording Secretary | PATRICK J. FORRESTAL | Marshal |
| ROSS McMAHON | Financial Secretary | JOHN SHEEHAN | Sentinel |
| PATRICK J. RYAN | Treasurer | | |



ANCIENT ORDER OF HIBERNIANS IN AMERICA

48 ALEXANDER STREET
ROCHESTER 20, NEW YORK

January 1 - 1957

THIS DOCUMENT MUST BE RETURNED TO
RMR
Central
Files

President Dwight D. Eisenhower
The White House
Washington, D.C.

We wish to add our voice to the millions of American taxpayers of Irish descent, who are distressed to note the seemingly never ending financial aid to Great Britain, while British armed forces still hold part of Irish soil.

It seems inconsistent that we condemn the British for their recent invasion of Egypt and ignore a similar situation regarding Ireland that has existed for hundreds of years.

We urge you, Mr. President, to use your good offices to end the occupation of Northern Ireland by Great Britain and to restore the rightful boundaries of the Irish nation.

Respectfully yours,
Walter A. Anderson
Walter A. Anderson, President
MONROE COUNTY BOARD
ANCIENT ORDER OF HIBERNIANS

cc. Mr. George R. Reilly, Editor
National Hibernian Digest
San Francisco, Calif.

Mr. William J. Barnett, Jr.
Chairman, N.Y. State Committee
Full Freedom for All Ireland
New York City.

RESPECTFULLY REFERRED
TO THE
SECRETARY OF STATE

Francis L. ...
The Assistant to the President

Draft -
file
1/17 CP

PUBLIC SERVICES DIV.
PCB

1957 JAN 10 PM 12:42

DEPARTMENT OF STATE

MAR 1 - 1957

FILED

CS/R

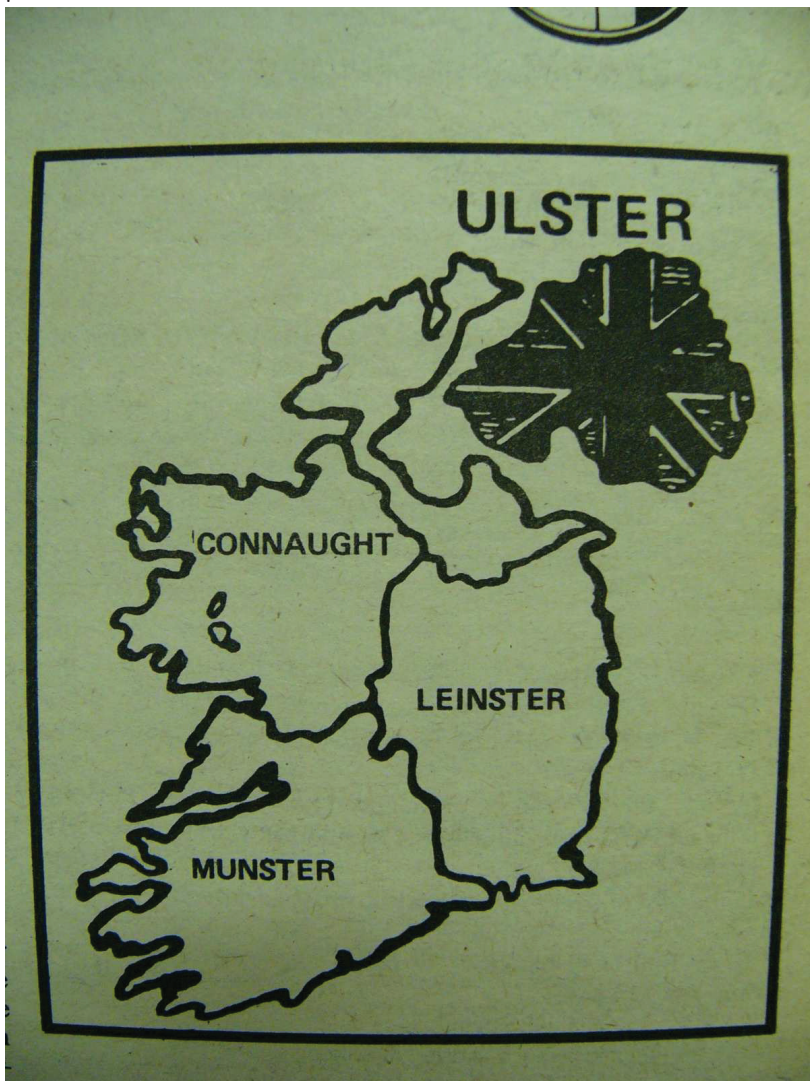
DATA
Jan 10 1957
FBI

2. sz. melléklet: Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc és az IRA 1956-62-es kampányának összefüggései. Diplomáciai jelentés, 1956. december 13. (Forrás: US National Archives RG 59, General Records of the Department of State, Central Foreign Policy Files, Subject Numeric Files, Political and Defense.)

| | | | |
|--|--|--|-------------------|
| AIR POUCH | | DO NOT TYPE IN THIS SPACE | |
| DECLASSIFIED Authority <i>nnq 87746</i> | | Security Classification) ESPATCH | |
| FROM : <i>AmEmb</i> | By <i>2a</i> NARA Date <i>4/11/02</i> | 711 | COPY NO. 1 |
| TO : THE DEPARTMENT OF STATE, WASHINGTON. | | DATE December 13, 1956 | |
| REF : | | This document consists of _____ pages No. _____ of _____ copies, Series _____ | |
| 18 For Dept. Use Only | ACTION <i>EUR</i> RECD <i>12/19</i> | DEPT. IN <i>RM/R, 021</i> F O | |
| SUBJECT: ALLEGED REASONS FOR CURRENT IRA ACTIVITIES IN NORTHERN IRELAND | | | |
| <p>7. Finally, according to our source, IRA leaders on both sides of the border are motivated by the current developments in Hungary and recall that the Sinn Fein program was initially called the Hungarian program. The first statement of Sinn Fein as a political program occurred in Arthur GRIFFITHS' book "The Resurrection of Hungary".</p> | | | |

3. sz. melléklet: A szétszakított Írorság. Republikánus propagandaplakát a nyolevanas évekből.

(Forrás: Irish People, 1983. január 29.)



FOTÓK

(A szerző felvételei)

1. sz. fotó. Az 1969-1972-es, az IRA által ellenőrzött „Szabad Derry” jelképe (Derry, Bogside).



2. sz. fotó. Az 1981-es éhségsztrájkban elhunyt IRA és INLA tagok emlékműve (Derry, Bogside).



3. sz. fotó. Az IRA és Che Guevara. A kapcsolatok erősek voltak a harmadik világ felszabadító mozgalmaival (Derry, Bogside).



4. sz. fotó. A szolidaritás jelképei igen elterjedtek a hasonló sorsúnak tartott palesztinokkal a katolikus területeken (Belfast, Falls Road).



5. sz. fotó. Szolidaritás a baszkokkal – katonai együttműködés is volt (Belfast, Falls Road).



6. sz. fotó. Kuba volt a példa a Sinn Féin programja szerint létrehozandó 32 megyés szocialista Írország számára (Belfast, Falls Road).



7. sz.fotó. Ma már legálisak a kétnyelvű ír-angol utcatáblák (Derry, Bogside).



8. sz. fotó. Megjelentek a már egynyelvű feliratok is (Belfast, Greater Clonard negyed).



9. sz. fotó. Az 1981-es éhségsztrájkban elhunyt Bobby Sands sírja (Belfast, Milltown temető, republikánus parcella).



10. sz. fotó. Bobby Sands arcképe egy Falls Road-i falfestményen Belfastban. Sands tette az ír katolikus kisebbség ügyét világhírűvé.



11. sz. fotó. Az IRA a lángokból újjáéledő főnix az 1969-ben a Shankill negyed protestánsai által felégetett Bombay utcában (Greater Clonard negyed, Belfast).



12. sz. fotó. Igen az IRA-ra, nem a RUC-re (Derry, Bogside).



13. sz. fotó. Békefal a protestáns Shankill és a katolikus Falls Road között.



14. sz. fotó. Átjáró a békefalon a protestáns Shankill Road és a katolikus Falls Road között.



14. sz. fotó. UDA-UFF falfestmény a Shankill Road-on, légvonalban 500 méterre a Falls Road-i IRA jelképektől.



15. sz. fotó. A brit koronához való lojalitás utolsó jelképe Nyugat-Derry Fountain negyedében. A protestáns lakosság aránya már csak 1.5%.



16. sz. fotó. Daniel O'Connel, az ír alkotmányos nacionalizmus megalapozójának szobra Dublinban.



17. sz. fotó. Narrow Water Warrenpoint előtt. A Brit Hadsereg 1979-ben itt szenvedte el legnagyobb veszteségét 1921-1998 között Észak-Írorszában.



17. sz. fotó. A Clinton-központ Enniskillen-ben, az intézményt maga a névadó nyitotta meg. 1988-ban az IRA bombája itt ölt meg nyolc protestáns felvonulót.



18. sz. fotó. Omagh főutcája, az 1998-as RIRA robbantás helyszíne.



19. sz. fotó. Az amerikai kapcsolat ereje. George Pataki, New York állam volt kormányzója a Szent Patrick-napi felvonuláson.



20. sz. fotó. Az IRA közeli Noraid felvonulói ugyanott.



FORRÁSOK

1. Archívumi anyagok

a. Ír Nemzeti Archívum (National Archives of Ireland - An Chartlann Náisiúnta, NACN), Dublin, Ír Köztársaság

National Archives of Ireland, Department of the Taoiseach: General Registered Files

National Archives of Ireland, Papers of Jack Lynch

National Archives of Ireland, Northern Ireland Boundary, Secret Documents, 1922 to 1924.

b. US National Archives, (NARA) College Park (MD), Egyesült Államok

US National Archives RG 59 (General Records of the Department of State) Central Foreign Policy Files, Subject Numeric Files, Political and Defense

US National Archives RG 59 (General Records of the Department of State) Central Foreign Policy Files, Central Decimal File, Political and Defense

c. Gluckman Ireland House, New York, Egyesült Államok

Seán Prendiville Collection

2. Interjúk

Nicola Bowerman – békeaktivista, Amnesty International, 2008. május 12-13. (hangfelvétel, jegyzet)

Olive Hobson – békeaktivista, Belfast Quaker House, 2008. május 13. (hangfelvétel)

Brian McCabe – Sinn Fein/IRA közeli megfigyelő, 2008. május 7. (jegyzet)

Rudi Nicholas Wertheim ezredes (Brit Hadsereg), 2006. október 12. (jegyzet)

3. Disszertációk és diplomamunkák

Allison, Jean Fritz: Terrorists or Freedom Fighters: an Analysis of the Irish Republican Army in Northern Ireland with Respect to the Idea of Just War. The University of Tennessee: PhD diss, 1977

Carlough, Montgomery Cybele: Pax Britannica: British Counterinsurgency in Northern Ireland, 1969-1982. The Yale University: PhD diss, 1994

- Cunnane, Daniel William: *The Troubles in Belfast: An Anatomy of Sectarian and Political Violence, 1920-1922*. Yale University: PhD diss, 2005
- Curley, Jonathan: *Northern Shibboleths: Northern Ireland and the Sectarian Imagination*. New York University: PhD diss, 2005
- Davis, Troy Dwayne: *Dublin's American Policy: Irish-American Diplomatic Relations, 1945-52*. The Marquette University: PhD diss, 1992
- Edwards, Jennifer Lynn: *Construction and Maintenance of Power through Ritual: The Orange Order and Orange Parades in Northern Ireland*. Oklahoma State University, PhD diss, 2004
- Fahy, Colm V.: *No Way Out? The Search of an International Legal Response to Northern Ireland's Separatist Nationalists*. McGill University: MA diss, 1997
- Gagné, Michel Jacques: *The Harp, the Hammer and the Plough: The Northern Ireland Civil Rights Movement and the World Beyond, 1963-1969*. Concordia University, Montréal, Quebec, Canada: MA diss, 2005
- Greenlaw, Duncan: *„Preying on Foresaid Remains”: Irish Identity and the Borders of Mourning*. The University of Alberta, Edmonton: PhD diss, 2003
- Horsley, Wayne R.: *Great Britain and the creation of the Irish Free State beyond terrorism: 1919-1922*. St. John's University, New York: PhD diss, 2005
- Kelly, Mary C.: *„Forty Shades of Green”: Conflict over Community among New York's Irish, 1860-1920*. Syracuse University, PhD diss, 1997
- Leeson, David: *The Black and Tans: British Police in the First Irish War, 1920-21*. The McMaster University: PhD diss, 2003
- Lerner, Hanna: *Constituion Making in Divided Societies – The Incrementalist Option*. Columbia University: PhD diss, 2006
- Linnane, Mary Teresa: *From Wexford to Washington: Robert Brennan and the Advocacy of Irish Nationalism and Neutrality in the United States, 1938-47*. The University of Albany, State University of New York: PhD diss, 2003
- Lyons, Laura Elizabeth: *Writing in Trouble: Protest Literature and Cultural Politics of Irish Nationalism*. The University of Texas, Austin: PhD diss, 1993
- Maney, M. George: *The Reform-Conflict Paradox in Northern Ireland, 1963-1972: Constituional Logic and Transnational Dimensions of Ethnic Political Contention*. The University of Wisconsin-Madison: PhD diss, 2001
- Morgan, Eileen M.: *Reinventing the Republic: Irish Cultural Revisionism and the Legacy of Partition*. Indiana University: PhD diss, 1998

Saleeby-Mulligan, Deborah: *Painting the Irish Conflict: The Belfast Murals of Gerard Mo Chara Kelly*. City University of New York: PhD diss, 2006

Scott, Shannon: *The Once and Future Bobby Sands: A Critique of the Material Rhetorical Appeal of the 1981 Hunger Strike in Long Kesh Prison*. University of Washington: PhD diss, 2004

Steward, Patrick: *Erin's Hope, Fenianism in the North Atlantic World 1858-1876*. The University of Missouri: PhD diss, 2003

Strang, Steven J.: *O'Neill's Cavalcade: The Nature and Functions of Provisional IRA Terrorist Performances*. Carleton University, Ottawa, Ontario: MA diss, 1992

Whalen, Lachlan E.: *„Our Barbed Wire Ivory Tower”: Republican and Irish Republican Army Prison Writing, 1973-1999*. The University of North Dakota: PhD diss, 2001

Woods, C. Jane: *„To Blow and Burn England from her Moorings”: The Irish Republican Army and the English Bombing Campaign of 1939*. The University of Kentucky: PhD diss, 1995

4. Kiadott források

a. Parlamenti naplók

House of Commons

The Parliamentary Debates. Official Report, Vol 127., House of Commons, His Majesty's Stationery Office, London, 1920

The Parliamentary Debates. Official Report, Vol 129., House of Commons, His Majesty's Stationery Office, London, 1920

The Parliamentary Debates. Official Report, Vol 50., House of Commons, His Majesty's Stationery Office, London, 1922

Dáil Éireann

Dáil Debates - Díospóireachtaí Dála. First Dáil Vol. F -Twenty-Eighth Dáil Vol. 490 (1919. január 21.- 1998. május 12.) <http://www.oireachtas-debates.gov.ie/en.toc.dail.html>

Seanad Éireann

Seanad Debates/Díospóireachtaí Seanaid. Vol. 1-155 (1922. december 11- 1998. június 16.) <http://www.oireachtas-debates.gov.ie/en.toc.seanad.html>

b. Megállapodások, nyilatkozatok és törvények szövegei

Anglo-Irish Agreement (1985) between the Government of Ireland and the Government of the United Kingdom, <http://cain.ulst.ac.uk/events/aia/aiadoc.htm>

Final text of the Articles of Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland as signed in London, 6 December 1921.

http://www.nationalarchives.ie/topics/anglo_irish/dfaexhib2.html

Statement of the Caretaker Executive of Sinn Féin on January 17, 1970.

<http://www.rsf.ie/1970.htm>

The Agreement Reached in the Multi-Party Negotiations (10 April 1998).

<http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/agreement.htm>

The Downing Street Declaration (Joint Declaration on Peace).

cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/dsd151293.htm

The Constitution of Ireland (Bunreacht na hÉireann). [1937-es változat],

[http://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_Ireland_\(original_text\)](http://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_Ireland_(original_text))

The Framework Documents - A New Framework For Agreement, 22 February 1995.

<http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/fd22295.htm>

The Framework Documents - A Framework For Accountable Government In Northern

Ireland, 22 February 1995. <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/fd22295b.htm>

The Sunningdale Agreement (December 1973) Tripartite agreement on the Council of

Ireland - the communique issued following the Sunningdale Conference

<http://cain.ulst.ac.uk/events/sunningdale/agreement.htm>

c. Forrásgyűjtemények

Foreign Relations of the United States, 1964-1968. Volume XII, Western Europe, United States Government Printing Office, Washington, 2001.

Foreign Relations of the United States, 1964-1968. Volume XIII, Western Europe Region, United States Government Printing Office, Washington, 1995.

Irish Free State and Northern Ireland –Correspondence between His Majesty’s Government and the Governments of the Irish Free State and Northern Ireland Relating to Article 12 of the Articles of Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland. His Majesty’s Stationery Office, London, 1924.

Irish Free State and Northern Ireland – Further Correspondence Relating to Article 12 of the Articles of Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland. His Majesty’s Stationery Office, London, 1924.

Northern Ireland: A Role for the United States? Report by Two Members of the Committee on The Judiciary. 95th Congress, Committee Print No. 23. 1978

President de Valéra - Recent Speeches and Broadcasts. Talbot Press, Dublin and Cork, 1933.

d. Memoárok

Adams, Gerry: A Farther Shore. Random House, New York, 2005

Clinton, Bill: Életem. Ulpius Ház, Budapest, 2004

Cruise O'Brien, Conor: Memoir: My Life and Themes. Poolberg, Dublin, 1999

Devlin, Bernadette: Bernadette and Burntollet. In: Ulick O'Connor (szerk): Irish Liberation, Random House, New York, 1974

FitzGerald, Garret: All In a Life. Gill and MacMillan, Dublin, 1991

Hurd, Douglas: Memoirs, Little-Brown, London, 2003

MacStiofáin, Seán: Revolutionary in Ireland. Gordon Cremonesi Ltd, Edinburgh, 1975

Mitchell, George J: Making Peace. University of California Press, Los Angeles, 2000

Wilson, Harold. The Labour Government 1964-1970. A Personal Record. Weidenfeld and Nicholson, London, 1971

e. Konferencia jegyzőkönyvek, pártprogramok

A Scenario for Peace (1987), <http://www.sinnfein.ie/peace/document/53> [Sinn Féin, 1987]

Conference on Northern Ireland. National Committee on American Foreign Policy Inc. New York, 1994

Conference on Northern Ireland Part II. National Committee on American Foreign Policy Inc. New York, 1994

Éire Nua, The Sinn Féin Policy - The Social, Economic and Political Dimensions. <http://cain.ulst.ac.uk/issues/politics/docs/sf/sinnfein79.htm>

Northern Ireland Labour Party: Proposals for the The Future Government of Northern Ireland. In: The Future of Northern Ireland – A Paper for Discussion. Her Majesty's Stationery Office, London, 1972

Setting the Record Straight, <http://www.sinnfein.ie/pdf/Settingrecordstraight.pdf> [Sinn Féin, 1994. január 5.]

Social Democratic and Labour Party – Towards a New Ireland. In: The Future of Northern Ireland – A Paper for Discussion. Her Majesty's Stationery Office, London, 1972

Statement of the Caretaker Executive of Sinn Féin on January 17, 1970
<http://www.rsfi.ie/1970.htm>

Towards a Lasting Peace in Ireland, <http://www.sinnfein.ie/pdf/TowardsLastingPeace.pdf>
[Sinn Féin, 1994. októbertől]

f. Napi- és hetilapok

Irish People (1971-1998)

The Guardian (1969-1998)

Irish Voice (1991-1998)

The Observer (1969-1998)

The Evening Standard (Gluckman Ireland House, tematikus sajtókivágatok)

Belfast Telegraph (Gluckman Ireland House, tematikus sajtókivágatok)

Irish Press (Ír Nemzeti Archívum, tematikus sajtókivágatok)

Irish News (Ír Nemzeti Archívum, tematikus sajtókivágatok)

Daily Mirror (Ír Nemzeti Archívum, tematikus sajtókivágatok)

g. Egyéb kiadott források

Blair, Tony: Új-Britannia – Ahogy én képzelem. Alexandra, Pécs, 2004

Handbook for Volunteers of the Irish Republican Army. Boulder, Paladin Press, 1985.

5. Másodlagos források

a. Könyvek

Apáti Anna Zita: A kettészakított sziget. Alexandra Kiadó, Pécs, 1999

Arnold, Bruce: Haughey – His Life and Unlucky Deeds. HarperCollins, London, 1993

Arnold, Bruce: Jack Lynch: Hero in Crisis. Merlin Publishing, Dublin, 2001

Aughey, Arthur: Learning from 'The Leopard'. In: Rick Wilford (szerk.): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001

Aughey, Arthur: Political parties: Structures and Platforms. In: Artur Aughey-Duncan Morrow: Northern Ireland Politics. Longman, London, 1996

Bew, Paul – Gibbon, Peter – Patterson, Henry: The State in Northern Ireland – Political Forces and Social Classes, 1921-1972. St. Martin's Press, New York, 1979

- Carson, William: Ulster and the Irish Republic. William W. Cleland Ltd, Belfast, 1957
- Catterall, Peter-McDougall, Seán (szerk.): The Northern Ireland Question in British Politics. Macmillan Press Ltd, London, 1997
- Clarke, Liam – Johnston, Kathryn: Martin McGuinness – From Guns to Government. Mainstream Publishing, Edinburgh, 2001
- Clark, Dennis J.: Irish Blood – Northern Ireland and the American Conscience. Kennikat Press, London, 1977
- Cleeve, Brian: A View of the Irish. Buchan-Enright, London, 1983
- Coakley, John: The Belfast Agreement and the Republic of Ireland. In: Rick Wilford (szerk.): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001
- Collins, Stephen: The Cosgrave Legacy. Blackwater Press, Dublin 1996
- Colum, Padraig: Ourselves Alone – The Story of Arthur Griffith and the Origin of the Free State. Crown Publishers Inc. New York, 1959
- Conroy, John: Belfast Diary – War as a Way of Life. Beacon Press, Boston, 1995
- Coogan, Tim Pat: Disillusioned Decades: Ireland 1966-87. Gill and Macmillan Ltd., Dublin, 1987
- Coogan, Tim Pat: The IRA – A History. Roberts Rinehart Publishers, Niwot, 1993
- Coogan, Tim Pat: Eamon de Valéra – The Man Who was Ireland. HarperCollins Publishers, New York, 1995
- Coogan, Tim Pat: The Troubles. Hutchinson, London, 1995
- Coogan, Tim Pat: Michael Collins -A biography. Palgrave, New York, 2002
- Coogan, Tim Pat: Ireland in the Twentieth Century. Palgrave MacMillan, New York, 2004
- Cooke, Dennis: Persecuting Zeal. A Portrait of Ian Paisley. Brandon Books Publishers, Dingle, 1997
- Corrado, Raymond – Evans, Rebecca: Ethnic and Ideological Terrorism in Western Europe. In: Michael Stohl (szerk.): The Politics of Terrorism. New York, 1988
- Cruise O'Brien, Conor: Ancestral Voices – Religion and Nationalism in Ireland. Poolberg, Dublin, 1994
- Cronin, Seán: Irish Nationalism – A History of its Roots and Ideology. Continuum, New York, 1981
- De Baróid, Ciarán: Ballymurphy And The Irish War. Pluto Press, London, 2000

- Doorley, Michael: Irish-American Diaspora Nationalism. Four Courts Press, Dublin, 2005
- Drower, George: John Hume – Peacemaker. Victor Gollancz, London, 1995
- Egedy Gergely: Nagy Britannia története a XX. században. Aula, Budapest, 1998
- English, Richard: Irish Freedom – The History of Nationalism in Ireland. Macmillan, London, 2006
- Finnegan, Richard B. – Edward T. McCarron: Ireland – Historical Echoes, Contemporary Politics. Westview Press, Boulder, 2000
- Gearty, Conor: Terror. Holnap Kiadó Kft. Budapest, 1994
- Gould, Alberta: George Mitchell - In Search of Peace. Heritage Publishing, Farmington, 1996
- Graves, Desmond: The Irish Case Against Partition. Connolly Association, London, 1956
- Greaves, C. Desmond: Az ír válság. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975
- Griffith, Arthur: Magyarország feltámadása – példa Írország számára. Püski-Masszi Könyvesház Kft., Budapest, 2003
- Guelke, Adrian: International Dimensions of the Belfast Agreement. In: Rick Wilford (szerk.): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001
- Hadfield, Brigid: Seeing it Trough? The Multifaceted Implementation of the Belfast Agreement. In: Rick Wilford (szerk.): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001
- Harrison, Henry: Ireland and the British Empire, Conflict or Collaboration. Robert Hale and Company, London, 1937
- Harrison, Henry: Ulster and the British Empire – Help or Hinderance? Robert Hale Limited, London, 1939
- Hamill, Desmond: Pig in the Middle: The Army in Northern Ireland 1969-1984. Book Club Associates, London, 1985
- Heatley, Colm: Interface – Flashpoints in Northern Ireland. Lagan Books, Belfast, 2004
- Helsinga, Dr. M. W.: The Irish Border as a Cultural Divide. Vsn Gorcum, Assen, 1979
- Hennessey, Thomas: A History of Northern Ireland, St. Martin's Press, New York, 1997
- Hennessey, Thomas: Dividing Ireland. Routledge, London, 1998

- Hickey, Eileen: *Essay on Irish History Through Verse*. Irish Republican History Museum, Belfast, 2005
- Holland, Jack: *The American Connection – U. S. Guns, Money and Influence in Northern Ireland*. Viking, New York, 1987
- Horgan, John: *Mary Robinson – A Woman of Ireland and the World*. Roberts Rinehart Publishers, Niwot, 1998
- Horgan, John: *Seán Lemass – The Enigmatic Patriot*. Gill and MacMillan. Dublin, 1997
- Hume, John: *A New Ireland*. Roberts Rinehart Publishers, Boulder, 1996
- Jackson, Alvin: *Ireland 1798-1998*. Blackwell, Oxford, 1999
- Jackson, T.A: *Ireland on her Own*. International Publishers, New York, 1979
- Johnston, Paul: *Twentieth-Century Britain*. Longman, London, 1994
- Jordan, Anthony: *To Laugh or to Weep. A Biography of Conor Cruise O'Brien*. Blackwater Press, Dublin, 1994.
- Joyce, Joe – Múrtaigh, Peter: *The Boss – Charles J. Haughey in Government*. Poolberg Press, Dublin, 1983
- Kearney, Richard: *Postnationalist Ireland – Politics, Culture, Philosophy*. Routledge, London, 1997
- Keena, Colm: *Gerry Adams – a Biography*. Mercier Press. Dublin, 1990
- Kelly, Jonathan – McAllister, Ian: *Economic Theories of Political Violence in the Northern Ireland Conflict*. In: Yonah Alexander-Alan O'Day (szerk.): *Ireland's Terrorist Dilemma*. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1986
- Kennedy, Edward M.: *On the Derry Killings*. In: Ulick O'Connor (szerk.): *Irish Liberation*. Random House, New York 1974
- Kiely, Benedict: *Counties of Contention – A Study of the Origins and Implications of the Partition of Ireland*, The Mercier Press, Cork, 1945
- Laqueur, Walter: *The Age of Terrorism*. Little, Brown and Company, Boston, 1987
- Magyarics Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2000
- McDougall, Seán: *The Projection of Northern Ireland to Great Britain and Abroad, 1921-39*. In: Peter Catterall-Seán McDougall (szerk.): *The Northern Ireland Question in British Politics*, London, 1997

- McIntyre, Anthony: Modern Irish Republicanism and the Belfast Agreement: Chickens Coming Home to Roost, or Turkeys Celebrating Christmas? In: Rick Wilford (szerk.): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001
- Moloney, Ed: A Secret History of the IRA. W. W. Norton & Company, New York, 2002
- Morrow, Duncan: Northern Ireland 1972-1995. In: Artur Aughey-Duncan Morrow: Northern Ireland Politics. Longman, London, 1996
- Norton, Philip: Conservative Politics and Stormont. In: Peter Catterall-Sean McDougall (szerk.): The Northern Ireland Question in British Politics. Macmillan Press Ltd, London, 1997
- O'Brien, Conor Cruise: Ancestral Voices – Religion and Nationalism in Ireland. Poolberg, Dublin, 1994
- O'Brynes, Stephen: Hiding behind a Face - Fine Gael under FitzGerald. Gill and Macmillan, Dublin, 1986
- O'Clery, Conor: Daring Diplomacy – Clinton's Secret Search for Peace in Ireland. Robert Rinehart Publishers, Boulder, 1997
- O' Connor, Fionnuuala: Breaking the Bonds – Making Peace in Northern Ireland. Mainstream Publishing, London, 2002
- O'Leary, Brendan: The Character of the 1998 Agreement: Results and Prospects. In: Rick Wilford (szerk.): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001
- O'Hanlon, Ray: The New Irish Americans. Roberts Rinehart Publishers, Niwot, 1998
- Patterson, Henry: From Insulation to Appeasement: The Major and Blair Governments Reconsidered. In: Rick Wilford (szerk.): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001
- Patterson, Henry: Nationalism. In: Artur Aughey-Duncan Morrow: Northern Ireland Politics. Longman, London, 1996
- Pisano, Vittoriofranco: Terrorist Dynamics: A Geographical Perspective, Arlington, 1988
- Ryan, Tim: Albert Reynolds – The Longford Leader. Blackwater Press, Dublin, 1994
- Sharrock, David – Devenport, Mark: Man of War, Man of Peace. MacMillan, London, 1997
- Siggins, Lorna: Mary Robinson. Mainstream Publishing, London, 1997
- Surányi Róbert: Az északír válság politikai rendezési kísérletei: nemzeti probléma, nemzetközi vonatkozásokkal (1968-2002). In: Hartvig Gabriella-Kurdi Mária-Vő Gabriella (szerk.): Az irlandisztika nemzetközisége – Az ír kultúra, történelem, politikai

és gazdasági élet kérdései összehasonlító megközelítésben. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2002

Surányi Róbert: W. S. Churchill élete és kora. Pannonica Kiadó, 2004

Szántó György Tibor: Oliver Cromwell – egy katonaszent élete és kora. Mecénás Könyvkiadó, Budapest, 2005

Tansill, Charles Callan: America and the Fight for Irish Freedom, 1866-1922. The Devin-Adair Co., New York, 1957

Townshend, Charles: Political Violence in Ireland: Government and Resistance since 1848. Clarendon Press, Oxford, 1983

Walker, Clive: The Patten Report and Post-Sovereignty Policing in Northern Ireland. In: Rick Wilford (szerk.): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001

Walker, Graham: The British-Irish Council. In: Rick Wilford (szerk.): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001

Whelan, Ken – Masterson, Eugene: Bertie Ahern – Taoiseach and Peacemaker. Blackwater Press, Dublin, 1999

Wilford, Rick: The Assembly and the Executive. In: Rick Wilford (szerk.): Aspects of the Belfast Agreement. Oxford University Press, New York, 2001

Wilson, Andrew J.: Irish America and the Ulster Conflict, 1968-1995. The Catholic University of America Press, 1995

b. Folyóirat cikkek

Clark, John: A Balanced Approach to Amnesty, Reconciliation and Reintegration. Military Review, 2008. január-február, <http://smallwarsjournal.com/blog/fastsearch?tag=MR>,

Demkó Attila: Az Ír Köztársasági Hadsereg stratégiája napjaink gerillaháborúinak tükrében. Kül-Világ – A nemzetközi kapcsolatok folyóirata, 2007. 3/4. szám
<http://www.freeweb.hu/kul-vilag/2007/0304/demko.pdf>

Dr. Kőszegvári Tibor nyá. vezérőrnagy: A nemzetközi terrorizmus elleni harc elméleti és gyakorlati kérdései. Hadtudományi Tájékoztató, 2004. 2. szám

Mező Ferenc: Észak-Írország protestánsairól. Valóság, 1999. 3.szám

Forrásként felhasznált internetes oldalak

A konfliktussal és a békefolyamattal foglalkozó weboldalak

The Quaker House (Belfast) weboldala: <http://www.quakerhousebelfast.org/>

A CAIN projekt weboldala (Conflict and Politics in Northern Ireland 1968 to the Present):
<http://cain.ulst.ac.uk/>

A Wikipedia a kérdéssel foglalkozó weboldala: http://en.wikipedia.org/wiki/The_Troubles

A BBC a kérdéssel foglalkozó weboldala: <http://www.bbc.co.uk/history/recent/troubles/>

Sajtó

Az An Poblacht, a Sinn Féin hetilapjának weboldala: <http://www.anphoblacht.com/>

A The Guardian weboldala: <http://www.guardian.co.uk/>

Az Irish News weboldala: <http://www.irishnews.com/>

A The Observer hetilap weboldala: <http://www.theobserver.com/>

Politikai pártok

Az APNI weboldala: <http://www.allianceparty.org/>

A DUP weboldala: <http://www.dup.org.uk/>

A UUP weboldala: <http://www.uup.org/>

A Fianna Fáil weboldala: <http://www.fiannafail.ie/>

A Fine Gael weboldala: <http://www.finegael.ie/index.cfm>

A Labour Party weboldala: <http://www.labour.ie/>

Az SDLP weboldala: <http://www.sdlp.ie/> A békefolyamattal foglalkozó rész:
http://www.sdlp.ie/peace_process.php

A Sinn Féin weboldala: <http://www.sinnfein.ie/>

Egyéb szervezetek

Az Orange Order weboldala: www.grandorange.org.uk

Az Ancient Order of Hibernians (AOH) weboldala: <http://www.aoh.com/>